

Økonomiske analyser

Statistics Norway

Statistisk sentralbyrå

Konjunkturtendensene

- Utviklingen i norsk og internasjonal økonomi
- Prognoser for norsk økonomi for 2013-2016

Artikler

- Boligpris- og kredittevokst forsterker hverandre
- Hvem er de nye involverte fedrene?
- Virkninger av EUs energieffektiviseringsdirektiv for Norge
- Fra jordbruk til tjenester
- Reviderte nasjonalregnskapstall for 2011 og 2012:
Uendret makrobilde

5/2013

Økonomiske analyser

5/2013

32. årgang

Innhold

Konjunkturtendensene	3
1. Internasjonal økonomi	4
2. Konjunkturutviklingen i Norge	13
<i>André K. Anundsen og Eilev S. Jansen:</i>	
Boligpris- og kredittvekst forsterker hverandre	33
<i>Ragni Hege Kitterød og Marit Rønsen:</i>	
Hjem er de nye involverte fedrene?	39
<i>Orvika Rosnes og Ann Christin Bøeng:</i>	
Virkninger av EUs energieffektiviseringsdirektiv for Norge	47
<i>Tor Skoglund:</i>	
Fra jordbruk til tjenester	53
<i>Ingunn Sagelvmo og Achraf Bougroug:</i>	
Reviderte nasjonalregnskapstall for 2011 og 2012: Uendret makrobilde	56
Innholdsfortegnelse for Økonomiske analyser de siste 12 måneder	59
Temabokser i Konjunkturtendensene. 2007-2013	60
Tabell- og diagramvedlegg	
Konjunkturindikatorer for Norge	1*
Nasjonalregnskap for Norge	17*
Makroøkonomiske hovedstørrelser for Norge, regnskap og prognosenter	46*

Arbeidet med Konjunkturtendensene ble avsluttet 4. desember 2013.
Publisert 6. desember 2013 på www.ssb.no.

Spørsmål om konjunkturutviklingen i:

- Norge: Torbjørn Eika, torbjorn.eika@ssb.no, tlf. 21 09 48 07
- utlandet: Andreas Benedictow, andreas.benedictow@ssb.no, tlf. 21 09 47 98

Signerte artikler står for forfatterens regning.

Konjunkturtendensene og artiklene er tilgjengelig på internett: www.ssb.no/oa/

Redaksjonen Økonomiske analyser: Torbjørn Hægeland (ansv.), Helge Brunborg, Torbjørn Eika, Taran Fæhn, Elin Halvorsen, Øyvind Langsrud, Bodil Merethe Larsen, Jørgen Heibø Modalsli, Kristina Storeng og Knut Sørensen.

Redaksjonssekretær: Aud Walseth, telefon: 21 09 47 57, e-post: aud.walseth@ssb.no

Redaksjonens adresse: Statistisk sentralbyrå, Forskningsavdelingen, P.b. 8131 Dep, NO-0033 Oslo

Trykk: Statistisk sentralbyrå

Økonomiske analyser

utgis av Forskningsavdelingen i Statistisk sentralbyrå. Forskningsavdelingen ble opprettet i 1950 og har ca. 90 ansatte. Knapt halvparten av virksomheten finansieres av eksterne oppdrags-givere, hovedsakelig forskningsråd og departementer. Avdelingen er delt i 6 grupper og ledes av *forskningsdirektør Torbjørn Hægeland*.

- Offentlig økonomi
Forskningsleder Nils Martin Stølen
- Miljøøkonomi
Forskningsleder Taran Fæhn
- Makroøkonomi
Forskningsleder Torbjørn Eika
- Mikroøkonomi
Forskningsleder Rolf Aaberge
- Energiøkonomi
Forskningsleder Mads Greaker
- Demografi- og levekår
Forskningsleder Kjetil Telle

Økonomiske analyser utkommer med 5 nummer i 2014.
Neste utgave publiseres 13. mars 2014.

Standardtegn i tabellen	Symbol
Oppgave mangler	..
Tall kan ikke offentliggjøres	:
Null	0
Foreløpige tall	*

Konjunkturtendensene

Etter flere kvartaler med nedgang i BNP har den økonomiske aktiviteten i euroområdet nå tatt seg litt opp. I Kina og flere store OECD-land utenfor eurosonen er veksten høyere. I Sverige fortsetter imidlertid stagnasjonen og i Russland har BNP falt de siste to kvartalene. Selv om det internasjonale bildet ser litt lysere ut, er det ingen konjunkturoppgang vi er vitne til, snarere at utviklingen er mindre dyste enn tidligere. Arbeidsløsheten holder seg på et høyt nivå og inflasjonen er lav. Pengepolitikken er fortsatt svært ekspansiv og den europeiske sentralbanken har gitt ytterligere stimulanser i høst. I mange land er finanspolitikken derimot kontraktiv og gjeldsproblemene er store og virker noen steder nesten uoverkomelige. Våre anslag for utviklingen internasjonalt de nærmeste årene er ikke endret nevneverdig i forhold til tidligere. Først i 2015 regner vi med at det vil komme et konjunkturomslag. Dette blir imidlertid neppe sterkt nok til at Norges viktigste handelspartnere er ute av lavkonjunkturen i løpet av 2016. Inflasjonen vil forbli lav og sammen med lav vekst tilsier dette at rentene også forblir lave en god stund.

Konjunkturoppgangen i Norge, som startet ved årsskiftet 2010/2011, stoppet opp mot slutten av 2012. Gjennom 2013 har veksten i fastlandsøkonomien vært lavere enn trendveksten. Den lave veksten hos Norges handelspartnere har ført til stagnasjon i eksporten. Sammen med en overraskende liten vekst i husholdningenes konsum forklarer dette mye av utviklingen i BNP. Industrien har derimot fortsatt å vokse klart raskere enn fastlandsøkonomien for øvrig. Verkstedsindustrien vokser mye, i stor grad som følge av økte petroleumsinvesteringer, mens mange andre deler av industrien utvikler seg svakt på grunn av de internasjonale konjunkturene. Bygge- og anleggsvirksomheten har fortsatt å vokse drevet fram av økt boligbygging, men her har det skjedd en utflating gjennom 2013. Lav konsumvekst har bidratt til meget svak produksjonsutvikling i markedsrettet tjenesteyting.

Inflasjonen har tiltatt noe i løpet av året som følge av en svakere krone samt høyere energipriser. Bidraget fra innenlands kostnadsvekst har vært stabilt de siste par årene. Men vi forventer ingen ytterligere kronesvekkelse gjennom 2014 slik at inflasjonseffektene av svakere krone reduseres i årene deretter. Det er rimelig å regne med at lønnsveksten vil bli litt lavere som følge av svake konjunkturer og moderat prisutvikling internasjonalt, samt litt høyere arbeidsledighet.

Spareraten i husholdningene, som kom opp på et høyt nivå i 2012, har blitt værende høy til tross for lav realrente og betydelig vekst i husholdningenes nettoformue. Mens pengemarkedsrentene har sunket gjennom inneværende år, har rammelånsrenta økt. Det skyldes at bankene har økt påslaget for å øke sin inntjening med sikte på å møte myndighetenes økte krav til egenkapital. Gjeldsveksten i husholdningene er blitt noe lavere og veksten i boligprisene har stoppet opp. Boligprisene har til og med sunket litt i andre halvår i år. Husholdningenes forventninger til utviklingen i norsk økonomi er blitt mer pessimistiske og dette vil bidra til ytterligere fall i boligprisene og svak konsumvekst i noen kvartaler til. Den underliggende inntektsveksten tilsier imidlertid at konsumveksten gradvis tar seg opp slik at veksten i norsk økonomi på ny øker. Vi regner med at prisutviklingen i boligmarkedet vil gi seg utslag i noe lavere igangsetting av nye boliger den nærmeste tiden.

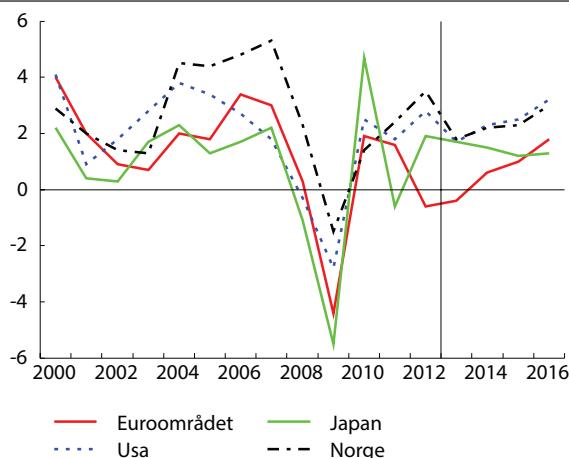
Finanspolitikken har gitt moderate stimulanser til utviklingen i Norge i flere år. Det vedtatte budsjettet for 2014 tilsier at impulsene fra finanspolitikken vil øke litt neste år. Med en klart svakere kronekurs og litt høyere økonomisk vekst hos våre handelspartnere, kan eksportveksten ta seg noe opp framover, men neppe av betydning før i 2015. Våre prognosene tilsier derfor at den svake konjunkturedgangen i norsk økonomi i 2013 vil vare ved gjennom hele 2014. Vi forventer at det kommer et moderat omslag til ny oppgang i 2015, men at norsk økonomi fortsatt er i en lavkonjunktur i 2016.

1. Internasjonal økonomi

Internasjonalt er den økonomiske veksten fortsatt moderat, og det er store forskjeller mellom ulike land. I USA og Storbritannia har veksten tatt seg markert opp den siste tiden. Euroøkonomien har så vidt begynt å vokse igjen de siste to kvartalene, etter seks strake kvartaler med nedgang. Forskjellene er imidlertid store innad i euroområdet, og spenner fra klar vekst i Tyskland til kontraksjon i Italia og Frankrike. Blant landene utenfor eurosamarbeidet, har den danske økonomien knapt vokst på tre år. Også i Sverige har økonomien stagnert det siste året. Lenger øst i Europa har veksten i den polske økonomien avtatt markert, og russisk BNP har falt to kvartaler på rad. I Japan har svært ekspansiv økonomisk politikk siden i fjor høst bidratt til et markert oppsving i økonomien. Også blant framvoksende økonomier er bildet blandet. I Kina har veksten tiltatt gjennom året, mens India og Mexico sliter med meget svak vekst.

Både Italia, Irland, Portugal og Kypros har statsgjeld på rundt 120 prosent av BNP, og i Hellas er den på hele 170 prosent. Også USA og særlig Japan har svært høy statsgjeld. En må derfor vente stram finanspolitikk i mange år framover i OECD-området. Motstykket til den stramme finanspolitikken er en svært ekspansiv pengepolitikk. Da den amerikanske sentralbanken (Fed) i sommer signaliserte en gradvis nedskalering av likviditetspolitikken skapte det store reaksjoner i finansmarkedene. Nedskaleringen er fortsatt på vent, trolig til en gang på nyåret. Et markert fall i inflasjonen bidro dessuten til at den europeiske sentralbanken satte ned styringsrenta ytterligere tidlig i november. Styringsrentene har lenge ligget nær null i OECD-området. I de perifere euolandene medfører imidlertid kombinasjonen av svake statsfinanser og banker i trøbbel at næringsliv og husholdninger likevel står overfor høye markedsrenter. I USA har man klart å redusere veksten i offentlig gjeld betraktelig uten å kvele den økonomiske veksten. Dermed ser det noe lysere ut for amerikansk økonomi.

Figur 1.1. BNP-vekst for USA, euroområdet, Japan og Fastlands-Norge

Kilde: Macrobond og Statistisk sentralbyrå

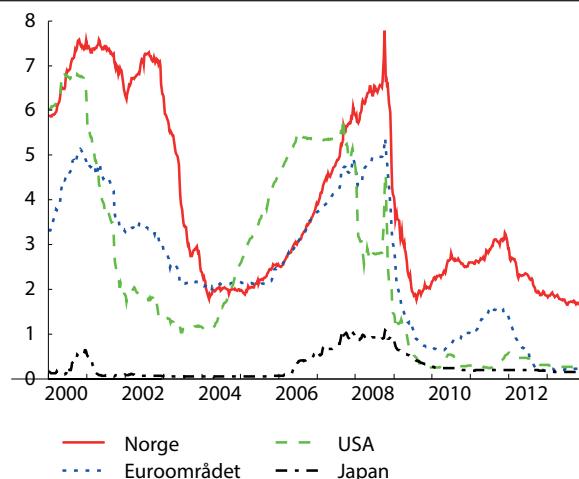
Med til dels svært høy arbeidsledighet og moderate vekstutsikter ligger det likevel an til fortsatt lave renter i OECD-landene gjennom hele vår prognoseperiode, selv om vi venter at de vil øke noe fra 2015.

Våre vekstanslag innebærer at Norges handelspartnere samlet sett ikke vil passere konjunkturbunnen før i 2015, og at de fortsatt vil være i lavkonjunktur ved utgangen av prognoseperioden i 2016. Dette er i tråd med anslagene fra vår forrige konjunkturrapport i mai i år, og innebærer en noe svakere utvikling enn anslag fra for eksempel IMF og Consensus Forecasts. Usikkerheten knyttet til anslagene vurderes primært å være på nedsiden: Amerikansk politikk har lenge vært preget av stor uenighet om finanspolitikken, noe som har ført økonomien til randen av krise en rekke ganger de siste årene. De grunnleggende problemene er ikke løst, og vil utløse ny spenning allerede tidlig på nyåret når det skal forhandles om et nytt gjeldstak. I Europa avtok krisestemningen i finansmarkedene etter at den europeiske sentralbanken (ESB) i fjor sommer garanterte for europeiske statsobligasjoner. Den høye statsgjelden og en banksektor i vanskeligheter utgjør likefullt uløste problemer med potensiale til å utløse nye kriser i europeiske og internasjonale finansmarkede.

1.1. Moderat oppgang i USA

Den økonomiske veksten har tatt seg litt opp i USA den siste tiden. De to siste kvartalene har BNP økt med henholdsvis 2,5 og 2,8 prosent, sesongjustert og målt som årlig rate. Det er en klar oppgang sammenliknet med de to foregående kvartalene. Eksporten har økt markert, etter en lengre periode med nær nullvekst. Boliginvesteringene har vokst jevnt og trutt i to år, og de siste to kvartalene har også investeringer i næringsbygg tatt seg markert opp. Næringslivets øvrige investeringer utvikler seg imidlertid svakt, og det var en bred nedgang i 3. kvartal. Dessuten kan oppsvingen i økonomien den siste tiden delvis tilskrives justering av lagre.

Figur 1.2. Internasjonale renter. 3-måneders pengemarkedsrente

Kilde: Macrobond

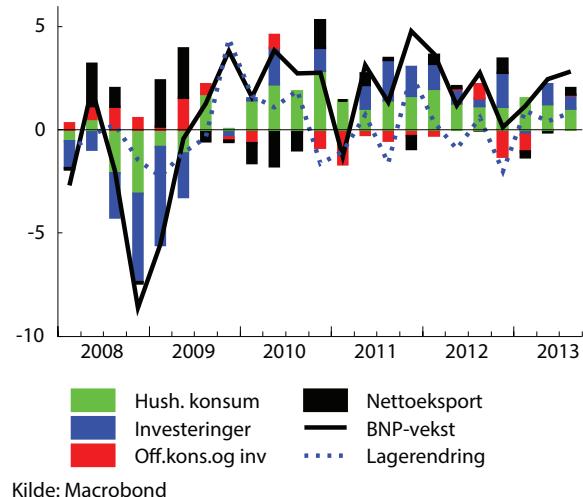
Innstramming i finanspolitikken legger en demper på veksten, noe vi også vil se framover. Det vedvarende, høye konfliktnivået i budsjettet politikken skaper usikkerhet og bidrar til å redusere etterspørselen også i privat sektor. Veksten i husholdningenes etterspørsel har avtatt markert, til 1,0 prosent i 3. kvartal. For økonomien samlet venter vi en årsvekst på 1,7 prosent i 2013, og at veksten tar seg gradvis opp gjennom prognoseperioden. Anslagene innebærer at det ikke blir noen markert konjunkturoppgang før mot slutten av 2014 og at økonomien går inn i en ny høykonjunktur først mot slutten av prognoseperioden.

Den registrerte arbeidsledigheten har falt jevnt og trutt siden toppen på 10 prosent i 2009, og var i oktober i år kommet ned i 7,3 prosent. I oktober økte riktig nok ledigheten noe fordi deler av offentlig sektor la ned virksomheten i to uker som følge av den politiske uenigheten om offentlige budsjetter. Ifølge Council of Economic Advisors (CEA) forårsaket dette også en reduksjon på om lag 120 000 jobber i privat sektor. Dette er imidlertid i stor grad temporære effekter. Ledigheten er fortsatt høy i et historisk perspektiv, og er til sammenlikning 1 prosentpoeng høyere enn det høyeste nivået under forrige lavkonjunktur tidlig på 2000-tallet. Mye av nedgangen i ledighetsraten skyldes dessuten en svak utvikling i arbeidsstyrken, som har stagnert på om lag samme nivå som høsten 2008, til tross for en befolkningsvekst på nær 1 prosent. Hvis den registrerte arbeidsstyrken hadde fortsatt å vokse i takt med befolkningen ville ledigheten i oktober i år blitt målt til hele 11 prosent, alt annet likt.

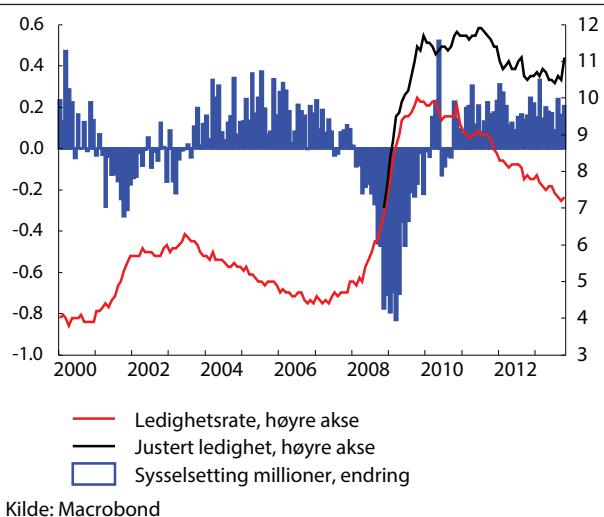
Oppturen i boligmarkedet har fortsatt ufortrødент i om lag to år, men det er fortsatt langt igjen til gamle høyder. Boligprisene har i denne perioden økt med rundt 17 prosent, målt ved S&P Case-Shiller Composite 20-indeksen, som vekter sammen prisutviklingen i 20 storbyområder i USA, og har dermed tatt igjen omtrent en tredjedel av fallet for 5-6 år siden. Tilsvarende har boliginvesteringene økt med 30 prosent, og har med det tatt igjen en fjerdedel av fallet. Oppgangen i boligmarkedet virker robust, og ventes å understøtte husholdningenes etterspørsel framover, selv om en nedskalering av kvantitative lettelser og etter hvert noe høyere renter må forventes å dempe veksten.

Husholdningenes samlede gjeld falt med om lag 10 prosent fra toppen tidlig i 2008 og til 2012, men nedgangen har stoppet opp det siste året. Realdisponibel inntekt har imidlertid økt jevnt og trutt, slik at gjeldsbelastningen har fortsatt å falle, om enn langsmmere enn før. Mye av inntektsøkningen tilfaller dessuten en liten del av befolkningen, noe som demper effekten på konsumet. Gjelden som andel av realdisponibel inntekt har falt fra 130 prosent for 6 år siden til nær 100 prosent i år. En betydelig del av gjeldsreduksjonen skyldes imidlertid at mange husholdninger med betalingsproblemer har fått ettergitt gjeld. Mislyhold gir redusert kreditverdighet og dermed reduserte muligheter for å få nye lån til varige forbruksvarer som bil så vel som for

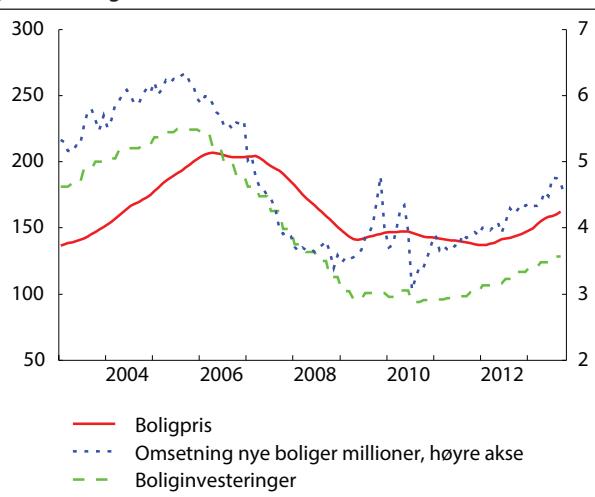
Figur 1.3. USA, Bidrag til BNP-vekst

Figur 1.4. Arbeidsmarkedet i USA

Figur 1.5. Boligmarkedet i USA

Tabell 1.1. Makroøkonomiske anslag fra IMF og Statistisk sentralbyrå (SSB). Årlig endring i prosent

	BNP-vekst													
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Euroområdet														
SSB	0,7	2,2	1,7	3,2	3,0	0,4	-4,4	2,0	1,4	-0,6	-0,4	0,6	1,0	1,8
IMF											-0,3	1,1	1,4	1,6
USA														
SSB	2,8	3,8	3,4	2,7	1,8	-0,3	-2,8	2,5	1,8	2,8	1,7	2,3	2,5	3,2
IMF											1,6	2,6	3,4	3,5
Sverige														
SSB	2,3	4,2	3,2	4,3	3,3	-0,6	-5,0	6,6	2,9	1,0	0,4	1,1	2,2	2,8
IMF											0,9	2,3	2,3	2,3
Storbritannia														
SSB	3,9	3,2	3,2	2,8	3,4	-0,8	-5,2	1,7	1,1	0,2	1,3	1,7	2,2	2,8
IMF											1,4	1,9	2,0	2,0
Kina														
SSB	10,0	10,1	11,3	12,7	14,2	9,6	9,2	10,4	9,3	7,7	7,7	7,8	8,0	8,5
IMF											7,6	7,3	7,0	7,0
Handelspartnerne¹														
SSB	1,9	3,2	2,7	3,7	3,4	0,5	-3,3	3,4	2,2	0,8	0,8	1,6	2,1	2,8
IMF											0,9	2,0	2,3	2,5
	Prisvekst													
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Euroområdet														
SSB	2,1	2,2	2,2	2,2	2,1	3,3	0,3	1,6	2,7	2,5	1,3	0,6	1,0	1,6
IMF											1,7	1,5	1,5	1,6
Øvrige (anslag fra IMF f.o.m. 2013)														
USA	2,3	2,7	3,4	3,2	2,9	3,8	-0,3	1,6	3,1	2,1	1,4	1,5	1,8	2,0
Sverige	1,9	0,4	0,5	1,4	2,2	3,4	-0,5	1,2	3,0	0,9	0,2	1,6	2,4	2,4
Storbritannia	1,4	1,3	2,0	2,3	2,3	3,6	2,1	3,3	4,5	2,8	2,7	2,3	2,0	1,9
Kina	1,2	3,9	1,8	1,5	4,8	5,9	-0,7	3,3	5,4	2,7	2,7	3,0	3,0	3,0
Handelspartnerne ¹	2,1	2,0	2,2	2,2	2,4	3,7	0,7	2,0	3,2	2,3	1,7	1,9	2,0	2,1

¹ Euroområdet, Sverige, USA, Storbritannia, Danmark, Kina, Sør-Korea, Polen, Russland og Japan.

å retablere seg i boligmarkedet. På formuessiden har stigende aksjekurser og boligpriser bidratt til å bedre husholdningenes finansielle stilling, og understøtter deres etterspørsel. Vi venter likevel at etterspørselsveksten vil være dempet en stund framover, til det kommer en klarere bedring i arbeidsmarkedet.

Industriproduksjonen har vokst igjen det siste året, etter en vekstpause i fjor sommer. I oktober var 12-månedersveksten i konsumprisindeksen (KPI) nede i 0,9 prosent. Svak prisutvikling på råvarer og dollarstyrking bidrar til å forklare denne utviklingen. Det gjør også svake konjunkturer, noe en klar nedgang i

kjerneinflasjonen vitner om. Målt uten energi og matvarer var KPI-veksten nede i 1,7 prosent i oktober, også dette under Feds mål om en prisvekst på 2 prosent. Styringsrenta har ligget nær null i fem år, og Fed har uttalt at den ikke vil øke renta før økonomien er i en klar konjunkturopgang og arbeidsledigheten er nede i 6,5 prosent. Ifølge våre vurderinger vil dette trolig ikke skje før i 2015. Det signaliseres imidlertid at perioden med kvantitative lettelse, som innebefatter at sentralbanken kjøper private verdipapirer med lang løpetid for å presse ned langsiktige renter, kan nærme seg slutten. Det fordrer dog at inflasjonen tar seg opp igjen og at arbeidsmarkedet bedrer seg.

Offentlig konsum og investeringer har fallt med nesten 7 prosent siden 2010, blant annet som følge av republikanernes ønske om å redusere offentlige utgifter. Som følge av det høye politiske konfliktnivået har USA gjentatte ganger vært nær ved å misligholde sin statsgjeld, noe som ville ha potensial til å utløse en global finanskrisje. I begynnelsen av oktober måtte deler av offentlig sektor legge ned sin virksomhet i to uker, med betydelige ringvirkninger til privat sektor og til næringslivets

og husholdningenes tillit til politikernes styringsevne. I følge beregninger fra CEA vil hendelsen i oktober redusere den annualiserte BNP-veksten i 4. kvartal i år med om lag 0,25 prosentpoeng. Budsjettituasjonen er fortsatt uavklart, og en ny avtale mellom republikanerne og demokrater om flytting av taket for offentlig gjeld må på plass allerede tidlig på nyåret. Vi legger til grunn at partene vil klare å enes om gjeldstakket, men at et høyt konfliktnivå vil begrense spillerrommet i finanspolitikken også framover.

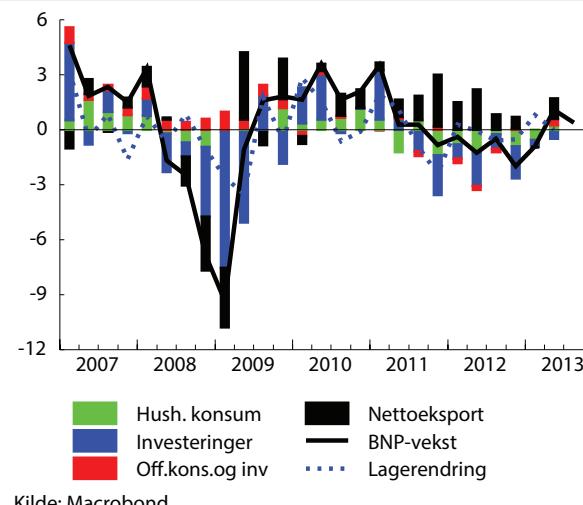
1.2. Svak vekst i Europa

For noe over et år siden sto eurosamarbeidet på spill som følge av uholdbart høye lønekostnader for land med gjeldsproblemer og frykt for hva som kunne skje dersom et av medlemslandene ble tvunget til å forlate eurosamarbeidet. Den gang bidro imidlertid en rekke forhold til relativt raskt å roe situasjonen ned. Fremst av disse var et løfte fra den europeiske sentralbanken om å gjøre alt som står i dens makt for å redde euroen. Løftet ble senere fulgt opp med et program som under visse betingelser gir ESB rett til å intervenere direkte i markedet for statsobligasjoner. Dette ble gjort for å redusere rentene på statsgjelda til land med statsfinansielle problemer. Samtidig ble et fond på 500 milliarder euro opprettet for å komme europeiske banker og deres stater til unntak i tilfelle spekulativ angrep og markedsuro. Planer ble også lagt for å danne en europeisk bankunion.

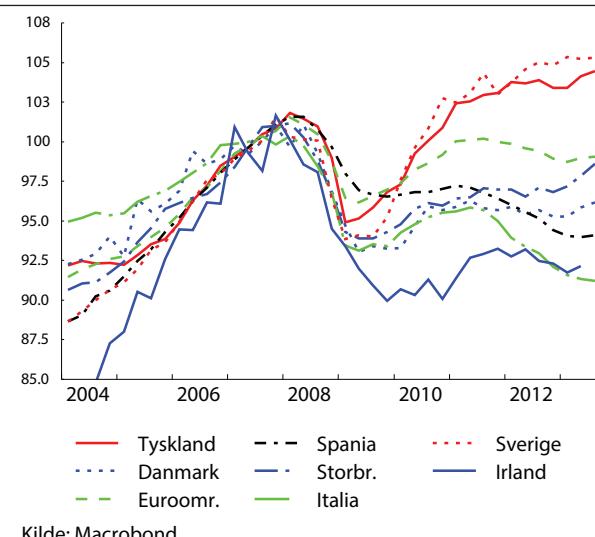
Euroområdet har nylig kommet seg ut av en lang sammenhengende periode med negativ vekst, og en rekke strukturelle reformer og budsjettmessige tiltak er blitt implementert for å rette opp i konkurransemessige og budsjettmessige ubalanser. Flere land som blant annet Spania, Portugal, Hellas og Irland, har – delvis som følge av dette – foretatt såkalte interne devalueringer gjennom reduserte lønnskostnader. Andre land, som Italia og Frankrike, har vært mindre suksessfulle på dette området, noe som delvis kan skyldes vanskeligheter med å få gjennomført strukturelle reformer i disse landene. Selv om reduserte lønnskostnader har ført til en viss bedring i konkurranseskytten, har mesteparten av reduksjonen i de respektive landenes underskudd på handelsbalansen snarere vært av konjunkturell enn av strukturell karakter. Det sterke aktivitetsfallet i forbindelse med finanskrisen – og senere den europeiske gjeldskrisen – har først og fremst ført til en kraftig nedgang i disse landenes import, mens eksporten har endret seg relativt lite. Noe av årsaken til dette kan være en relativt sterk euro som har bidratt til å begrense den forbedringen i konkurranseskytten som er nødvendig for å øke eksporten til land utenfor euroområdet i en situasjon med svak internasjonal etterspørsel.

Arbeidsledigheten i euroområdet ser nå ut til å flate ut i overkant av 12 prosent. I Hellas og Spania har ledigheten kommet noe ned i år, men den er fortsatt over 25 prosent i begge land. I Italia derimot, har ledigheten fortsatt å øke markert, og ble i oktober målt til 12,5 prosent. Spesielt blant unge arbeidstakere er arbeids-

Figur 1.6. Euroområdet. Bidrag til BNP-vekst. Sesongjustert, årlig rate

Figur 1.7. BNP i utvalgte europeiske land. Sesongjustert, faste priser. 2007=100

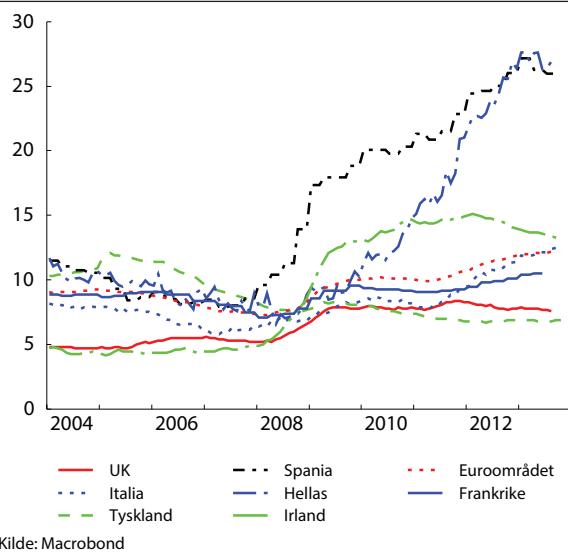

ledigheten høy. Både Spania og Hellas har fortsatt en ledighetsrate blant de under 25 år på godt over 50 prosent. I Italia fortsatte ledigheten blant de unge å øke i oktober, til 41,2 prosent.

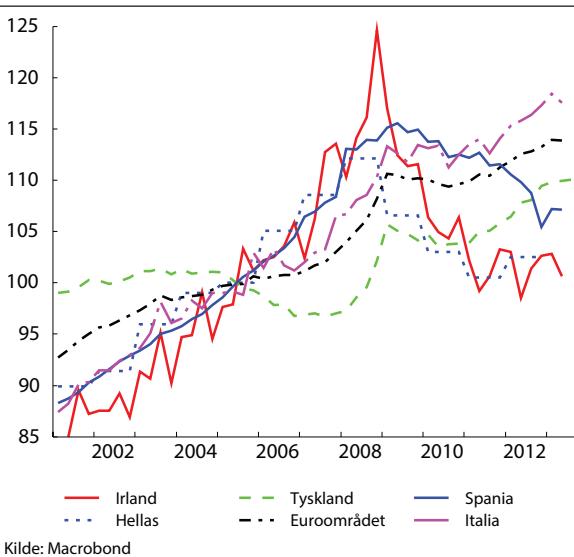
Den økonomiske veksten vi har sett det siste halvåret er skjør. Inflasjonen har dessuten falt kraftig og er langt under ESBs inflasjonsmål. Med renter nær null og tilførsel av mye likviditet er mulighetene til å bekjempe en eventuell deflasjon og ny økonomisk nedgang begrensede, når man samtidig strammer inn i finanspolitikken. Nivåene på offentlig gjeld – innenlandske som utenlandske – er også høy, og som andel av BNP fortsetter de i mange land å stige på grunn av lav og – i enkelte tilfeller – negativ vekst. Dette er et forhold som kan skape ny uro i finansmarkedene framover og som derfor bidrar til å øke nedsiderisikoen i vår prognose.

Utviklingen mot en sterkere grad av overnasjonal styling går langsomt. En utvikling mot bankunion treneres

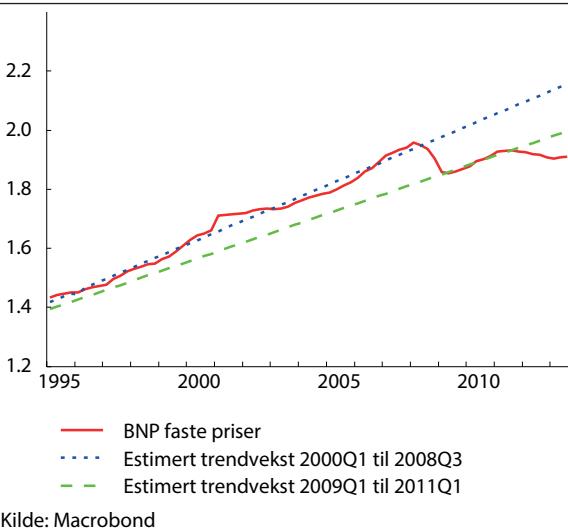
Figur 1.8. **Arbeidsledighetsrater i utvalgte europeiske land.**
Prosent

Figur 1.9. **Enhetslønnskostnader i utvalgte europeiske land.**
Sesongjustert. 2005=100

Figur 1.10. **Euroområdet. BNP og trend**

av Tyskland, som er skeptisk til risikodelingen en slik union ville innebære. Det gjelder både innskuddsfor- sikringsordningen, et felles fond for bankavvikling og muligheten for direkte rekапitalisering av bankenes egenkapital via ESM-fondet.

Alt i alt er det således lite som tyder på at den økonomiske veksten i euroområdet vil bli sterk framover. Riktig nok er landene som er mest berørt av statsgeldskrisen innrømmet visse lettelser i kravene til budsjett-konsolidering, og den europeiske sentralbanken har forsikret om at den vil gjøre det som skal til for å hindre at statsgeldsrentene blir for høye. Men selv med visse lettelser i innstramningspolitikken utgjør imidlertid selve utforminga av finanspolitikken fortsatt et vekst-hemmende element i den samlede økonomiske politikken. Dette blir i mange land forsterket av en vedvarende kreditskviss, underkapitaliserte banker som søker å redusere sin risikoeksponering ved å selge verdipapirer og til dels sterkt reduserte låneporleføljer.

Med dette bakteppet ser vi fortsatt for oss at euroområdet ikke vil være ute av lavkonjunkturen før prognosperiodens slutt. I inneværende år ligger det an til et fall i den samlede produksjonen på rundt 0,5 prosent, og slik sett vil vår prognose på 0,6 prosent vekst i 2014 fortone seg som et aldri så lite omslag.

1.3. Store forskjeller i Europa

I 3. kvartal steg BNP i euroområdet med 0,4 prosent regnet som årlig rate, ned fra 1,1 prosent i kvartalet før. Tallene for den samlede EU-blokka viste en noe sterkere utvikling, mye som følge av relativt frisk vekst i Storbritannia. For euroområdet samlet ligger BNP fortsatt om lag 2,5 prosent under det gamle toppnivået fra 2008.

Årsaken til den svakere veksten i euroområdet i 3. kvartal er først og fremst i lavere vekst i den største av Europas økonomier, Tyskland, samt nedgang i Europas nest største økonomi, Frankrike. Dessuten fortsatte den italienske økonomien å falle. På den annen side kom både Spania og Nederland ut av resesjonen i 3. kvartal, men med en vekst som for begge landenes vedkommende bare så vidt ligger over null, er det fortsatt for tidlig å snakke om et klart omslag. Ser vi på landene som står utenfor eurosamarbeidet, var det først og fremst Storbritannia som skilte seg ut positivt med en vekst på hele 3,2 prosent som årlig rate, for øvrig det andre kvartalet på rad med vekst godt over trend.

For Tysklands del ble veksten i 3. kvartal registrert til 1,3 prosent. Det var klart svakere enn kvartalet før da tysk økonomi vokste med 2,9 prosent. En nærmere undersøkelse av tallene viser at det utelukkende var den innenlandske delen av økonomien som bidro til vekst, mens utenrikshandelen bidro negativt både som følge av sterk importvekst og lav eksportvekst. Ser vi nærmere på de innenlandske etterspørselskomponentene, ble veksten understøttet av økt offentlig konsum og næringslivets investeringer. Fortsetter denne utviklingen, vil den kunne bidra til å mildne kritikken rettet

Boks 1.1. Utviklingen i oljemarkedet

Den gjennomsnittlige oljeprisen i både 2011 og i 2012 lå rett over 110 dollar fatet. I år har oljeprisen variert mellom 100 og 120 dollar per fat og ligger i slutten av november på rundt 110 dollar fatet. Som gjennomsnitt over de første elleve månedene har oljeprisen ligget på om lag 108 dollar per fat.

Den høye oljeprisen gjennom de tre siste årene skyldes blant annet uroligheten i Midt-Østen og Nord-Afrika, som har medført redusert oljeproduksjon i flere land. Dessuten vedtok EU, USA og enkelte andre land sanksjoner mot Irans oljeeksport. Forhandlingene mellom Iran og det internasjonale samfunn om landets atomprogram har ved flere anledninger inntil nylig vist seg ikke å føre fram og har ført til økt frykt for en åpen konflikt mellom USA og/eller Israel på den ene siden og Iran på den andre. Det har bidratt til at oljeprisen også har vært høy gjennom de første elleve månedene i år, i tillegg til at det har vært produksjonsbortfall først og fremst i Libya og til dels Irak.

IEA (International Energy Agency) forventer at den globale etterspørselen etter råolje vil øke med 1,1 millioner fat daglig fra 2013 til 2014. Økningen i år er først og fremst forventet å komme i Kina, i andre asiatiske land, i Midt-Østen, Afrika og i Latin-Amerika. IEA antar at etterspørselen i OECD vil falle med 0,3 millioner fat per dag til neste år. Det er i tråd med utviklingen siden toppen ble passert i 2005. Årsaken er ny teknologi i transportsektoren og mer effektive kjørerøy, samtidig som blant annet naturgass har erstattet olje til stasjonært bruk.

Råoljeproduksjonen utenfor OPEC forventes av IEA å øke med 1,7 millioner fat i 2014, noe som vil være den største veksten siden 1970-tallet. Størsteparten av økningen er forventet å komme i OECD, selv om produksjonen også forventes å tilta noe i Latin-Amerika og Afrika. Økningen i råoljeproduksjonen i OECD i år er forventet å komme først og fremst i USA og til dels i Canada, mens produksjonen i Nordsjøen vil holde seg noenlunde konstant. USA vil øke sin produksjon av lettolje fra tette bergarter og Canada vil øke sin produksjon av oljesand. IEA forventer at disse til landene bidrar til økt tilbud av olje utenfor OPEC også i årene som kommer, selv om det er visse utfordringer knyttet til infrastruktur i de områdene produksjonen foregår.

Det er ventet en viss økning i produksjonen av våtgass (Natural Gas Liquids) i OPEC i årene framover. Denne produksjonen er ikke omfattet av OPEC sitt kvotesystem og dette bidrar til å trekke tilbuddet opp. Dersom OPEC holder framtidig produksjon lik det gjennomsnittlige nivået over de første ti månedene i år, vil de globale lagrene av råolje øke med 0,6 millioner fat daglig i 2013 og ytterligere med 1,4 millioner per dag til neste år. Dette vil isolert sett legge et press nedover på prisene, selv om lagrene av råolje i Europa og i OECD-Asia er en del lavere enn gjennomsnittet for de siste fem årene.

Iran eksporterer vanligvis rundt 2,6 millioner fat råolje daglig. Det ser ut til at Iran nå eksporterer om lag en million fat per dag mindre enn vanlig på grunn av boikotten fra Europa, USA og enkelte andre land. Forhandlingene mellom Iran på den ene siden og USA, Storbritannia, Tyskland, Frankrike, Kina og Russland på den andre førte nylig fram til en foreløpig avtale, men det er usikkert i hvilken grad dette vil bety økt oljeeksport fra Iran i tiden fremover. Hittil har andre OPEC-land økt oljeeksporten om lag like mye som Iran har redusert eksporten.

Det hersker usikkerhet om størrelsen på OPECs ledige produksjonskapasitet, men de fleste analytikere anslår den til rundt 3 millioner fat per dag (når man ser bort ifra den ledige kapasiteten i Iran, Libya og Irak). IEA forventer at produksjonen utenfor OPEC vil være større enn økningen i global etterspørsel til neste år, noe som vil føre til redusert etterspørsel rettet mot OPEC med 0,7 millioner fat daglig. Dette kan bety mindre press på OPEC sin ledige produksjonskapasitet og dermed mindre bekymring for mulig produksjonsbortfall og en demper på den videre prisutviklingen.

Vi legger til grunn at oljeprisen vil falle gradvis fra dagens nivå til om lag 90 dollar fatet i 2015, og forutsetter deretter uendret realpris..

Tilbud og etterspørsel av råolje. Millioner fat per dag inkl. NGL

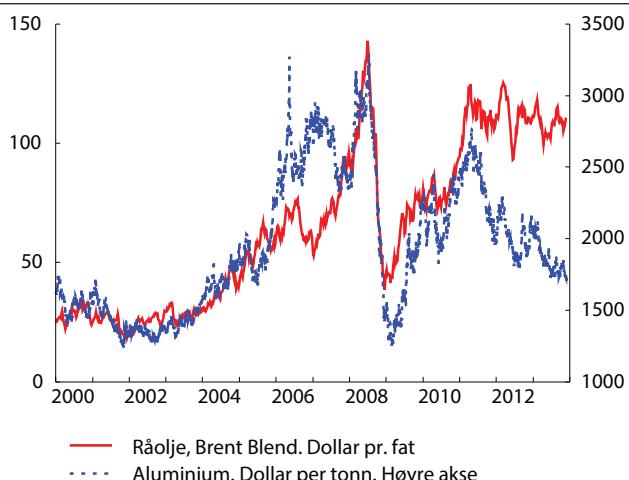
	Prognose											
	2011	2012	2013	2014	13.1	13.2	13.3	13.4	14.1	14.2	14.3	14.4
Etterspørsel	89,0	90,0	91,0	92,1	90,0	90,6	91,7	91,7	91,1	91,4	92,8	93,1
OECD ¹	46,5	46,0	45,7	45,4	45,8	45,4	45,8	45,7	45,6	44,9	45,6	45,6
Europa	14,3	13,7	13,5	13,4	13,6	13,2	13,8	13,8	13,4	13,1	13,4	13,7
Amerika	24,0	23,6	23,8	23,7	23,7	23,7	23,9	23,7	23,7	23,8	23,8	23,7
Asia Oseania	8,2	8,6	8,4	8,3	8,9	7,9	8,2	8,6	8,8	7,7	8,0	8,5
Tidligere Sovjetunionen	4,4	4,5	4,6	4,7	4,3	4,5	4,8	4,8	4,4	4,6	4,9	4,9
Resten av verden	38,1	39,5	40,7	42,0	39,9	40,7	41,1	41,2	41,1	41,9	42,3	42,6
Tilbud	88,7	91	91,6	93,5	90,7	91,5	91,7	92,4	92,9	93,3	93,6	94,1
OPEC ²	35,8	37,6	37	37,1	36,8	37,2	37,0	36,9	37,1	37,1	37,1	37,2
OECD	19	19,9	20,9	21,9	20,6	20,5	20,9	21,5	21,8	21,8	21,6	22,3
Tidligere Sovjetunionen	13,6	13,6	13,8	13,9	13,8	13,8	13,8	13,8	13,9	13,9	13,9	14,0
Resten av verden	20,3	19,9	19,9	20,6	19,5	20,0	20,0	20,2	20,1	20,5	21,0	20,6
Lagerendring (og diverse)	-0,3	1,0	0,6	1,4	0,7	0,9	0,1	0,7	1,8	1,9	0,8	1,0
Etterspørsel rettet mot OPEC	36,1	36,6	36,4	35,7	36,2	36,3	36,9	36,2	35,3	35,3	36,3	36,2
Gjennomsnittlig oljepris (Brent Blend)	111,4	111,7			112,5	102,9	109,2					

Kilde: IEA: Oil Market Report October2013.

¹ Europa inkluderer nå Slovenia og Estland, Amerika inkluderer Chile i tillegg til USA, Canada og Mexico. Israel er nå en del av Asia Oseania.

² Prognosene for råoljeproduksjonen i OPEC er basert på en forlengelse av det gjennomsnittlige nivået i august og september i 2013 og er gjort av Statistisk sentralbyrå.

Figur 1.11. Spotpris råolje og aluminium

Kilde: Macrobond.

mot Tyskland om at landet ikke bruker sitt store driftsbalanseoverskudd til å stimulere egen og euroområdets økonomi. Dette er viktig sett i lys av EU-kommisjonens planlagte gjennomgang av den tyske økonomien, for å vurdere om det tyske handelsbalanseoverskuddet er så stort at det utgjør et problem for resten av euroområdet.

Den franske økonomien krympt med 0,6 prosent regnet som årlig rate i 3. kvartal. Det var først og fremst fallende investeringer i næringslivet og svak utenriks-handel som bidro til fallet, mens nedgangen ble dempet av vekst i både privat og offentlig konsum og en relativt kraftig lageroppbygning. Utenrikshandelens negative bidrag til veksten var på 0,7 prosent og kom både som følge av et kraftig fall i eksporten og høy importvekst. Høy og økende arbeidsledighet er en konsekvens av aktivitetsutviklingen og bidrar til å så tvil om dagens økonomiske politikk vil være i stand til å generere ny vekst.

I Italia falt den samlede produksjonen i 3. kvartal for niende kvartal på rad. Nedgangen på 0,5 prosent var imidlertid mindre enn tidligere. Industriproduksjonen har falt sammenhengende i tre år, men også her er det tegn til utflating. Innenfor tjenester og jordbruk var nedgangen markert i 3. kvartal. En mer stabil regjeringsituasjon, etter at Berlusconi nå omsider ser ut til å være satt på sidelinjen en gang for alle, taler til fordel for den økonomiske utviklingen på sikt. Også fallet i gresk økonomi ser nå ut til å avta. Sammenliknet med samme kvartal året før falt den greske økonomien med 3 prosent i 3. kvartal, ned fra 3,8 prosent kvartalet før, godt understøttet av en oppgang i turistnæringen. Arbeidsledigheten ser endelig ut til å ha passert toppen, men ligger fortsatt på svært høye nivåer og det er klare tegn til reformtretthet, blant annet i form av stadige demonstrasjoner mot myndighetene.

Britisk økonomi vokste med hele 3,2 prosent i 3. kvartal, som er den høyeste veksten siden midten av 2010 og opp fra 2,7 prosent kvartalet før. Veksten i 3. kvartal

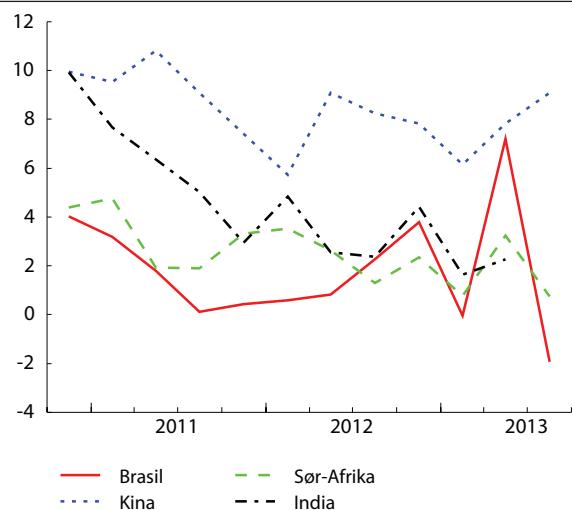
var bredt basert med produksjonsvekst i alle økonomiens hovednæringer. Grunnet sin relative størrelse var det tjenesteproduksjonen som ga det største bidraget, men også jordbruk, industri og bygg og anlegg viste en sterk utvikling, sistnevnte med en vekst fra kvartalet før på hele 10 prosent regnet som årlig rate. Dette til tross, BNP lå ved utgangen av 3. kvartal fortsatt hele 2,5 prosent under sitt toppnivå i 1. kvartal 2008. En dekomponering av tallene viser at dette i stor grad kan forklares ved at den samlede vareproduksjonen lå hele 10 prosent under det tilsvarende toppunktet i 3. kvartal, mens tjenesteproduksjonen så vidt lå over. Også på anvendelsessiden ser vi at oppgangen nå er bredt basert. Konsumet ser igjen ut til å være hovedmotoren for den pågående ekspansjonen, understøttet av blant annet "help to buy"- ordninger, der staten gir billige lån til boligkjøpere for en viss andel av kjøpesummen, og ny optimisme i boligmarkedet, der boligprisene nå har økt med om lag 6 prosent det siste året.

Både i Sverige og Danmark har økonomien stagnert, og BNP har ligget på om lag samme nivå i henholdsvis halvannet og tre år. I Sverige har både investeringer og eksport falt siden i fjor sommer, mens husholdningenes etterspørsel har holdt økonomien i gang. Sverige har balansert på grensen til deflasjon i over ett år. Riksbanken har hittil vært avventende, og holdt en høyere rente enn i euroområdet, men det kan ligge an til ytterligere kutt i styringsrenta framover. Også i Danmark er inflasjonen nå på vei ned mot null, til tross for at styringsrenta har ligget nær null siden i fjor sommer.

Den meget svake økonomiske utviklingen i euroområdet kombinert med en styrket euro, har satt sitt preg på inflasjonsforløpet. Målt som 12 måneders vekstrate steg riktig nok inflasjonen målt ved konsumprisindeksen fra 0,7 prosent i oktober til 0,9 prosent i november. Selv om inflasjonen med det tok seg noe opp, er den fortsatt svært lav. Utsikter til svak vekst og stramme budsjetter gir således fortsatt grunn til å frykte at inflasjonen vil kunne falle ytterligere i tiden som kommer. I verste fall ville dette kunne føre til en periode med fallende priser og deflasjon, slik at kjøp av varige konsumgoder og investeringsvarer blir utsatt i påvente av enda lavere priser. Kombinert med en økning i realgjelda ville dette kunne legge en vesentlig demper på konsum og investeringer. Selv om vi ikke helt kan avskrive muligheten for et slikt scenario, har vi i våre prognosenter valgt å legge til grunn at euroområdet som helhet styrer klar av en vedvarende periode med fallende priser. Vi ser imidlertid for oss at inflasjonen vil holde seg svært lav en god stund framover, før deretter å ta seg gradvis opp mot slutten av prognoseperioden, anslagsvis til rundt 1,5 prosent i 2016.

Fra siste del av juni og fram til i dag, har brede europeiske aksjeindeksler steget med rundt 30 prosent, mens den realøkonomiske utviklingen fortsatt er meget svak. Den divergerende utviklingen skyldes nok både at aksjekursene har vært svært lave som følge av finanskrisen, ekspansiv penge og likviditetspolitikk og at marke-

Figur 1.12. Framvoksende økonomier. Sesongjustert BNP-vekst, målt som årlig rate

Kilde: Macrobond

det ser for seg at ESB vil komme til unnsætning dersom noe skulle gå galt. Med rekordlave renter og utsikter til videreføring av den svært ekspansive likviditetspolitiken framover, framstår dessuten det internasjonale aksjemarkedet fortsatt som et av få steder hvor det fremdeles er mulig å få god avkastning. At ESB nylig kuttet styringsrenta med 0,25 prosentpoeng, har også bidratt til å styrke en slik oppfatning.

Med lav vekst og lav og fallende inflasjon, vil ESB holde styringsrenta lav en god stund framover. I våre prognosser ser vi således ikke for oss noen renteoppgang før i andre halvdel av 2015. Deretter har vi lagt til grunn en gradvis og forsiktig økning i rentene, men ikke mer enn at tremåneders pengemarkedsrente vil være på om lag 1 prosent ved prognoseperiodens slutt.

1.4. Kina fortsetter veksten inn i reformperiode

I Kina har veksten tatt seg opp gjennom sommerhalvåret etter en – til Kina å være – svak start på året. I 3. kvartal var veksten 9,1 prosent, sesongjustert og målt som årlig rate, mot henholdsvis 6,1 og 7,7 prosent i 2. og 3. kvartal. For året som helhet ligger den kinesiske økonomien an til å vokse om lag i takt med myndighetenes vekstmål på 7,5 prosent. De nærmeste årene venter vi vekst i overkant av vekstmålet, mellom 7,5 og 8,5 prosent årlig.

Mye av oppsvinget i 2. og 3. kvartal skyldtes økt investeringseksport. Likevel understreket myndighetene igjen viktigheten av å omstille økonomien i retning av bærekraftig vekst da de nylig offentliggjorde en reformpakke for de neste ti årene. Husholdningenes konsum utgjør fortsatt en svært lav andel av den kinesiske økonomien, og blant hovedmålene for reformen er å øke konsumets rolle i økonomien. Kommunistpartiet åpner nå i større grad for å la markedsaktører og markedsmekanismer få operere fritt. For eksempel følger det av reformplanene at markedet i større grad skal bestemme priser innen næringer som telekommunikasjon, transport og vann.

Videre åpner myndighetene for flere private aktører, for eksempel i drift av sykehus. Samtidig skal befolkningen på landsbygda i større grad få eiendomsrett til jorda de dyrker. Bønders rettigheter har ikke alltid stått i fokus når storbyene ekspanderer og trenger nytt land. I tillegg vil også arbeidstakere som allerede har flyttet til byene i større grad få rett til tjenester som helse, arbeidsledighetsstrygd og utdanning. I et nytt trinn i oppmykningen av landets familiepolitikk vil nå flere familier kunne få flere enn ett barn. I reformplanene foreslås det at også de familiene der kun den ene er enebarn nå skal kunne få to barn. Dette gjøres delvis for å motvirke en kommende eldrebølge i den kinesiske befolkningen.

I India fortsatte den svake økonomiske utviklingen. I 2. kvartal i år vokste BNP med 2,3 prosent, og for året som helhet ligger veksten an til å bli under 4 prosent for andre året på rad. Høy vekst i matvarereprisene gjør likevel at inflasjonen har holdt seg rundt 10 prosent. Hovedproblemene i den indiske økonomien er langvarig mangel på strukturelle reformer. Den senere tid har eksportveksten tatt seg noe opp, men med handlingslammende politikere kan en forvente at den økonomiske utviklingen blir svak også framover.

I Brasil har veksten vært moderat siden 2011. De siste kvartalene har BNP-veksten vist store svingninger. I 2. kvartal vokste økonomien med hele 7,2 prosent, sesongjustert og målt som årlig rate, mens den i 3. kvartal falt med 1,9 prosent. Det var særlig lavere investeringer som bidro til fallet. Inflasjonen har lenge ligget over sentralbankens mål på 4,5 prosent. Derfor har sentralbankens styringsrente blitt økt med til sammen 2,75 prosentpoeng siden i vår, til 10 prosent i november. Pengepolitikken bidrar dermed også til å dempe BNP-veksten.

I Russland fortsetter den meget svake økonomiske utviklingen. Både i 1. og 2. kvartal falt russisk BNP med en prosent. Til tross for dette holder sentralbanken rentene høye for å temme inflasjonen som det siste året har ligget godt over inflasjonsmålet på 6 prosent. Det er særlig den svake utviklingen i investeringene som gjør at økonomien likevel opplever negative vekstrater.

I Sør-Afrika tok veksten seg opp i årets 2. kvartal til 3,2 prosent, sesongjustert og målt som årlig rate, for så å falle noe tilbake i 3. kvartal til 0,7 prosent. For året som helhet venter IMF en vekst på 2 prosent. Det er særlig svak utvikling i landets gruve sektor, men også flere tilfeller av omfattende og vedvarende strømbrudd som bidrar til den fortsatt svake utviklingen. For de øvrige landene sør for Sahara er utviklingen bedre. For året som helhet venter IMF at regionen vokser med 5 prosent, for så i 2014 å øke til rundt 6 prosent. Det er særlig investeringer i infrastruktur og produksjonskapasitet for eksportsektoren som bidrar til den positive utviklingen.

1.5. Økt aktivitet i Japan og Sør-Korea

I Japan ser man nå klare realøkonomiske effekter av statsminister Abes økonomiske reformer. Massive stimulanser i form av aggressiv finans- og pengepolitikk har over det siste året blitt brukt for å få i gang økonomien, som har hatt svak vekst og til dels fallende priser siden starten av 1990-tallet. I 3. kvartal vokste BNP med 1,9 prosent, en nedgang fra tidligere i år, men Japan ligger fortsatt an til å bli blant de raskest voksende OECD-økonomiene i 2013. Ifølge vårt anslag kan veksten bli på 1,7 prosent. En svekkelse av japanske yen på nær 25 prosent det siste året fikk fart på eksporten i første halvår. Eksporten falt imidlertid litt tilbake i 3. kvartal, noe som i stor grad forklarer den samtidige dempingen av BNP-veksten. Brede aksjeindeks har steget med mer enn 60 prosent det siste året. Inflasjonen har også tatt seg markert opp. Etter 15 år med stort sett fallende priser, passerte 12-månedersveksten nylig 1 prosent, og var dermed høyere enn i Tyskland og USA for første gang på flere tiår, på et par kortvarige unntak nærmest. Yen-svekkelsen har bidratt til denne utviklingen. Etter at forbrukertilliten nå igjen viser en fallende tendens, ser japanske yen ut til å stabilisere seg og med meget svake inflasjonsimpulser internasjonalt, er det knyttet spenning til hvorvidt inflasjonen vil holde seg oppe, og eventuelt om myndighetene når sitt ambisiøse mål om minimum 2 prosent årlig prisvekst innen utgangen av 2014.

I Sør-Korea fortsetter den økonomiske framgangen. I 3. kvartal var veksten 4,3 prosent regnet som årlig rate, og for året som helhet ligger økonomien an til å vokse med i underkant av 3 prosent. Sør-Korea vokser på bred front; både industriproduksjon og husholdningskonsum vokser raskere enn forventet. Eksporten svekkes derimot grunnet en sterkere valutakurs og svak internasjonal etterspørsel. Videre faller inflasjonen kraftig, og Bank of Korea har de siste 18 månedene satt ned styringsrenta med 1,25 prosentpoeng, til 2,5 prosent. Derfor har nå sentralbanksjefen advart mot deflasjonsfarene som er på vei også til Sør-Korea, og det er ventet at den pengepolitiske stimulansen vil fortsette framover.

2. Konjunkturutviklingen i Norge

Veksten i BNP Fastlands-Norge har vært moderat de siste fire kvartalene. Konjunkturoppgangen som startet ved årsskiftet 2010/2011 stoppet opp mot slutten av 2012 og gjennom 2013 har veksten vært lavere enn trendveksten. Eksporten har økt lite som følge av uvanlig lav vekst hos Norges handelspartnere. Sammen med overraskende liten vekst i husholdningenes konsum forklarer dette utviklingen sett fra etterspørrelssiden i økonomien. På produksjonssiden har veksten i markedsrettet tjenesteyting vært svak, mens industrien derimot har fortsatt å vokse klart raskere enn

fastlandsøkonomien som helhet. Utviklingen i industrien er heterogen ved at verfts- og verkstedsindustrien vokser mye, mens mange andre deler av industrien utvikler seg svakt. Veksten i petroleumsinvesteringene kombinert med svake internasjonale konjunkturer bidrar til denne utviklingen. Bygge- og anleggsvirksomheten fortsetter å vokse, blant annet drevet fram av økt boligbygging selv om denne har flatet noe ut gjennom 2013. Nedgang i produksjonen av elektrisk kraft bidrar til lavere BNP-vekst etter å ha økt kraftig de to

Tabell 2.1. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Regnskapstall. Vekst fra forrige periode. Prosent

	2011*	2012* –	Sesongjustert			
			12:4	13:1	13:2	13:3
Realøkonomi						
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	2,6	3,0	0,3	1,0	0,2	0,1
Konsum i offentlig forvaltning	1,1	1,8	0,1	0,4	0,5	0,5
Bruttoinvesteringer i fast realkapital	7,7	8,3	4,0	-1,8	4,8	-0,5
Fastlands-Norge	6,3	4,5	1,8	-1,4	1,1	-0,3
Utvinning og rørtransport	11,3	14,6	6,3	1,4	8,4	1,5
Etterspørsel fra Fastlands-Norge ¹	2,8	2,9	0,6	0,4	0,4	0,1
Eksport	-0,7	1,1	0,0	-1,4	1,0	0,1
Råolje og naturgass	-5,6	0,7	-1,1	-3,3	2,6	1,6
Tradisjonelle varer	-0,1	1,7	0,1	1,3	-0,3	-2,0
Import	3,8	2,3	1,5	0,0	-0,9	2,6
Tradisjonelle varer	4,1	2,4	0,3	1,4	-0,9	1,8
Bruttonasjonalprodukt	1,3	2,9	0,4	-0,4	1,2	0,7
Fastlands-Norge	2,6	3,4	0,2	0,5	0,3	0,5
Arbeidsmarkedet						
Utførte timeverk	1,9	2,0	0,3	0,4	0,4	0,5
Sysselsatte personer	1,6	2,2	0,2	0,3	0,4	0,5
Arbeidsstyrke ²	1,0	1,8	0,3	0,3	0,0	0,7
Arbeidsledighetsrate, nivå ²	3,3	3,2	3,5	3,5	3,5	3,5
Priser og lønninger						
Årlønn	4,2	4,0	..	..	..	..
Konsumprisindeksen (KPI) ³	1,2	0,8	1,2	1,2	2,0	3,0
KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarier (KPI-JAE) ³	0,9	1,2	1,2	1,0	1,4	2,0
Eksportpriser tradisjonelle varer	5,8	-3,6	2,0	0,0	2,0	1,0
Importpriser tradisjonelle varer	4,0	0,6	0,4	-0,9	1,3	1,7
Utenriksregnskap						
Driftsbalansen, milliarder kroner	372,2	417,2	106,1	88,0	81,9	75,7
MEMO (ujusterte nivåtall)						
Pengemarkedsrente (3 mnd. NIBOR)	2,9	2,2	1,9	1,9	1,8	1,7
Utlånsrente, rammelån med pant i bolig ⁴	3,6	3,9	3,8	3,8	4,0	4,1
Råoljepris i kroner ⁵	621	649	625	634	603	657
Importveid kronekurs, 44 land, 1995=100	88,1	87,1	85,8	85,6	87,5	90,1
NOK per euro	7,79	7,48	7,37	7,43	7,62	7,93

¹ Konsum i husholdninger og idelle organisasjoner + konsum i offentlig forvaltning + bruttoinvesteringer i Fastlands-Norge.

² Ifølge AKU.

³ Prosentvis vekst fra samme periode året før.

⁴ Gjennomsnitt for perioden.

⁵ Gjennomsnittlig spotpris Brent Blend.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank.

foregående årene. Men selv justert for dette er veksten i fastlandsøkonomien lavere enn trendvekst.

Svakere vekst har redusert økningen i sysselsettingen og bidratt til en liten økning i arbeidsledigheten fra et bunnivå våren 2012. Veksten i arbeidsstyrken i år er lavere enn i 2012, og det har bidratt til at vekstomslaget ikke har ført til større økning i ledigheten. Mens AKU-ledigheten ikke har økt gjennom inneværende år, har registrert ledighet økt litt ifølge Arbeids- og velferdsstyret. Beregningene våre tyder på svak vekst i den nærmeste tiden slik at økningen i sysselsettingen avtar ytterligere. Siden veksten i arbeidsstyrken også dempes vil trolig ledigheten ikke øke mye framover.

Inflasjonen har tiltatt noe i løpet av inneværende år. Det skyldes dels ei svakere krone, økte husleier som i noen grad kan knyttes til metodeendringer, samt høyere energipriser og da særlig elektrisitetspriser. Bidraget fra innenlands kostnadsvekst har vært stabilt de siste par årene. Kronesvekkelsen gjennom 2013 vil føre til høyere inflasjon målt med konsumprisindeksen justert for avgiftsendringer og uten energipriser (KPI-JAE) neste år. Men vi legger til grunn en noe styrket og deretter stabil kronekurs framover, slik at inflasjonseffektene av svakere krone reduseres i årene deretter. Vi anslår at lønnsveksten vil bli litt lavere enn det som har vært tilfellet de siste årene som følge av svake internasjonale konjunkturer og lav prisvekst internasjonalt. Også litt høyere arbeidsledighet trekker i retning av lavere lønnsvekst. Produktivitetsveksten kan også komme til å gå litt ned i 2014, men ikke mer enn at innenlandske kostnadsimpulser er stabile. Vi forventer at elektrisitetsprisene inkludert nettleie har nådd toppen og vil holde seg stabile framover. Oljeprisen har lenge holdt seg på et høyt nivå, men vi forventer at den vil falle framover. Dette medfører at inflasjonstakten når en topp denne vinteren for deretter å gå litt ned.

Den svake veksten i husholdningenes konsum er en viktig faktor bak avdempingen i veksttakten i norsk økonomi. Spareraten i husholdningene, som kom opp på et høyt nivå i 2012, har blitt værende høy til tross for både lave renter og betydelig vekst i husholdningenes nettoformue. Dette har overrasket oss, selv om tendenser i denne retningen var synlige alt tidlig i 2013. Mens pengemarkedsrenta har sunket gjennom dette året, har rammelånsrenta økt. Bankene oppgir at de har økt påslaget for å øke sin inntjening med sikte på å møte myndighetenes krav til økt egenkapital. Slik sett er det i mindre grad sentralbankens rentepolitikk som driver renteutviklingen som publikum står overfor enn hva som var vanlig før finanskrisen. Gjeldsveksten i husholdningene er blitt noe lavere og veksten i boligprisene har stoppet opp og prisene har til og med gått litt ned i andre halvår i år. Husholdningenes forventninger til utviklingen i norsk økonomi er mer pessimistiske, noe som dels reflekteres i deres aktivitet i boligmarkedet og dels i den svake konsumveksten. Vi legger til grunn at denne pessimismen bidrar til svak konsumvekst i noen kvartaler til. Men den underliggende

inntektsveksten tilsier at konsumveksten vil ta seg opp i løpet av 2014 og dermed bidra til høyere vekst i norsk økonomi og ny konjunkturopgang i 2015. Vi regner med at prisutviklingen i boligmarkedet vil slå ut i noe lavere igangsetting av nye boliger den nærmeste tiden slik at investeringene faller litt neste år for så å øke svakt igjen litt ut i 2015.

Finanspolitikken har gitt positive stimulanser til utviklingen i Norge i flere år. På dette punktet skiller utviklingen seg i Norge vesentlig fra situasjonen i de fleste OECD-land og ikke minst i Europa. Det vedtatte budsjettet for 2014 tilsier at impulsene fra finanspolitikken kan tilta litt neste år. Vi må tilbake til 2009 for å finne en større finanspolitisk impuls enn dette. Innenfor finanspolitikkens handlingsregel er det rom for ytterligere stimulanser i årene deretter, men det er grunn til å regne med at man vil forsøke å holde avstanden til 4-prosentbanen om lag som i 2014. Med noe høyere vekst i 2015 og 2016 må graden av stimulans fra finanspolitikken ses i sammenheng med innretningen av pengepolitikken. Vi legger til grunn at pengemarkedsrenta begynner å øke i 2015 både i Norge og i euroområdet når den økonomiske veksten tar seg litt opp. Samtidig reduseres den høye utlånsmarginen slik at bankenes utlånsrenter ikke endres i takt med økt styringsrente.

Den svake eksportveksten for tradisjonelle norske varer og tjenester har preget utviklingen i økonomien siden 2010. Årsaken til denne utviklingen er i all hovedsak den svært lave importveksten hos våre handelspartnere. I tillegg har styrkingen av krona og kostnadsveksten i Norge bidratt til å dempe eksporten av mange varer og tjenester. Med en klart svakere kronekurs og litt høyere økonomisk vekst hos våre handelspartnere, tror vi eksportveksten vil ta seg gradvis opp framover, men neppe mye i 2014.

Etter fallet i 2009 og 2010 har den samlede investeringsveksten i norsk økonomi vært stabil og ganske høy. I de nærmeste årene forventer vi en lavere vekst i bruttoinvesteringene. Det er flere årsaker til dette. For det første vil neppe petroleumsinvesteringene fortsette å vokse i samme takt som tidligere. Vi regner imidlertid med at de holder seg på et høyt nivå i flere år framover på tross av at vi legger til grunn at oljeprisen faller til 90 dollar per fat i løpet av 2015. For det andre har boliginvesteringene også bidratt til den høye investeringsveksten, men disse forventes å ligge på om lag samme nivå i 2016 som i 2013. Dermed vil to store investeringskomponenter gå over fra å være drivere for veksten i økonomien til å bli dempere. I motsatt retning trekker investeringene i offentlig forvaltning som ikke har endret seg på noen år. Her legger vi til grunn at politiske prioriteringer, som det er stor enighet om, vil bidra til klar vekst framover. Derimot er det liten grunn til å regne med at næringsinvesteringene på fastlandet vil øke mye framover, men veksten kan ta seg litt opp. Nivået i 2016 vil imidlertid fortsatt være klart lavere enn før finanskrisen.

En moderat økning i bruttoinvesteringene framover fører til en beskjeden økning i kapitalintensiteten i økonomien. Det tilsier at produktivitetsveksten fortsatt blir moderat. I 2012 økte produktivitetsveksten en del i tråd med en ganske høy produksjonsvekst. I 2013 har veksten igjen avtatt og vi tror dette vil forsterke seg i 2014. Produktivitetsveksten kan imidlertid forventes å øke igjen mot slutten av prognosebanen da produktiviteten normalt viser en klar medsyklisk utvikling.

Vår prognosebane viser at norsk økonomi vil gå fra en svak konjunkturoppgang gjennom 2011 og 2012 til en svak nedgang i 2013 som forventes å vare gjennom hele 2014. Vi forventer deretter at det kommer et omslag til ny oppgang i 2015, men at norsk økonomi er i en lavkonjunktur selv i 2016. Skulle hovedtrekkene i disse beregningene vise seg å slå til, vil norsk økonomi oppleve en like lang lavkonjunktur denne gangen som i perioden 1988 til 1996, om enn langt fra like dyp.

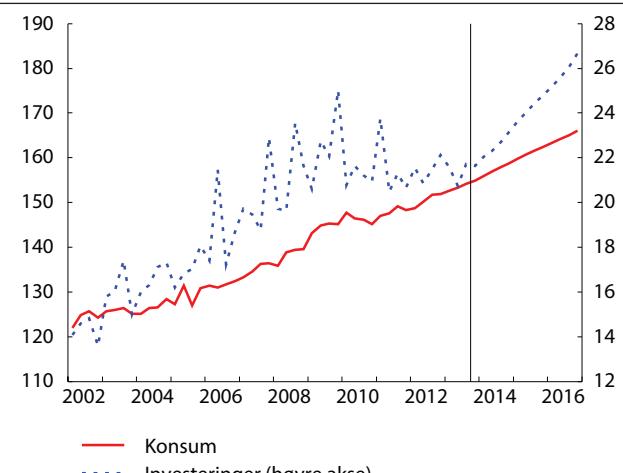
2.1. Finanspolitikken blir mer ekspansiv

Den underliggende veksten i konsumet i offentlig forvaltning har vært på rundt 2 prosent regnet som årlig rate og ganske stabil gjennom 2013. Dette ser også ut til å kunne bli årsveksten for året under ett, noe som er litt lavere enn tidligere anslått. Det er svakest vekst i konsumet i den sivile delen av statsforvaltningen. Bruttoinvesteringene i offentlig forvaltning, som var ventet å øke en del i år, har ikke vist nevneverdig vekst gjennom året og ser nå ut til å havne omtrent på samme nivå som i 2012. Realveksten i offentlige stønader til husholdningene har også økt noe mindre enn vi så for oss tidligere, og selv med en sterk økning i 4. kvartal kan årsveksten komme ned under 3 prosent. Samlet sett anslår vi at realveksten i disse tre utgiftskomponentene blir på 2,1 prosent (regnet i 2011-priser) i 2013. Det er litt høyere enn anslaget for veksten i BNP Fastlands-Norge, men lavere enn trendveksten.

I proposisjonen om ny saldering av statsbudsjettet anslår Finansdepartementet et strukturelt, oljekorrigert budsjettunderskudd (SOBU) på knapt 119 milliarder kroner for 2013. Dette utgjør 3,1 prosent av Statens pensjonsfond utland (SPU) ved inngangen til budsjettåret. Regner man underskuddet som andel av trendnivå for BNP Fastlands-Norge var det 5,1 prosent, en økning på 0,4 prosentpoeng sammenliknet med året før. Det nysalderte budsjettet for 2013 viser dermed et litt mindre underskudd enn det vedtatte budsjettet, noe som skyldes lavere utgiftsvekst enn anslått. Statsbudsjettet for 2014 er anslått å innebære om lag samme stimulans når man mäter med økningen i SOBU regnet som andel av trend-BNP Fastlands-Norge, men det gir en nedgang til 2,9 prosent regnet som andel av SPU. I stortingsbehandlingaen av budsjettet for 2014 ble balansen opprett-holdt i budsjettforslaget til den nye regjeringen, men både utgifter og inntekter økte litt.

Våre anslag for finanspolitikken i 2014 baserer seg på det vedtatte budsjettet. Neste år reduseres satsen for skatt på alminnelig inntekt fra 28 til 27 prosent,

Figur 2.1. Offentlig forvaltning. Sesongjustert, mrd. 2011-kr., kvarthal

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

mens trygdeavgiften økes med 0,4 prosentpoeng. Formuesskattens høyeste sats reduseres med 0,1 prosentpoeng og arveavgiften fjernes helt. Generelt er avgiftssatsene justert i tråd med forventet inflasjon med unntak av mineraloljeavgiften som øker kraftig og elektrisitetsavgiften som reelt også økes noe. Vi anslår at disse avgiftsøkningene til sammen bidrar til å trekke opp veksten i KPI med knapt 0,1 prosentpoeng. Anslagene for veksten i konsumet i offentlig forvaltning er om lag som anslått i Nasjonalbudsjett 2014, mens bruttoinvesteringene i offentlig forvaltning nå forventes å øke med om lag 5 prosent. Samlet sett regner vi derfor med at offentlig forvaltnings kjøp av varer og tjenester samt realverdien av stønadene til husholdningene vil øke med om lag 3 prosent i 2014. Dette er nesten ett prosentpoeng høyere enn veksten for inneværende år. Når man legger til skattelettelsene for bedrifter og personer, vil således finanspolitikken i 2014 kunne bli den mest ekspansive siden finanskrisen i 2009.

For 2015 og 2016 finnes det ingen vedtatt finanspolitikk. Det innebærer at våre detaljerte anslag for disse to årene er langt mer usikre enn anslagene for 2014. Vi har imidlertid videreført hovedtrekkene i endringene fra 2013 til 2014. Konsumet i offentlig forvaltning er antatt å øke med rundt 2¼ prosent både i 2015 og 2016. Den høye veksten i bruttoinvesteringene i sivil offentlig forvaltning er videreført. Stønadsvirksten anslås til om lag 3 prosent reelt. ”Eldrebølgen” vil bidra til økt realvekst i pensjoner, mens omfanget av uførepensjoner og sykepenger mv. ikke øker mye reelt sett og demper realveksten. Samlet sett øker realveksten i stønadene mer enn BNP Fastlands-Norge framover og reduserer det strukturelle budsjettrommet i finanspolitikken. Vi forutsetter nå at det blir gitt reduksjoner i personskattene på om lag 6 milliarder kroner både i 2015 og 2016 sammenliknet med en alternativbane med uendrede reelle skattesatser. Når vi har forutsatt at skatteletten kommer som redusert personskatt og ikke som avgiftsredusjoner, er det en forenklinge

forutsetning som likevel fanger opp de viktigste økonomiske virkningene av skatteendringene. De samlede vekstimpulsene fra utgiftsoekninger og skattelettelser er omrent like i 2014 og 2015, mens impulsen er litt mindre i 2016, men fortsatt ekspansiv. Vi har lagt til grunn en litt mer ekspansiv finanspolitikk enn i tidligere prognosene. Det skyldes ikke bare vedtatt politikk for 2014, men også at vekstutsiktene for økonomien er mindre lyse enn hva vi tidligere har sett for oss.

Vi regner med at oljeprisene faller noe framover. Siden utvinningsvolumet ikke endrer seg mye de nærmeste årene, vil prisfallet føre til et fall i statens petroleumsinntekter. Da reduseres overføringene til Statens pensjonsfond utland og bidrar til at handlingsrommet i finanspolitikken øker litt mindre enn tidligere. I motsatt retning bidrar en svakere kronekurs til at fondet har økt i verdi i norske kroner. På linje med reviderte anslag fra Finansdepartementet legger vi til grunn at ”oljepengebruken” er 2,9 prosent av fondsverdien ved inngangen til 2014. Våre anslag innebærer at oljepengebruken holder seg under 3 prosent også i 2015 og 2016, noe som er i tråd med våre beregninger i forrige konjunkturrapport.

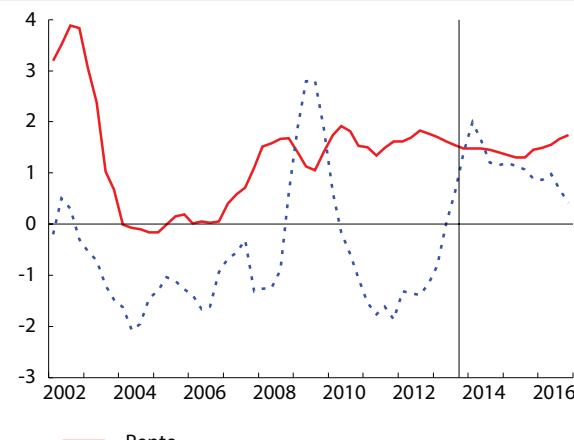
2.2. Halvannet år før styringsrenta økes

Styringsrenta har siden mars 2012 vært på 1,5 prosent, bare 0,25 prosentpoeng over det rekordlave nivået sommeren 2009. Tremåneders pengemarkedsrente har siden den siste rentereduksjonen falt fra 2,3 prosent i april i fjor til et stabilt nivå på 1,7 prosent denne høsten. Påslaget mellom styringsrenta og pengemarkedsrenta er dermed kommet ned i 0,2 prosent, som tilsvarer nivået fra tiden før finanskrisen.

Statsgeldskrisen i mange land og de realøkonomiske ettervirkningene av finanskrisen er mye av bakgrunnen for det lave rentenivået i Norge. I euroområdet har pengemarkedsrenta siden september i fjor vært under 0,2 prosentpoeng. Stor renteforskjeell sammen med høyere økonomisk vekst i Norge enn i euroområdet bidro til at krona lenge styrket seg mot euro. Ved inngangen til 2013 var kronekursen 7,30 mot euro. Redusert vekst i Norge, en positiv inflasjonsforskjeell og reduserte forventninger til økte renter har bidratt til en svekkelse av krona siden i sommer, og kursen mot euro er i begynnelsen av desember på rundt 8,30. Dollarkursen har i samme periode gått fra rundt 5,50 til 6,10. Også målt ved den importveide kronekursen har krona svekket seg i år. Med om lag uendrede valutakurser ut 2014 vil svekkelsen fra i fjor til neste år bli på om lag 11 prosent målt mot euro og om lag 7 prosent målt ved den importveide kronekursen.

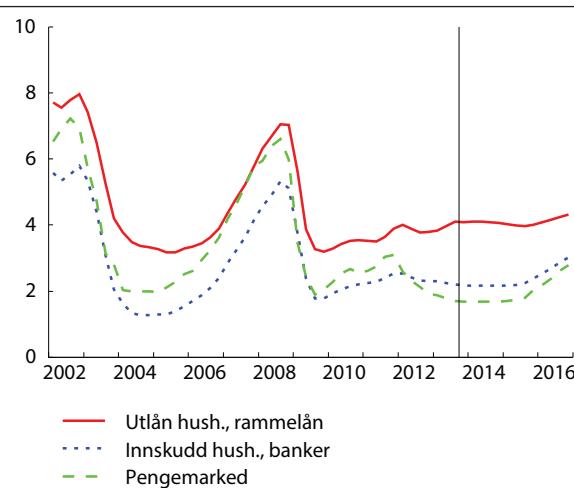
Finansinstitusjonenes gjennomsnittlige utlånsrente på rammelån med sikkerhet i boliger er en god indikator for boliglånsrenta generelt. Ved utgangen av 3. kvartal 2013 var denne renta på 4,1 prosent, mens gjennomsnittlig innskuddsrente var 2,2 prosent. Både rammelånsrente og innskuddsrente var uendret fra kvartalet før, men gjennom 2. kvartal økte rammelånsrenta med

Figur 2.2. Rente- og inflasjonsforskjeller mellom Norge og euroområdet. Prosentpoeng

Kilde: Norges Bank og Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.3 Norske renter. Prosent

Kilde: Norges Bank og Statistisk sentralbyrå.

0,3 prosentpoeng samtidig som innskuddsrenta falt med 0,1 prosentpoeng. Differansen mellom disse to rentene har dermed økt med 0,4 prosentpoeng i løpet av kort tid.

Renteforskjellen mellom rammelånsrenta med sikkerhet i bolig og pengemarkedsrenta var ved utgangen av 3. kvartal i år 2,4 prosent. I perioden fra slike lånn ble bredd lansert i 2006 og til utgangen av 2011 har dette påslaget gjennomgående vært mer enn halvannet prosentpoeng lavere. Økningen i påslaget skyldes blant annet finansinstitusjonenes behov for å øke egenkapitalen på grunn av strengere krav til størrelsen på kjernekapitalen. Det synes som om det er lite konkurranse i det norske finansmarkedet slik at det er mulig å øke egenkapitalen gjennom høy rentemargin.

Husholdningenes innenlandske bruttogsjeld (K2) økte med 6,9 prosent i 3. kvartal i år i forhold til kvartalet før, sesongjustert og regnet som årlig rate. Dette er den samme veksten som i kvartalet før, men den har falt

Boks 2.1: Virkninger av svakere krone på norsk økonomi

Siden begynnelsen av februar har krona svekket seg betydelig. Målt med et gjennomsnitt av kurser mot 44 land og vektet med norsk import, ble kroneverdien fra 1. februar til 2. desember redusert med 10,6 prosent. Krona var da rundt 7 prosent svakere enn det vi la til grunn for våre prognosenter publisert 30. mai. Mot euro svekket krona seg med om lag 13 prosent i den samme perioden, til rundt 8,3 kroner for en euro. I KVARTS, vår makroøkonometriske modell som vi bruker til konjunkturanalyser og prognosenter, har vi en relasjon som bestemmer kronas verdi mot euro som funksjon av rente- og inflasjonsforskjeller og nivået på oljeprisen. Den er ikke i stand til å forklare kronesvekkelsen gjennom 2013.

Valutakurslikningen i KVARTS fanger opp hovedbevegelsene i kronekursen store deler av tiden, men av og til "spør den av" den faktiske utviklingen. Tidligere har vi koblet slike avsporinger til uro i internasjonale finansmarkeder og at norske kroner ble oppfattet som lite likvide. Denne gangen virker ikke dette som relevante argumenter. Vår tolkning er at en del av svekkelsen ikke er basert på fundamentale forhold, slik at kronekursen ganske raskt vil finne tilbake til et noe sterkere leie enn dagens. Gitt utviklingen vi har bak oss og våre øvrige anslag, viser modellberegningen en stabil kronekurs framover, på om lag 8,05 kroner per euro. Vi har derfor valgt å legge til grunn at kronekursen vil være på dette nivået fra og med starten av 2014 og ut prognosabanen. Dette innebærer at krona må styrke seg med om lag 3 prosent i løpet av en måned for at anslaget skal treffe, når vi legger til grunn at styrkingen blir den samme mot alle valutaer. Mange mener at det er helt umulig å spå endringer i valutakursen og at en likegodt kan legge til grunn uendret valutakurs i slike beregninger. Det har vi gjort i virkningsberegningen gjengitt i tabellen nedenfor.

Her har vi forutsatt at både renter, finanspolitikk og indikatoren for husholdningenes forventninger til framtiden ikke påvirkes. En svakere krone vil da primært virke gjennom tre kanaler på den norske realøkonomien. Den ene går via redusert etterspørsel fra husholdningene. Høyere importpriser medfører at prisene stiger for norske konsumenter, og dermed reduseres deres kjøpekraft selv om lønningene også øker. Dette trekker i retning av redusert aktivitet i økonomien. Den andre går via bedringen av kostnadsmessig konkurransesevne som i en tid vil øke eksporten og isolert sett dempe importen. Dette trekker i retning av økt BNP. Den siste effekten går via faktoretterspørselen i bedriftene. Økte importpriser bidrar til at prisene på produktinnsats øker mer

enn lønnskostnadene. Dermed bruker bedriftene relativt mer arbeidskraft og relativt mindre produktinnsats i produksjonen. Dette trekker i retning av økt BNP og økt sysselsetting.

Tabellen viser at hvis vi ikke får den forventete styrkingen av krona, slik at den holder seg på dagens nivå, vil veksten i BNP Fastlands-Norge øke med knappe 0,1 prosentpoeng per år, og ledigheten blir redusert med 0,1-0,2 prosentpoeng sammenliknet med referansebanen. I industrien vil 3 prosent svakere krone innebære en mer markert aktivitetsøkning slik at nivået i det tredje året løftes med vel 1,2 prosent. Konsumnivået i husholdningene er imidlertid 0,3 prosent lavere i alle de tre årene. Prisveksten øker i snitt med 0,3 prosentpoeng per år, mens lønnsveksten går opp med i overkant av 0,2 prosentpoeng.

Beregningen indikerer hvordan vi mener utviklingen i norsk økonomi vil påvirkes av en svakere krone enn det vi har lagt til grunn i prognosene. Den kan imidlertid også brukes til å belyse betydningen av svekkelsen av krona gjennom inneværende år. Virkningene av svekkelsen gjennom de foregående ni månedene vil være om lag 3,5 ganger så store som det tabellen viser. I et slikt perspektiv blir imidlertid spesielt forutsetningene om upåvirket rente og finanspolitikk mindre realistiske.

Virkninger av 3 prosent svakere kronekurs, forutsatt upåvirket rente. Avvik i prosent fra referansebanen dersom ikke annet framgår

	2014	2015	2016
Eksport (volum) utenom råolje og naturgass	-0,01	0,26	0,52
Import (volum)	-0,42	-0,43	-0,35
Konsum, husholdninger	-0,26	-0,35	-0,32
Husholdningens disponible realinntekt	-0,43	-0,46	-0,37
Bruttoinvesteringer næringsvirksomhet			
Fastlands-Norge	0,17	0,73	1,26
Bolig	0,03	0,21	0,56
BNP Fastlands-Norge	0,04	0,12	0,23
Industri	0,54	1,01	1,21
Sysselsetting	0,13	0,23	0,28
AKU ledighetsrate (prosentpoeng)	-0,11	-0,12	-0,15
Lønn	0,28	0,50	0,67
Konsumprisindeksen	0,50	0,79	0,88
Boligpris	0,34	0,88	1,39
Memo: Importveid kronekurs	3,00	3,00	3,00

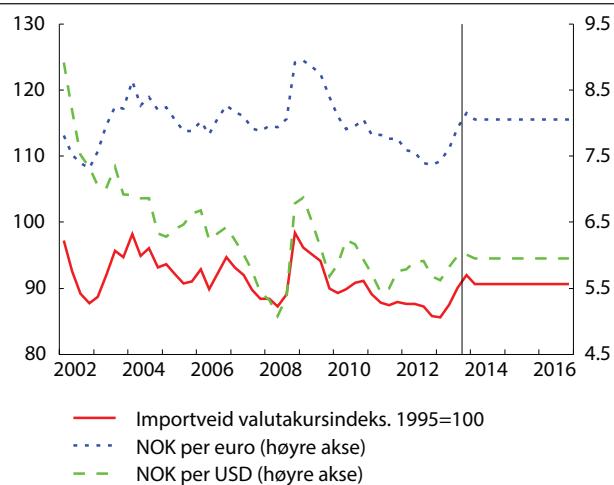
de fire siste kvartalene sett under ett og er ett prosentpoeng lavere enn i 3. kvartal i 2012. Kredittveksten i ikke-finansielle foretak var 5,1 prosent i 3. kvartal og har vært økende gjennom året. I 1. kvartal var gjeldsveksten i ikke-finansielle foretak på 2,6 prosent. Gjeldsveksten i disse foretakene er likevel lavere nå enn gjennom 2012.

Vi legger til grunn at Norges Bank holder dagens lave nivå på styringsrenta fram til sommeren 2015. Det følger av både svak utvikling innenlands og lavt rentenivå ute. Den innenlandske veksten vil etter hvert ta seg noe opp og utenlandske renter er også antatt å øke litt. Begge deler drar i retning av økte styringsrenter i

2015. Pengemarkedsrenta antas å følge styringsrenta og vil komme opp i 2,8 prosent i slutten av 2016 ifølge våre anslag. Det er 1,1 prosentpoeng over nivået høsten 2013.

Vi antar at en del av svekkelsen av krona i høst har vært midlertidig. I prognosene legger vi til grunn at krona styrker seg til 8,05 mot euro og blir liggende på det nivået i de neste årene. Styrkingen målt ved den importveide kronekursen blir tilsvarende og svekkelsen i årsgjennomsnittet blir rundt 2 prosent både i år og neste år. Litt lavere inflasjon og noe høyere vekst i Norge bidrar til styrkingen, men først og fremst hviler dette på at vi ikke ser noen fundamentale faktorer som

Figur 2.4. Valutakurser

Kilde: Norges Bank.

kan forklare utviklingen så langt i år. I Boks 2.1 har vi i en egen beregning sett på konsekvensene av at dagens spesielt svake kurs holder seg ut prognoseperioden gitt at alle andre forutsetninger inkludert rentebildet holdes uforandret. Konsekvensen er at krona blir 3 prosent svakere og det leder til at inflasjonen øker i snitt med 0,3 prosentpoeng, mens veksten i BNP øker slik at nivået i 2016 er 0,2 prosent høyere enn det ellers hadde vært.

Det er stor usikkerhet om hvordan utlånsrentene vil utvikle seg framover til en gitt pengemarkedsrente. Dette avhenger blant annet av hvordan konkurransesituasjonen mellom bankene blir og om hvor raskt den motsykliske kjernekapitalbufferen i bankene må bygges opp. De seks største bankkonsernene i Norge hadde ved utgangen av 2. kvartal en kjernekapitaldekning på rundt 11 prosent, mens kravet på samme tidspunkt var 9 prosent. Kravet for systemviktige banker trappes opp framover og kommer opp i 12 prosent i midten av 2016, og så kommer den motsykliske bufferen eventuelt i tillegg. Norges Bank har beregnet at bankene vil øke sin kjernekapital med om lag ett prosentpoeng i året, gitt dagens rentemarginer. Bankene kan dermed oppfylle kjernekapitalkravene framover med en lavere utlånsmargin hvis det ikke blir noe krav om motsyklisk buffer de nærmeste årene.

Det motsykliske bufferkravet kan innebære inntil 2,5 prosentpoeng høyere kjernekapitalkrav. Ifølge Norges Bank har flere av de største bankene langsiktige mål for kjernekapitaldekningen som tar høyde for full motsyklisk buffer. Det høye påslaget for utlånsrentene har dermed sin bakgrunn i at bankene tar sikte på å nå det høyeste kravet for kjernekapital innen få år. Hvis det blir klart at det vil ta lang tid før bufferkrav settes til maksimum, kan dette lede til lavere påslag for utlånsrenta. Norges Bank har utarbeidet kriterier for god motsyklisk kapitalbuffer, der ett av kriteriene er at bufferkravet bør ses i lys av andre krav til bankene.

Inntjeningen på utlån er nå høy. Det kan føre til at små banker kan velge å ha en lavere utlånsmargin for å kappe nye lånekunder. Disse bankene kan i så fall bli nødt til å oppfylle kjernekapitalkravet på annen måte, for eksempel ved utstedelse av nye aksjer eller egenkapitalbevis. En slik prising av utlånen kan være lønnsom hvis den reduserte rentemarginen blir mer enn motvirket av økte utlån, noe som forutsetter at lånekundene velger banker med lav utlånsrente.

I vår prognosemodell er det ingen modellering av konkurransen i bankmarkedet. Våre prognosene på rentemarginen for rammelånsrenta er derfor anslått utenfor modellen, og usikkerheten rundt anslagene er stor. I prognosene antar vi at rammelånsrenta vil ligge på dagens nivå til midt i 2016. Når pengemarkedsrenta begynner å øke i 2015, vil utlånsmarginen gå noe ned og ende på 1,7 prosentpoeng i slutten av 2016 mot 2,4 prosentpoeng i dag. Rammelånsrenta anslås til 4,3 prosent i slutten av 2016.

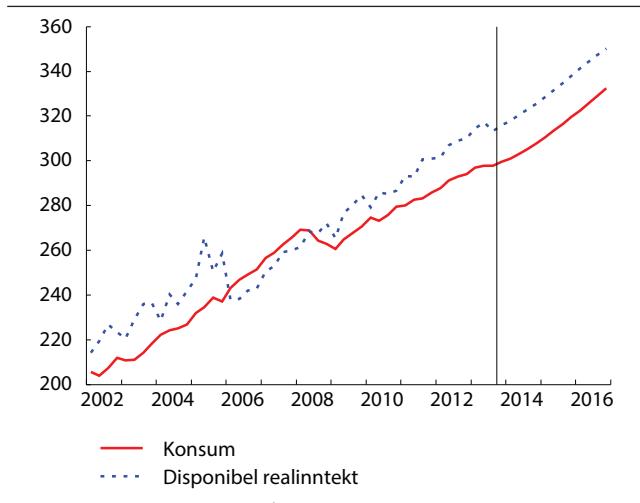
Utviklingen i styringsrenta har ingen selvstendig betydning i våre vurderinger. Det som derimot er av betydning er pengemarkedsrenta og rentene publikum står overfor. Det er de sistnevnte rentene som påvirker aktørenes konsum- og investeringsatferd, mens pengemarkedsrenta har mer direkte effekt på valutakursen. Styringsrenta påvirker imidlertid nivået på pengemarkedsrenta, som igjen påvirker publikumsrentene, men det er også andre viktige faktorer som spiller inn. Styringsrenta settes på bakgrunn av en forståelse for at ulike hensyn må avveies. Forutsatt at ”alt annet er likt” vil et lavere rentepåslag i bankene dermed medføre noe høyere pengemarkedsrente, men også litt lavere utlånsrente. Fundamentale forhold vil da peke i retning av at økonomien stimuleres av litt lavere rente, samtidig som aktiviteten dempes av litt sterkere kronekurs. Realøkonomien vil kunne bli relativt lite påvirket sammen sett, men vi kan få en liten dreining av aktiviteten bort fra konkurranseutsatt virksomhet.

2.3. Svakere konsumvekst

Konsumet i husholdninger og ideelle organisasjoner økte svært beskjedent både i 2. og 3. kvartal i år sammenliknet med kvartalet før. Svak utvikling i kjøp av biler og andre transportmidler, klær og sko, møbler og hvitevarer samt sportsutstyr bidro særlig til at varekonsumet gikk ned med 0,1 prosent og hele 1,3 prosent i henholdsvis 2. og 3. kvartal i år. Førstekvartalstallene viser derimot en sterk vekst i de samme varegruppene. Husholdningenes samlede konsum økte med hele 1,0 prosent i 1. kvartal etter en beskjeden vekst i 4. kvartal i fjor. Tjenestekonsumet har så langt i år vist en nokså stabil og moderat kvartalsvis vekst på 0,5 prosent eller noe høyere. Det ligger nå an til at konsumveksten på årsbasis blir knapt 2,5 prosent i 2013, som er vel et halvt prosentpoeng lavere enn i 2012.

Utviklingen i husholdningenes inntekter, renter og boligformue er viktige drivere for konsumutviklingen. Husholdningenes disponible realinntekter økte med 3,2

Figur 2.5. Inntekt og konsum i husholdninger mv.
Sesongjustert, mrd. 2011-kr., kvartal

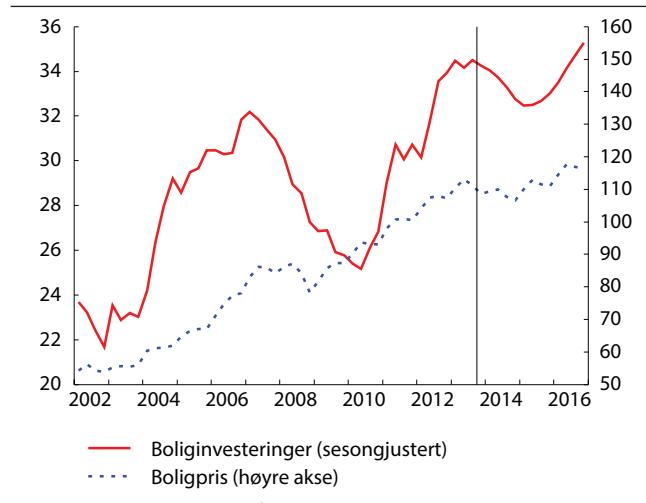

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

prosent i 2012 etter en vekst på hele 4,5 prosent året før. Sesongjusterte tall fra kvartalsvis institusjonelt sektorregnskap viser en svak utvikling i disponibel realinntekt gjennom 2. og 3. kvartal i år etter en sterk vekst på over 1 prosent i 1. kvartal. Bak denne utviklingen ligger i hovedsak en relativt svak utvikling i lønnsinntekter som kun var 0,3 prosent høyere i 3. kvartal enn kvartalet før. Vi venter nå at veksten i disponibel realinntekt blir rundt 2,5 prosent i år, vel et halvt prosentpoeng lavere enn i fjor. De neste årene venter vi at lønnsinntekter sammen med offentlige stønader vil gi klare bidrag til inntektsveksten. Skattelette vil også bidra noe. Etter hvert vil dessuten noe lavere inflasjon trekke veksten i disponibele realinntekter opp. Renteforløpet vil ikke gi vekstbidrag av betydning. Vi venter således en årlig vekst i disponibel realinntekt på vel 2,5 prosent neste år, økende til 3,5 prosent i 2015 og opp mot 4 prosent i 2016. Omslaget i boligprisutviklingen, med et fall på vel 2 prosent i 2014 og moderat vekst deretter, vil dempe veksten i boligformuen og dermed også veksten i konsumet gjennom prognoseperioden. Med våre anslag på inntekter, renter og boligformue blir konsumveksten om lag 2,5 prosent neste år, vel 3,5 prosent i 2015 og nær 4 prosent i 2016.

Vi ser nå for oss at nivået på husholdningenes sparerate kan bli i overkant av 8,5 prosent i år, om lag som i fjor. I tråd med inntekts-, konsum- og boligprisutviklingen som her legges til grunn vil nivået på spareren ligge rundt 9 prosent i årene 2014 til 2016. Dette er om lag 1,5 prosentpoeng høyere sparerate gjennom prognoseperioden enn hva vi la til grunn i vår forrige konjunkturrapport. At vi nå ser for oss en høyere sparerate må i hovedsak ses i sammenheng med betydelig svakere boligprisutvikling enn i våre prognosene i mai. Vi venter således at forsiktighetsmotivert sparing, som bidro til å forklare den økte spareren i kjølvannet av finanskrisen, fortsatt vil gjøre seg gjeldende i lavkonjunkturen fram til 2016. En klar normalisering av spareadferden, slik vi la til grunn sist, lar derfor vente på seg.

Figur 2.6. Boligmarkedet. Venstre akse mrd. 2011-kr., kvartal, høyre akse indeks, 2011=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2.4. Boligprisfall i 2014

Boliginvesteringene ligger i årets tre første kvartaler på et rekordhøyt nivå og er 7,7 prosent høyere enn i samme periode i 2012. Utviklingen har imidlertid flatet ut og sesongjusterte tall viser konstante investeringer gjennom 2013 etter en sammenhengende periode med stigende boliginvesteringer siden midten av 2009. Tallene er i godt samsvar med forløpet for igangsetting av nye boliger, som sesongjustert viste en klar stigende trend fram til utgangen av 2012 for så å falle noe gjennom første halvår av 2013 både med hensyn til igangsatt bruksareal og antallet igangsatte boliger. I perioden fra juni til oktober i år er det igjen en svak tendens til stigning. Utsikter til fallende realpriser for brukte boliger og et tregt salg av nye boliger i høst taler for en svakere utvikling i igangsettingen framover. Det trekker ned veksten i boliginvesteringene. På grunn av sterk vekst i boliginvesteringene gjennom 2012 og inn i 1. kvartal 2013 blir boliginvesteringene likevel nær 6,5 prosent høyere i 2013 enn i 2012. Deretter venter vi at boliginvesteringene vil falle med 2,5 prosent på årsbasis i 2014 og med nær 3 prosent i 2015 før de igjen klatrer opp til 2013-nivået med en vekst på opp mot 6 prosent i 2016.

Boligprisveksten har avtatt gjennom 2013 fra en 4-kvartalsvekst på 6,7 prosent i 4. kvartal 2012 til 2,9 prosent i 3. kvartal 2013, ifølge Statistisk sentralbyrås boligprisindeks. Eiendomsmeglerbransjens boligprisstatistikk viser en enda mer markert utvikling i de siste månedene med en sesongjustert nominell nedgang på i underkant av 1 prosent fra foregående måned i september, oktober og november 2013. I november 2013 var boligprisene bare 0,2 prosent høyere enn samme måned året før.

På lang sikt avhenger boligprisene av fundamentale faktorer, se også en egen artikkel i denne utgaven av Økonomiske analyser. De påvirkes positivt av en økning i husholdningenes disponible inntekter og av lave renter, og dempes gjennom tilvekst av nye boliger.

Boks 2.2: Faktorer bak utviklingen i boligprisene framover

En artikkel i dette nummeret av Økonomiske analyser¹ rediger gjør for hvordan boligprisene blir bestemt i kvartalsmodellen KVARTS etter at vi har implementert en ny modellblokk der vi tar hensyn til at boligprisvekst og husholdningenes gjeldsvekst gjensidig kan forsterke hverandre. Eventuelle endringer i myndighetenes regulering av finansinstitusjonene vil da påvirke boligprisene gjennom virkningen på samlede utlån til husholdningene. På lang sikt er det fundamentale faktorer som husholdningenes disponibele inntekter, realrenta etter skatt og størrelsen på den totale boligmassen som bestemmer begge disse størrelsene i modellen. Disse faktorene er derfor de viktigste driverne bak utviklingen i boligprisene i prognosebanen for årene fra 2014 til 2016.

På kort sikt bidrar imidlertid endringen i en forventningsindikator til å forklare utviklingen i boligprisene. Forventningsindikatoren skal fange opp husholdningenes oppfatning av nåsituasjonen og deres forventninger til utviklingen ett år fram i tid i så vel egen som landets økonomi. Indikatoren er den ujusterte samleindikatoren til TNS Gallup og Finans Norge, som publiseres hvert kvartal.²

Forventningsindikatoren viser en utvikling over tid som i stor grad sammenfaller med konjunkturmønsteret for norsk økonomi de siste 20 årene. I figur 1 har vi plottet forventningsindikatoren sammen med en kurve som viser avvik fra en beregnet trend for BNP Fastlands-Norge (jamfør figur 2.12). Spesielt er forventningsindikatoren lav under bankkrisen i 1992, ved tilbakeslaget i norsk økonomi 2003 og under finanskrisen 2008/2009. Husholdningene reagerte også med pessimisme på den internasjonale råvarekrisen som rammet Asia, Sør-Amerika og Russland i 1997/1998, selv om den ga et beskjedent utslag i norsk økonomi. Heller ikke frykten for et tilbakeslag i europeisk økonomi i 2011 (finanskrisens dobbel-dipp) slo nevneverdig ut i det norske konjunkturbildet. Vi merker oss også at tidsperiodene der husholdningene er svært pessimistiske er relativt korte.

Estimeringsresultatene viser at endringer i forventningsindikatoren har en klar kortsiktig effekt på boligprisveksten. En endring i forventningsindeksen i ett kvartal mot mer pessimisme (lavere verdi) gir lavere boligprisvekst både samme kvartal og i de to neste kvartalene. Den kan fange opp virkningen av at husholdningene endrer sin adferd i boligmarkedet når de er pessimister, for eksempel ved at de vil prøve å selge boligen sin før de kjøper ny. Dersom mange skifter strategi samtidig kan det gi betydelig prisutslag i markedet. Dette var trolig tilfellet under finanskrisen høsten 2008. Videre er det grunn til å tro at en massiv strøm av negative nyheter og dystre spådommer om den økonomiske utviklingen kan ha et stort gjennomslag i forventningsindeksen.³

¹ André K. Anundsen og Eilev S. Jansen: "Boligpris- og kreditvekst forsterker hverandre", se side 33.

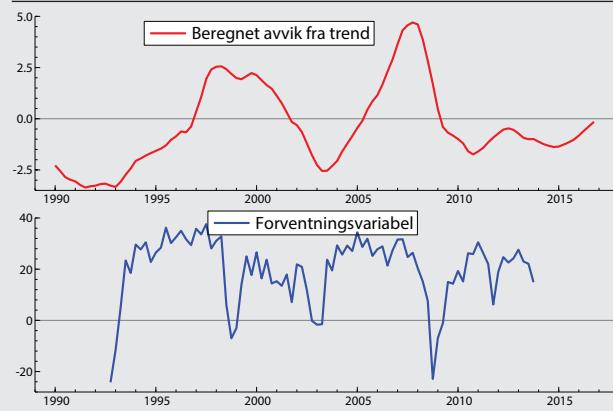
² Norsk Trendindikator utarbeidet av TNS Gallup i samarbeid med Finans Norge ("Forventningsbarometeret"), se TNS Gallup (2013): "Økende usikkerhet omkring nasjonens økonomi". Norsk Trendindikator: Måling for 4 kvartal 2013., publisert 26. november 2013.

³ Forventningsindikatoren kan imidlertid også fange opp virkningene av utelatte variable i modellen, det vil si variable som både er høyt korrelert med indikatoren (og med konjunkturforløpet) og påvirker boligprisutviklingen.

Begge disse fenomenene har trolig gjort seg gjeldende denne høsten og de kan fortsatt spille inn når avmatningen av veksten i norsk økonomi fortsetter inn i 2014. Vi har derfor forutsatt at forventningsindikatoren vil falle de to første kvartalene i 2014 før utviklingen snur og husholdningenes framtidstro gradvis vender tilbake mot et mer normalt leie. Våre forutsetninger for 1. kvartal 2014 til og med 4. kvartal 2016 er vist i den røde kurven i figur 2.

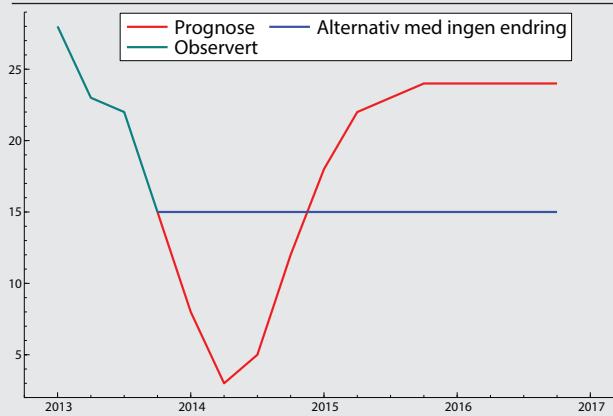
Det knytter seg åpenbart usikkerhet til forutsetningene om det videre forløpet for forventningsindikatoren i likhet med de mer fundamentale faktorene. For å illustrere betydningen av forutsetningene våre knyttet til forventninger i prognosebanen har vi foretatt en beregning av hvor mye endringen i forventningsindikatoren påvirker resultatene. Vi sammenlikner da prognoseberegningen med en beregning med nøyaktig de samme forutsetningene, med unntak av forventningsindikatoren som holdes konstant på nivået i 4. kvartal 2013 i alle kvartaler framover (blå kurve i figur 2). I tabellen vises resultatene for en del sentrale størrelser i modellen.

Figur 1. Avvik fra beregnet trend for BNP Fastlands-Norge og forventningsindikatoren. 1. kvartal 1990-4. kvartal 2013

Kilde: Statistisk sentralbyrå (jf. Figur 2.12) og TNS Gallup i samarbeid med Finans Norge

Figur 2. Forutsetninger om kvartalsvis endring i forventningsindikatoren for prognoseperioden 1. kvartal 2014-4. kvartal 2016

Forutsetningene om endringer i forventningsindikatoren har en klar effekt på boligprisen i våre beregninger. I 2014 senkes banen for boligprisene med 1,5 prosent på grunn av reduksjonen i forventningsindikatoren, mens boligprisene ligger henholdsvis 1,1 og 2,5 prosent høyere i 2015 og 2016 enn i alternativbanen, etter hvert som indikatoren indikerer mer optimisme. Husholdningenes bruttogsjeld reduseres noe. Utslagene i boligprisene påvirker først og fremst konsumet i samme retning gjennom formueseffekter, mens husholdningenes disponible realinntekter er tilnærmet upåvirket. Boliginvesteringene reagerer med et tidsetterslep på boligprisene slik at de blir lavere i både 2014 og 2015, men høyere i 2016, som følge av endrede forventninger. Effektene på konsumet, og i litt mindre grad boliginvesteringene, slår ut i anslaget for veksten i BNP Fastlands-Norge. Endringene i boligprisene har ellers beskjedne virkninger i modellen.

Også andre faktorer, som ikke eksplisitt inngår i modellen, kan ha betydning for boligprisen framover. En mer restriktiv utlånspolitikk overfor husholdningene fra bankenes side kan redusere kredittveksten og bidra til lavere boligprisvekst (jf Boks 2.3. i Økonomiske analyser 1/2013).

Forsking viser at husholdningenes låneopptak og boligprisene gjensidig påvirker hverandre. En strengere regulering av bankene vil påvirke boligprisene via bankenes utlån til husholdningene.

På kort sikt påvirkes boligprisene også av husholdningenes forventninger til utviklingen i egen økonomi så vel som landets økonomi. Norsk Trendindikator fra TNS Gallup og Finans Norge viser en negativ endring i disse forventningene gjennom 2013. Det var en særlig stor nedgang for 4. kvartal som ble målt midt i november. Sammen med en svakere utvikling i husholdningenes realdisponibele inntekter gjennom 2013 enn vi forutså i forrige konjunkturanalyse kan økende pessimisme forklare at vi også har fått en svak utvikling i boligprisene denne høsten. Det har vært beskjedne endringer i de andre faktorene som påvirker boligprisene.

I våre beregninger har vi tatt hensyn til samspillet mellom husholdningenes gjeld og boligprisene. Lavere boliginvesteringer bidrar isolert sett til lavere vekst i husholdningenes bruttogsjeld, og de vil etter hvert bidra med noe svakere impulser til å dempe boligprisveksten. Med et fortsatt lavt rentenivå regner vi likevel med at veksten i husholdningenes bruttogsjeld vil holde seg rundt 6,5 prosent gjennom hele prognoseperioden. Nye reguleringsbestemmelser fra myndighetene og en strengere kredittvurdering fra bankenes side kan imidlertid komme til å dempe veksten i utlån til husholdningene framover.

På kort sikt tror vi at husholdningenes forventninger til landets økonomi går i pessimistisk retning i ytterligere to kvartaler. Deretter ser vi for oss at stemningen snur når veksten i euroområdet blir klarere samtidig som det viser seg at norsk økonomi også denne gangen er robust. Sett på bakgrunn av fallende boligpriser

Avvik mellom prognosebanen og en alternativ bane med uendret forventningsindikator 2014-2016. Prosent der ikke annet framgår

	2014	2015	2016
Boligpris	-1,5	1,1	2,5
Husholdningenes bruttogsjeld	-0,1	-0,4	-0,2
Boliginvesteringer	-0,2	-0,7	0,6
Husholdningenes disponible realinntekt	0,0	0,0	0,1
Konsum, husholdninger	-0,3	0,2	0,5
BNP Fastlands-Norge	-0,1	0,0	0,2
Ledighetsrate, pst.poeng	0,02	0,00	-0,03

gjennom andre halvår 2013 og relativt beskjeden vekst i husholdningenes realdisponibele inntekter i 2014, venter vi vel 2 prosent lavere boligpriser i 2014 enn i 2013 for året sett under ett. Ifølge våre beregninger vil imidlertid boligprisene vise ny oppgang utover i prognoseperioden etter hvert som veksten i realdisponibel inntekt tar seg opp mens realrenta etter skatt holder seg på et lavt nivå. Vi tror at boligprisene som årsgjennomsnitt vil øke med i overkant av 2,5 prosent i 2015 og at de vil stige med vel 4,5 prosent i 2016. I Boks 2.2 har vi redegjort nærmere for vår vurdering av faktorene som påvirker utviklingen i boligprisene framover.

2.5. Petroleumsinvesteringene nær toppen

Petroleumsinvesteringene var uendret i 3. kvartal i år, etter en betydelig oppgang i kvartalet før. Investeringsaktiviteten innen oljeboring, oljeleting og gassrørledninger har vært tiltakende gjennom det siste året, med unntak av 3. kvartal, etter flere år uten vekst av betydning. Dette står i motsetning til investeringsaktiviteten i oljeplattformer og moduler, som falt klart gjennom 2010 og deretter viste en jevn oppgang før de flatet ut på et høyt nivå gjennom det siste halvannet året.

Petroleumsnæringen har vært preget av en lang periode med svært høy lønnsomhet. Dette og utsikter til fortsatt høye oljepriser har bidratt til å trekke opp investeringene til tross for at det produseres mindre olje og gass. Høy oljepris sammen med forbedret teknologi bidrar til at det settes i gang nye prosjekter for å øke levetiden på eldre plattformer. Dette fører til en betydelig oppgradering av de eksisterende plattformene. Bedret lønnsomhet bidrar til at de mindre feltene kan knyttes opp mot eksisterende plattformer. Med fortsatt høye oljepriser vil slike investeringer fortsatt holdes høye.

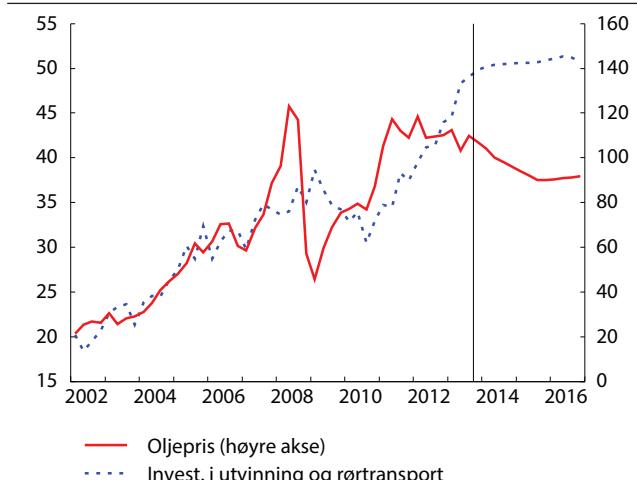
Tabell 2.2. Makroøkonomiske hovedstørrelser 2012-2016. Regnskap og prognosenter. Prosentvis endring fra året før der ikke annet framgår

	Regnskap 2012*	Prognoseter									
		2013			2014			2015		2016	
		SSB	NB	FIN	SSB	NB	FIN	SSB	NB	SSB	NB
Realøkonomi											
Konsum i husholdninger mv.	3,0	2,3	2 1/4	2,0	2,3	2 1/2	2,4	3,6	2 3/4	3,9	2 3/4
Konsum i offentlig forvaltning	1,8	2,0	2 1/2	2,6	2,4	2 3/4	2,1	2,4	..	2,2	..
Bruttoinvestering i fast realkapital	8,3	6,4	..	5,1	2,5	..	4,8	2,0	..	3,9	..
Utvinning og rørtransport ¹	14,6	15,8	12 1/2	9,0	4,8	3 3/4	7,5	0,4	1 1/2	1,6	1 3/4
Fastlands-Norge	4,5	2,7	2	..	1,7	3 3/4	..	2,9	..	5,2	..
Næringer	4,9	1,0	..	1,6	3,3	..	3,7	4,5	..	4,3	..
Bolig	7,3	6,4	..	5,0	-2,5	..	3,0	-2,9	..	5,8	..
Offentlig forvaltning	-0,4	0,6	..	5,9	5,3	..	4,8	8,0	..	6,3	..
Etterspørsel fra Fastlands-Norge ²	2,9	2,3	2 1/4	2,5	2,2	2 3/4	2,6	3,1	3	3,7	2 3/4
Lagerendring ³	-0,1	-0,4	..	..	0,0	..	..	0,0	..	0,0	..
Eksport	1,1	-2,5	..	-1,6	2,3	..	3,3	1,6	..	2,1	..
Råolje og naturgass	0,7	-5,3	..	-5,5	2,3	..	4,2	-0,1	..	0,4	..
Tradisjonelle varer ⁴	1,7	0,8	1 3/4	0,1	1,2	1/4	2,5	3,2	..	3,9	..
Import	2,3	2,2	0	3,2	2,9	4	3,8	4,2	..	4,6	..
Tradisjonelle varer	2,4	2,0	..	2,9	1,4	..	2,9	3,8	..	4,6	..
Bruttonasjonalprodukt	2,9	0,7	1/4	0,8	2,1	2	2,6	1,9	2 3/4	2,5	2 1/4
Fastlands-Norge	3,4	1,8	1 3/4	2,0	2,1	2 1/4	2,5	2,5	2 3/4	3,1	2 3/4
Arbeidsmarked											
Sysselsatte personer	2,2	1,4	1 1/4	1,1	0,9	1	1,0	0,9	1	1,4	1
Arbeidsledighetsrate (nivå)	3,2	3,5	3 1/2	3,5	3,6	3 1/2	3,6	3,7	3 3/4	3,6	3 3/4
Priser og lønninger											
Årlønn	4,0	3,9	3 1/2	3 1/2	3,6	4	3 1/2	3,6	4 1/4	3,9	4 1/4
Konsumprisindeksen (KPI)	0,8	2,1	2 1/4	2,1	2,0	2 1/4	1,9	2,0	2	2,2	2
KPI-JAE ⁵	1,2	1,6	1 3/4	1,6	2,1	2 1/4	2,0	2,1	2	2,3	2
Eksportpris tradisjonelle varer	-3,6	2,3	..	..	2,0	..	..	1,2	..	1,7	..
Importpris tradisjonelle varer	0,6	1,8	..	..	2,9	..	..	1,4	..	1,8	..
Boligpris	6,7	3,9	..	..	-2,2	..	..	2,7	..	4,6	..
Utenriksøkonomi											
Driftsbalansen, mrd. kroner	417,2	352,2	..	..	330,3	..	..	268,3	..	228,1	..
Driftsbalansen i prosent av BNP	14,3	11,7	..	11,0	10,6	..	10,6	8,4	..	6,9	..
MEMO:											
Husholdningenes sparerate (nivå)	8,6	8,7	..	..	9,2	..	..	9,1	..	8,9	..
Pengemarkedsrente (nivå)	2,2	1,8	1,8	1,8	1,7	1,9	1,8	1,8	2,3	2,5	..
Utlånsrente, rammelån med pant i bolig (nivå) ⁶	3,9	4,0	..	..	4,1	..	..	4,0	..	4,2	..
Råoljepris i kroner (nivå) ⁷	649	634	..	623	593	..	600	545	..	543	..
Eksportmarkedsindikator	1,4	1,3	..	..	3,3	..	..	4,5	..	6,0	..
Importveid kronekurs (44 land) ⁸	-1,2	2,0	1,0	2,4	2,1	0,0	3,6	0,0	-0,3	0,0	0,0

¹ Finansdepartementets anslag inkluderer tjenester tilknyttet oljeutvinning.² Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner + konsum i offentlig forvaltning + bruttoinvesteringer i fast kapital i Fastlands-Norge.³ Endring i lagerendring i prosent av BNP.⁴ Norges Bank gir anslag for tradisjonelle varer, reisetrafikk og annen tjenestetransport fra Fastlands-Norge.⁵ KPI justert for avgiftsrendinger og uten energivarier (KPI-JAE).⁶ Gjennomsnitt for året.⁷ Gjennomsnittlig spotpris, Brent Blend.⁸ Positivt tall innebærer svekket krone. Finansdepartementet gir anslag på konkurransesprisindeksen.

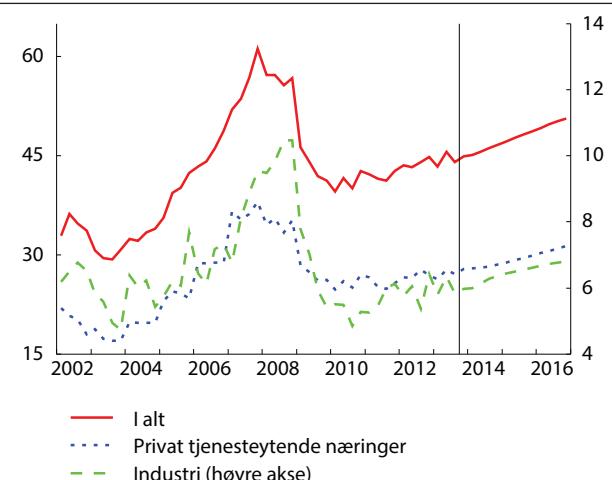
Kilde: Statistisk sentralbyrå (SSB), Finansdepartementet, Prop. 1 S Tillegg 1 (2013-2014), (FIN), Norges Bank, Pengepolitisk rapport 2/2013 (NB).

Figur 2.7. Petroleumsinvesteringer og oljepris i USD.
Sesongjustert, mrd. 2011-kr., kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.8. Investeringer i Fastlands-næringer. Sesongjustert, mrd. 2011-kr., kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Lav leteaktivitet på slutten av 1990-tallet og første halvdel av 2000-tallet bidro til at det ble gjort få funn. I takt med stigende oljepris økte letingen klart etter 2005. Flere store funn de senere årene har avdekket større olje- og gassressurser. Dette har bidratt til å løfte investeringene i oljeleting ytterligere, og bidrar til at det vil investeres mer i oljeplattformer og moduler mot slutten av vår prognoseperiode for å bygge ut disse funnene.

Vi forventer kun en beskjeden oppgang i petroleumsinvesteringene i vår prognoseperiode. En økning på snaut 5 prosent i 2014 innebærer i hovedsak at det høye nivået fra siste halvår opprettholdes framover. I løpet av 2014 og 2015 vil flere prosjekter ferdigstilles og bidra til en vekstpause i 2015, før oppstart av nye prosjekter trekker investeringene svakt opp i 2016. Petroleumsinvesteringenes betydning for norsk økonomi er stor. Ifølge våre prognosør vil petroleumsinvesteringene tilsvare 9 prosent av BNP Fastlands-Norge i 2013. Den relative betydningen av oljeinvesteringene, målt på denne måten, har aldri tidligere vært så sterkt.

I 3. kvartal økte utvinningen av olje og gass, målt i oljeekvivalenter, med drøyt 2 prosent fra samme kvartal året før. Tidligere i år viste tilsvarende tall en klar nedgang. For året sett under ett vil utviklingen trolig innebære et svakt produksjonsfall i 2013 etter en oppgang i utvinningen i 2012. Det er antatt at petroleumsutvinningen vil holde seg ganske stabil i årene framover etter en trendmessig nedgang siden tidlig på 2000-tallet og fram til 2012. I løpet av 2011 kom olje- og gassprisene opp til nivået fra 2008. Det har vært en svært moderat prisnedgang i tiden deretter. Vi venter at prisen går videre ned, men ikke mer enn at den flater ut på 90 USD per fat ved utgangen av 2015, for så å holde seg reelt uendret. Sammen med de relativt høye prisene vil dette bidra til fortsatt god lønnsomhet i næringen. Avsetningen til Statens pensjonsfond utland vil med disse forutsetningene fortsatt være stor, men avtakende.

2.6. Moderat vekst i næringsinvesteringene

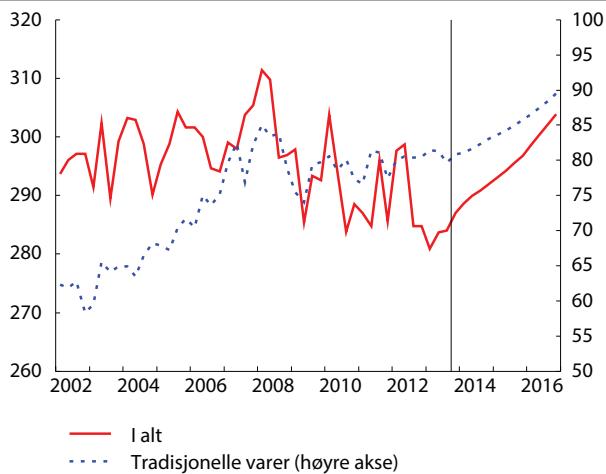
Næringsinvesteringene har vist beskjeden underliggende vekst siden 2010. Selv om de viste et fall i 3. kvartal venter vi at den moderate økningen vil fortsette i årene framover. Dette gjelder både for tjenestenaeringene og for industrienæringerne.

Det var en nedgang i investeringer i tjenestenaeringene på 2,2 prosent i 3. kvartal. Det var spesielt stor nedgang innen omsetning og drift av fast eiendom som utgjør om lag 25 prosent av tjenesteinvesteringene. Nedgangen representerer en trendmessig utvikling. Nivået i 3. kvartal 2013 var om lag 11 prosent lavere enn i 1. kvartal 2010, og det er mer enn halvert fra toppen i 2007. Siden 2010 har derimot den svake utviklingen i denne næringen blitt mer enn motsatt av høyere investeringer innen forretningsmessig tjenesteyting. Investeringsnivået der har holdt seg høyt det siste året og vi må tilbake til 2005 for å finne tilsvarende høye investeringstall.

I industrien falt investeringene i 3. kvartal med 8,0 prosent sammenlignet med kvartalet før. Nedgangen gjenspeiler en svak investeringsutvikling gjennom de to siste årene. Spesielt har investeringene innen næringsmiddelindustrien bidratt negativt med et fall i investeringsnivået på om lag 25 prosent over to år. Investeringer i produksjon av kjemiske råvarer har derimot bidratt positivt over samme periode. SSBs kartlegging av bedriftenes antagelser om framtidige investeringer bærer bud om moderat utvikling framover. Ved innrapporteringen i 4. kvartal 2013 indikerte industribedriftenes anslag uendret investeringsnivå i år og en vekst på om lag 4 prosent i 2014 når det justeres for normal underrapportering.

Innen kraftforsyning har det i lang tid vært høy investeringsvekst. Fra 2000 til 2012 har investeringsnivået blitt firedoblet og i år er investeringene i kraftforsyning på nivå med investeringene i industrien. De registrerte

Figur 2.9. Eksport. Sesongjustert, mrd. 2011-kr., kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

anslagene fra kraftselskapene i 4. kvartal indikerer at den høye veksten vil fortsette. Investeringsveksten neste år ventes å bli om lag 10 prosent.

Den svake utviklingen internasjonalt demper lønnsomheten av mange investeringsprosjekter. Dette ventes å gi seg utslag i lav vekst i næringsinvesteringene i årene som kommer. Etter hvert som vi nærmer oss slutten på prognoseperioden vil usikkerheten i internasjonal økonomi avta og vi venter en årlig vekst i næringsinvesteringene fra 3 til 5 prosent.

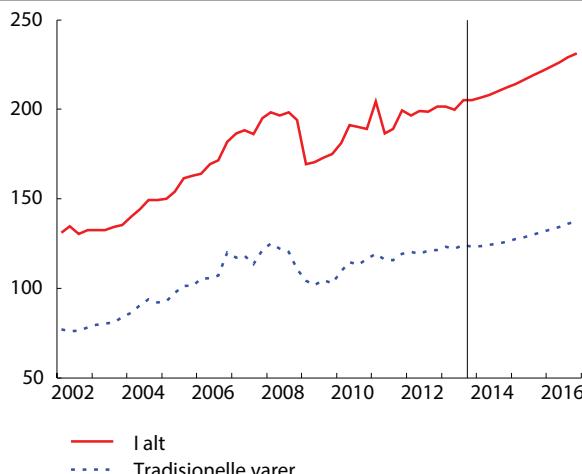
2.7. Svak eksport og reduserte overskudd i utenriksøkonomien

Eksportvolumet av både tradisjonelle varer og av tjenester har vist en ganske flat utvikling siden 1. kvartal 2012, selv med en svak nedgang i 2. og 3. kvartal i år. Eksporten av olje og gass har økt de to siste kvartalene, men fra et lavt nivå i 1. kvartal i år. Et fall gjennom siste halvår i fjor og inn i 2013 bidro til at eksporten av olje og gass er klart lavere hittil i år enn i samme periode i fjor.

Store tradisjonelle eksportvaregrupper som metall, oppdrettsfisk, kjemiske produkter og elektrisitet viste tendenser til fallende eksport i fjor, og eksporten har vært lavere i årets tre første kvartaler enn i fjorårets tre første kvartaler. Eksporten av elektrisitet har falt seks kvartaler på rad, og er nå nærmest halvert. Blant produktgrupper som har større eksport i årets tre første kvartaler enn i samme periode i fjor er utlendingers konsum i Norge, maskiner og verkstedprodukter, kjemiske råvarer og farmasøyitiske produkter de klart største. Utenriks sjøfart, som utgjør nesten en tredjedel av tjenesteeksporten, har også økt sammenliknet med i 2012.

Eksportprisindeksene for tradisjonelle varer, tjenester samt olje og gass har alle steget i 2. og 3. kvartal i år, og er grovt sett tilbake på nivåene fra 1. kvartal i 2012. Prisene på oppdrettsfisk og elektrisitet har

Figur 2.10. Import. Sesongjustert, mrd. 2011-kr., kvartal

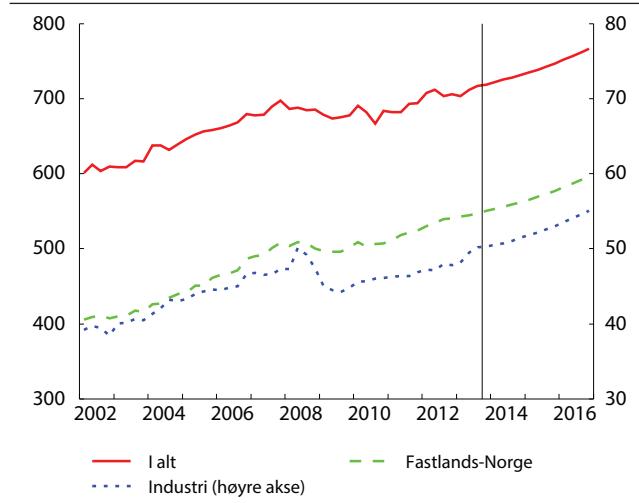
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

steget spesielt mye i år, med over henholdsvis 30 og 20 prosent i forhold til samme periode i fjor.

Vi venter at eksportvolumet av tradisjonelle varer og tjenester i år øker litt fra i fjor, mens olje- og gasseksporten reduseres markant fra fjoråret. Veksten i tradisjonell eksport de nærmeste årene ventes å reflektere konjunkturutviklingen i Europa, der Norges viktigste eksportland ligger. Svak vekst i etterspørsel og dermed import i mange land vil dempe veksten i norsk eksport, mens en noe svakere norsk krone isolert sett vil stimulere veksten. Vi venter at eksporten av tradisjonelle varer og tjenester vil øke gradvis gjennom prognoseperioden i takt med en svakt økende vekst hos våre handelspartner. Nedgangen i olje- og gassseksporten over mange år har flatet ut i år og ventes fra neste år ikke lenger å gi negative bidrag til veksten i samlet eksport, som dermed tar seg markert opp. Eksportprisene for tradisjonelle varer og tjenester vil snu fra å falle i fjor til å stige i år, men eksportprisveksten ventes å bli svært moderat i de neste tre årene. Vi venter at dollarkursutviklingen vil dempe nedgangen i oljeprisen noe i norske kroner både i år og neste år.

Mens en svak internasjonal konjunktursituasjon, spesielt i Europa, har dempet eksportveksten de siste årene, har en relativt sterkt vekst i norsk økonomi holdt importveksten oppe. Importen av tradisjonelle varer og tjenester har økt med et par prosent gjennom årets tre første kvartaler. Importen av maskiner og annet utstyr samt kjøretøy har vist sterkt vekst i år. Nordmenns konsum i utlandet er en stor tjenesteimportkategori som har vist markert vekst i syv kvartaler på rad og dermed vokst over 16 prosent i denne perioden. Importprisene viste svak vekst i fjor og inn i inneværende år, men har steget det siste halvåret med unntak for noen tjenestekategorier. Kronesvekkelsen vi har sett hittil i år vil isolert sett gi økte importpriser, men det er betydelig treghet i gjennomslaget. Importen ventes å vokse med vel to prosent i 2013, det dobbelte av forventet vekst i tradisjonell vareeksport. Neste år vil svak vekst i

Figur 2.11. Bruttonasjonalprodukt. Sesongjustert, mrd. 2011-kr., kvarthal

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

innenlandsk etterspørsel bidra til å dempe importveksten før den tar seg opp igjen i 2015.

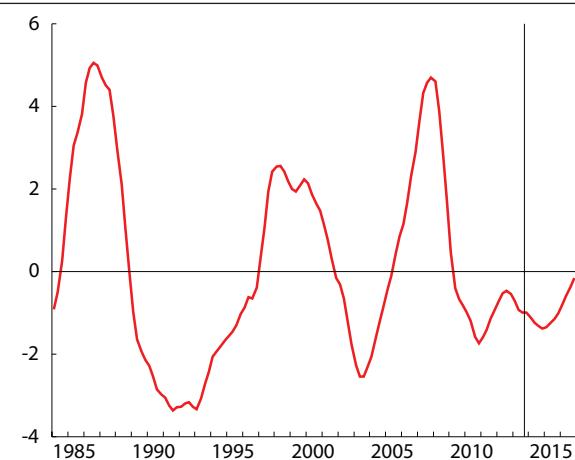
Større vekst i importen enn i eksporten og redusert bytteforholdsgevinst har trukket ned handelsoverskuddet hittil i år sammenliknet med samme periode i fjor. Fortsatt svake internasjonale konjunkturer demper veksten i etterspørselen etter norske eksportprodukter og relativt høye norske kostnader svekker norske eksportbedrifters konkurranseskyte. Men tyngst veier en forventet nedgang i prisene på olje og gass. Vi forventer en betydelig reduksjon i handelsoverskuddet i prognosperioden, fra nær 330 milliarder kroner i år til under 200 milliarder kroner i 2016. Utbytter fra et stort og økende oljefond – som nettopp passerte 5000 milliarder kroner, 17 år etter at Finansdepartementet tilførte de første 2 milliardene kroner i 1996 – forventes å bidra i stigende grad til at rente- og stønadsbalanse viser overskudd. Overskuddet på driftsbalansen overfor utlandet vil dermed reduseres mindre enn handelsoverskuddet. Overskuddet som andel av BNP ventes å falle fra i underkant av 12 prosent i år til nær 7 prosent i 2016.

2.8. Fortsatt lavkonjunktur – fornyet oppgang lar vente på seg

Aktivitetsveksten i fastlandsøkonomien har vært svært moderat gjennom det siste året. BNP Fastlands-Norge har økt noe mindre enn trendveksten, og var i 3. kvartal i år 1,8 prosent høyere enn samme kvartal i fjor. Veksten i 3. kvartal fra kvartalet før regnet som årlig rate var 1,9 prosent, mens trendveksten kan anslås til rundt 2,5 prosent. I hele denne perioden har imidlertid elektrisitetsproduksjonen falt og gitt et negativt vekstbidrag på rundt 0,3 prosentpoeng som årlig rate, slik at den underliggende konjunkturutviklingen har vært noe mindre svak enn det BNP-tallene isolert sett indikerer.

Gjennom det siste halve året er det i industrien og bygg og anlegg at aktiviteten har økt mest i Fastlands-Norge, med en vekst opp mot 10 prosent regnet som

Figur 2.12. BNP Fastlands-Norge. Avvik fra beregnet trend i prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

årlig rate. I offentlig forvaltning ligger utviklingen nær gjennomsnittet, mens aktivitetsnivået i markedsrettet tjenesteyting samlet sett nesten ikke har endret seg. Hovedbildet viser at leverandørnæringene til petroleumsvirksomheten og annen verkstedsindustri samt bygg og anlegg trekker veksten opp, og at utviklingen i annen markedsrettet virksomhet er meget svak.

Regnet som årlig rate økte bruttoproduktet i industrien med vel 6 prosent i 3. kvartal og enda mer i kvartalet før. Et fåtall næringar utmerker seg med langvarig og høy vekst, og spesielt gjelder det produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner som har vært i kontinuerlig og kraftig vekst gjennom de tre siste årene. Dette er en næring som leverer mye til den norske petroleumsvirksomheten, men produksjonen for eksport er høyere. Verftsindustri og reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr er de to industrinæringene som primært leverer til petroleumsvirksomheten. Denne leverandørindustrien har også vokst mye gjennom de tre siste årene, men aktiviteten gikk noe tilbake i 3. kvartal i år. I dette kvartalet viste imidlertid mange industri-næringer klar økning etter en tendens til fall gjennom de siste årene. Markerte unntak er møbelindustri og oljeraffinering og farmasøytsk industri og ikke minst papir- og papirvareproduksjon, hvor fallet har fortsatt. I sistnevnte næring er aktivitetsnivået nå vel 70 prosent lavere enn toppen i 2007.

Aktivitetsnivået i industrien samlet var i 3. kvartal litt høyere enn i første halvår 2008, før finanskrisen satte inn for fullt. Det er imidlertid svært store forskjeller mellom næringene. I tillegg til leverandørindustrien og produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner var det i dette tidsrommet bare næringsmiddelindustrien og oljeraffinering, kjemisk og farmasøytsk industri som var kommet opp på et høyere nivå. De øvrige lå derimot til dels betydelig lavere enn aktivitetsnivået før finanskrisen.

Innen annen vareproduksjon, hvor veksten har vært god gjennom inneværende år, er det i hovedsak bygg og anlegg som trekker opp. Etter at veksten har vært meget høy lenge har aktiviteten innen fiske, fangst og akvakultur gjennom de siste to årene stort sett falt, så også i 3. kvartal. Naturgitte forhold spiller en stor rolle for utviklingen i tradisjonelt fiske. Men også innen akvakultur har det vært fire kvartaler på rad med nedgang i bruttoproduktet før det svingte opp i 3. kvartal, men til et nivå klart under toppen i 2. kvartal 2012.

I markedsrettet tjenesteyting i Fastlands-Norge er det bare post- og distribusjonsvirksomhet som ligger klart lavere enn før finanskrisen etter at aktivitetsnivået stort sett har falt gjennom de siste to årene. Nesten alle de andre næringene hadde lenge høy vekst, som nå nærmest har stoppet helt opp. For mange skjedde det gjennom inneværende år, og for noen alt i 2012. Unntaket er overnattings- og serveringsvirksomhet og transport utenom utenriks sjøfart hvor det har vært en nær kontinuerlig og markert vekst gjennom de siste 3-4 årene og foreløpig fram til og med 3. kvartal i år. Dette var imidlertid de tjenesteytende næringene som ble hardest rammet av finanskrisen, og de ligger først nå på om lag samme nivå som før krisen.

Næringen tjenester i tilknytning til utvinning, som er kategorisert som utenfor Fastlands-Norge, har hatt en meget kraftig aktivitetsvekst gjennom de to siste årene, etter et par år med betydelig fall i etterkant av finanskrisen. Dette er en svært sammensatt næring som blant annet inneholder boretjenester og en del ingeniøraktivitet. Ifølge de foreløpige KNR-tallene var det fortsatt økning i 3. kvartal, men i et klart mer moderat tempo enn tidligere. Produksjonen av råolje og naturgass har økt markert gjennom siste halvår, noe som har bidratt til at BNP i alt har økt klart mer enn i fastlandsøkonomien.

Etterspørselen både fra privat sektor på fastlandet og fra utlandet har vært svak. En svak kostnadsmessig konkurranseevne har i noen grad også bidratt til den beskjedne produksjonsutviklingen vi har sett i den senere tiden. Framover venter vi at den internasjonale økonomiske utviklingen tar seg noe opp og gir litt mer positive impulser mot norsk eksportvirksomhet. Oljevirksomheten vil derimot neppe gi noen sterke impulser enn det den har gjort i det siste. Innretningen av finanspolitikken vil samlet sett trolig stimulere veksten i BNP litt, og vridning i sammensetningen kan medføre noe sterke impulser mot markedsrettet virksomhet. Det er imidlertid vanskelig å se for seg noe omslag til ny konjunkturoppgang uten økt forbruk i husholdningene og økte investeringer i fastlandsbedriftene. Det regner vi imidlertid i noen grad vil ske gjennom 2014 og 2015, slik at norsk økonomi i 2015 er inne i en ny oppgang. Aktivitetsnivået vil i tiden framover ta seg litt opp i mange næringene som har utviklet seg svakt i den senere tiden. Samtidig kan utviklingen i næringene som har vist markert vekst i det siste komme til å svekkes litt. Framover ser vi dermed for oss litt

mindre sprik i utviklingen mellom de ulike delene av økonomien.

Vi anslår at bygg og anlegg vil vokse mindre neste år enn i år, men at veksten deretter vil øke igjen. Veksten i leverandørvirksomheten inkludert verkstedsindustrien kan derimot komme til å falle i hele prognoseperioden, mens veksten i øvrig industri kan komme til å ta seg noe opp i takt med økt internasjonal etterspørsel. Vi regner videre med at aktiviteten i akvakultur igjen vil vokse, slik at 3. kvartalstallet ikke bare var et blaff. Det moderate konjunkturoppsvinget vi ser for oss vil likevel først og fremst være knyttet til litt klarere vekst i markedsrettet tjenesteyting, som utgjør om lag halvparten av BNP Fastlands-Norge.

Som årgjennomsnitt regner vi med at veksten i BNP Fastlands-Norge i 2013 faller til 1,8 prosent i 2013 fra 3,4 prosent i 2012. Veksten vil trolig ta seg gradvis opp og nå 3 prosent i 2016. Veksten i 2015 og 2016 må betraktes som en meget beskjeden konjunkturoppgang og innebærer at BNP Fastlands-Norge i 2016 fremdeles ligger under trendnivået. Det vil si at norsk økonomi først kommer ut av lavkonjunkturen etter vår prognosehorisont.

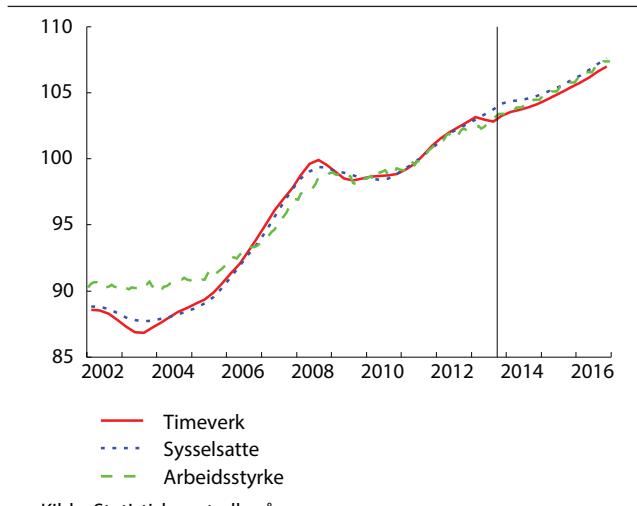
2.9. Usikkert i arbeidsmarkedet

Kvartalsvis nasjonalregnskap (KNR) viser en økning i sysselsettingen på henholdsvis 0,3, 0,4 og 0,5 prosent gjennom årets tre første kvartaler. Arbeidskraftundersøkelsen (AKU) viser en klart svakere vekst gjennom den samme perioden. KNR inkluderer – i motsetning til AKU – også korttidsinnvandrere og personer ikke bosatt i Norge, men veksten i disse gruppene kan trolig ikke forklare hele forskjellen til AKU. Ifølge AKU er sysselsettingen som andel av befolkningen uendret så langt i år.

Det er betydelige forskjeller i sysselsettingsutviklingen i og mellom næringene. Bygg og anlegg, annen tjenesteyting, samt produksjon og tjenester tilknyttet utvinning har hatt sterk sysselsettingsvekst de siste årene. I bygg og anlegg har det vært en positiv sysselsettingsvekst i de tre første kvartalene i år. Veksten var spesielt sterkt i 2. kvartal, mens utviklingen i 3. kvartal var betydelig svakere. Varehandel, som også er en konjunkturfølsom næring, viste et fall i sysselsettingen i 3. kvartal og svak vekst i første halvår. Industri sysselsettingen økte med 0,6 prosent i 3. kvartal. Det er imidlertid også store forskjeller mellom industrinæringene. Verftsindustri og annen transportmiddelindustri, produksjon av metaller og metallvarer, næringsmiddelindustri, samt produksjon av papir og papirvarer, bidro til å trekke sysselsettingsveksten opp i 3. kvartal. I de siste to næringene var det imidlertid et sterkt fall i sysselsettingen i kvartalet før.

Gjennomsnittlig vekst i utførte timeverk i Fastlands-Norge er på nivå med veksten i antall sysselsatte hittil i 2013. Det er to flere arbeidsdager i de tre første kvartalene i 2013 enn i 2012, slik at det på årsbasis ligger

Figur 2.13. Arbeidsstyrke, sysselsetting og timeverk.
Sesongjusterte og glattede indeks, 2011=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

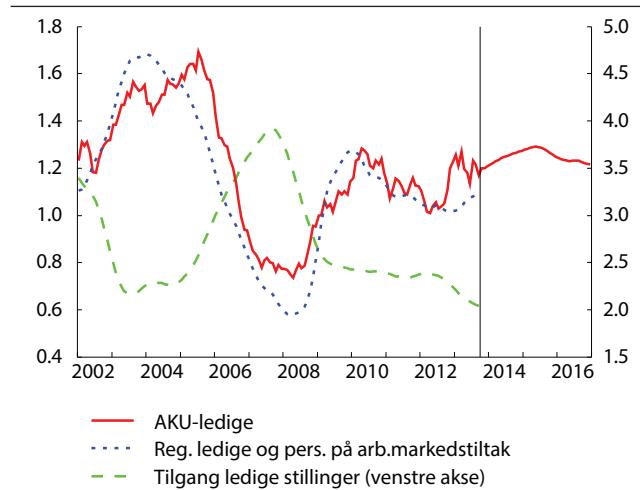
an til et underliggende fall i antall utførte timeverk per sysselsatt. SSBs tall viser at sykefraværet er redusert siden 2009 og utviklingen fortsatte i 2. kvartal i år. En reduksjon i sykefraværet trekker isolert sett opp timeverkene per sysselsatt. Fram til september var det også en nedgang i permitteringer sammenliknet med samme periode i fjor, noe som også trekker opp utførte timeverk.

Arbeidsledigheten ifølge AKU økte mot slutten av 2012 og ledighetsraten har gjennom 2013 svingt mellom 3,3 og 3,7 prosent. Gjennomsnittlig ledighet for perioden august til oktober er 3,4 prosent som, med unntak av gjennomsnittet for mai til juli, er det laveste nivået så langt i år. NAVs tall for den registrerte ledigheten og summen av registrerte ledige og personer på tiltak viser imidlertid en jevn økning så langt i år. Ved utgangen av november 2013 er vel 86 000 personer enten på tiltak eller registrerte ledige. Antall personer som har vært ledige i mer enn 26 uker utgjorde om lag 44 prosent av de arbeidsledige i april 2013 og denne andelen har så langt i år økt noe. Så langt i år har det vært et fall i antall ledige og personer på tiltak innen undervisning og industri sammenliknet med samme periode i fjor, mens det er en klar økning i bygg og anlegg, jordbruk, skogbruk og fiske.

Utviklingen i arbeidsstyrken i prosent av befolkningen påvirkes av utviklingen i demografiske forhold, inkludert innvandring, men også av atferdsendringer. Ifølge AKU økte yrkesdeltagelsen i gjennomsnitt i perioden august til oktober fra gjennomsnittet i perioden mai til juli. Fordelt på aldersgrupper er det en økning i yrkesdeltagelsen blant unge menn og en nedgang blant unge kvinner, mens det er motsatt utvikling for kvinner og menn over 25 år. De ujusterte tallene viser at aldersgruppen mellom 55 og 74 år som andel av samlet arbeidsstyrke har økt siden 2006. Dette reflekterer trolig et økt utdanningsnivå, virkninger av pensjonsreformen og generelt bedre helse blant eldre som samlet innebærer en strukturell endring i retning av økt yrkesaktivitet.

Statistisk sentralbyrå

Figur 2.14. Arbeidsledige og tilgangen på ledige stillinger.
Prosent av arbeidsstyrken. Sesongjustert og glattet

Kilde: Arbeids- og velferdsetaten og Statistisk sentralbyrå.

Antallet ledige stillinger fortsatte å falle i 3. kvartal i år. Det var en spesielt stor nedgang innen forretningsmessig tjenesteyting og varehandel.

Vi anslår at sysselsettingen i 2013 på årsbasis vokser med 1,4 prosent. Veksten ventes imidlertid å avta noe de to neste årene og må blant annet ses i sammenheng med at utviklingen i sysselsettingen normalt reflekterer produksjonsutviklingen med en tidsforsinkelse. I denne perioden ventes heller ikke økt offentlig sysselsetting å bidra til sysselsettingsveksten i noen særlig utstrekning. Derimot øker kjøp av offentlige tjenester klart i prognosperioden og etter hvert vil også veksten i husholdningenes konsum øke. Dette vil isolert sett bidra til høyere vekst i sysselsettingen i markedsrettet tjenesteyting. Framover venter vi en bedring internasjonalt som mot slutten av prognosperioden vil bidra til økt eksport. Vi forventer dermed at veksten i sysselsettingen tar seg opp til 1,4 prosent i 2016.

I 3. kvartal i år var befolkningsveksten 1,2 prosent sammenliknet med samme kvartal året før. Det er fortsatt betydelige immigrasjonsstrømmer over landegrensene, men antallet innvandrere er lavere sammenliknet med samme periode i fjor samtidig som antallet utvandrere er høyere. Utviklingen i norsk og internasjonal økonomi tilsier at vi vil få en betydelig arbeidsinnvandring også framover, selv om veksten er antatt å avta. Kvartalstallene for 2013 peker også i retning av lavere bruttoinnvandring. Dette reflekteres i bygg og anlegg, der vi ser at en betydelig sysselsettingsvekst går sammen med en høyere ledighet i yrket. Vi legger til grunn at arbeidsstyrken fortsetter å vokse og noe mer enn sysselsettingen de neste to årene, slik at ledigheten stiger noe. Vi anslår AKU-ledigheten til 3,5 prosent i år og at denne øker til 3,6 prosent neste år og til 3,7 prosent i 2015. Deretter faller ledigheten i tråd med at konjekturene i så vel norsk som internasjonal økonomi bedres.

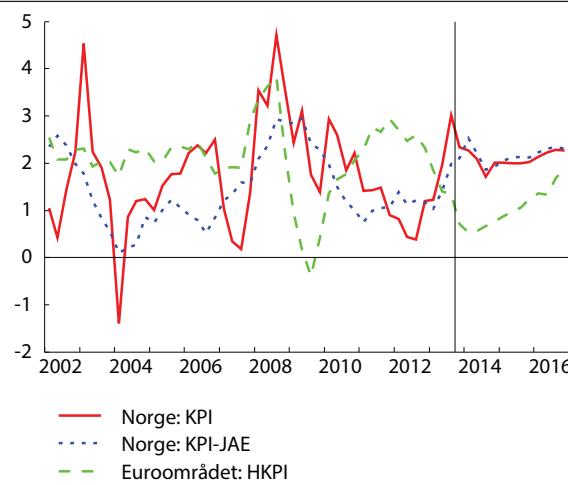
2.10. Lavere reallønnsvekst

I årets mellomoppgjør ble partene enige om små sentrale tillegg, og den framforhandlede rammen ble anslått til 3,4 prosent for industriarbeiderne. I tillegg til tarifftilleggene består rammen av overheng og glidning. Overhenget forteller hvor stor årslønnsveksten blir i ett år som følge av veksten i lønningene gjennom året før. Overhenget varierer i de ulike næringene og avhenger av når på året de ansatte får sine lønnstillegg og hvor store tilleggene blir. Glidningen omfatter all lønnsvekst som ikke kommer gjennom forhandlinger, for eksempel lokalt avtalte lønnstillegg, personlige tillegg og bonusutbetalinger. Strukturelle endringer i form av sammensettningen av lønnstakerne langs ulike dimensjoner vil også påvirke glidningen. Glidningen varierer fra bransje til bransje og er usikker før endelig statistikk foreligger. I perioder med lav arbeidsledighet øker gjerne størrelsen på glidningen. Som årsgjennomsnitt blir ledigheten i 2013 klart høyere enn i fjor, noe som trekker i retning av lavere glidning. Samtidig har en del næringen som leverer mye til oljevirksomheten opplevd knapphet på kvalifisert arbeidskraft og lønnsveksten i disse næringene vil sannsynligvis være høyere enn det partene la til grunn i lønnsforhandlingene. Også enkelte tjenestenæringer har hatt høy lønnsvekst de siste årene. Ifølge den årlige lønnsstatistikken øker nå bonusene innen området bank og forsikring. Nær halvparten av økningen på 4,6 prosent i utbetalt månedslønn fra 1. september 2012 til 1. september i 2013 kan tilskrives økte bonusutbetalinger. Vi anslår at årslønnsveksten for hele økonomien blir 3,9 prosent i 2013, på linje med utviklingen de siste årene.

I flere år har deler av industrien slitt med lav inntjening som følge av svake internasjonale konjunkturer, sterkt krone og klart høyere lønnsvekst enn andre land. Dette er en viktig årsak til at partene ble enige om små sentrale tillegg i årets lønnsoppgjør. Også neste år vil veksten i etterspørselen fra utlandet være beskjeden. Samtidig venter vi klart svakere impulser fra petroleumsvirksomheten. Produksjonen i de viktigste leverandørnæringene i industrien vil derfor ikke vokse like mye som det som har vært tilfellet de siste årene. Fordi det er kostbart for bedrifter å si opp arbeidskraft vil ikke arbeidsstokken nedskaleres like raskt som produksjonen i en slik situasjon. Produktivitetsveksten kan dermed bli svakere framover i disse delene av industrien. Det trekker lønnsomheten ned i industrien, som forhandler først i lønnsforhandlinger. Som årsgjennomsnitt venter vi høyere ledighet både i 2014 og i 2015. Dermed kan også glidningen bli lavere enn i de seneste årene, noe som isolert sett bringer lønnsveksten ned både i og utenfor industrien. Ettersom KPI-veksten er moderat i disse årene, trenger ikke årslønnen å øke mye nominelt for at norske lønnstakere skal oppleve reallønnsvekst. Vi ser for oss at lønnsveksten reduseres til 3,6 prosent både i 2014 og i 2015.

Den langvarige og dype økonomiske nedgangen internasjonalt har ført til nedleggelsjer og omstillinger også i deler av norsk industri. Når så etterspørselen fra våre

Figur 2.15. Konsumprisindeksen. Prosentvis vekst fra samme kvartal året før

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

handelspartnere ventes å ta seg klart opp mot slutten av prognoseperioden, kan lønnsevnen til de delene av industrien som selger sine varer i utlandet etter hvert styrke seg en del sammenliknet med dagens situasjon. I 2016 venter vi økt produktivitetsvekst og dermed økt lønnsomhet i norske industribedrifter. Redusert ledighet trekker også lønnsveksten opp. Dette er noen av årsakene til at vi antar at lønnsveksten igjen øker i 2016, til 3,9 prosent. Med våre anslag for utviklingen i lønninger og priser blir reallønnsveksten mellom 1,5 og 2 prosent årlig i hele prognoseperioden. Dette er klart mindre enn i 2011 og 2012, da reallønnen vokste rundt 3 prosent, og det er også noe lavere enn gjennomsnittet på 2000-tallet.

2.11. Økte importpriser gir høyere prisstigning framover

Den underliggende inflasjonstakten har vært på vei opp det siste halve året etter å ha ligget på et stabilt lavt nivå siden sommeren 2010. 12-månedersveksten i konsumprisindeksen justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE) var i oktober 1,9 prosent, opp fra 1,4 prosent i mai. Utviklingen i elektrisitetsprisene har bidratt til at konsumprisindeksen (KPI) har økt klart mer enn KPI-JAE i inneværende år. For 2013 som helhet ligger det nå an til at KPI-JAE stiger med 1,6 prosent, mens veksten i KPI anslås til 2,1 prosent for 2013.

Lav prisstigning internasjonalt kombinert med en sterkt krone har de siste årene medvirket til den lave prisveksten innenlands. En markert svekkelse av kronekursen gjennom året bidrar til et noe mindre prisfall på importerte konsumvarer i 2013 enn i 2012. Delindeksen for prisene på importerte konsumvarer i KPI-JAE var i perioden januar - oktober 0,3 prosent lavere i gjennomsnitt enn året før, mens prisnedgangen for hele 2012 var 0,6 prosent. En stor del av de importerte konsumvarene omsettes innen varehandel hvor effektiviseringstiltak og konkurransen fra nettbasert handel bidrar til å motvirke effektene av kronevekkelser i forbrukerprisene. Med økte produksjonskostnader

vil bedriftene likevel øke forbrukerprisene over tid for å sikre tilfredsstillende inntjening. Det tar tid før slike effekter uttømmes, og årets kronesvekkelse vil fortsatt bidra til økt prisstigning en god stund framover.

En annen viktig bidragsyter til å forklare oppgangen i KPI-JAE er prisutviklingen for husleier, hvor 12-månedersveksten gradvis har tiltatt gjennom året fra vel 2 prosent i januar til 3,7 prosent ved utgangen av oktober. Betalt og beregnet husleie har et vektgrunnlag på 20 prosent i KPI-JAE. For husholdninger som leier bolig måles betalt husleie ved markedsleier som innhentes hver måned hos et utvalg husholdninger i leieboliger i husleieundersøkelsen. Prisen på husleie for selveiere i egen bolig avledes fra husleier for tilsvarende bolig i leiemarkedet, og dermed får husleieundersøkelsen stor betydning for KPI totalt. En av hovedutfordringene i husleieundersøkelsen har vært å fange opp inngåelse av nye kontrakter der uteier har større rom til å gjøre leieendringer enn i løpende kontrakter. Fra og med 2013 ble det innført nye og mer effektive sporingsmetoder av nye leieboere i uteieforhold, og SSB varslet ved inngangen av året at metodeendringen ville trekke prisveksten i KPI noe opp. Med stor befolkningsvekst og en antatt knapphet på uteieboliger, kombinert med økt generell prisstigning, antar vi at veksten i husleier videreføres om lag på dagens nivå i de kommende årene.

En mer anstrengt ressurssituasjon i Nord Pool-området har medført at kraftprisene så langt i år har vært langt høyere enn i fjor. Virkningene av svingninger i systemprisen på kraft dempes i konsumentenes kjøperpriser ved påslag av nettleie og elektrisitetsavgifter som ved dagens priser samlet sett er høyere enn selve kraftprisen. Nettleien fastsettes ved rammer gitt fra NVE, og forventes å øke framover som følge av pågående investeringer i overføringsnettet. Gjennom den felles norsk-svenske støtteordningen med elsertifikater for fornybar energi antas det at 26,4 TWh ny subsidiert produksjonskapasitet vil bli etablert i Norge og Sverige i perioden 2012-2020. De løpende kostnadene ved produksjon i eksisterende produksjonsanlegg, med unntak av gasskraftverk, er lave, slik at denne produksjonen vil bli opprettholdt selv med svært lave systempriser. Utviklingen vil legge press på kraftprisene siden det er begrenset hvor mye fossilt brensel og andre energibærere som kan erstattes av elektrisitet på mellomlang sikt. Prisene på terminkontraktene i Nord Pool-området indikerer at strømprisene neste år blir om lag uendret i forhold til årets priser. Med våre forutsetninger om prisen på nettleie, elektrisitetsavgifter og elsertifikater vil kraftprisen øke noe mer enn den generelle prisstigningen i 2014. Deretter antar vi at kraftprisen samlet utvikler seg litt svakere enn den generelle prisstigningen som følge av at systemprisen går noe ned. Med et forventet fall i oljeprisen fører dette samlet sett til at KPI-veksten blir noe lavere enn veksten i KPI-JAE ut prognoseperioden.

Vi har antatt at innretningen av jordbruksoppgjøret opprettholdes som i årets oppgjør ut prognoseperioden.

Med de forutsetninger som er gjort for utviklingen i lønninger, importpriser og valutakurser vil prisveksten på matvarer og alkoholholdige drikkevarer i årene framover bli om lag som i inneværende år. Statsbudsjettets avgiftsopplegg er innarbeidet for 2014. I 2014 økes mineraloljeavgiften kraftig og bidrar til å trekke opp KPI med nesten 0,1 prosentpoeng. Som vanlig legger vi til grunn at volumavgiftene inflasjonsjusteres i de påfølgende årene.

Den importveide kronekursen er nå på et langt svakere nivå enn i vår forrige prognose. Selv om lønnsveksten går noe ned med en litt svakere konjunktursituasjon bidrar prisutviklingen på importerte produkter til økt inflasjon framover. Det tar imidlertid tid før den fulle effekten av økte importpriser slår ut i økte konsumpriser. Særlig gjelder dette effekter som oppstår via priser på produktinnsats og investeringer. Ifølge våre beregninger vil veksten i KPI-JAE bli 1,6 prosent som årsgjennomsnitt i 2013. Veksten i KPI-JAE forventes deretter å øke til 2,1 prosent i 2014. Lav internasjonal prisvekst og en stabil kronekurs bidrar deretter til at prisveksten holder seg uendret i 2015, før økt lønnsvekst og andre innenlandske faktorer trekker veksten opp til 2,3 prosent i 2016. Med utgangspunkt i våre antagelser om utviklingen i energipriser og avgifter vil veksten i KPI ligge litt under veksten i KPI-JAE i årene 2015 og 2016.

Tabell 2.3. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Faste 2011- priser. Millioner kroner

	Ujustert		Sesongjustert						
	2011	2012	12.1	12.2	12.3	12.4	13.1	13.2	13.3
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	1 130 176	1 163 689	287 794	291 097	293 087	294 073	297 080	297 758	297 941
Konsum i husholdninger	1 076 920	1 109 433	274 099	277 613	279 591	280 506	283 494	284 017	284 170
Varekonsum	542 760	554 323	137 290	139 786	139 803	139 763	141 831	141 705	139 894
Tjenestekonsum	494 385	509 682	125 815	126 795	128 296	128 776	129 534	130 192	131 259
Husholdningenes kjøp i utlandet	69 522	76 268	18 661	18 776	19 175	19 703	19 845	19 997	21 002
Utlendingers kjøp i Norge	-29 747	-30 841	-7 667	-7 744	-7 683	-7 736	-7 716	-7 877	-7 986
Konsum i ideelle organisasjoner	53 256	54 256	13 696	13 485	13 496	13 567	13 586	13 741	13 771
Konsum i offentlig forvaltning	592 080	602 683	148 734	150 222	151 749	151 955	152 608	153 341	154 114
Konsum i statsforvaltningen	299 483	304 762	75 187	76 002	76 638	76 927	77 246	77 520	77 786
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	261 168	266 268	65 619	66 419	66 975	67 251	67 467	67 703	67 923
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	38 315	38 493	9 568	9 583	9 663	9 676	9 779	9 817	9 863
Konsum i kommuneforvaltningen	292 597	297 921	73 546	74 220	75 110	75 029	75 362	75 822	76 328
Bruttoinvestering i fast realkapital	539 299	583 849	141 640	142 671	146 782	152 588	149 915	157 092	156 381
Utvinning og rørtransport	144 960	166 092	39 560	41 166	41 379	43 972	44 579	48 309	49 047
Tjenester tilknyttet utvinning	-888	2 765	395	331	958	1081	-474	1182	829
Utenriks sjøfart	20 694	23 724	6 434	5 382	5 346	6 629	6 340	7 073	6 258
Fastlands-Norge	374 533	391 268	95 252	95 793	99 099	100 905	99 470	100 527	100 246
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	288 126	305 178	73 692	74 941	77 614	78 789	77 849	79 790	78 509
Næringer	167 584	175 817	43 527	43 251	44 063	44 863	43 367	45 629	44 003
Industri og bergverk	22 804	23 515	5 757	6 046	5 375	6 419	5 797	6 341	5 835
Annen vareproduksjon	42 394	44 573	11 163	10 705	10 955	11 577	11 266	11 565	11 045
Tjenester	102 386	107 729	26 606	26 499	27 733	26 867	26 304	27 723	27 123
Boliger (husholdninger)	120 542	129 361	30 165	31 690	33 551	33 926	34 482	34 161	34 505
Offentlig forvaltning	86 407	86 090	21 560	20 852	21 485	22 116	21 621	20 737	21 738
Lagerendring og statistiske avvik	114 126	110 659	28 045	28 331	25 719	24 443	24 421	19 739	29 461
Bruttoinvestering i alt	653 425	694 507	169 686	171 002	172 501	177 030	174 336	176 831	185 842
Innenlandsk sluttanvendelse	2 375 681	2 460 880	606 214	612 321	617 336	623 059	624 025	627 930	637 897
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (eksl. lagerendring)	2 096 789	2 157 640	531 780	537 112	543 935	546 934	549 158	551 627	552 301
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	678 487	688 773	170 293	171 074	173 234	174 071	174 229	174 079	175 852
Eksport i alt	1 153 619	1 165 804	297 640	298 741	284 774	284 784	280 878	283 657	284 052
Tradisjonelle varer	316 248	321 677	79 995	80 549	80 378	80 453	81 485	81 264	79 653
Råolje og naturgass	568 428	572 367	149 386	149 063	137 913	136 360	131 799	135 291	137 422
Skip, plattformer og fly	13 618	8 765	1 889	3 116	2 302	1 456	1 888	1 610	2 301
Tjenester	255 325	262 994	66 370	66 013	64 181	66 515	65 706	65 491	64 676
Samlet sluttanvendelse	3 529 300	3 626 684	903 853	911 062	902 110	907 843	904 902	911 587	921 949
Import i alt	778 520	796 233	196 476	199 224	198 753	201 662	201 590	199 765	205 052
Tradisjonelle varer	471 100	482 523	120 232	119 315	121 246	121 590	123 307	122 219	124 379
Råolje og naturgass	13 587	14 206	3 440	4 697	3 008	2 969	4 030	3 307	4 638
Skip, plattformer og fly	32 053	26 330	5 993	6 651	6 216	7 565	6 257	5 760	5 572
Tjenester	261 780	273 174	66 811	68 561	68 284	69 538	67 997	68 478	70 462
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	2 750 780	2 830 451	707 377	711 838	703 357	706 181	703 312	711 823	716 898
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	2 075 197	2 146 145	530 596	534 627	539 302	540 324	542 804	544 647	547 245
Oljevirksomhet og utenriks sjøfart	675 583	684 305	176 781	177 211	164 055	165 857	160 508	167 176	169 653
Fastlands-Norge (basisverdi)	1 780 143	1 842 887	456 436	458 890	462 209	463 544	465 655	467 852	469 853
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	1 350 177	1 403 632	347 489	349 569	352 027	352 748	354 367	356 071	357 506
Industri og bergverk	185 569	190 639	47 241	47 151	48 028	47 833	48 170	49 563	50 230
Annen vareproduksjon	225 572	243 959	60 971	61 668	60 781	60 633	61 253	61 798	62 235
Tjenester inkl. boligtjenester	939 036	969 034	239 277	240 750	243 218	244 282	244 944	244 710	245 042
Offentlig forvaltning	429 966	439 255	108 948	109 321	110 183	110 797	111 288	111 780	112 347
Produktavgifter og -subsidiær	295 054	303 258	74 159	75 737	77 092	76 780	77 149	76 795	77 392

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.4. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Faste 2011-priser. Prosentvis endring fra foregående kvartal

	Ujustert		Sesongjustert						
	2011	2012	12.1	12.2	12.3	12.4	13.1	13.2	13.3
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	2,6	3,0	0,7	1,1	0,7	0,3	1,0	0,2	0,1
Konsum i husholdninger	2,6	3,0	0,7	1,3	0,7	0,3	1,1	0,2	0,1
Varekonsum	1,6	2,1	0,1	1,8	0,0	0,0	1,5	-0,1	-1,3
Tjenestekonsum	2,6	3,1	1,0	0,8	1,2	0,4	0,6	0,5	0,8
Husholdningenes kjøp i utlandet	9,4	9,7	3,4	0,6	2,1	2,8	0,7	0,8	5,0
Utlendingers kjøp i Norge	1,9	3,7	2,5	1,0	-0,8	0,7	-0,3	2,1	1,4
Konsum i ideelle organisasjoner	4,1	1,9	1,6	-1,5	0,1	0,5	0,1	1,1	0,2
Konsum i offentlig forvaltning	1,1	1,8	0,3	1,0	1,0	0,1	0,4	0,5	0,5
Konsum i statsforvaltningen	0,1	1,8	0,3	1,1	0,8	0,4	0,4	0,4	0,3
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	0,1	2,0	0,6	1,2	0,8	0,4	0,3	0,3	0,3
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	0,4	0,5	-1,7	0,2	0,8	0,1	1,1	0,4	0,5
Konsum i kommuneforvaltningen	2,2	1,8	0,3	0,9	1,2	-0,1	0,4	0,6	0,7
Bruttoinvestering i fast realkapital	7,7	8,3	3,4	0,7	2,9	4,0	-1,8	4,8	-0,5
Utvinning og rørtransport	11,3	14,6	5,7	4,1	0,5	6,3	1,4	8,4	1,5
Tjenester tilknyttet utvinning	..	..	-271,5	-16,3	189,8	12,9	-143,8	-349,5	-29,8
Utenriks sjøfart	22,4	14,6	12,6	-16,4	-0,7	24,0	-4,4	11,6	-11,5
Fastlands-Norge	6,3	4,5	1,3	0,6	3,5	1,8	-1,4	1,1	-0,3
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	7,5	5,9	0,5	1,7	3,6	1,5	-1,2	2,5	-1,6
Næringer	2,3	4,9	2,1	-0,6	1,9	1,8	-3,3	5,2	-3,6
Industri og bergverk	9,2	3,1	-6,1	5,0	-11,1	19,4	-9,7	9,4	-8,0
Annen vareproduksjon	6,1	5,1	3,9	-4,1	2,3	5,7	-2,7	2,7	-4,5
Tjenester	-0,5	5,2	3,3	-0,4	4,7	-3,1	-2,1	5,4	-2,2
Boliger (husholdninger)	16,1	7,3	-1,8	5,1	5,9	1,1	1,6	-0,9	1,0
Offentlig forvaltning	2,2	-0,4	4,4	-3,3	3,0	2,9	-2,2	-4,1	4,8
Lagerendring og statistiske avvik	-2,6	-3,0	-23,6	1,0	-9,2	-5,0	-0,1	-19,2	49,3
Bruttoinvestering i alt	5,8	6,3	-2,3	0,8	0,9	2,6	-1,5	1,4	5,1
Innenlandske sluttanvendelse	3,1	3,6	-0,2	1,0	0,8	0,9	0,2	0,6	1,6
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (eksl. lagerendring)	2,8	2,9	0,7	1,0	1,3	0,6	0,4	0,4	0,1
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	1,3	1,5	0,8	0,5	1,3	0,5	0,1	-0,1	1,0
Eksport i alt	-0,7	1,1	4,2	0,4	-4,7	0,0	-1,4	1,0	0,1
Tradisjonelle varer	-0,1	1,7	3,4	0,7	-0,2	0,1	1,3	-0,3	-2,0
Råolje og naturgass	-5,6	0,7	8,3	-0,2	-7,5	-1,1	-3,3	2,6	1,6
Skip, plattformer og fly	54,6	-35,6	-27,2	65,0	-26,1	-36,8	29,7	-14,7	42,9
Tjenester	5,9	3,0	-2,0	-0,5	-2,8	3,6	-1,2	-0,3	-1,2
Samlet sluttanvendelse	1,9	2,8	1,2	0,8	-1,0	0,6	-0,3	0,7	1,1
Import i alt	3,8	2,3	-1,5	1,4	-0,2	1,5	0,0	-0,9	2,6
Tradisjonelle varer	4,1	2,4	0,7	-0,8	1,6	0,3	1,4	-0,9	1,8
Råolje og naturgass	-7,7	4,6	4,7	36,5	-36,0	-1,3	35,7	-17,9	40,2
Skip, plattformer og fly	6,0	-17,9	23,7	11,0	-6,5	21,7	-17,3	-7,9	-3,3
Tjenester	3,7	4,4	-7,0	2,6	-0,4	1,8	-2,2	0,7	2,9
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	1,3	2,9	1,9	0,6	-1,2	0,4	-0,4	1,2	0,7
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	2,6	3,4	1,2	0,8	0,9	0,2	0,5	0,3	0,5
Oljevirksomhet og utenriks sjøfart	-3,0	1,3	4,4	0,2	-7,4	1,1	-3,2	4,2	1,5
Fastlands-Norge (basisverdi)	2,4	3,5	1,4	0,5	0,7	0,3	0,5	0,5	0,4
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	2,6	4,0	1,7	0,6	0,7	0,2	0,5	0,5	0,4
Industri og bergverk	1,5	2,7	0,7	-0,2	1,9	-0,4	0,7	2,9	1,3
Annen vareproduksjon	2,8	8,2	4,1	1,1	-1,4	-0,2	1,0	0,9	0,7
Tjenester inkl. boligtjenester	2,8	3,2	1,2	0,6	1,0	0,4	0,3	-0,1	0,1
Offentlig forvaltning	1,9	2,2	0,7	0,3	0,8	0,6	0,4	0,4	0,5
Produktavgifter og -subsider	3,3	2,8	-0,4	2,1	1,8	-0,4	0,5	-0,5	0,8

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.5. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Prisindeks. 2011=100

	Ujustert		Sesongjustert						
	2011	2012	12.1	12.2	12.3	12.4	13.1	13.2	13.3
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	100,0	101,1	101,2	100,4	100,6	101,6	102,2	102,9	104,3
Konsum i offentlig forvaltning	100,0	103,0	101,8	102,7	102,9	104,4	106,5	107,0	107,8
Bruttoinvestering i fast kapital	100,0	103,3	101,8	102,7	103,7	104,8	106,3	107,3	108,6
Fastlands-Norge	100,0	103,2	101,7	102,7	103,8	104,8	106,5	107,8	109,2
Innenlandsk sluttanvendelse	100,0	102,5	101,9	102,5	102,2	103,4	105,3	105,7	106,3
Etterspørsel fra Fastlands-Norge	100,0	102,0	101,5	101,4	101,8	103,0	104,2	104,9	106,2
Eksport i alt	100,0	102,0	104,2	101,0	100,9	102,0	100,6	101,3	104,7
Tradisjonelle varer	100,0	96,4	98,3	96,0	94,9	96,8	96,7	98,7	99,6
Samlet sluttanvendelse	100,0	102,3	102,7	102,0	101,8	103,0	103,8	104,3	105,8
Import i alt	100,0	100,7	100,6	101,3	100,1	101,7	101,1	102,9	103,4
Tradisjonelle varer	100,0	100,6	100,5	100,7	100,5	101,0	100,1	101,4	103,1
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	100,0	102,8	103,2	102,2	102,3	103,4	104,6	104,7	106,5
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	100,0	102,1	101,1	101,7	102,1	103,4	104,9	105,8	106,6

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.6. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Prisindeks. Prosentvis endring fra foregående kvartal

	Ujustert		Sesongjustert						
	2011	2012	12.1	12.2	12.3	12.4	13.1	13.2	13.3
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	1,0	1,1	1,3	-0,8	0,2	1,0	0,6	0,7	1,4
Konsum i offentlig forvaltning	4,9	3,0	-0,4	0,9	0,2	1,5	2,0	0,4	0,7
Bruttoinvestering i fast kapital	3,9	3,3	-0,7	0,9	1,0	1,0	1,5	0,9	1,3
Fastlands-Norge	3,7	3,2	-0,3	1,0	1,1	1,0	1,7	1,2	1,3
Innenlandsk sluttanvendelse	2,9	2,5	1,1	0,6	-0,3	1,2	1,8	0,3	0,6
Etterspørsel fra Fastlands-Norge	2,6	2,0	0,5	0,0	0,4	1,1	1,2	0,7	1,2
Eksport i alt	12,8	2,0	0,4	-3,1	-0,2	1,1	-1,4	0,7	3,3
Tradisjonelle varer	5,8	-3,6	-1,7	-2,4	-1,2	2,0	0,0	2,0	1,0
Samlet sluttanvendelse	5,9	2,3	0,9	-0,6	-0,2	1,2	0,8	0,4	1,4
Import i alt	3,2	0,7	-0,1	0,6	-1,2	1,6	-0,5	1,7	0,5
Tradisjonelle varer	4,0	0,6	0,1	0,2	-0,2	0,4	-0,9	1,3	1,7
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	6,7	2,8	1,2	-1,0	0,1	1,1	1,2	0,1	1,7
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	1,8	2,1	0,3	0,7	0,4	1,2	1,5	0,9	0,7

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Boligpris- og kredittvekst forsterker hverandre

André K. Anundsen
og Eilev S. Jansen*

Stigende gjeld og økende boligpriser påvirker hverandre gjensidig. Økte boligpriser i annenhåndsmarkedet stimulerer også bygging av nye boliger. Dette demper med et lite tidsetterslep boligprisveksten og på lengre sikt også kredittveksten. Slike mekanismer er nå bygget inn i kvartalsmodellen KVARTS. I denne artikkelen ser vi på hvordan denne vekselvirkningen, som kan kalles en finansiell akselerator, påvirker KVARTS-modellens virkemåte.

Samspillet mellom boligpris- og kredittvekst som gir opphav til den finansielle akseleratoren i boligmarkedet har flere bakenforliggende forklaringer: For det første fører økte boligpriser til at husholdninger som tar sikte på å kjøpe bolig må låne mer for å finansiere boligkjøpet. For det andre, når en husholdning søker lån, ser bankene hovedsakelig på to forhold: Husholdningenes inntekt og pantverdien av boligen den aktuelle husholdning søker lån for å finansiere. Pantverdiene – og dermed husholdningenes samlede lå nemuligheter – øker når boligprisene stiger. I tillegg til disse to kanalene, vil høyere boligpriser redusere risikoen knyttet til de boliglånenes bankene allerede er eksponert mot, og det kan stimulere bankene til raskere ekspansjon i form av nye boliglån. Når utlånene øker, setter det husholdningene i stand til å by opp prisen på boliger. Spiralen er i gang.

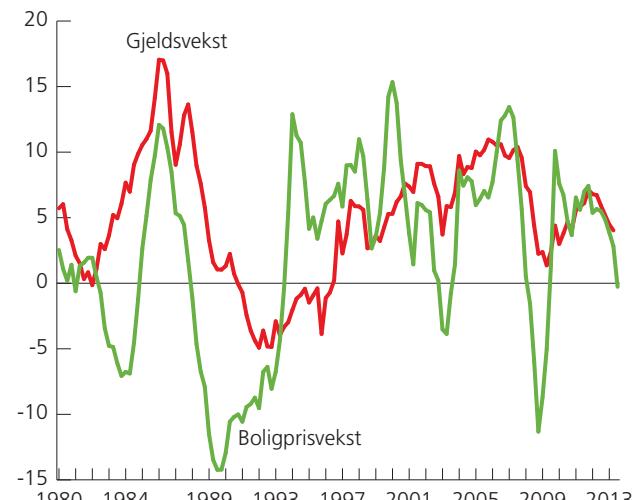
Om vi sammenligner tall for boligprisvekst og gjeldsvekst for Norge i perioden fra 1980 og framover, er det tydelig at disse seriene følger en lik utvikling (se Figur 1). I Anundsen og Jansen (2013a,b) tallfestes dette samspillet ved hjelp av en modell som tar hensyn til den gjensidige påvirkningen mellom de to variablene. I modellen inngår realstørrelser, det vil si størrelser som er korrigert for den generelle prisstigningen. På lang sikt finner vi at boligprisene avhenger av husholdningenes gjeld (det vil si finansieringstilgang), disponibel inntekt og boligkapitalbeholdningen, mens gjelden bestemmes av markedsverdien av den samlede boligmassen (pantverdien), realrenten etter skatt og antall boligtransaksjoner, se Boks 1. Dette innebærer at det er en gjensidig avhengighet mellom boligpriser og gjeld på lang sikt.

André K. Anundsen er universitetsstipendiat ved Økonomisk institutt, Universitetet i Oslo (a.k.anundsen@econ.uio.no).

Eilev S. Jansen er forsker ved Gruppe for makroøkonomi (ej@ssb.no).

* Denne artikkelen bygger på et forskningsarbeid, som nylig er publisert i et internasjonalt tidsskrift, se Anundsen og Jansen (2013a,b). Takk til Torbjørn Eika som har bidratt til eksperimentene med kvartalsmodellen KVARTS og til Håvard Hungnes og Torbjørn Hægeland som har gitt gode råd og kommentarer underveis

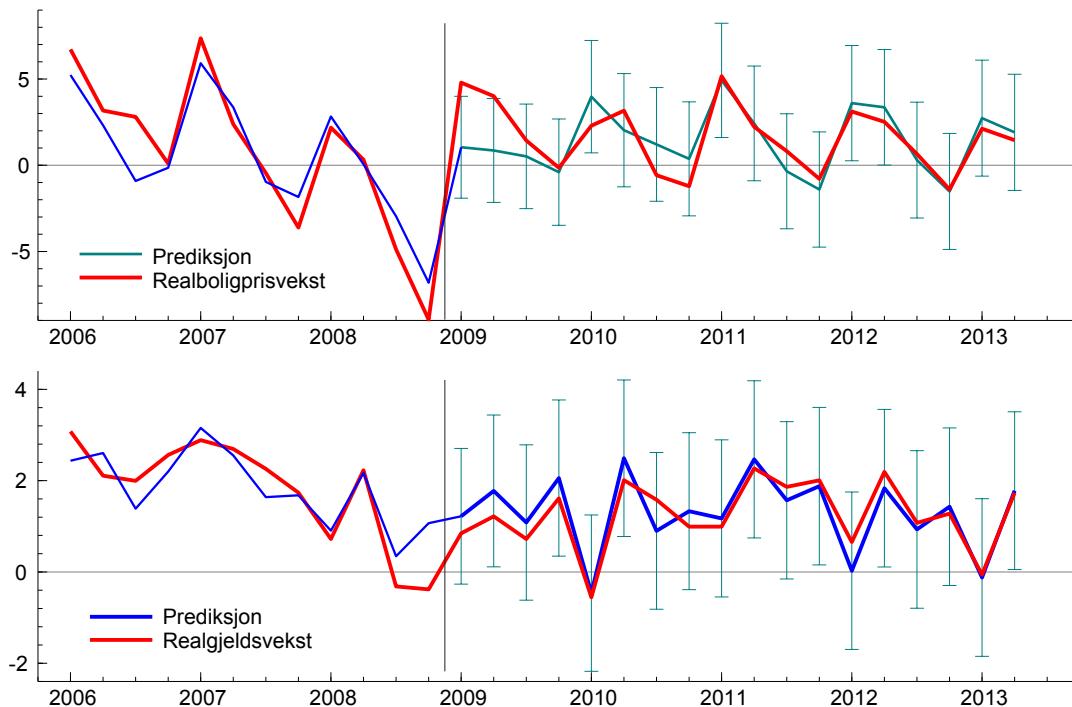
Figur 1. Vekst i boligpriser (grønn kurve) og vekst i husholdningenes gjeld (rød kurve), målt i forhold til samme kvartal året før og korrigert for generell prisstigning. 1. kvartal 1980–3. kvartal 2013. Prosent

¹ Data for husholdningenes gjeld i 3. kvartal 2013 publiseres 7. januar 2014.

Modellen forklarer veksten i henholdsvis boligpris og gjeld, og har blitt tallfestet ved hjelp av kvartalsdata for perioden fra 2. kvartal 1986 til og med 4. kvartal 2008. Undersøkelsen tyder på at økt rente slår direkte ut i redusert gjeldsopptak for husholdningene, mens den dempende effekten på boligprisene kommer indirekte via lavere gjeldsvekst og redusert disponibel inntekt for husholdningene. Modellen er en såkalt likevektsjusteringsmodell, som betyr at boligprisveksten og gjeldsveksten vil reduseres dersom boligprisene eller gjelden er høyere enn hva modellen tilsier er de langsiktige nivåene for disse størrelsene. I tillegg finner vi at husholdningenes forventninger om utviklingen i egen økonomi, så vel som i norsk økonomi framover, har en klar kortsiktig effekt på boligprisene.¹ Endringer i inflasjonstakten – såkalt overraskelsesinflasjon – har også betydning for realgjeldsveksten på kort sikt. Siden vi finner et gjensidig avhengighetsforhold mellom de

¹ Forventningsindikatoren er Norsk Trendindikator, som er utarbeidet av TNS Gallup i samarbeid med Finans Norge. Den dekker perioden fra 4. kvartal 1992 til i dag.

Figur 2. Dynamisk prediksjon av boligprisvekst og gjeldsvekst i husholdningene 1.kvartal 2009-2. kvartal 2013. Prosent¹

¹ Tallene på venstre akse angir prosentvis vekst fra kvartalet før. Stolpene angir 95 % konfidensintervall.

Boks 1: Sammenhenger for langsiktig likevekt i boligmarkedet

I Anundsen og Jansen (2013a,b) er de langsiktige sammenhengene mellom boligpris og gjeld tallfestet ved hjelp av en systembasert kointegrasjonsanalyse, se Johansen (1988,1996) og Juselius (2006) for en beskrivelse. Metoden bygger på at dataseriene har noen felles statistiske egenskaper, som er slik at de har en tendens til å bevege seg i takt med hverandre på lang sikt, se for eksempel Engle og Granger (1987,1991). Våre funn er gjengitt i ligning (1) og (2). De viser en gjensidig påvirkning mellom de to interessevariablene, som kommer til uttrykk i høye koeffisientverdier for både gjeldsvariabelen i boligprisligningen og boligprisvariabelen i gjeldsligningen¹.

$$(1) ph = 0,98d + 1,69yh - 3,03h$$

$$(2) d = 0,76ph - 2,74R + 0,28th + 0,76h$$

Realrenten etter skatt inngår bare i likevektssammenhengen for husholdningenes gjeld og påvirker derfor boligprisen gjennom gjeldsvariabelen og inntektsvariabelen (som inkluderer netto renteinntekt) i (1).

Når vi løser likningssystemet (1) og (2) med hensyn på boligpris og gjelda finner vi høye anslag på koeffisientene for variablene på høyresiden av likhetsteget

$$(3) ph = 6,62yh - 10,52R - 8,95h + 1,08th$$

$$(4) d = 5,04yh - 10,74R - 6,05h + 1,10th$$

Dersom vi imidlertid trekker inn tilbudssiden av boligmarkedet – det vil si at vi tar hensyn til at økte boligpriser vil stimulere igangsettingen av nye boligprosjekter, som etter en tid

vil øke boligkapitalen – reduseres de tilsvarende koeffisientverdiene i betydelig grad.

I disse beregningene er volumet av nye boligprosjekter som blir igangsatt bestemt av forholdet mellom bruktboligpriser og byggkostnader. Nye prosjekter vil lede til en strøm av boliginvesteringer over en periode på tre år. Boliginvesteringene består altså på ethvert tidspunkt av en veid sum av nye prosjekter som er satt i gang gjennom de foregående tre årene. Boligkapitalen er en sum av investeringene i inneværende periode og boligkapitalen i den foregående perioden, korrigert for kapitalslit.

For å få fram de langsiktige virkningene på boligpris og gjeld av en endring i variablene på høyre side av likhetsteget i (3) og (4) når en også tar hensyn til tilbuddssiden, må en foreta simuleringer med modellen. Tabell 1 viser effektene av en økning på en prosent i realdisponibel inntekt. Virkningene på realboligprisen og realgjelda når aldri opp mot fem, seks prosent som i (3) og (4) og effektene på 20 års sikt er svært mye lavere. Anundsen og Jansen (2013a,b) inneholder flere simuleringssresultater.

¹ Symbolene i ligningene (1)-(4) er definert som følger: ph er bruktboligpris (korrigert for det generelle prisnivået), d er husholdningenes brutto gjeld (korrigert for det generelle prisnivået), yh er husholdningenes realdisponibele realinntekt, h er boligkapitalen, R er realrenten etter skatt og th er antall boligomsetninger.. Alle variable (unntatt R) er transformert til logaritmer, slik at koeffisientene i (3) og (4) kan tolkes som elastisiteter. De angir den prosentvisen endringen i de avhengige variablene når en variabel på høyreside øker med én prosent (eller ett prosentpoeng for realrenten).

to størrelsene, innebefatter dette at endringer i inflasjonen og i forventningene påvirker både boligpris- og gjeldsutvikling.

Statistiske tester bekrefter at modellen er en gyldig representasjon av data: Den er velspesifisert og har stabile koeffisientestimater gjennom hele estimeringsperioden, som omfatter både årene med bankkrise (1988-1993) og de første kvartalene etter at den internasjonale finanskrisen begynte å gjøre seg gjeldende for alvor også i Norge, det vil si gjennom 2008.

Hvordan har det gått etter 2008?

Figur 2 viser hvordan modellen anslår veksten i boligprisene og kreditten fra kvartal til kvartal i perioden fra 1 kvartal 2009 til 2. kvartal 2013. Disse prognosene er basert på full dynamisk prediksjon over de 18 kvartalene for de to variablene som er i fokus. Det vil si at vi lar de beregnede verdiene av boligpris og gjeld bestemme resultatet av samspeilet mellom dem i prognoseperioden, mens observerte størrelser er brukt for de andre (eksogene) forklaringsvariablene.

Vi ser at modellen har problemer med å treffe den raske gjeninnhentingen i boligprisene i etterkant av boligprisfallet i andre halvår 2008. Etter dette er imidlertid prediksjonsfeilene langt mindre, og de er ikke statistisk signifikante. I tillegg kan det observeres at prediksjonsfeilene har vekslende fortegn, som innebefatter at vi treffer godt på den samlede endringen i boligprisnivået for de siste fire og et halvt årene sett under ett.

Den nedre delen av Figur 2 viser at modellen ikke fullt ut fanger opp den svakt negative realgjeldsveksten i de to siste kvartalene av estimeringsperioden. Den internasjonale finanskrisen gjorde det vanskelig for norske banker å finansiere seg i det internasjonale lånemarkedet høsten 2008. Til tross for at norske myndigheter raskt kom med mottiltak, som bøtte på problemene, kan krisen ha ført til en midlertidig innstramning i utlånspraksisen. En annen mulighet er at gjeldslikningen ikke fanger opp den økte risikoen ved opptak av ny gjeld denne høsten.

Det framgår av Figur 2 at modellens prognosene for kvartalsendringen i husholdningenes realgjeld treffer svært bra i samtlige kvartaler i prediksjonsperioden. Disse prognosene innebefatter nært et blinkskudd på den totale endringen i realgjeld over mer enn fire år. Vi merker oss ellers at det er et uttalt sesongmønster i den kvartalsvise gjeldsveksten med klart lavere gjeldsvekst i 1 kvartal. Unntaket er 1. kvartal 2009, som trolig kan tilskrives en gjeninnhentingseffekt i kjølvannet av fallet høsten 2008. Tilsvarende ser vi at det er et sesongmønster i boligprisutviklingen, der den kvartalsvise realveksten er fallende gjennom årets kvartaler.

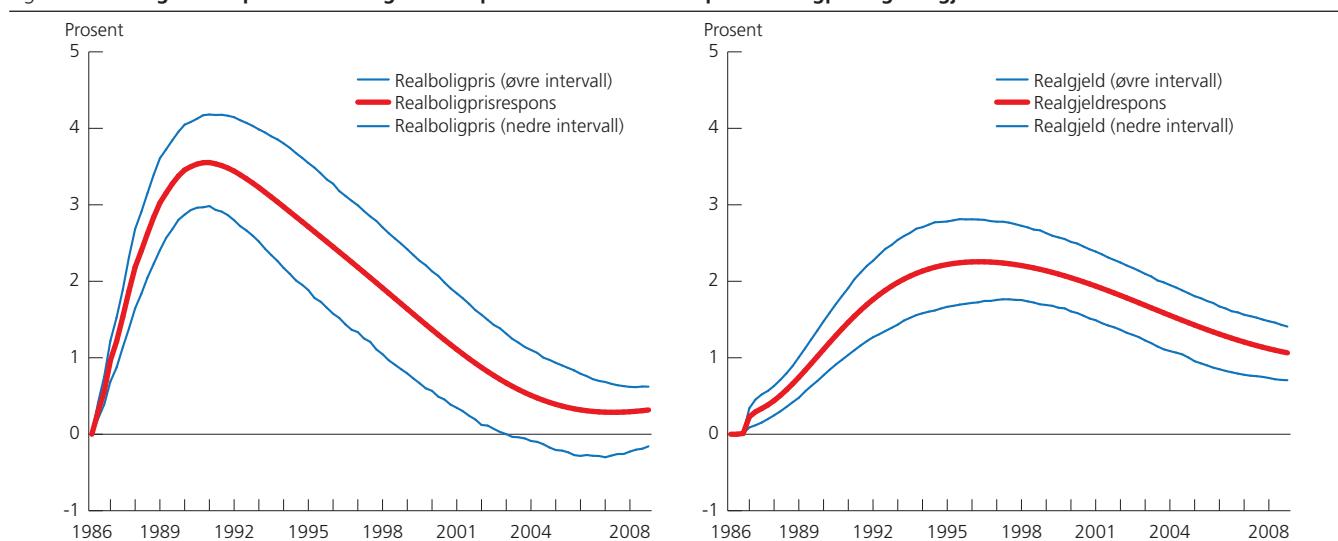
Virkninger av økte husholdningsinntekter

Ved hjelp av modellen kan vi analysere virkningene på boligprisene og husholdningenes gjeld av en økning i husholdningenes disponible realinntekt i forhold til nivået i referansebanen. I disse beregningene tar vi i tillegg hensyn til at økte boligpriser stimulerer nybyggingen og med det øker investeringene i boligkapital

Tabell 1. Virkninger på realboligpriser, husholdningenes realgjeld og realboliginvesteringer av en permanent økning på 1 prosent i husholdningenes realdisponibele inntekt (fra og med 2. kvartal 1986). Avvik i prosent fra referansebanen i 4.kvartal

	1986	1988	1990	1992	1996	2008
Realboligpris	0,56	2,84	3,55	3,28	2,25	0,32
Realgjeld	0,01	0,65	1,38	1,94	2,25	1,06
Realboliginvesteringer	0,02	1,57	3,38	3,59	2,51	0,28

Figur 3. Virkninger av 1 prosent økning i realdisponibel inntekt i 1986 på realboligpris og realgjeld. Prosent

(se egen boks), mens vi ser bort fra eventuelle tilbakevirkninger fra andre deler av økonomien. I Figur 3 og Tabell 1 vises de simulerte responsene dersom inntekten hadde vært 1 prosent høyere i hele perioden 1986–2008. De tynde blå linjene angir 95 prosent konfidensintervall.

Inntektsøkningen predikeres å ha en sterk effekt på boligprisene, som ligger over referansebanen i over 20 år. Prisene stiger relativt til referansebanen de første fire årene, men korrigeres mot referansebanen etter det. Etter fire år er utslaget på 3,5 prosent. Den langsigte effekten er anslått til å være en økning på 0,3 prosent i boligprisene relativt til referansebanen.

Virkningen av inntektsøkningen på husholdningenes gjeld kommer noe senere enn virkningen på boligprisene. Boligprisøkningen slår ut i økt kredittopptak, som setter i gang den finansielle akseleratoren. Totaleffekten på gjeldsnivået når et maksimum på litt over 2 prosent etter om lag 10 år, for så å falle mot den langsigte virkningen som er anslått til 1,1 prosent.

Det dynamiske forløpet for både boligpriser og gjeld er påvirket av boliginvesteringene, som øker når boligprisene øker. Dette motvirker den finansielle akseleratoreffekten fra boligprisstigningen, slik at gjeldseffekten når toppen senere og får et flatere forløp enn det vi finner for boligprisene. Årsaken er at økte investeringer over tid slår ut i en høyere boligmasse, som i sin tur demper boligprisstigningen og etter hvert trekker boligprisen nedover. Kreditten påvirkes gjennom to kanaler. Den øker først på grunn av nybyggingen, men etter hvert blir effekten på husholdningenes gjeld dempet når boligprisnivået går ned.

Implementering av den simultane modellen for boligpriser og husholdningenes gjeld i KVARTS

De nye ligningene for boligprisvekst og gjeldsvekst ble implementert i KVARTS fra og med februar 2013 i forbindelse med Konjunkturtendensene, som ble publisert i Økonomisk Utsyn for året 2012 (se Statistisk sentralbyrå (2013)). Forut for implementeringen foretok vi en test av den nye delmodellen med utgangspunkt i den modellversjonen som ble brukt i september året før, se Statistisk sentralbyrå (2012) og Boug og Dyvi (2008).

I den tidligere KVARTS-versjonen var boligprisutviklingen representert med økonometrisk likning som har klare likhetstrekk med den nye boligprislikningen. Den inneholdt disponibel realinntekt, boligkapitalen og re-alrenten etter skatt, men ikke husholdningenes gjeld.² Husholdningenes gjeld ble drevet av husholdningenes realinntekt, men var upåvirket av boligprisene. Det fantes med andre ord ikke noen finansiell akselerator via boligmarkedet

Når vi polder inn de nye ligningene for boligprisvekst og gjeldsvekst i KVARTS og simulerer utviklingen i norsk økonomi fra årtusenskiftet, finner vi at den nye modellen treffer utviklingen i boligprisene bedre enn den gamle versjonen, selv om også den nye modellen har problemer med å forklare den sterke boligprisveksten i 2006 og 2007. Modellen fanger imidlertid opp nedgangen i boligprisveksten både i 2003 og 2008/2009, og i det siste tilfellet gir forventningsindikatoren et vesentlig bidrag til å forklare boligprisutviklingen. Modellen treffer utviklingen i husholdningenes gjeld meget godt gjennom hele simuleringssperioden fra 2000 til 2012.

Virkninger av et positivt etterspørrelssjokk

Med tilgang til to versjoner av kvartalsmodellen KVARTS – den nye versjonen med en finansiell akselerator i boligmarkedet og den gamle uten – kan vi studere hvordan virkemåten til modellen påvirkes av å inkludere samspillet mellom gjeldsvekst og boligprisvekst. Vi har valgt å se på et standard skift i de to modellversjonene ved å øke offentlig sysselsetting permanent med 1 prosent fra og med 1. kvartal 2000. Dette svarer til at offentlig konsum øker med om lag 0,7 prosent. Deretter simulerer vi modellene framover og beregner avviket fra en referansebane for variablene i samme modellversjon. Eksperimentet gjøres i to alternativer for hver modellversjon – et alternativ der vi lar rente og valutakurs være upåvirket og et der vi lar KVARTS sine relasjoner for rente og valutakurs få spille inn. Til sammen resulterer dette i fire ulike beregninger, som angitt i Tabell 2.

Figur 4 viser effektene på boligprisene og husholdningenes gjeld for de to alternativene med modellversjonen som tar hensyn til den finansielle akseleratoren (dvs. Modell Ny_x og Modell Ny_rv). I tilfellet uten rente- og valutakursrespons er utslagene i boligpriser (blå kurve) og gjeld (rød kurve) av samme størrelsesorden som vi tidligere fant ved de dynamiske simuleringene ved en 1 prosent økning i privatdisponibel inntekt i delmodellen for boligprisvekst og gjeldsvekst, se Figur 3. Det tar imidlertid lengre tid før effekten når sitt maksimum for begge variable. Dette skyldes at vi i KVARTS har mange flere variable som vil påvirkes av sjokket, og som i sin tur har tilbakevirkninger på boligpris- og gjeldsutviklingen. For eksempel vil privat konsum påvirkes positivt av både inntektsøkningen og av boligprisøkningen via en formueeffekt, se Jansen (2013).

For å studere dette nærmere, har vi i Figur 5 gjengitt virkningen av sjokket på noen av driverne bak utviklingen i boligpris og gjeld for Modell Ny_x. Realdisponibel inntekt for husholdningene (grønn kurve) øker som

Tabell 2. Oversikt over de fire eksperimentene

	Modell med finansiell akselerator (Ny)	Modell uten finansiell akselerator (Gml)
Uten rente- og valutakursrespons (x)	Ny_x	Gml_x
Med rente- og valutakursrespons (rv)	Ny_rv	Gml_rv

² For en dokumentasjon av den tidligere versjonen av boligprisrelasjonen, se Hungnes (2008).

Tabell 3. Virknings av en permanent økning på 1 prosent i offentlig sysselsetting i kvartalsmodellen KVARTS (fra og med 1. kvartal 2000). Modellversjon uten rente og valutakursrespons (Ny_x). Avvik i prosent fra referansebanen i 4.kvartal

	2001	2002	2003	2009	2015	2020
Realboligpris	0,36	0,69	1,03	1,89	0,82	-0,04
Realgjeld	0,04	0,10	0,23	1,58	2,01	1,12
Realdisponibel inntekt	0,33	0,36	0,42	0,70	0,69	0,59
Realinvesteringer, ekskl. bolig	0,07	0,09	0,14	0,84	0,50	0,29
Realboliginvesteringer	0,07	0,28	0,58	1,34	0,26	-0,81
Boligkapital	0,00	0,01	0,04	0,38	0,60	0,49

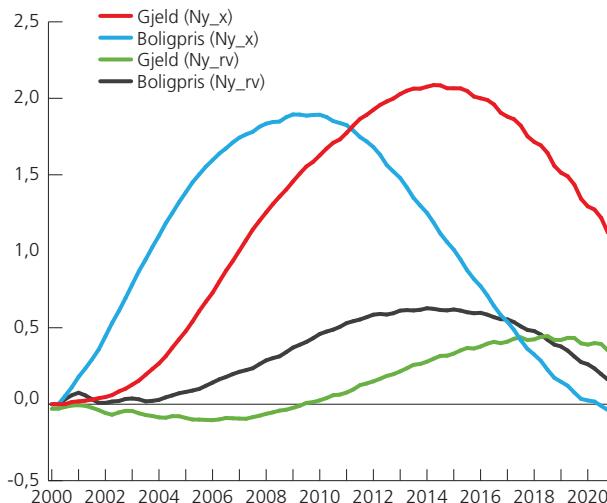
Tabell 4. Virknings på realboligpris og realgjeld av en permanent økning på 1 prosent i offentlig sysselsetting i kvartalsmodellen KVARTS (fra og med 1. kvartal 2000). Modellversjon med rente og valutakursrespons (Ny_rv). Avvik i prosent fra referansebanen i 4. kvartal

	2001	2002	2003	2009	2015	2020
Realboligpris	0,01	0,03	0,02	0,43	0,59	0,16
Realgjeld	-0,04	-0,04	-0,08	0,14	0,36	0,35

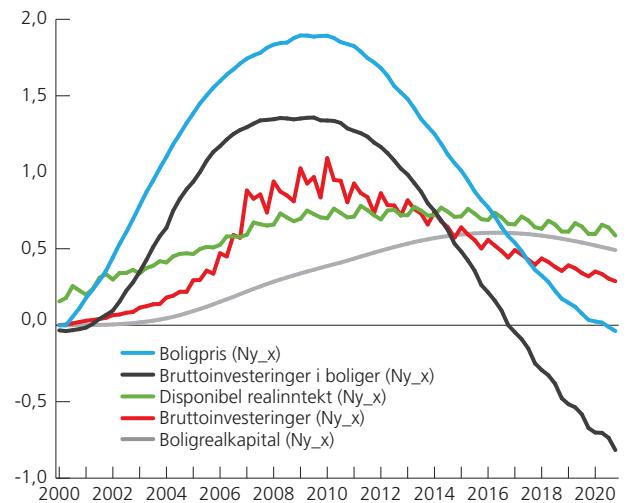
Tabell 5. Virknings på realboligprisen av en permanent økning på 1 prosent i offentlig sysselsetting i kvartalsmodellen KVARTS (fra og med 1. kvartal 2000). Fire ulike modellversjoner (se Tabell 2) Avvik i prosent fra referansebanen i 4.kvartal

	2001	2002	2003	2009	2015	2020
Gml_x	0,25	0,40	0,55	1,21	1,35	1,23
Ny_x	0,36	0,69	1,03	1,89	0,82	-0,04
Gml_rv	-0,22	-0,42	-0,65	-0,35	-0,00	0,04
Ny_rv	0,01	0,03	0,02	0,43	0,59	0,16

Figur 4. Virkningen av 1 prosent økt offentlig sysselsetting fra 1. kvartal 2000 på boligpris og gjeld i modellene med finansiell akselerator (Ny_x og Ny_rv). Avvik i prosent fra referansebanen

Figur 5. Driverne bak effekten på boligpris og gjeld i Ny_x. Avvik i prosent for referansebanen for modellen uten rente- og verdiøkning respons

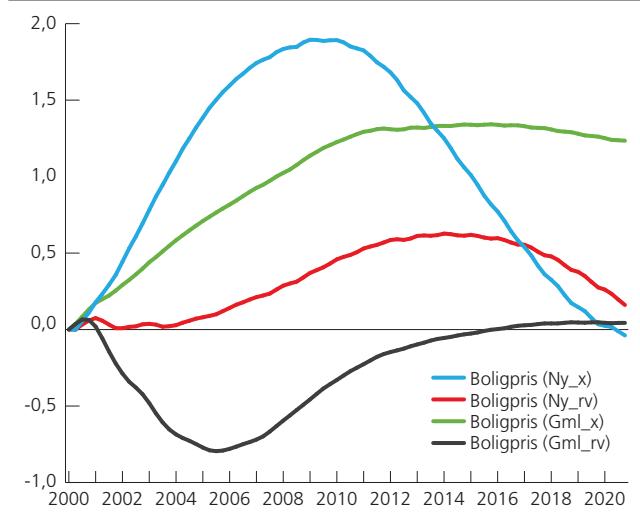

følge av økt lønnsinntekt. Det gir opphav til økt konsum, som øker produksjonen og de totale investeringene (eksklusiv investering i boligkapital), se rød kurve. Dette vil i sin tur føre til at inntekten går ytterligere opp via multiplikatorvirknings. Dette øker først boligprisen (blå kurve) og dernest gjelden, slik at den finansielle akseleratoren kommer i gang. De økte boligprisene stimulerer også nybyggingen, som i sin tur slår ut i økte boliginvesteringer. Disse har imidlertid en avtakende veksttakt (svart kurve). Boligkapitalen (grå kurve) vokser relativt til referansebanen så lenge endringen i boliginvesteringene er større enn endringen i kapitalslitet (depresieringen) for den eksisterende

kapitalbeholdningen, og fortsetter å vokse også en tid etter at effekten på boligprisene er uttømt og prosessen går i revers. I tabell 3 har vi sammenfattet effektene.

Ser vi på virkningene for boligprisene og gjeld – svart og grønn kurve i Figur 4 – i modellen med både finansiell akselerator og rente- og valutakursrespons (Ny_rv) i Tabell 4, er det tydelig at effekten av økt offentlig sysselsetting blir dempet i betydelig grad relativt til modellen som ikke inkluderer disse responsene (Ny_x). Dessuten blir effektene enda mer strukket ut i tid. Dette skyldes at den økte etterspørselen og aktiviteten, som impulsene fra det offentlige skaper, gir økt rente via modellens

Figur 6. Virkningen på boligprisen av 1 prosent økt offentlig sysselsetting fra 1. kvartal 2000 i de fire eksperimentene. Avvik i prosent fra referansebanen

rentereaksjonsfunksjon. Den økte renten gir seg utslag i en appresiering av krona – altså en noe sterkere kronekurs. Begge deler reduserer etterspørselen rettet mot norsk produksjon og motvirker de ekspansive effektene fra den initiale etterspørselsøkningen.

Når vi til sist sammenligner effektene på boligprisene fra dette eksperimentet på tvers av de to modellversjonene i Figur 6 og Tabell 5, ser vi at effektene i den tidligere modellen er vesentlig svakere enn effektene i den nye versjonen som inkorporerer den finansielle akseleratoren. Utslaget i boligprisene er redusert med en fjerdedel når vi antar at eksperimentet ikke påvirker renter og valutakurs (Gml_x, grønn kurve vs. Ny_x, blå kurve). Tar vi hensyn til rente- og valutakursresponsen (Gml_rv, svart kurve), blir effekten på boligprisen negativ av det ekspansive tiltaket. Det er et lite rimelig resultat, som isolert sett veier tungt i favør av den nye modellen (Ny_rv, rød kurve).

Bedre grunnlag for boligprisprognosenter

Den nye modellen for boligprisvekst og gjeldsvekst har blitt tatt i bruk under arbeidet med Statistisk sentralbyrås konjunkturrapporter i 2013. De foreløpige erfaringene tyder på at dette bidrar til å forbedre boligprisprognosene. Inkorporeringen av gjeldslikning-en innebærer at man i prognosene for norsk økonomi kan ta hensyn til forhold som påvirker husholdningenes gjeld, for eksempel en finansiell krise som bremser på bankenes utlån, eller en tilstramming i form av økte egenkapitalkrav til husholdningene. Dersom siktemålet er å lage gode boligprisprognosenter, kan det være enklere å anslå effekten av slike hendelser på gjeldsutviklingen – og la modellen beregne effekten på boligprisene – enn det ville være å anslå utslaget i boligprisene direkte³.

Referanser

Anundsen, A.K. og E.S. Jansen (2013a): "Self-reinforcing effects between housing prices and credit" Journal of Housing Economics 22 (2013/3), 192-212.

Anundsen, A.K. og E.S. Jansen (2013b): "Self-reinforcing effects between housing prices and credit: An extended version." Discussion Papers 756 (October 2013), Statistisk Sentralbyrå.

Boug, P. og Y. Dyvi (red.): MODAG – En makroøkonomisk modell for norsk økonomi, Sosiale og økonomiske studier 111, Statistisk sentralbyrå.

Engle, R. F. og C. W. J. Granger (1987): "Co-integration and error correction: representation, estimation and testing", Econometrica, 55, 251-276.

Engle, R.F. og C.W.J. Granger (1991): Introduction. Kapittel 1 i Engle, R.F. og C.W.J. Granger (red), Long-run economic relationships. Oxford University Press (Advanced Texts in Econometrics).

Hungnes, H. (2008): "Boligpriser, boligkapital og boligkonsum", kapittel 5.5 i Boug, P. og Y. Dyvi (red.): MODAG – En makroøkonomisk modell for norsk økonomi, Sosiale og økonomiske studier 111, Statistisk sentralbyrå.

Jansen, E.S. (2013): "Wealth effects on consumption in financial crises: the case of Norway." Empirical Economics 45, 873-904.

Johansen, S. (1988): "Statistical analysis of cointegration vectors", Journal of Economics and Dynamics Control, 12, 231-254.

Johansen, S. (1995): Likelihood-based inference in cointegrated vector autoregressive models. Oxford University Press (Advanced Texts in Econometrics).

Juselius, K. (2006): The cointegrated VAR model: Methodology and applications. Oxford University Press (Advanced Texts in Econometrics).

Statistisk sentralbyrå (2012): Konjunkturtendensene. Økonomiske analyser 4/2012.

Statistisk sentralbyrå (2013): Konjunkturutviklingen i Norge. Kapittel 2 i Økonomisk Utsyn over året 2012. Økonomiske analyser 1/2013.

³ I konjunkturrapporten som ble lagt fram i mars i år er det gjort en beregning av effekten på norsk økonomi via boligmarkedet av en tilstramming av kreditten til husholdningene, se boks 2.3 i Statistisk sentralbyrå (2013).

Hvem er de nye involverte fedrene?

Ragni Hege Kitterød og Marit Rønse

Dagens fedre bruker langt mer tid til ulønnet familiearbeid, såkalt husholdssarbeid, enn fedre på begynnelsen av 1970-tallet. Er dette en generell utvikling som omfatter fedre flest, eller har økningen har vært særlig stor blant bestemte grupper? Husholdssarbeidet økte mer blant fedre med små barn enn blant dem med store barn fra 1970 til 2010, men bortsett fra dette gjorde fedre flest mer husholdssarbeid i 2010 enn i 1970. Blant småbarnsfedre økte husholdssarbeidet mer blant dem med lang utdanning enn blant dem med kort utdanning på 2000-tallet, men utover dette gjorde de fleste fedre klart mer husholdssarbeid i 2010 enn bare ti år tidligere.

Innledning

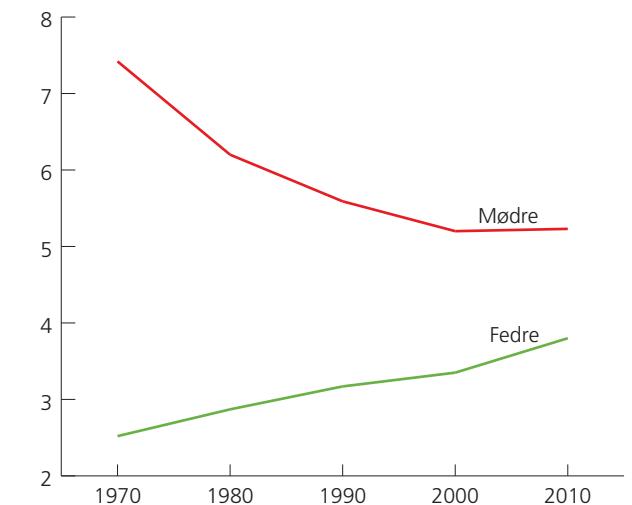
Det har vært en politisk målsetting at både menn og kvinner skal kunne kombinere familie og jobb, at menn skal engasjere seg mer hjemme, og at kvinner skal kunne delta i yrkeslivet på linje med menn. De siste tiårene er det skjedd store endringer i både mødres og fedres tidsbruk. Mødre bruker langt mer tid i yrkeslivet enn før og mindre tid til ulønnet familiearbeid, mens fedre har endret tidsmønsteret sitt i motsatt retning. Selv om det fremdeles er klare kjønnsforskjeller (se figur 1), bruker altså dagens fedre mer tid til hus- og omsorgsarbeid enn fedre gjorde for noen tiår siden, og de har skåret ned på yrkesarbeidet (Kitterød og Rønse 2013).

I denne artikkelen spør vi om denne økningen i fedres ulønnede familiearbeid reflekterer en endret farspraksis generelt, eller om den kun gjelder for bestemte grupper av fedre.¹ Er det for eksempel først og fremst de høyt utdannede fedrene som bruker mer tid til hus- og omsorgsarbeid enn før, er det de godt voksnede fedrene med solid fotfeste i yrkeslivet, eller er det kanskje blant de yngste fedrene vi ser de største endringene? Eller er det slik at alle fedre nå har en mer aktiv og involvert farspraksis enn fedre hadde tidligere? Studier som sammenligner flere land viser at kontekstuelle forhold, som for eksempel utformingen av familie- og arbeidsmarkedspolitikken eller nivået på kvinnenes yrkesdeltakelse, har betydning for menns tidsbruk hjemme (Cooke og Baxter 2010, Hook 2006 og 2010, Smith og Williams 2007). Høy kvinnelig yrkesdeltakelse og politikk for en mer aktiv farsrolle i et gitt land trekker i retning av at alle menn bruker mye tid på ulønnet familiearbeid. Ut fra dette skulle vi vente større involvering hjemme blant alle grupper av fedre i Norge.

Ragni Hege Kitterød er forsker i Gruppe for demografi og levekår (rhk@ssb.no)

Marit Rønse er forsker i Gruppe for demografi og levekår (mrr@ssb.no)

Figur 1. Tid brukt til husholdssarbeid blant gifte/samboende fedre og mødre med yngste barn 0-14 år. 1970-2010. Gjennomsnitt per dag, timer

Kilde: Tidsbruksundersøkelsene, SSB.

Analysene i det følgende er basert på tidsbruksundersøkelser der deltakerne noterer sine gjøremål i en dagbok. Slike undersøkelser gjennomføres i mange land og er en av de beste datakildene vi har om ulønnet familiearbeid (Robinson og Godbey 1997). Det er gjennomført fem store tidsbruksundersøkelser i Norge, den første i 1971-72 og den nyeste i 2010-2011. Dermed kan vi studere endringer i befolkningens tidsmønster over en periode på førti år. I denne artikkelen ser vi på endringer i tiden til ulønnet familiearbeid, såkalt husholdssarbeid, blant gifte/samboende fedre med hjemmeboende barn under 15 år, i perioden 1970-2010. I det siste tiåret var økningen i husholdssarbeidet særlig markant blant småbarnsfedre. Vi ser derfor nærmere på endringer blant fedre med barn 0-6 år i tiden 2000-2010. Først nevner vi imidlertid noen viktige sider ved familiepolitikken i Norge og forklarer hvordan tall fra tidsbruksundersøkelser skal tolkes.

Familiepolitikk

Siden 1970 har vi fått flere familiepolitiske reformer som kan ha betydning for foreldres tidsbruk ute og hjemme. Forventningene til både fars- og morsrollen

¹ Artikkelen bygger på kapittel 5 i Kitterød og Rønse (2013). Vi har imidlertid avgrenset analyseutvalgene litt annerledes her, og spesifisert litt andre multivariate analysemodeller.

er dessuten betydelig endret. Fedre forventes å delta mer hjemme (Brandth og Kvande 2013), og holdningene til mødres yrkesarbeid er blitt mer positive (Ellingsæter og Gulbrandsen 2007). Det har også vært store endringer i næringsstrukturen, i økonomiske konjunkturer, i forbruksmønsteret og i foreldres utdanningsnivå i perioden, og ikke minst er det viktig å huske på at det på 1970-tallet var store generelle arbeids-tidsforkortelser. I 1976 ble den lovbestemte ukentlige arbeidstiden redusert fra 42 ½ time til 40 timer, og Arbeidsmiljøloven av 1977 satte begrensninger for overtidsarbeid.

En kraftig utbygging av barnehagesektoren og skolefritidsordningen samt en betydelig utvidelse av den betalte foreldrepermisjonen har gjort det enklere for kvinner å være yrkesaktive når de har små barn, noe som trolig også innebærer større forventninger til fedres innsats hjemme. Blant gifte/samboende mødre med barn under 16 år økte andelen i arbeidssstyrken fra 43 prosent i 1972 til 87 prosent i 2010 (Kitterød og Rønsen 2012). I 1970 gikk under 5 prosent av barn under skolealder i barnehage. I 1980 gikk 19 prosent av ett- til femåringene i barnehage, mot hele 90 prosent i 2010. For tre- til femåringene var andelene henholdsvis 27 og 97 prosent, og for ett- til toåringene henholdsvis 6 og 78 prosent. Blant de minste var veksten særlig sterkt på 2000-tallet. Foreldrebetalingen er dessuten betydelig redusert. I 1970 var den betalte foreldrepermisjonen kun 12 uker og forbeholdt mor (svangerskapspermisjon). Senere fikk også fedre rett til permisjon, og permisjonstiden ble utvidet flere ganger. I 2010 hadde foreldre således rett til 56 uker med 80 prosent lønnskompensasjon eller 46 uker med 100 prosent kompensasjon. Innføringen av en fire ukers fedrekvote på begynnelsen av 1990-tallet skulle stimulere fedre til å bruke mer tid med barna, både i permisjonstiden og senere. Kvoten ble utvidet til fem uker i 2005, seks uker i 2006, ti uker i 2009, 12 uker i 2011 og 14 uker i 2013. Innføringen av kontantstøtte for ett- og toinger på slutten av 1990-tallet trakk imidlertid i retning av en mer tradisjonell arbeidsdeling blant foreldre ved at man fra da av kunne motta en kontantoverføring tilsvarende det statlige tilskuddet til en barnehageplass dersom man ikke hadde barnet i barnehage.

Vi har ikke som ambisjon å evaluere effekter av enkeltreformer i denne artikkelen, men spør om økningen i fedres gjennomsnittlige tid til husholdssarbeid innebærer at fedre flest gjør mer husholdssarbeid i dag enn før, eller om endringen har vært størst i bestemte grupper.

Data og metode

Datagrunnlaget i artikkelen er fem tidsbruksundersøkelser fra 1970-2010. I Boks 1 redegjør vi for hvordan undersøkelsene er gjennomført og hvordan tallene skal tolkes. Våre analyseutvalg omfatter gifte/samboende fedre med minst ett hjemmeboende barn i alderen 0-14

år for årene 1970-2010, og gifte/samboende fedre med minst ett barn i alderen 0-6 år for årene 2000 og 2010.²

Vi ser på tid brukt til ulønnet familiearbeid, som i tidsbruksundersøkelsene gjerne kalles *husholdssarbeid*. Dette er ulønnede gjøremål som utføres for egen eller andres husholdning, som for eksempel vanlig husarbeid og omsorgsarbeid for barn og handling (se Boks 2 for nærmere omtale). I denne artikkelen ser vi på tid til alt husholdssarbeid under ett. I tillegg ser vi på tid til (1) husarbeid, (2) omsorgsarbeid for barn (stell, pass, følging, henting, lek, samtaler, høytlesing og annet), og (3) alt annet husholdssarbeid. Omsorgsarbeid for hjelpe-trengende voksne er da plassert under annet husholdssarbeid, som altså omfatter vedlikeholdsarbeid, kjøp av varer og tjenester, reiser i forbindelse med husholdssarbeid, annet husholdssarbeid og omsorg for hjelpetren-gende voksne i egen eller andres husholdning.

Det er vanskelig å måle nøyaktig hvor mye tid foreldre bruker til omsorg for barna sine. ”Omsorgsarbeid for barn” omfatter perioder der det å gi omsorg er det viktigste gjøremålet i et gitt tidsintervall og fanger opp kun en liten del av foreldrenes totale omsorgstid. Det meste av omsorgen utføres parallelt med andre gjøremål, som f. eks. matlaging, måltider eller TV-seing. Særlig gjelder dette for større barn, som kan trenge mye hjelp og tilsyn, men mindre direkte omsorgsarbeid.

For å undersøke om bestemte grupper av fedre bruker mer tid til husholdssarbeid enn andre grupper, har vi gjennomført multivariate regresjonsanalyser ved hjelp av minste kvadraters metode.³ Ved å gjøre identiske analyser for hver enkelt undersøkelse, kan vi se om betydningen av ulike kjennetegn (uavhengige variabler) er endret over tid. Hvis det for eksempel er en sterkere positiv sammenheng mellom fars alder og tid til husholdssarbeid i senere enn i tidligere undersøkelser, kan dette tyde på at eldre fedre har økt husholdssarbeidet mer enn yngre fedre. For å undersøke om slike endringer er statistisk signifikante, har vi også samlet alle undersøkelsene i en felles datafil og gjort analyser med sammensledd mellom undersøkelsesår og samtlige uavhengige variabler. Estimatene for hvert enkelt år sees da i forhold til estimatet for 2010.

En del bakgrunnskjennetegn ble registrert litt forskjellig i de ulike undersøkelsene, og særlig i

² I noen tilfelle mangler opplysninger om intervjupersonens utdanningsnivå. I analysene her er observasjoner med oppgitt utdanning holdt utenfor. Det første settet av analyser omfatter fedre med barn 0-14 år. Antall observasjoner (dager) med oppgitt utdanning er her henholdsvis 0, 12, 12, 4 og 16 i de fem undersøkelsene. Det andre settet av analyser gjelder for fedre med barn 0-6 år. Her er observasjoner der enten intervjupersonene (IO) selv eller partneren har oppgitt utdanning, holdt utenfor. Dette gjelder henholdsvis 6 og 44 dager i undersøkelsene fra 2000 og 2010. Analyser der også observasjoner med oppgitt utdanning for IO eller partneren inngår, gir imidlertid i all hovedsak samme resultater som dem som rapporteres her.

³ Ettersom hver deltaker førte dagbok i to døgn, er det ikke uavhengighet mellom observasjonene. Vi har derfor benyttet en prosedyre som gir robuste standardfeil.

Boks 1. Om tidsbruksundersøkelser

I tidsbruksundersøkelsene samles data inn ved at et representativt utvalg av befolkningen noterer sine gjøremål over en periode på to døgn. Utvalget består av personer, ikke husholdninger. Datainnsamlingen går over et helt år, slik at alle dager er likt representert. Dagbøkene er delt inn i intervaller på ti minutter. I tillegg til det viktigste gjøremålet (hovedaktiviteten), noteres eventuelle samtidige gjøremål, samt hvorvidt man er alene eller sammen med andre, og hvem man eventuelt er sammen med. Framstillingen i denne artikkelen er basert på hovedaktivitetene. En del bakgrunnsinformasjon hentes inn gjennom et eget spørreskjema og fra ulike registre. Aktivitetene i de ferdig utfylte dagbøkene blir kodet av profesjonelle kodere etter en detaljert kodeliste.

Statistisk sentralbyrå gjennomførte slike undersøkelser av befolkningens tidsbruk i 1971-72, 1980-81, 1990-91, 2000-01 og 2010-11. Undersøkelsene hadde svarandeler på henholdsvis 65, 64, 50 og 49 prosent. I de to siste ble det laget vekter for å justere for skjevt frafall. Utformingen av dagboka og spørreskjemaet varierer noe mellom undersøkelsene, men sammenlignbarheten er rimelig god. Opplegget av den nyeste undersøkelsen er dokumentert i Holmøy, Lillegård og Löfgren (2012).

Resultater fra tidsbruksundersøkelser rapporteres gjerne som gjennomsnittlig tidsbruk per dag for en bestemt gruppe av personer. Analyseenheten er døgn, og ikke person. Gjennomsnittet omfatter både dem som utførte en gitt aktivitet (for eksempel husarbeid) på føringssdagen, og dem som ikke utførte aktiviteten denne dagen. Alle dager i året inngår, både hverdager, helger og ferier. Gjennomsnitt per uke får vi ved å multiplisere med sju. Endringer i en gruppes gjennomsnittlige tidsbruk kan kunne i at enkeltindividene bruker tiden annerledes enn før, og/eller at sammensetningen av gruppen er endret. Dersom for eksempel høyt utdannede foreldre bruker tiden til yrkes- og familiearbeid annerledes enn foreldre med mindre utdanning, vil tidsmønsteret endres når utdanningsnivået øker.

1970-undersøkelsen er det enkelte opplysninger som ikke finnes. I det første settet av analyser, der vi benytter samtlige fem undersøkelser, inngår derfor færre uavhengige variabler enn i det andre settet av analyser, der kun de to siste undersøkelsene benyttes. Noen opplysninger er dessuten gruppert på et litt grovere nivå. Følgende uavhengige variabler inngår:

- Yngste barns alder⁴
- Antall barn i husholdningen
- Fars utdanningsnivå
- Partners utdanningsnivå (kun i det siste settet av analyser)
- Fars alder
- Hverdag/helg (mandag-fredag / lørdag-søndag)

⁴ Barnets alder er regnet ved utgangen av det året dagboka ble utfylt. For Tidsbruksundersøkelsen 2010 er barnets alder altså regnet ved utgangen av 2010 for dem som ført dagbok i 2010 og ved utgangen av 2011 for dem som ført dagbok i 2011.

Boks 2. Husholdssarbeid

Dette deles gjerne inn i følgende undergrupper:

- **Hesarbeid**, som omfatter matlaging, oppvask rydding, rengjøring, vask og stell av tøy, fyring, vedhugging, vannhenting og lignende.
- **Omsorgsarbeid**, som omfatter omsorg for barn eller hjelpetrengende voksne. Dette er perioder der deltakerne noterer at stell, pass eller annen hjelp er den viktigste aktiviteten i et gitt tidsintervall. Dette kalles noen ganger direkte eller aktiv omsorg.
- **Vedlikeholdsarbeid**, som omfatter stell av hage, stell av kjæledyr, oppussing, reparasjoner og vedlikehold.
- **Kjøp av varer og tjenester**, som omfatter innkjøp av varer, legebesøk, besøk på andre offentlige kontorer og lignende.
- **Annet husholdssarbeid**, som omfatter annet arbeid som utføres ulønnet for egen eller andres husholdning.
- **Reiser i forbindelse med husholdssarbeid**, som i hovedsak omfatter reiser knyttet til innkjøp og andre ærend.

Resultater fra analyser 1970-2010

Tidsbruk til ulike typer husholdssarbeid blant fedre med barn 0-14 år vises i tabell 1. I 2010 brukte fedre i gjennomsnitt omrent tre timer og tre kvarter per dag til husholdssarbeid totalt sett. Dette var omrent en time og ett kvarter mer enn i 1970. Dette tyder på en mer aktiv og involvert farspraksis enn tidligere, og endringen har altså skjedd samtidig med at langt flere barn går i barnehage. Husholdssarbeidet omfatter flere ulike gjøremål, blant annet vanlig husarbeid og omsorgsarbeid for barn. Brandth og Kvande (2003) har pekt på at mens omsorg for barn står sentralt i det nye farsprosjektet, er husarbeidet i større grad kilde til konflikt i par og inngår ikke på samme måte i idealet om den nærværende og involverte far. Tidsbruksundersøkelsene viser imidlertid at dagens fedre bruker mer tid til både husarbeid og omsorgsarbeid enn fedre gjorde før. I 2010 brukte fedre i gjennomsnitt en time og tre minutter per dag til husarbeid, mot 35 minutter i 1970. Tiden til omsorgsarbeid økte fra 35 minutter per dag i 1970 til vel en time i 2010.

Gjennomsnittstallene i tabell 1 omfatter både dem som utførte de ulike aktivitetene den dagen de ført dagbok, og dem som ikke utførte aktivitetene denne dagen. Endringer i en gruppes tidsbruk kan ha sammenheng med endringer i andelen som utførte en gitt aktivitet på dagbokdagen, og/eller i tidsbruken blant dem som utførte aktiviteten. Tidligere analyser har vist at når fedre i gjennomsnitt bruker mer tid til vanlig husarbeid enn før, bunner dette hovedsakelig i at flere gjør noe husarbeid i løpet av en dag (Kitterød og Rønsen 2013). Mens vel 80 prosent av fedre med barn 0-14 år utførte husarbeid på dagbokdagen i 2010, var andelen i 1970 kun 51 prosent. Husarbeid ser dermed ut til å ha blitt en del av de fleste fedres dagligliv, nesten på samme

Tabell 1. **Tid brukt til ulike typer husholdssarbeid blant gifte/samboende fedre med yngste barn 0-14 år. Gjennomsnitt per dag, timer og minutter. 1970-2010**

	1970	1980	1990	2000	2010
Husholdssarbeid totalt	2.31	2.52	3.10	3.21	3.48
Husarbeid	0.35	0.44	0.44	0.55	1.03
Omsorgsarbeid for barn	0.23	0.39	0.58	0.50	1.01
Vedlikeholdsarbeid	0.46	0.40	0.34	0.38	0.40
Kjøp av varer og tjenester	0.15	0.18	0.17	0.21	0.20
Annet husholdssarbeid	0.20	0.21	0.26	0.16	0.14
Reiser i forbindelse med husholdssarbeid	0.11	0.09	0.11	0.21	0.27
Antall observasjoner	1297	1088	800	801	869

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2. **Regresjonsanalyser av tid til husholdssarbeid (alle kategorier samlet) blant gifte/samboende fedre med yngste barn 0-14 år. 1970-2010. Estimater i antall minutter per dag¹**

	1970-	1970	1980	1990	2000	2010	2010
Konstantledd		89,7	127,4	133,4	138,0	140,2	91,0
År (ref: 1970)							
1980							22,8
1990							34,9
2000							43,2
2010							71,7
Yngste barns alder (ref: 7-14 år)							
0-2 år		30,9	29,5	67,2	38,8	98,3	52,7
3-6 år		1,5	37,0	27,1	29,0	89,5	34,1
Antall barn (ref: ett barn)							
To		30,9	-11,7	15,8	4,0	7,4	8,4
Tre eller flere		32,1	-1,1	11,3	22,7	11,8	16,0
Fars utdanning (ref: videregående)							
Universitet		32,2	48,2	-19,5	20,6	23,8	22,6
Fars alder (ref:- 39 år)							
40-44 år		-7,9	2,6	18,5	-8,8	-11,1	-2,2
45 år +		9,3	16,0	0,2	-0,6	-5,1	6,6
Ukedag (ref: hverdag)							
Helg		76,0	56,0	53,1	84,8	65,4	67,8
R ²		0,07	0,06	0,06	0,09	0,12	0,09
Antall observasjoner		1297	1088	800	801	869	4855

¹ Tall med uthevet skrift er signifikante på 0,05-nivå, og tall i kursiv er signifikante på 0,10-nivå.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

måte som blant mødre, men omfanget er fremdeles noe lavere. Tidligere analyser har også vist at økningen i fedres husholdssarbeid gjelder både for hverdager og helger (ibid).

Tabell 2 viser resultater fra multivariate analyser av fedres tid til husholdssarbeid for hver av de fem undersøkelsene. I tillegg vises resultater fra en analyse av samtlige undersøkelser sett under ett, der også undersøkelsesår inngår som forklaringsvariabel. Dermed kan vi letttere se hvor mye husholdssarbeidet økte fra tiår til tiår, samt om endringen var statistisk signifikant. Vi har da justert for endringer i sammensetningen av analyseutvalget, som for eksempel at fedrene var noe eldre i 2010 enn i 1970, og at flere hadde lang utdanning

(Kitterød og Rønsen 2013). Resultatet blir da at fedre i 2010 i gjennomsnitt brukte 72 minutter mer per dag til husholdssarbeid enn fedre i 1970.⁵

For samtlige år viser analysene at fedre med barn 0-2 år brukte mer tid til husholdssarbeid enn fedre med barn 7-14 år, men effekten ser ut til å ha blitt sterkere over tid (98 minutter i 2010 mot 31 minutter i 1970) (tabell 2). I 1970 var det ingen forskjell i tiden til husholdssarbeid mellom fedre med barn 3-6 år og fedre med større barn, mens forskjellen var betydelig i de senere årene, særlig i 2010. Antall barn i husholdningen hadde signifikant effekt i 1970, men ikke i de senere årene. I de fleste undersøkelsene er det en positiv sammenheng mellom fars utdanningsnivå og tiden til husholdssarbeid, men i 1990 og 2000 var denne sammenhengen ikke statistisk signifikant. Fars alder har ingen klar betydning i noen av analysene, men ukedag har en klar effekt i samtlige år. Som vi kunne vente, bruker fedre atskillig mer tid til husholdssarbeid i helgene enn på hverdager.

For å undersøke om effektene av de ulike faktorene er signifikant forskjellige i de ulike undersøkelsesårene, har vi også estimert en modell med samspillsledd mellom undersøkelsesår og hver av de uavhengige variablene. Av plassmessige hensyn viser vi ikke resultater fra denne, men nøyter oss med å gjengi hovedpunktene. Yngste barns alder hadde klart større betydning i 2010 enn i de tidligere årene, og dette gjelder både for aldersgruppene 0-2 år og 3-6 år. Derved ser det ut til at husholdssarbeidet økte mer blant fedre med små barn enn blant fedre med store barn, noe som også framgår av mer deskriptive analyser gjennomført tidligere (Kitterød og Rønsen 2013). Utover dette var det få signifikante samspillseffekter. Unntaket er at fars utdanning hadde signifikant større effekt i 2010 enn i 1990.

Bortsett fra en tydelig trend i retning av at små barn har fått større betydning for fedres husholdssarbeid enn tidligere, er det altså ingen klare funn som indikerer at bestemte grupper av fedre har endret sin tidsbruk mer enn andre grupper av fedre. Dette tyder på at endringen i retning av en mer involvert farspraksis gjelder for fedre generelt, i hvert fall for de grupperingene som inngår i analysene her.

Vi har gjort tilsvarende analyser også for tid til vanlig husarbeid, tid til omsorgsarbeid og tid til andre typer husholdssarbeid sett under ett, men av plassmessige hensyn vises kun analysene for husarbeid og omsorgsarbeid her (tabell 3 og 4).

Når det gjelder tid brukt til vanlig husarbeid, viser analysene for samtlige år forholdsvis få signifikante forskjeller mellom grupper av fedre, bortsett fra at fedre

⁵ I tabell 1 er differansen mellom tid brukt til husholdssarbeid i 1970 og 2010 på 77 minutter. Når dette tallet skiller seg fra resultatet i tabell 2 (72 minutter) er det fordi det i tabell 1 ikke er tatt hensyn til at sammensetningen av analyseutvalget var annerledes i 2010 enn i 1970, blant annet ved at flere fedre hadde lang utdanning.

Tabell 3. Regresjonsanalyser av tid til husarbeid blant gifte/samboende fedre med yngste barn 0-14 år. 1970-2010.
Estimater i antall minutter per dag¹

	1970-2010					
	1970	1980	1990	2000	2010	2010
Konstantledd	33,7	38,6	37,2	51,5	37,0	28,6
År (ref: 1970)						
1980						8,1
1990						7,3
2000						16,9
2010						26,1
Yngste barns alder (ref: 7-14 år)						
0-2 år	-5,4	-8,2	-6,6	-8,6	12,9	-3,2
3-6 år	-7,0	-2,1	-3,5	-9,2	2,8	-3,9
Antall barn (ref: ett barn)						
To	1,0	-4,3	6,3	-1,4	-1,2	-0,1
Tre eller flere	-3,0	-4,8	3,2	9,0	7,3	1,2
Fars utdanning (ref: videregående)						
Universitet	5,5	10,3	-6,5	2,3	17,5	6,8
Fars alder (ref:- 39 år)						
40-44 år	-10,7	-3,2	7,4	-0,7	8,5	-1,1
45 år +	-1,4	2,0	-2,8	-5,8	13,6	0,9
Ukedag (ref: hverdag)						
Helg	26,6	31,2	21,5	21,4	22,6	25,3
R ²	0,04	0,05	0,04	0,04	0,05	0,06
Antall observasjoner	1297	1088	800	801	869	4855

¹ Tall med uthevet skrift er signifikante på 0,05-nivå, og tall i kursiv er signifikante på 0,10-nivå.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

gjør langt mer husarbeid i helger enn på hverdager (tabell 3). I 2010 var forskjellen på omtrent 23 minutter per dag, og dette var omtrent det samme som i de tidligere årene. For øvrig brukte fedrene med de minste barna litt mer tid til husarbeid enn fedrene med de største barna i 2010, mens det ikke var noen slik forskjell i de tidligere årene. Endringen i denne effekten av yngste barns alder var statistisk signifikant, noe som viser at økningen i husarbeidet var størst blant fedre med små barn. Videre brukte fedre i alderen 40-44 år litt mindre tid til husarbeid enn yngre fedre i 1970, mens sammenhengen var motsatt i 2010. Selv om effekten i 2010 ikke var statistisk signifikant, var endringen i forhold til 1970 signifikant. Dette tyder på at økningen i husarbeidet var mer markant blant fedre 40-44 år enn blant yngre fedre.

Som vi kunne vente, viser samtlige undersøkelser at fedre med små barn bruker atskillig mer tid til omsorgsarbeid enn fedre med større barn (tabell 4). I de to siste undersøkelsene er det også en positiv sammenheng mellom antall barn og tiden til omsorgsarbeid, og de fleste undersøkelsene viser at fedre med lang utdanning bruker noe mer tid til omsorgsarbeid enn fedre med kortere utdanning. Med unntak av 1990 viser samtlige undersøkelser ellers at fedre bruker mer tid til omsorgsarbeid i helger enn på hverdager, men denne forskjellen er liten – kun på vel seks minutter per dag i 2010. Analyser med sampillsledd mellom undersøkelsesår

Tabell 4. Regresjonsanalyser av tid til omsorgsarbeid for barn blant gifte/samboende fedre med yngste barn 0-14 år. 1970-2010. Estimater i antall minutter per dag¹

	1970-2010					
	1970	1980	1990	2000	2010	2010
Konstantledd	3,7	13,1	23,4	0,21	11,1	-11,4
År (ref: 1970)						
1980						18,1
1990						31,1
2000						23,9
2010						36,8
Yngste barns alder (ref: 7-14 år)						
0-2 år						27,9
3-6 år						15,9
Antall barn (ref: ett barn)						
To	3,8	2,8	7,1	10,3	17,5	7,7
Tre eller flere	2,4	4,1	4,8	16,8	-0,9	6,1
Fars utdanning (ref: videregående)						
Universitet	10,5	15,3	2,0	12,01	13,0	10,7
Fars alder (ref:- 39 år)						
40-44 år	0,5	-5,9	-5,5	-8,9	-10,0	-5,3
45 år +	-7,5	-8,2	-12,1	-10,3	-8,1	-7,1
Ukedag (ref: hverdag)						
Helg	13,8	9,3	6,6	22,9	6,3	12,2
R ²	0,13	0,16	0,18	0,21	0,24	0,21
Antall observasjoner	1297	1088	800	801	869	4855

¹ Tall med uthevet skrift er signifikante på 0,05-nivå, og tall i kursiv er signifikante på 0,10-nivå.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

og samtlige uavhengige variabler viser at effekten av yngste barns alder var større i 2010 enn i de fleste tidligere år. For øvrig ser det ut til at det å ha minst tre barn hadde noe mindre betydning i 2010 enn i 2000, men ikke i forhold til tidligere år. Det var også klart mindre forskjell mellom hverdag og helg i 2010 enn i 2000, men ingen forskjell i forhold til tidligere år.

Analysene av tid brukt til alle andre typer husholdssarbeid sett under ett (tabell vises ikke) viser ellers at fedre med barn 3-6 år økte innsatsen sin mer enn fedre med større barn i perioden sett under ett, og at antall barn i husholdningen fikk mindre betydning over tid. Mens fedre med flere barn i 1970 brukte klart mer tid til slike gjøremål enn fedre med kun ett barn, var det ingen slik forskjell i 2010.

Alt i alt ser det altså ut til at bortsett fra at tiden til de fleste typer husholdssarbeid økte mer blant fedre med små barn enn blant fedre med store barn, gjorde de fleste grupperinger av fedre både mer omsorgsarbeid, mer husarbeid og mer av andre typer husholdssarbeid i 2010 enn på begynnelsen av 1970-tallet. Med få unntak er det ikke noe klart mønster i retning av at fedre med lang utdanning trappet opp innsatsen sin mer enn dem med kortere utdanning, eller at fedre i bestemte aldere skiller seg ut. Unntaket her er at økningen i det rutinemessige husarbeidet var noe større i aldersgruppen 40-44 år enn blant yngre fedre.

Tabell 5. Regresjonsanalyser av tid til husholdssarbeid totalt, husarbeid, omsorgsarbeid for barn og annet husholdssarbeid blant gifte/samboende fedre med yngste barn 0-6 år. 2000-2010. Estimater i antall minutter per dag¹

	Husholdssarbeid (alle kategorier samlet)			Husarbeid			Omsorgsarbeid			Annet husholdssarbeid		
	2000	2010	2000-2010	2000	2010	2000-2010	2000	2010	2000-2010	2000	2010	2000-2010
Konstantledd	154,1	213,1	155,3	36,8	41,0	33,7	19,3	40,5	19,2	98,0	131,5	102,4
År (ref: 2000)												
2010				56,0			12,3			16,8		26,9
Yngste barns alder (ref: 4-6 år)												
0-1 år	6,8	25,5	17,0	-1,0	6,2	2,2	41,7	32,8	37,4	-34,0	-13,4	-22,7
2-3 år	-11,3	-8,7	-8,7	8,2	2,2	5,2	9,6	12,3	11,6	-29,0	-23,2	-25,6
Antall barn (ref: ett barn)												
To	20,1	33,6	25,6	0,2	1,8	1,2	18,1	33,5	26,4	1,8	-1,7	-2,0
Tre eller flere	21,5	17,5	18,8	7,7	9,4	8,0	28,5	5,5	16,7	-14,7	2,6	-6,0
Fars utdanningsnivå												
(ref: videregående)												
Universitet 1-4 år	20,9	27,7	23,3	14,7	13,0	13,8	8,0	1,2	9,5	-1,8	3,5	-0,1
Universitet 5 år +	-36,1	51,9	13,3	-8,2	16,1	4,6	-5,1	36,9	17,9	-22,7	-1,1	-9,2
Mors utdanningsnivå												
(ref: videregående)												
Universitet 1-4 år	17,1	-15,8	-0,5	-2,4	5,6	1,0	12,9	5,5	9,5	6,6	-26,9	-11,0
Universitet 5 år +	37,6	-9,8	9,2	3,1	-5,0	-3,7	28,4	37,2	37,3	6,0	-42,0	-24,4
Fars alder (ref: -39 år)												
40-44 år	0,3	5,7	3,6	4,7	7,6	6,4	-9,9	-10,0	-8,5	5,5	8,1	5,7
45 år +	-25,6	-40,0	-38,2	-9,2	-9,2	-10,4	-13,4	-1,6	-6,5	-3,0	-29,2	-21,3
Ukedag (ref: hverdag)												
Helg	107,0	82,4	96,7	24,9	26,9	26,0	37,4	22,1	32,2	44,6	33,4	38,4
R ²	0,13	0,07	0,11	0,07	0,06	0,06	0,15	0,12	0,12	0,06	0,03	0,05
Antall observasjoner	481	468	949	481	468	949	481	468	949	481	468	949

¹ Tall med uthevet skrift er signifikante på 0,05-nivå, og tall i kursiv er signifikante på 0,10-nivå.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Resultater fra analyser av småbarnsfedre 2000-2010

Det var altså en betydelig økning i småbarnsfedres husholdssarbeid på 2000-tallet. Mens fedre med barn 0-6 år brukte tre timer og 34 minutter i gjennomsnitt per dag til husholdssarbeid i 2000, brukte fedre i 2010 fire timer og 38 minutter per dag (tabell ikke vist). Økningen var fordelt på flere ulike oppgaver (husarbeid, omsorgsarbeid osv.) og vitner om en betydelig omlegging av fedres dagligliv i løpet av kun ett tiår i retning av en mer aktiv farspraksis. For å undersøke om bestemte grupperinger av fedre økte innsatsen hjemme mer enn andre, har vi gjennomført identiske multivariate analyser for årene 2000 og 2010. Her inngår også mors utdanning som uavhengig variabel, og i tillegg til å skille mellom dem med og uten universitetsutdanning som i analysene over (tabell 2-4), skiller vi her også mellom dem med kort og lang utdanning fra høgskole/universitet.

Vi ser på tid til husholdssarbeid totalt samt på tid til husarbeid, tid til omsorgsarbeid og tid til andre typer husholdssarbeid sett under ett. Resultater fra samtlige analyser vises i tabell 5. Ettersom det her er forholdsvis få observasjoner i analysene, er det stor usikkerhet ved estimatene, og selv store forskjeller mellom grupper vil ofte ikke være statistisk signifikante.

Analysene av tid til husholdssarbeid viser få klare forskjeller mellom grupper av fedre både i 2000 og 2010, med unntak av at fedre i begge år gjorde atskillig mer husholdssarbeid på hverdager enn i helger. En analyse med samspillsledd mellom år og samtlige uavhengige variabler (ikke vist), viser imidlertid at betydningen av lang universitetsutdanning for far var signifikant forskjellig i de to årene. Mens det var en negativ sammenheng mellom fars høyeste utdanning og tid til husholdssarbeid i 2000, var det en positiv sammenheng i 2010. Selv om ingen av disse sammenhengene er statistisk signifikante for det enkelte år, er det altså en klar forskjell mellom estimatene for 2000 og 2010. Dette tyder på at småbarnsfedre med lang universitetsutdanning økte husholdssarbeidet mer enn småbarnsfedre uten universitetsutdanning i dette tiåret.

Også analysene av vanlig husarbeid viser at fedre med lang utdanning økte sin innsats mer enn dem med kort utdanning, men forskjellen var mindre her enn for alt husholdssarbeid sett under ett (tabell 5). Det er flere klare forskjeller mellom ulike grupper av fedre i omfanget av omsorgsarbeidet enn i omfanget av husarbeidet. Som vi kunne vente, bruker fedrene med de minste barna (0-1 år) mer tid til omsorgsarbeid enn fedrene med de største barna (4-6 år), og dette mønsteret gjaldt

både i 2000 og 2010. Videre brukte fedre med flere barn i begge årene mer tid til omsorgsarbeid enn fedre med kun ett barn, og i begge år var omsorgsarbeidet mer omfattende i helgene enn på hverdager. I 2010 var det også en signifikant positiv effekt av fars utdanning. Fedre med lang universitetsutdanning brukte da atskiltig mer tid til omsorgsarbeid enn fedre med kort utdanning (ungdomsskole eller videregående skole). En slik forskjell finner vi imidlertid ikke i 2000, og forskjellen mellom estimatene for de to årene er statistisk signifikant. Dermed ser det ut til å ha vært en større økning i omsorgsarbeidet blant de høyt utdannede fedrene enn blant dem med mindre utdanning.

Når det gjelder tiden til annet husholdssarbeid, var det ingen signifikante forskjeller i effektene av de uavhengige variablene mellom de to undersøkelsene. Dette tyder på at de fleste grupper av fedre brukte mer tid til slike gjøremål i 2010 enn i 2000.

Oppsummering

Dagens fedre bruker langt mer tid på ulønnet familiearbeit, såkalt husholdssarbeid, enn fedre for noen tiår tilbake. I denne artikkelen spør vi om denne økningen i husholdssarbeidet reflekterer en endret farspraksis generelt, eller om den kun gjelder for bestemte grupper av fedre, for eksempel fedre med lang utdanning, eller de eldste fedrene. I 2010 brukte fedre med barn 0-14 år i gjennomsnitt omtrent tre timer og tre kvarter per dag til husholdssarbeid, og dette var omtrent en time og ett kvarter mer enn i 1970. Økningen var fordelt på flere ulike gjøremål, blant annet vanlig husarbeid og omsorgsarbeid for barn. I samtlige år brukte fedre med små barn mer tid til husholdssarbeid enn fedre med store barn og forskjellen ble mer markant over tid. Dette tyder på at husholdssarbeidet økte mer blant fedre med små barn enn blant fedre med store barn i perioden, noe som er i tråd med at de familiepolitiske reformene særlig har vært rettet mot foreldre med barn under skolealder. Også analysene av vanlig husarbeid viste en sterkere økning blant fedre med små barn enn blant fedre med store barn, og det samme gjelder for analysene av omsorgsarbeidet.

Bortsett fra at tidsbruken på de fleste typer husholdssarbeid økte mer blant fedre med små enn med store barn, gjorde de fleste grupper av fedre både mer husarbeid, mer omsorgsarbeid og mer av andre typer husholdssarbeid i 2010 enn på begynnelsen av 1970-tallet. Det er ikke noe entydig mønster i retning av at høyt utdannede fedre eller fedre i bestemte aldersgrupper trappet opp innsatsen sin mer enn andre grupper av fedre.

På 2000-tallet var det en markant økning i husholdssarbeidet blant fedre med yngste barn 0-6 år, og våre analyser tyder på at de fleste grupper av småbarnsfedre gjorde mer husholdssarbeid i 2010 enn i 2000. Økningen ser imidlertid ut til å være noe større blant fedre med lang utdanning enn blant fedre med kort utdanning. Endringsmønsteret varierte derimot lite med

barnas alder og antall barn i husholdningen, med fars alder, med mors utdanningsnivå og mellom hverdag og helg. Opptrappingen i småbarnsfedres husholdssarbeid skjedde parallelt med at langt flere barn gikk i barnehage. I 2010 gikk hele 90 prosent av 1-5-åringene i barnehage, mot 62 prosent i 2000.

Alt i alt tyder våre analyser på at økningen i fedres gjennomsnittlige tid til husholdssarbeid de siste tiåra som er beskrevet i tidligere arbeider, reflekterer en mer aktiv og involvert familiepraksis blant fedre flest. Dette er i tråd med komparative studier som viser at kontekstuelle forhold, som høy kvinnelig yrkesdeltaelse og politiske reformer som stimulerer fedre til å involvere seg mer hjemme, bidrar til at alle fedre gjør mer familiearbeit. Vi har imidlertid forholdsvis få uavhengige variabler i våre analyser og kan ikke utelukke at endringene i husholdssarbeidet varierer etter andre dimensjoner, som for eksempel bosted eller inntekt. Vi har dessuten forholdsvis få observasjoner i analysene, og ville kanskje ha funnet flere signifikante sammenhenger med et større analyseutvalg

Referanser

Brandth, B. og Kvande, E. (2003): *Fleksible fedre: maskulinitet, arbeid, fleksibilitet*. Oslo: Universitetsforlaget

Brandth, B. og Kvande, E. (2013). Innledning – velferdsstatens fedrepolitikk. I Brandth, B. og Kvande, E. (red): *Fedrekvoten og den farsvennlige velferdsstaten* (s.13-28). Oslo: Universitetsforlaget.

Cooke, L. P. og Baxter, J. (2010): “Families” in International Context: Comparing Institutional Effects Across Western Societies. *Journal of Marriage and Family* 72 (3), 516-636.

Ellingsæter, A. L. og Gulbrandsen, L. (2007). Closing the childcare gap. The interaction of childcare provision and mothers’ agency in Norway. *Journal of Social Policy* 36 (4), 649-669.

Holmøy, A., Lillegård, M. og Löfgren, T. (2012). Tidsbruksundersøkelsen 2010. Dokumentasjon av datainnsamling, analyse av datakvalitet og beregning av frafallsvekter. Notater 2/2012, Statistisk sentralbyrå.

Hook, J. L. (2006): Care in Context: Men’s Unpaid Work in 20 Countries, 1965-2003. *American Sociological Review* 71 (4), 639-660.

Hook, J. L. (2010): Gender Inequality in the Welfare State: Sex Segregation in Housework, 1965-2003. *American Journal of Sociology* 115 (5), 1480-1523.

Kitterød, R. H. og Rønse, M. (2012): Kvinner i arbeid ute og hjemme. Endring og ulikhet. I Ellingsæter, A. L. og Widerberg, K. (red): *Velferdsstatens familier. Nye sosiologiske perspektiver*. Oslo: Gyldendal akademisk.

Kitterød, R. H. og Rønsen, M. (2013): Yrkes- og familiearbeid i barnefasen. Endring og variasjon i foreldres tidsbruk 1970-2010. Rapporter 44/2013, Statistisk sentralbyrå.

Robinson, J. P. og Godbey, G. (1997): *Time for Life. The Surprising Ways Americans Use Their Time.* Pennsylvania, The Pennsylvania State University Press, University Park.

Smith, A. og Williams, D. R. (2007): Father-Friendly Legislation and Paternal Time across Western Europe. *Journal of Comparative Policy Analysis* 9 (2), 175-192.

Virkninger av EUs energieffektiviseringsdirektiv for Norge

Orvika Rosnes og Ann Christin Bøeng*

EUs energieffektiviseringsdirektiv skal sammen med andre virkemidler bidra til å redusere energibruken i EU. Vi har sett på hvilke konsekvenser direktivet vil få for Norge. Tallfestede forpliktelser til energieffektivisering vil kunne føre til 6-10 prosent lavere sluttforbruk i Norge i 2020. Lavere energibruk gjør det lettere å oppfylle et annet EU-krav: Fornybardirektivet. Direktivene samlet gjør det imidlertid mindre lønnsomt å gjennomføre energieffektiviseringstiltak da begge bidrar til lavere energipriser, som igjen stimulerer etterspørselen.

Innledning

Energieffektivisering er en av de tre pilarene i EUs energi- og klimapolitikk, de såkalte 20-20-20-målene fra 2007. Målene i energi- og klimapakken har etter hvert blitt fulgt opp med tilleggslover og reguleringer. EUs kvotehandelssystem (EU ETS) er hovedinstrumentet for å redusere klimagassutslipp. Fornybardirektivet (EU, 2009) skal sørge for å øke fornybarandelen.

Energi- og klimapakken hadde imidlertid ingen direkte virkemidler for energieffektiviseringsmålet, selv om en del andre virkemidler påvirker energibruken og energieffektiviseringen.¹ Analyser viste i 2011 at EUs energieffektiviseringsmål sannsynligvis ikke ville bli nådd med de eksisterende virkemidlene (se EU, 2011). I oktober 2012 ble derfor Energieffektiviseringsdirektivet (EU, 2012) vedtatt for å følge opp det overordnede målet om 20 prosent effektivisering innen 2020.

Energieffektiviseringsdirektivet (heretter EED) er nå til vurdering for EØS-relevansen. Dersom direktivet innlemmes i EØS-avtalen, må direktivets krav implementeres i norsk lovverk. I en ny rapport (Bøeng og Rosnes, 2013) har vi analysert hvilke konsekvenser noen av EEDs krav vil få for Norge.

EED skal, sammen med andre virkemidler, bidra til å nå det overordnede målet om 20 prosent energieffektivisering i EU samlet innen 2020. Direktivet har ingen

tallfestede mål for energieffektivisering for enkeltland eller enkeltsektorer, med to unntak: mål om renovering av offentlige bygg (artikkel 5 i EED) og energieffektiviseringsforpliktelser hos sluttforbrukere (artikkel 7 i EED). Det er effekten av disse energieffektiviseringsforpliktelsene i artikkel 7 vi har analysert. Se boks 1 for en kort oversikt over andre deler av EED.

Det overordnede målet for EU er formulert som en reduksjon i primær energibruk: primær energiforbruk skal ikke overstige 1474 Mtoe i 2020 i EU samlet. Dette tilsvarer 20 prosents reduksjon fra referanseforbruket på 1842 Mtoe i 2020 (basert på framskrivinger som ble foretatt i 2007). Energieffektiviseringsforpliktelsene i artikkel 7 gjelder imidlertid bare for sluttforbruket. Som en forlengelse av vår analyse av energieffektiviseringsforpliktelsene beregner vi derfor hvor langt man kommer i forhold til det overordnede målet med tiltakene på sluttbrukersiden.

EED inneholder også tiltak på tilbudssiden, men disse er i stor grad myntet på kraftvarmesekturen, og derfor lite relevante for Norge. Det er derfor interessant å se hvordan særtrekken ved norsk energisektor påvirker mulighetene til å nå et gitt mål.

Energieffektiviseringsdirektivet er bare ett virkemiddel for å nå EUs 20-20-20-mål. Alle virkemidlene påvirker energimarkedene, og kan ha motstridende effekter på energimarkedene. Vi ser på samspillet mellom målene for energieffektivisering og fornybar energi i kraftmarkedet i Norge.

Vi presenterer først beregninger av ulike måter å implementere energieffektiviseringsforpliktelsene (EEDs artikkel 7) for Norge. Deretter ser vi på samspillet mellom energieffektivisering og et annet mål i klimapolitikken – fornybar energi – i kraftmarkedet. Til slutt ser vi på forholdet mellom sluttforbruket og primær energibruk, og hvor langt kommer man i retning av det overordnede målet på 20 prosent reduksjon i primær energibruk ved å redusere sluttforbruket. Som nevnt er det foreløpig ingen konkrete energieffektiviseringsmål for de enkelte

Orvika Rosnes er forsker i Gruppe for energiøkonomi (orvika.rosnes@ssb.no)

Ann Christin Bøeng er seniorrådgiver i Seksjon for energi- og miljøstatistikk (ann.christin.boeng@ssb.no)

* Denne artikkelen bygger på en rapport (Bøeng og Rosnes, 2013) som er skrevet på oppdrag av og finansiert av Energi Norge. Takk til Taran Fæhn for gode råd og nyttegne kommentarer.

¹ Det er verdt å legge merke til at målet for EU egentlig er formulert som mål for *energisparing*, ikke energieffektivisering. Vi bruker likevel ordet «energieffektivisering» i denne artikkelen, siden det er det som brukes i direktivet.

Boks 1: Hovedelementene i Energieffektiviseringsdirektivet

EED følger opp tidligere målsettinger og skal sammen med andre virkemidler bidra til å nå det overordnede målet på 20 prosent energieffektivisering innen 2020. Det er få tallfestede tiltak eller forpliktelser for enkeltland i EED.

EED fremhever viktigheten av energieffektivisering i bygninger, og krever at alle medlemslandene skal utarbeide langsigtige strategier for renovering av bygninger. Offentlig sektor har et spesielt ansvar her, og artikkel 5 setter spesifikke mål for renovering av offentlige bygninger: 3 prosent av bygg som eies og brukes av statlige myndigheter skal renoveres hvert år fra 1. januar 2014. Dette gjelder bygninger der det brukes oppvarming og/eller kjøling og som har større areal enn 500 m² (fra 9. juli 2015 blir dette redusert til 250 m²). Alternativt kan man gjennomføre grundig renovering («deep renovation») i mindre omfang; i så fall skal samlet energieffektivisering tilsvare det som nevnt ovenfor. Også adferden til dem som bruker bygningene blir fremhevet som viktig. Det er også krav om energieffektive innkjøp i statlig virksomhet (artikkel 6).

Artikkel 7 setter konkrete mål for energieffektivisering hos sluttbrukere, og medlemslandene skal lage ordninger for energieffektiviseringsforpliktelser («Energy Efficiency Obligation Schemes»). I utgangspunktet er det energiselskaper (salgs- og distribusjonsselskaper) som er underlagt disse forpliktelsene, men EED åpner for at tilsvarende energieffektivisering kan nås med andre virkemidler: energi- eller CO₂-avgifter, reguleringer og frivillige avtaler, standarder og normer, osv.

Både renovering av statlige bygg (artikkel 5) og energieffektiviseringsforpliktelsene (artikkel 7) kan imidlertid erstattes av at tilsvarende beløp settes inn i et fond som kan brukes til andre tiltak (artikkel 20).

På tilbudssiden krever artikkel 14 at ved investering i nye (termiske) kraftverk bør det vurderes om de kan bygges som høyeffektive kombinerte kraftvarmeverk. Tilsvarende bør det vurderes om ikke industriens kraftvarmeverk kan levere spillover til fjernvarmenettet. Reguleringer, tariffer osv. (også for overføring) bør også bidra til energieffektivisering (artikkel 17).

Bedre informasjon skal også bidra til energieffektivisering. For husholdninger kan bedre informasjon om eget forbruk og individuelle målere (inkl. smart meters) bidra til energieffektivisering. For bedrifter foreslås det såkalte «energy audits» og «energy management systems».

Medlemslandene må sette opp indikative nasjonale energieffektiviseringsmål (artikkel 3) og utarbeide energieffektiviseringsplaner (artikkel 24). Energieffektiviseringsplanen («National Energy Efficiency Plan») skal for første gang utarbeides innen 30. april 2014, deretter hvert tredje år. Målet kan være basert på enten primær energibruk eller sluttforbruk av energi, energieffektivisering eller energiintensitet. Planen skal beskrive signifikante energieffektivitetsforbedringer og gi estimer for total primær energibruk i 2020 og sluttforbruk av energi i ulike sektorer (industri, transport, husholdninger og tjenesteyting, samt produksjon og forbruk i kraftvarmeverk).

EU-land, og norsk energibruk inngår ikke i det totale EU-målet. Det er derfor usikkert hva målet for Norge vil bli ved en eventuell implementering av direktivet. Våre beregninger er derfor ment som illustrasjoner som viser utfallet av EED under ulike forutsetninger.

Tiltak på sluttbrukersiden: energieffektiviseringsforpliktelser

Et av de få tallfestede tiltakene er energieffektiviseringsforpliktelser (artikkel 7 i EED) som i utgangspunktet skal gjelde for energisalgs- og distribusjonsselskaper. Salgs- og distribusjonsselskapene er forpliktet til å sørge for energieffektivisering tilsvarende 1,5 prosent av årlig salg til sluttbrukere (målt i forhold til gjennomsnittlig energisalg i 3-års-perioden 2010-2012) i hvert år i perioden 2014-2020. Det er imidlertid mulig å redusere det årlige energieffektiviseringskravet på ulike vis, enten ved å redusere effektiviseringssatsen eller ved å utelate energisalg til enkelte sektorer (for eksempel industriene som er omfattet av EU ETS). I tillegg er det mulig å utelate transportsektoren fra beregningsgrunnlaget. Se boks 2 for detaljer.

I utgangspunktet er det energiselskapene (salgs- og distribusjonsselskapene) som skal sørge for denne energieffektiviseringen, men det åpnes for at andre tiltak (avgifter, reguleringer, informasjon osv.) kan brukes, såfremt de sørger for tilsvarende mengde energieffektivisering som forpliktelsene nevnt ovenfor.

Energieffektiviseringsforpliktelsene kan også erstattes av at et årlig beløp, tilsvarende investeringene som trengs for å oppnå disse forpliktelsene, settes i et nasjonalt energieffektiviseringsfond. Det er med andre ord mulig å velge kostnadseffektive virkemidler innenfor en gitt ramme.

Vi har beregnet hvor stor energisparing må til i Norge for å oppfylle energieffektiviseringsforpliktelser i artikkel 7 i EED.

Referansebane

Som sammenligningsgrunnlag lager vi en referansebane ved å fremskrive den norske energibruken fram til 2020 (se Bøeng (2011) for en beskrivelse av modellen). I referansebanen antas det at energiforbruket utvikler seg i omtrent samme takt som det har gjort det siste tiåret. Energibruken i tjenesteytende sektorer øker med rundt 1 prosent årlig fra 2013, og i husholdninger med 0,2 prosent årlig. Energi til transport har steget med 1,4 prosent per år i gjennomsnitt fra 1998 til 2011, men vi har her antatt en mer moderat vekst, 1 prosent årlig. Utvikling av energiforbruk i industrien er usikker, siden store deler av industrien er rettet mot eksportmarkedet og er dermed avhengig av internasjonale konjunkturer. Siden industrien er konkurransesutsatt, vil rammevilkår og kostnadsnivå sammenlignet med andre land ha betydning. Energiforbruket i industrien gikk ned med 14 prosent fra 1998 til 2010. Nedgangen var særlig stor fra

Boks 2: Energieffektiviseringsforpliktelser (Energy Efficiency Obligation Schemes)

I henhold til EED er salgs- og distribusjonsselskaper forpliktet til å sørge for energieffektivisering tilsvarende 1,5 prosent av årlig salg til sluttbrukere i hvert år i perioden 2014-2020 (totalt 10,5 prosent), målt i forhold til gjennomsnittlig energisalg i 3-års-perioden 2010-2012. Vi kaller dette for basisalternativet i beregningene.

Det åpnes også for en del justeringer av de nevnte energieffektiviseringsforpliktelsene.

Artikkel 7, paragraf 1 sier at man kan velge å utelate transportsektoren i beregning av forpliktelsene for energieffektivisering.

Uavhengig av om man tar med eller utelater transportsektoren, gir artikkel 7 paragraf 2 følgende mulighet for unntak fra effektiviseringsforpliktelsene:

- En lavere sats enn 1,5 prosent per år kan benyttes, slik at den totale energieffektiviseringen i 2014-2020 blir 9 prosent (istedenfor 10,5 prosent).
- Energisalg til industrien som omfattes av EU ETS kan helt eller delvis utelates.
- Energieffektivisering i energiomforming, distribusjon og overføring (inkl. effektiv infrastruktur for fjernvarmeverk og fjernkjøling) kan regnes med.

- Energieffektiviseringstiltak som er implementert etter 31. desember 2008, og som fortsatt har en virkning i 2020, kan regnes med.

Justeringene i paragraf 2 kan likevel ikke redusere den samlede energieffektiviseringen med mer enn 25 prosent (artikkel 7 paragraf 3).

I utgangspunktet er det energiselskapene (salgs- og distribusjonsselskapene) som skal sørge for denne energieffektiviseringen. Artikkel 7, paragraf 9 åpner imidlertid for andre tiltak som kan brukes istedenfor energieffektiviseringsforpliktelsene. Dette kan være energi- eller CO₂-avgifter, finansieringsordninger og fiskale instrumenter, reguleringer eller frivillige avtaler, standarder og normer, energimerknadslag og informasjon hvis disse bidrar til økt bruk av energieffektiv teknologi og fører til lavere sluttforbruk. Disse tiltakene må da sørge for tilsvarende mengde energieffektivisering som forpliktelsene nevnt ovenfor. Det er viktig å merke seg at man kun får godtgjørelse for effektivisering som overskridet de nivåene som EU har fastlagt i sine direktiver.

Artikkel 20 åpner også for at energieffektiviseringsforpliktelsene i artikkel 7 kan gjennomføres ved at et årlig beløp, tilsvarende investeringene som trengs for å oppnå disse forpliktelsene, settes i et nasjonalt energieffektiviseringsfond.

Alle energieffektiviseringstiltak må dokumenteres, og det er klare regler for hvordan.

2008 til 2009 på grunn av finanskrisen. Forbruket økte litt igjen i 2010, og var omtrent uendret i 2011. Vi har antatt at energiforbruket i industrien øker gradvis, med 0,7 prosent årlig fra 2012, sånn at det i 2020 kommer opp på nesten samme nivå som i 2008.

Fremskrivingen tar ikke hensyn til prisvirkninger eller temperatursvinginger. Temperatursvinginger fra år til år påvirker energibruken i Norge mye. For eksempel var 2010 et svært kaldt år med høyt energiforbruk, mens 2011 igjen var et mildt år og energiforbruket sank.

Det samlede energiforbruket i referansebanen i 2020 er 231 TWh (se figur 1). Dette fordeler seg på 28 prosent i transportsektoren, 33 prosent i industri og 39 prosent i andre sektorer. Disse andelene var omtrent de samme i 2011.

Referansebanen er viktig fordi energieffektiviseringsforpliktelsene måles i forhold til referansebanen. Hvis referansebanen overvurderer forbruksveksten, blir det lettere å oppnå et gitt mål for reduksjon i energibruken i 2020, og hvis den undervurderer forbruksveksten, vil det være vanskeligere å oppnå målet.

Alternative baner for energieffektivisering

I utgangspunktet angir EEDs artikkel 7 konkrete mål for energieffektivisering, men det er likevel mulig å justere disse på ulike måter, enten ved å bruke lavere satser for årlig energieffektivisering eller ved å utelate enkelte

sektorer (for eksempel de kvotepliktige industriene), se boks 2. Disse justeringene er begrenset til totalt 25 prosent av de opprinnelige forpliktelsene. Utover det er det valgfritt om transportsektoren skal være med i beregningsgrunnlaget eller ikke.

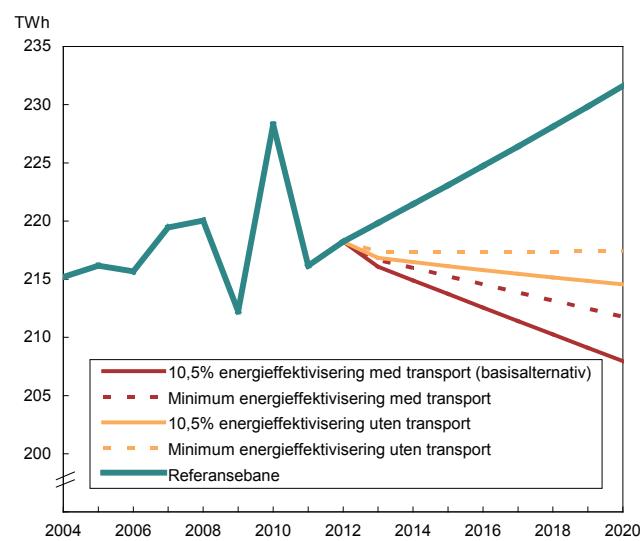
Vi illustrerer her fire tilfeller:

- Basisalternativet* med 10,5 prosent lavere energiforbruk i 2020 enn i referansebanen.
- Minimumsalternativet*, der man utnytter mulighetene til reduksjon i energieffektiviseringsforpliktelsene maksimalt, dvs. reduserer forpliktelsene med 25 prosent.
- Vi beregner både basisalternativet og minimumsalternativet med og uten transportsektor.

Våre beregninger viser at i *basisalternativet* (med 1,5 prosent årlig energieffektivisering) blir sluttforbruket av energi 23 TWh lavere i 2020 enn i referansebanen (se figur 1). Dette innebærer en ny årlig effektivisering på 3,3 TWh i hvert år i perioden 2014-2020, og nesten 93 TWh lavere energibruk over hele sjuårsperioden.

I *minimumsalternativet* kan den samlede energieffektiviseringen reduseres med maksimalt 25 prosent i forhold til basisalternativet. Dette betyr at den akkumulerte energieffektiviseringen i perioden 2014-2020 må være minst 69,5 TWh (dvs. 75 prosent av 93 TWh).

Figur 1. Sluttforskrift av energi ved ulike energieffektiviseringsalternativer. 2004-2020. TWh

Energiforbruket i 2020 blir nesten 20 TWh lavere enn i referansebanen. Resultatene er vist i figur 1.

Det er også mulig å utelate energisalg til *transport* fra energieffektiviseringsforpliktelsene. Det er fordeler og ulemper knyttet til mulighetene for å redusere effektiviseringskravet. Hvis man utelater transport, vil effektiviseringskravet bli lavere. På den annen side kan heller ikke energieffektiviseringstiltak i transportsektoren godskrives. For å illustrere effekter av dette kan man gjøre de samme regnestykkene som ovenfor, men uten transport. Energiforbruket i transportsektoren utgjorde rundt 60 TWh i gjennomsnitt i 2010-2012. Effektiviseringskravet blir 2,4 TWh per år når man skal spare 1,5 prosent per år, og energibruken i 2020 knappe 17 TWh lavere enn i referansebanen. I minimumsalternativet uten transport må energieffektiviseringen tilsvare minimum 50,4 TWh. Energiforbruket i 2020 blir da 13,7 TWh (6 prosent) lavere enn i referansebanen. Også disse resultatene er vist i figur 1.

Samspill mellom virkemidler: energieffektivisering og fornybar kraftproduksjon

Et annet klimapolitisk mål er å øke produksjonen av fornybar energi. Fornybardirektivet (EU, 2009) angir individuelle mål for enkeltlandene. Målet for Norge er å øke andelen av fornybar energi til 67,5 prosent i 2020. Dette er rundt 7,5 prosentpoeng mer enn i 2005.

Det viktigste virkemiddelet for å nå målet om fornybar energi i Norge er det felles grønne sertifikatmarkedet mellom Norge og Sverige som trådte i kraft 1. januar 2012. Sertifikatmarkedet innebærer at Norge og Sverige til sammen skal øke den fornybare kraftproduksjonen med 26,4 TWh innen 2020. Sertifikatmarkedet vil med andre ord føre til at tilbuddet av kraft vil øke mer enn det ellers ville gjort. Vi får altså en situasjon hvor produksjonskapasiteten øker samtidig som det er et mål å redusere forbruket. Hva er den samlede virkningen?

Vi vil illustrere virkningene av disse to direktivene ved å se på balansen i det norske kraftmarkedet. Vi antar at fornybar kraftproduksjon øker med 13,2 TWh i Norge som følge av sertifikatmarkedet. Sertifikatmarkedet skal sørge for at de mest lønnsomme fornybarprosjektene blir bygd ut først. Vi vet imidlertid ikke nok om kostnadene i de ulike prosjektene for å kunne vite hvilke prosjekter det er og hvor. Derfor har vi antatt at halvparten den totale av utbyggingen av fornybar kraft skjer i Norge og halvparten i Sverige. For forbruket har vi gått ut fra samme referansebane som presentert ovenfor. I tillegg har vi beregnet kraftforbruket med de ulike alternativene for energieffektivisering som ble presentert ovenfor.

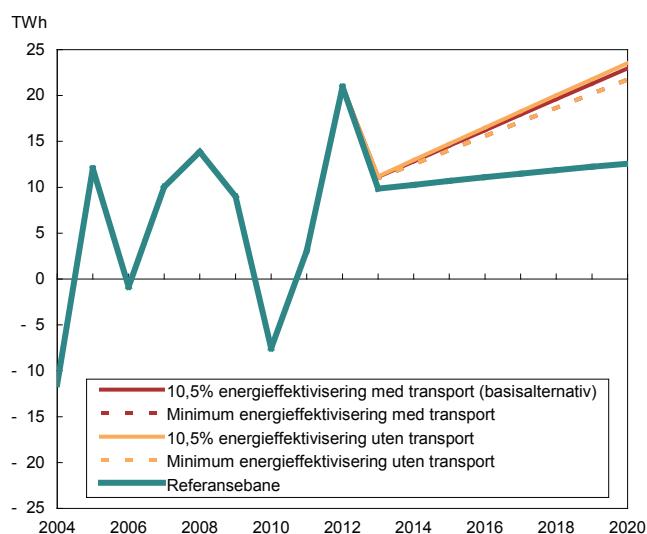
I fremskrivingene er kraftforbruket beregnet uten å ta hensyn til prisvirkningen, dvs. at økt tilbud vil kunne føre til lavere priser, og etterspørselen vil kunne øke som respons på prisfallet. Tilbuddet vil likeledes respondere på prisendringer. Uten slike prisresponser vil ubalanse i markedet reflekteres i nettohandelen. I denne enkle modellen bruker vi derfor økningen i eksport som et mål på det umiddelbare overskuddet i det norske kraftmarkedet. Kraftmarkedet i Norge er en del av det europeiske kraftmarkedet, men i vår analyse ser vi kun på kraftmarkedseffekter i Norge og tar ikke stilling til hvordan kraftteterspørselen eller -tilbuddet utvikler seg i andre land.

Resultatene er vist i figur 2. Figuren viser balansen i det norske kraftmarkedet, dvs. forskjellen mellom kraftproduksjonspotensialet og det innenlandske forbruket, under ulike forutsetninger. I referansebanen («business as usual» med sertifikatmarkedet, men uten ekstra energieffektiviseringstiltak) er kraftproduksjonspotensialet 12,6 TWh større enn det innenlandske forbruket i 2020. I basisalternativet med 1,5 prosent årlig energieffektivisering vil kraftproduksjonspotensialet overstige det innenlandske forbruket med 23 TWh i 2020, det vil si omtrent 10 TWh mer enn i referansebanen. Minimumsalternativet (25 prosent lavere energieffektivisering enn i basisalternativet) gir ganske lik resultat, 21,7 TWh. Hvorvidt man tar med transportsektoren eller ikke endrer lite på kraftbalansen, siden det i hovedsak brukes fossilt brensel i transport.

Som nevnt har vi sett bort fra prisvirkninger i denne beregningen. I virkeligheten er kraftteterspørselen priselastisk. Økt tilbud som følge av mer fornybar kraft vil føre til lavere priser, som igjen vil stimulere til økt etterspørsel, noe som vil gjøre energieffektiviseringen vanskeligere. Pålagte energieffektiviseringstiltak på sin side vil sannsynligvis føre til lavere etterspørsel etter kraft og lavere priser. Vi har altså to virkemidler som gjør det mindre lønnsomt å gjennomføre energieffektiviseringstiltak.

Lavere vekst i energibruken vil imidlertid bidra til å øke fornybarandelen, dvs. nå målene i Fornybardirektivet. I basisalternativet blir fornybarandelen hele 73 prosent. Det er godt over Norges forpliktelse på 67,5 prosent i

Figur 2. Beregnet nettoeksport¹ av elektrisitet ved ulike alternativer for energieffektivisering. 2004-2020. TWh

¹ Eksporten er beregnet som differanse mellom kraftproduksjonspotensial og kraftforbruk. Kraftforbruket er fremskrevet uten å ta hensyn til prismekanismen, dvs. at økt tilbud vil kunne føre til lavere priser, og etterspørselen vil kunne øke som respons på prisfallet.

2020. I de andre scenariene blir fornybarandelen noe lavere, men likevel over 70 prosent.

Tilbudssidetiltak i EED lite relevante for norsk energisektor

Energieffektiviseringsforpliktelsene som vi har diskutert hittil berører *sluttbruksiden*. Det overordnede målet for EU er imidlertid formulert som en reduksjon i *primær energibruk* – som også omfatter forbruket i energiproducerende næringer. Når man gjennomfører minst mulig tiltak på sluttbruksiden, må man gjennomføre desto større tiltak hos andre sektorer – dvs. energiproducerende næringer – for å kunne nå det overordnede målet.

Hvor langt kommer man i retning av det overordnede målet om 20 prosent energieffektivisering i 2020 ved å redusere sluttforbruket 10,5 prosent? Vi har beregnet at med 23 TWh reduksjon i sluttforbruket i forhold til referansebanen (basisalternativet nevnt ovenfor) gjenstår det fortsatt 42 TWh for å nå (det hypotetiske) målet om 20 prosent lavere primær energibruk i 2020.² Dette tilsvarer omtrent like mye som det brukes av gass i olje- og gassutvinning eller energien brukt til veitransport i Norge årlig. Alternativt kan det oppnås hvis energibruk i alle sektorer i snitt avtar med 2,4 prosent årlig fra 2014.

Denne beregningen illustrerer at Norge er i en særegen situasjon sammenlignet med de fleste EU-land. Olje- og

gassutvinning er en stor og energikrevende næring som står for en svært stor andel (80 prosent) av energiforbruket i de energiproducerende næringene, og omtrent 15 prosent av total primær energibruk i Norge. I de fleste EU-land er energibruken i energiproducerende næringer knyttet til termiske kraftverk eller kombinerte kraftvarmeverk, så reduksjon i sluttforbruket bidrar direkte til å redusere primær energibruk også.

Norge er i særstilling også fordi nesten all elektrisitet produseres ved hjelp av vannkraft. EED inneholder også energieffektiviseringsstiltak som retter seg mot kraftproduksjonssektoren, men disse tiltakene er myntet på termiske kraftverk som bruker fossile brensler og som har til dels betydelig potensial for energieffektivisering. Selv om fjernvarme- og kraftvarmeproduksjonen er økende i Norge, er de norske kraftvarmeverkene stort sett ganske nye, og det er derfor rimelig å tro at de er ganske effektive allerede. Sammenlignet med andre land er potensial for energieffektivisering i kraftvarmeverkene i Norge relativt lite.

Oppsummering

Energieffektiviseringsdirektivet har noen få konkrete virkemidler og tiltak som skal bidra til å oppnå det overordnede målet om 20 prosent energieffektivisering innen 2020. Et tallfestet mål i direktivet er energieffektiviseringsforpliktelser som i utgangspunktet skal gjelde for energisalgs- og distribusjonsselskaper. Vi har beregnet hva disse forpliktelsene betyr for norsk energisektor, og hvordan ulike måter å justere disse forpliktelsene vil slå ut. I basisalternativet blir sluttforbruket av energi 23 TWh (10,5 prosent) lavere enn i referansebanen i 2020, mens i tilfelle med minimum energieffektivisering, men med transport, blir sluttforbruket 19 TWh lavere. Hvis man utelater transportsektoren fra regnestykket, blir sluttforbruket 14-17 TWh lavere enn i referansebanen, avhengig av hvordan forpliktelsene implementeres.

Det er også relevant å se på samspillet mellom Energieffektiviseringsdirektivet og Fornybardirektivet. Kraftproduksjon fra fornybare energikilder i Norge og Sverige er forventet å øke med 26,4 TWh fra 2012 til 2020 som følge av det felles sertifikatmarkedet. Det betyr at tilbuddet av kraft øker mer enn det ellers ville gjort. Hvis dette resulterer i lavere priser, vil det stimulere til økt etterspørsel, noe som vil gjøre energieffektiviseringen vanskeligere. Pålagte energieffektiviseringsstiltak fører i første omgang til lavere krafttatterspørsel og lavere priser, som igjen motvirker energieffektiviseringen. Vi kan altså få en situasjon der kraftproduksjonspotensialet stiger langt mer enn etterspørselen innenlands. Vi har beregnet at før endring i priser vil kraftproduksjonspotensialet være 21-23 TWh høyere enn etterspørselen innenlands i 2020 (avhengig av hvordan energieffektiviseringsforpliktelsene vil bli implementert). Med lavere forbruk blir det imidlertid lettere å nå fornybarmålet. Man vil komme godt over målet om 67,5 prosent fornybar energi i 2020, og Norge kan selge fornybarandeler til andre land.

² Vi har framskrevet primær energibruk i Norge til 2020 og beregnet 20 prosents nedgang i forhold til det. Det må likevel understrekkes at det ikke finnes noe mål om 20 prosent energieffektivisering for Norge. Også EU-målet gjelder på overordnet, EU-nivå; foreløpig finnes det ikke mål for enkeltland, og hvis slike innføres i framtiden, kan de være ulike for ulike land. Beregningen er kun ment som illustrasjon.

Energieffektiviseringsforpliktelsene berører sluttbrukersiden. Det overordnede målet for EU er imidlertid formulert som en *reduksjon i primær energibruk* i forhold til referanseforbruket i 2020. Hvis Norge velger å gjennomføre minst mulig tiltak på sluttbrukersiden, må det gjennomføres desto større tiltak hos andre sektorer – dvs. energiproducerende næringer. Her er Norge i en særstilling, siden olje- og gassutvinning er en stor og energikrevende næring. Et annet særtrekk er at nesten all elektrisitet i Norge produseres vha. vannkraft. Det er derfor lite å hente fra energieffektiviseringstiltak på tilbudssiden (tilbudssidetiltak i direktivet er først og fremst myntet på termiske kraftverk). Vi har beregnet at med 23 TWh reduksjon i sluttforbruket i forhold til referansebanen (basisalternativet nevnt ovenfor) gjenstår det fortsatt 42 TWh for å nå (det hypotetiske) målet på 20 prosent lavere primær energibruk i 2020. Dette tilsvarer nesten det som det brukes av gass i olje- og gassutvinning eller energien brukt til veitrafikk i Norge årlig. En så kraftig nedgang i energiforbruket vil forutsette omfattende overgang fra bruk av fossil brensel til elektrisitet. Det må understrekkes at 20 prosent reduksjon i primær energibruk er brukt som illustrasjon og at det finnes ikke et slikt krav til enkeltland i EED. For å oppnå det overordnede målet i EU må imidlertid noen land spare 20 prosent eller mer.

Særtrekkene ved norsk energisektor gjør det krevende å oppnå høye energieffektiviseringsmål på kort sikt. Det er likevel verdt å merke seg at direktivet åpner for kostnadseffektiv oppnåelse av målene: energieffektiviseringsforpliktelsene kan erstattes av andre virkemidler eller at tilsvarende beløp settes inn i et fond som kan brukes til andre tiltak. I tilfelle implementering av direktivet i Norge er det viktig at man bruker muligheten til å velge virkemidler som utløser de mest kostnads-effektive tiltakene, slik som EED åpner for.

Referanser

Bøeng, A.C. (2011): Hvordan kan Norge nå sitt mål om fornybar energi i 2020? Økonomiske analyser 6/2011. SSB

Bøeng, A.C. og O. Rosnes (2013): Konsekvenser av Energieffektiviseringsdirektivet i Norge. Energieffektiviseringsforpliktelser og kraftbalanse. SSB Rapporter 26/2013

EU (2009): Directive 2009/28/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2009 on the promotion of the use of energy from renewable sources and amending and subsequently repealing Directives 2001/77/EC and 2003/30/EC

EU (2011): Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Energy Efficiency Plan 2011. COM(2011) 109 final

EU (2012): Directive 2012/27/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 on energy efficiency, amending Directives 2009/125/EC and 2010/30/EU and repealing Directives 2004/8/EC and 2006/32/EC.

Fra jordbruk til tjenester

Tor Skoglund

Norsk økonomi har gjennomgått store endringer de siste 100 årene. På begynnelsen av 1900-tallet var 38 prosent av landets totale sysselsetting, 370 000 personer, sysselsatt i jordbruket. I dag står denne næringen for under 2 prosent av den totale sysselsettingen, tilsvarende om lag 48 000 personer. I samme periode har helse- og omsorgstjenester hatt en formidabel sysselsettingsvekst fra 12 000 til 550 000 personer. En «moderne» næring som informasjon og kommunikasjon hadde 5 000 sysselsatte i 1900, mens antallet i dag er nær 90 000.

Innledning

Statistisk sentralbyrå publiserte i 2011 tall fra en omfattende hovedrevisjon av nasjonalregnskapet, se Gimming mfl. (2011). Det viktigste formålet med denne revisjonen var å innarbeide en ny næringsstandard, SN2007, i tidsseriene tilbake til 1970. Den nye standarden innebar omfattende flytting av produksjonsvirksomhet mellom hovednæringer. En av de viktigste ny-skapningene er den nye tjenestenæringen informasjon og kommunikasjon som omfatter forlagsvirksomhet, telekommunikasjon, databehandling og film- og fjernsynsproduksjon. Dette er aktiviteter som tidligere var plassert under andre næringsområder; forlagsvirksomheten var for eksempel tidligere en del av industrien. Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting er også en ny hovednæring som består av produksjonsvirksomhet som tidligere lå under andre næringer.

Vi har nå beregnet næringsfordelte sysselsettingstall for perioden 1900-1969 som er tilnærmet sammenliknbare med de nasjonalregnskapstallene som ble publisert for årene etter 1970 ved hovedrevisjonen i 2011.¹ De historiske tallene bygger i stor grad på tidligere beregninger i Hansen og Skoglund (2008) og Hansen og Skoglund (2009), se boks.

Tallene for første del av forrige århundre er mer usikre enn for resten av perioden siden kildegrunnlaget her er vesentlig dårligere. Usikkerheten er også stor når det gjelder tilbakeregningen av tallene for de nye næringene som ble etablert ved hovedrevisjonen 2011.

Tor Skoglund er seniorrådgiver i Seksjon for nasjonalregnskap (tsk@ssb.no)

Tjenesteandelen økt fra 30 til 77 prosent

Ved begynnelsen av 1900-tallet hadde primærnæringene en dominerende stilling i norsk økonomi. Jordbruk, skogbruk og fiske sto for nesten halvparten av sysselsettingen. I årene etter har det skjedd en omfattende overgang av arbeidskraft til industri og andre sekundærnæringer, og til tjenesteytende virksomhet. Industrien nådde toppen på 1970-tallet og veksten i sysselsetting har de siste årene kommet i tjenesteytende virksomhet. Dette er utviklingstrekk som vi finner i alle vesteuropæiske land. Viktige drivkrefter har vært endringer i forbruksmønsteret og økt internasjonal handel. Dessuten har primær- og sekundærnæringerne, blant annet som følge av teknologiske framskritt, over tid hatt en betydelig sterkere vekst i arbeidsproduktivitet enn de tjenesteytende næringene.

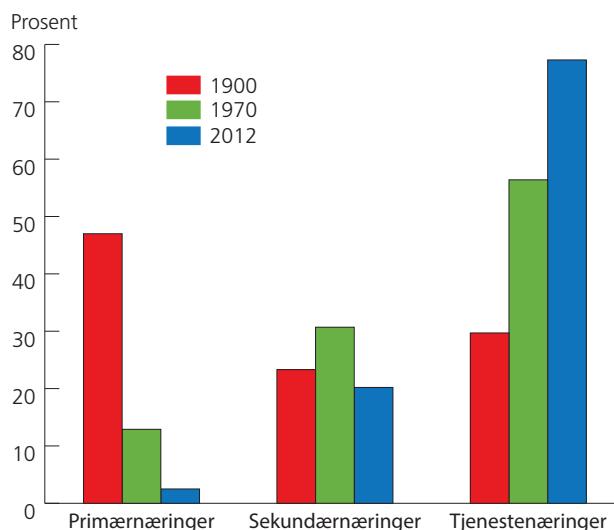
De siste årene har det også foregått en outsourcing av virksomhet ved at eksempelvis regnskap, kantinedrift og renhold er overført fra industribedrifter til tjenesteytende bedrifter. I statistikken vil dette slå ut i redusert sysselsetting i industrien og økt sysselsetting i tjenesteytende næringene. Noe av veksten i tjenestenæringene skyldes også at ulønnet arbeid i husholdningene har blitt overført til markedsøkonomien og dermed blitt registrert i nasjonalregnskapet.

I et tidsperspektiv på over 100 år vil det oppstå nye næringene, mens andre forsvinner. Blant de nye næringene er oljevirksomheten som oppsto i Norge på 1970-tallet. Denne virksomheten sysselsetter nå om lag 60 000 personer inklusive det som regnes som tjenester tilknyttet oljeutvinningen. En næring som i dag er nær radert ut i norsk økonomi er hvalfangst som i toppårene rundt 1930 og på 1950-tallet sysselsatte opp mot 6 000 personer. Hvalfangsten ble gradvis trappet ned utover på 1960-tallet.

¹ De historiske tallene er tilgjengelige på

<http://www.ssb.no/a/histstat/aarbok/ht-0901-sys.html>.

Tallene bygger på en inndeling på 36 næringene som kan gjenfinnes i det løpende nasjonalregnskapet, se tabell 09174 i Statistikkbanken.

Figur 1. Sysselsatte personer fordelt på næringsgrupper¹

¹ Primærnæringer er jordbruk, skogbruk, fiske og fiskeoppdrett. Sekundærnæringer er oljeutvinning, bergverksdrift, industri, bygge- og anleggsvirksomhet og kraft- og vannforsyning. Resten er tjenesteytende næringer.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Bakgrunnen for omklassifisering av næringene

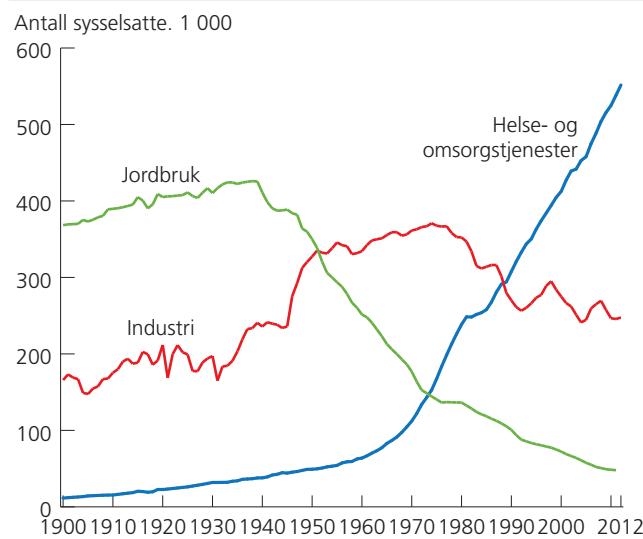
SSB har med visse mellomrom foretatt større eller mindre endringer i nasjonalregnskapets næringsinndeling. Slike revisjoner, som bygger på internasjonale anbefalinger, er gjort for å ivareta strukturelle endringer i økonomien. Næringenes relative betydning endrer seg over tid, og det skjer teknologiske endringer i bedrifter og nærlinger som gjør det hensiktsmessig å gjennomføre omklassifiseringer. Nasjonalregnskapet skal være en informasjonskilde som gir grunnlag for analyse og overvåking av dagens situasjon og de siste årenes utvikling i økonomien. Siden nasjonalregnskapet også brukes som utgangspunkt for å lage framskrivinger, er det viktig at tallene bygger på en mest mulig tidsaktuell og framtidssrettet gruppert av næringene.

Den siste revisjonen av nasjonalregnskapet gir en oppdatert og mer detaljert beskrivelse av aktiviteten i de tjenesteytende nærlingene siden det er disse nærlingene som har vokst mest de siste årene.

Tilbakeregninger er ikke uproblematisk

De historiske tallene tar utgangspunkt i dagens nærlingsinndeling og definisjoner i nasjonalregnskapet. Nivåmessige endringer i en næring som følge av hovedrevisjonen blir forskjøvet bakover ved hjelp av relativt mekaniske metoder slik at vekstratene fra tidligere beregninger i stor grad blir beholdt. Dette er en konsekvens av at nasjonalregnskapet legger stor vekt på vekstratene i beskrivelsen av økonomien, og dessuten er det begrenset med ressurser som er tilgjengelig for tilbakeregninger. En omfattende bruk av mekaniske tilbakeregninger for en lang tidsperiode har imidlertid også svakheter ved at man tvinger historiske data inn i et skjema som ikke nødvendigvis gir en god beskrivelse av den økonomiske strukturen og teknologien for 50 eller 100 år siden. Det kan argumenteres for at hver

Figur 2. Sysselsatte personer i jordbruk, industri og helse- og omsorgstjenester. 1900-2012

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 1. Sysselsettingen i 1930 i gamle og nye nasjonalregnskapstall. Prosentvis fordeling

	Gamle tall ¹	Nye tall
Primærnæringer	42,6	40,9
Sekundærnæringer	22,6	22,3
Tjenestenæringer	34,8	36,8

¹ Kilde: Statistisk sentralbyrå (1965), tabell 47. De gamle tallene gjelder beregnede årsverk, mens de nye tallene gjelder sysselsatte personer.

tidsperiode beskrives best ved den nærlingsstandarden som gjaldt på dette tidspunktet.

I den siste tilbakeregningen har vi i stor grad basert oss på mekaniske metoder med utgangspunkt i strukturen i 1970, det vil si at vi har justert sysselsettingen fra de tidligere historiske beregningene i den aktuelle nærlingen med samme prosent for alle år bakover i tid. For noen nærlinger har vi hatt mulighet til å bruke andre kilder. Blant annet har vi splittet den tidligere nærlingen forlag og grafisk industri i to delnæringer ved hjelp at tall fra industristatistikken. Når forlagsvirksomheten ble flyttet ut av industrien har dette medført 4 prosent lavere industrisysselsetting i 1970 og en gradvis fallende nedjusteringsprosent til om lag 1 prosent i 1900.

Vi får et bilde av hva hovedrevisjonene historisk sett har betydd for nærlingsstrukturen ved å sammenlikne de nye sysselsettingsberegningene med de tallene som ble presentert for 1930 i Statistisk sentralbyrå (1965), se tabell 1. De nye tallene fanger opp endringene fra i alt fem hovedrevisjoner av nasjonalregnskapet, se Halvorsen mfl. (2011). Forskjellen mellom gamle og nye tall på dette nærlingsnivået er ikke dramatisk stor. Reduksjonen i primærnæringeres sysselsettingsandel skyldes i hovedsak en nedjustering av jordbruksysselsettingen som ble gjennomført ved hovedrevisjonen på 1970-tallet. Ellers ser vi at sekundærnæringeres andel er lite endret.

Nye utfordringer i framtida

Nye måter å organisere produksjonen på gjør at det blir stadig mer krevende å lage hensiktsmessige næringsklassifiseringer av økonomisk virksomhet. Økende globalisering, blant annet ved at vareproduksjon blir utført på kontraktsbasis i utlandet, og mer omfattende bruk av regnskapsdata for juridiske enheter som produserer ulike typer av varer og tjenester, er stikkord for endringer som betyr store utfordringer for klassifiseringene i nasjonalregnskapet.² Den tradisjonelle tredelingen i primær-, sekundær- og tjenesteytende næringer, som er mye brukt i historiske framskrivninger, blir antakelig mindre informativ i framtida når det blir vanskeligere å trekke klare grenser mellom de ulike produksjonsaktivitetene.

Referanser

Gimmo, Kristian, Tore Halvorsen, Tor Skoglund og Knut Ø. Sørensen (2011): Reviderte nasjonalregnskapstall 1970-2010. *Økonomiske analyser* 6/2011, Statistisk sentralbyrå.

Halvorsen, Tore, Liv Hobbelstad Simpson og Tor Skoglund (2011): *Nasjonalregnskapets historie i Norge. Fra fri forskning til lovregulert statistikk*. Sosiale og økonomiske studier 112, Statistisk sentralbyrå.

Hansen, Stein og Tor Skoglund (2008): Sysselsetting og lønn i historisk nasjonalregnskap. Beregninger for 1930-1969. Notater 2008/54, Statistisk sentralbyrå.

Hansen, Stein og Tor Skoglund (2009): Sysselsetting og lønn i historisk nasjonalregnskap. Beregninger for 1900-1930. Notater 2009/38, Statistisk sentralbyrå.

Statistisk sentralbyrå (1965): *Nasjonalregnskap 1865-1960*. Norges offisielle statistikk XII 163.

Kilder og metoder for beregningene

En viktig kilde for historiske nasjonalregnskapstall er Statistisk sentralbyrå (1965) som innholder sysselsettings-tall etter næring tilbake til 1930. Tallene for etterkrigsårene er revidert i flere omganger etter dette. Vi har i dette prosjektet koblet sammen tall for ulike perioder for å få sammenhengende tallserier uten "brudd". For krigsårene 1940-1945 fantes det ikke sysselsettingstall i de tidligere nasjonalregnskapsberegningene og det var derfor nødvendig å bygge på mer eller mindre usikre anslag for de næringene som inngår i det historiske beregningsopplegget. Beregningene for årene 1930-1969 er nærmere beskrevet i Hansen og Skoglund (2008).

For årene 1900-1930 hadde vi ingen næringsfordelte sysselsettingstall fra nasjonalregnskapet å støtte oss på. Vi har derfor søkt å utnytte tilgjengelig grunnlagsmateriale fra folketellingene og fra industristatistikken og annen næringsstatistikk som inneholder tilstrekkelig lange tids-serier, blant annet for sjøfart, post- og televirksomhet og undervisning, se Hansen og Skoglund (2009).

² Se Halvorsen mfl. (2011), kapittel 10.

Reviderte nasjonalregnskapstall for 2011 og 2012: Uendret makrobilde

Ingunn Sagelvmo og Achraf Bougroug

Foreløpig tall for BNP for 2012 er revidert ned med 0,2 prosentpoeng, til en vekst på 2,9 prosent. BNP for Fastlands-Norge er uforandret fra forrige publisering og viser en vekst på 3,4 prosent. Veksten i 2012 er den sterkeste som er observert etter finanskrisen. Også de endelige tallene for 2011 viser det samme makroøkonometriske bildet som tidligere beregnet.

Revisjonen av BNP for 2012 skyldes noe lavere vekst i utenriks sjøfart enn tidligere anslått. Også elektrisitetsproduksjon, fiskerinæringen og akvakultur er noe nedjustert. Det betyr at aggregatet annen vareproduksjon er revidert ned med 0,9 prosentpoeng. Til tross for dette var volumveksten allikevel på 8,2 prosent samlet for gruppen. Industri er oppjustert med 0,3 prosentpoeng, fra en vekst på 2,4 til 2,7 prosent.

Husholdningenes konsum vokste med 3 prosent fra 2011 til 2012, en nedjustering med 0,1 prosentpoeng fra tidligere beregninger. Også dette er den sterkeste veksten som har vært etter finanskrisen. Bruttoinvesteringer i fast realkapital økte med 8,3 prosent om lag som tidligere anslått. Det var særlig høye investeringer i petroleumsvirksomheten som bidro til veksten. Også eksport og import viser det samme bildet som tidligere, selv om det er noen mindre justeringer på vare- og tjenestenivå. Blant annet viser nye tall fra utenrikshandelsstatistikken at eksport av tradisjonelle varer var nedjustert, fra en volumvekst på 2,6 prosent til 1,7 prosent som følge av nye prisanslag. I 2012 er veksten i samlet eksportvolum foreløpig beregnet til 1,1 prosent. Reviderte tall for import viser en volumvekst på 2,3 prosent, noe som er om lag som tidligere publisert. Importen vokste ellers svakere i 2012 enn året før.

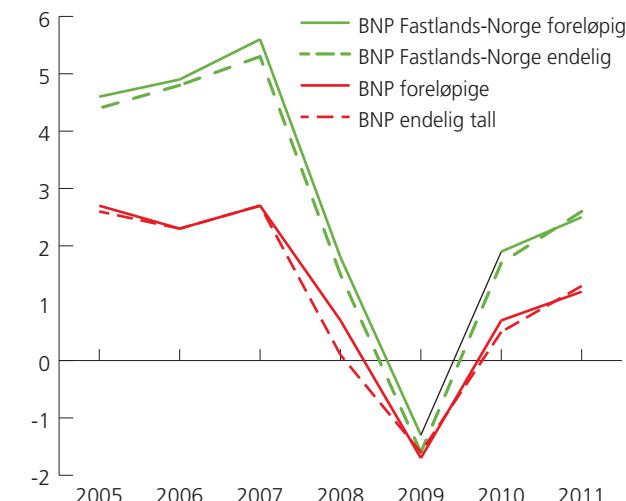
Endelige tall for 2011 – ingen endringer av makrobildet

Endelige tall for 2011 viser en vekst i BNP på 1,3 prosent, det er 0,1 prosentpoeng høyere en tidligere publisert. BNP Fastlands-Norge er også oppjustert, med 0,1 prosentpoeng til 2,6 prosent. De største endringene i forbindelse med revisjon av tall for 2011 var i utenriks sjøfart, fiske og akvakultur, omsetning og drift av fast eiendom og varehandel. I de tidligere anslagene for 2011 var veksten i utenrikssjøfart på 6,8 prosent, mens de endelige tallene viser en vekst på hele 13,2 prosent.

Ingunn Sagelvmo er seniorrådgiver i Seksjon for nasjonalregnskap (isa@ssb.no)

Achraf Bougroug er rådgiver i Seksjon for nasjonalregnskap (acb@ssb.no)

Figur 1. Bruttonasjonalprodukt totalt (BNP) og for Fastlands-Norge. Årlig volumendring i prosent. Foreløpige og endelige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Innenfor fiske, fangst og akvakultur hadde akvakultur en gunstigere utvikling en tidligere tall viste og bidro positivt til veksten, som var 12,7 prosent. For omsetning og drift av fast eiendom og varehandel er revisjonene på hhv 5,2 og 2,1 prosentpoeng. Omsetning og drift av fast eiendom hadde en nedgang på 1 prosent i foreløpig tall, men viser god vekst i de endelige tallene. De endelige tallene viser at volumveksten i industri var 1,6 prosent i 2011 mot 2,0 prosent i de foreløpige tallene.

Husholdningenes konsum hadde en volumvekst på 2,6 prosent mot 2,5 prosent i tidligere publiserte tall. Både varekonsumet og tjenestekonsumet er revidert svakt opp, mens husholdningens kjøp i utlandet er justert noe ned, fra 12 prosent til 9,4 prosent. Bruttoinvesteringer i fast realkapital for både utenriks sjøfart og industri og bergverk er oppjustert. For utenriks sjøfart er bruttoinvesteringene oppjustert med 8 milliarder kroner nominelt og vokste i volum med 22,4 prosent. Volumveksten for bruttoinvesteringer industri og bergverk var på 9,2 prosent. 2011 var det første året med positiv volumvekst siden finanskrisen.

Tabell 1. Utviklingen i noen makroøkonomiske hovedstørrelser. Årlig volumending i prosent. Reviderte og tidligere publiserte tall for 2011 og 2012

	2011			2012		
	Tidligere	Revidert	Revisjon i prosentpoeng	Tidligere	Revidert	Revisjon i prosentpoeng
Vekst i Bruttonasjonalprodukt (BNP)	1,2	1,3	0,1	3,1	2,9	-0,2
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge	2,5	2,6	0,1	3,4	3,4	0,0
Oljevirksomhet og utenriks sjøart	-3,3	-3,0	0,3	1,8	1,3	-0,5
Bruttoprodukt Fastlands-Norge	2,6	2,4	-0,2	3,6	3,5	-0,1
Industri og bergverk.	2,1	1,5	-0,6	2,4	2,7	0,3
Annен vareproduksjon[	2,2	2,8	0,6	9,1	8,2	-0,9
Tjenester inkl. boligtjenester	2,8	2,8	0,0	3,2	3,2	0,0
Offentlig forvaltning	2,4	1,9	-0,5	1,9	2,2	0,3
Innenlands sluttanvendelse						
Konsum i husholdninger	2,5	2,6	0,1	3,1	3,0	-0,1
Konsum i offentlig forvaltning	1,8	1,1	-0,7	1,8	1,8	0,0
Bruttoinvestering i fast realkapital	7,6	7,7	0,1	8,0	8,3	0,3
Bruttoinvestering i Fastlands-Norge.	8,5	6,3	-2,2	3,7	4,5	0,8
Eksport i alt	-1,8	-0,7	1,1	1,8	1,1	-0,7
Import i alt	3,8	3,8	0,0	2,4	2,3	-0,1
Vekst i sysselsetting og produktivitet						
Sysselsatte personer	1,3	1,6	0,3	2,2	2,2	0,0
Utførte timeverk	1,8	1,9	0,1	2,0	2,0	0,0
Årlønn	4,2	4,2	0,0	4,0	4,0	0,0
Prisvekst						
BNP prisdeflator	6,8	6,7	-0,1	2,5	2,8	0,3
Prisdeflator for BNP Fastlands-Norge	2,6	1,8	-0,8	1,8	2,1	0,3
Prisdeflator for konsum i husholdningene	1,2	0,9	-0,3	0,7	1,0	0,3

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Revisjonssyklus for årlig nasjonalregnskap

Årlig nasjonalregnskapstall blir første gang presentert om lag 50 dager etter årets utløp. Deretter blir de revidert i uke 21 og 47. Endelig nasjonalregnskap publiseres 23 måneder etter årets utløp. Revisjonen som omtales for 2011 er endringene som har skjedd mellom det foreløpige årsregnskapet som ble publisert for 1 år siden og endelig årsregnskap, mens revisjonene for 2012 viser endringene fra foreløpig regnskap som ble publisert i mai i år. De endelige tallene for 2012 vil bli publisert i november 2014.

Hovedrevisjoner av nasjonalregnskapet gjennomføres med ujevne mellomrom, og de siste 20 år om lag hvert femte år. Disse skiller seg fra løpende revisjoner av foreløpige til endelige tall ved at tidsseriene revideres. Hovedrevisjoner vil normalt omfatte innføring av nye definisjoner og klasifikasjoner, basert på nye internasjonale retningslinjer. Ny statistikk vil fortrinnsvis innarbeides på løpende basis, men kan også bli innlemmet i nasjonalregnskapet først i tillegg til nye kilder for enkelte av statistikkene. For mer om kommende hovedrevisjon

I november og desember 2014 publiseres nye reviderte tall for nasjonalregnskapet og tilhørende statistikker. Statistisk sentralbyrå følger internasjonale retningslinjer ved utarbeidelse av nasjonalregnskap og utenlandsstatistikker. Det er kommet nye internasjonale retningslinjer for disse statistikkene. Statistisk sentralbyrå arbeider nå for å implementere endringene, i tillegg til nye kilder for enkelte av statistikkene. For mer om kommende hovedrevisjon

<http://www.ssb.no/nasjonalregnskap-og-konjunkturer/planlagte-endringer-i-nasjonalregnskapsstatistikkene>

I figur 1 fremstilles revisjonene som er gjort fra foreløpige til endelige BNP-tall for årene 2005-2011. De foreløpige tallene det sammenlignes med er de som er publisert ett år før endelige tall er beregnet. Med unntak av BNP i 2008 som ble revidert ned med 0,6 prosentpoeng fra foreløpige til endelige tall, har revisjonene vært små og varierer mellom 0,1 og 0,2 prosentpoeng.

Ingen endring i årlønnsvekst

Det er ingen endringer i tidligere anslag for årlønnsveksten, verken for 2011 eller 2012. Nasjonalregnskapets beregninger av årlønnsvekst var på hhv. 4,2 prosent og 4,0 prosent for 2011 og 2012.

Sysselsettingen økte i 2011 og hadde en vekst på 1,6 prosent, en oppjustering på 0,3 i forhold til tidligere beregnede tall. I 2012 var økningen som tidligere anslått 2,2 prosent.

Produktivitetsutvikling

I publiseringen 19. november 2013 ble det presentert tall for utviklingen i total faktorproduktivitet eller TFP. TFP kan beregnes med utgangspunkt i arbeidsproduktiviteten, ved å trekke fra bidraget fra endring i kapitalintensitet, som er realkapital per timeverk. TFP er en restfaktor, som kan tolkes som et mål på teknologiske og organisatoriske endringer, selv om den også fanger opp andre faktorer, som stordriftsfordeler, kapasitetsutnyttelse og målefeil.

Tabell 2. **Revisjonstabell 2011 og 2012, utvalgte nasjonalregnskapsstørrelser. Milliarder kroner**

	2011			2012		
	Reviderte tall	Tidligere publisert	Revisjon	Reviderte tall	Tidligere publisert	Revisjon
For Norge totalt						
Bruttonasjonalinntekt	2 780	2 765	15	2 971	2 964	7
Kapitalslit	382	381	1	404	400	4
Nasjonalinntekt	2 398	2 385	13	2 567	2 564	3
Disponibel inntekt for Norge	2 366	2 356	10	2 535	2 534	1
Sparing for Norge	643	633	10	737	740	-3
Netto anskaffelse av ikke-finansiell kapital	271	282	-11	320	328	-8
Netto finansinvestering for Norge	370	350	20	416	410	6

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

For bedriftene i Fastlands-Norge vokste arbeidsproduktiviteten, målt som bruttoprodukt i faste priser per utførte timeverk, med 1,0 prosent i 2011 og 2,0 prosent i 2012. I begge årene vokste kapitalintensiteten noe mindre enn timeverkene, slik at kapitalintensiteten gikk litt ned. TFP-veksten ble dermed litt høyere enn veksten i arbeidsproduktivitet, hhv. 1,2 og 2,1 prosent i 2011 og 2012.

Høy disponibel inntekt og sparing for Norge

Reviderte tall for årene 2011 og 2012 viser at disponibel inntekt og sparing for Norge var om lag som ved forrige publisering. Disponibel inntekt for Norge var på 2 366 milliarder kroner i 2011, en oppjustering på omtrent 10 milliarder kroner fra de foreløpige tallene. Revisjonen skyldes i hovedsak at Norge fikk et større bidrag fra netto formuesinntekter fra utlandet enn tidligere antatt. Etter revisionene er sparing for Norge 643 milliarder kroner i 2011.

De reviderte foreløpige tallene for 2012 viser en sparing på 737 milliarder kroner. Dette er en mindre nedjustering, og sparingen for Norge var i 2012 fortsatt på det høyeste nivået siden 2008.

Høyere disponibel realinntekt for Norge

Etter et kraftig fall i 2009 økte disponibel realinntekt i de tre årene fra 2010 til 2012. Disponibel realinntekt økte med 5,6 prosent fra 2010 til 2011, noe som er en oppjustering på 0,5 prosentpoeng i forhold til tidligere publiserte nasjonalregnskapstall. Den tilsvarende veksten er imidlertid revidert noe ned i 2012, der disponibel realinntekt nå er beregnet til å øke med 4,7 prosent. Størstedelen av justeringene, både i 2011 og 2012, kommer fra endring i rente- og stønadsbalansen overfor utlandet.

I 2011 var det hovedsakelig bedring i bytteforholdet overfor utlandet som følge av prisutviklingen på olje og gass, som bidro til den sterke veksten i disponibel inntekt. Også produksjonsveksten utenom petroleumsvirksomheten bidro klart. Det samme var tilfelle i 2012 der denne produksjonsveksten forklarer rundt 60 prosent av veksten i realinntekten.

Tabell 3. **Bidrag til vekst i disponibel realinntekt fra året før for Norge. Prosent**

	2008	2009	2010	2011	2012
Disponibel realinntekt for Norge	5,8	-10,8	3,4	5,6	4,7
Vekstbidrag fra					
Produksjonsvekst i oljevirksomhet	-0,9	-0,7	-1,4	-1,0	0,1
Produksjonsvekst ellers	0,2	-2,0	1,5	2,3	2,8
Endring i bytteforholdet	6,7	-9,1	2,6	4,4	0,4
Herav prisutviklingen på råolje og naturgass	6,0	-8,1	2,0	4,9	1,0
Endring i rente- og stønadsbalansen	-0,2	0,9	0,7	-0,1	1,3

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

For flere tidsserier se:

<http://www.ssb.no/nasjonalregskap-og-konjunkturer/statistikker/nr>

<http://www.ssb.no/nasjonalregskap-og-konjunkturer/statistikker/nri>

Innholdsfortegnelse for Økonomiske analyser (ØA) de siste 12 måneder

Innholdsfortegnelse for tidligere utgivelser av Økonomiske analyser kan fås ved henvendelse til Aud Walseth, Statistisk sentralbyrå, telefon: 21 09 47 57, telefax: 21 09 00 40, E-post: Aud.Walseth@ssb.no

Økonomiske analyser

ØA 5/2012:

Torstein Bye og Torbjørn Hægeland: AKU 40 år, 3-4.

Torstein Bye og Helge Næsheim: Fra arbeidsmarkedsstudier til struktur- og konjunkturstatistikk på arbeidsmarkedet, 5-8.

Marit Getz Wold og Inger Håland: Eldre i arbeidslivet, 9-12.

Tor Petter Bø og Inger Håland: Sysselsatte med ekstra lange arbeidsuker, 13-15.

Helge Næsheim og Ole Sandvik: Supplerende mål på arbeidsledighet, 16-20.

Victoria Sparrman: Arbeidsledig-
het som konjunkturindikator og
forklaringsfaktor i makromodeller,
21-25.

Manudeep Bhuller og Rolf Aaberge: Utviklingen av arbeidstilbuddet i Norge, 26-32.

Lars Skage Engebretsen, Kjell G. Salvanes og Jon Fredrik Vassengen: Midlertidige stillinger - et spring-
brett til permanente stillinger?
33-37.

Erik Barth og Kristine von Simson: Ungdomsarbeidsledighet og kon-
junkturer, 38-45.

Oddbjørn Raauam, Knut Røed og Bernt Bratsberg: Gjør registerdata
AKU overflødig? 46-52.

ØA 6/2012:

Konjunkturtendensene, 3-32.

Erling Holmøy og Hans Henrik Scheel: Brukes det mye helsetjenes-
ter i Norge? 33-38.

Taran Fæhn: Utviklingen av klima-
teknologier - hvordan kan Norge
bidra? 39-43.

Tor Skoglund: Nasjonalregnskapet -
et 60-årsjubileum, 44-46.

*Ingunn Sagelvmo, Achraf Bougroug
og Steinar Todsen:* Reviderte nasjo-
nalregnskapstall for 2010 og 2011:
Små endringer av BNP Fastlands-
Norge, 47-50.

Ingvild Johansen: Bruk av strekko-
dedata i matvareindeksen 51-56.

ØA 1/2013:
Økonomisk utsyn over året 2012,
3-84.

ØA 2/2013:
*Helge Brunborg og Marianne
Tønnessen:* Befolkningsutviklingen,
3-13.

Edita Zahirovic og Øystein Berge:
Fylkesfordelt nasjonalregnskap
2010: Verdiskapningen i Oslo og
Rogaland på topp, 14-20.

Bente Halvorsen og Bodil M. Larsen:
Hvem eier varmepume og hva gjør
det med strømforbruket, 21-27.

Bente Halvorsen: Vi fryser for å
spare energi, 28-33.

ØA 3/2013:
Konjunkturtendensene, 3-31.

ØA 4/2013:
Olaf Lotheirington Vestad: Effekter
av AFP på sysselsetting blant eldre
arbeidstakere, 3-10.

*Kristine Grimsrud, Knut Einar
Rosendahl og Halvor Briseid
Storrøsten:* Skifergassrevolusjonen
og det europeiske gassmarkedet,
11-14.

*Rolf Aaberge, Tony Atkinson og
Jørgen Modalsli:* Er rike mennesker
alltid rike? 15-20.

Lars Lindholt: Dragkampen mellom
knapphet og teknologisk fremgang
i oljemarkedet, 21-24.

Economic Survey

Economic trends for the Norwe-
gian economy is published electro-
nically.

http://www.ssb.no/kt_en/

Contact:

Andreas Benedictow,
andreas.benedictow@ssb.no,
tel. +47 21 09 47 98

Temabokser i Konjunkturtendensene. 2007-2013

ØA 3/2013

- Usikkerhet om finanspolitikken, 16-17
- Effekter av fortsatt forsiktighetsmotivert sparing, 19

ØA 1/2013

- Strengere krav til bankenes egenkapital, 18
- Virkninger av en tilstramming av kreditten til husholdningene, 21
- Direkte og indirekte importandeler, 26
- Innvandringens betydning for virkemåten til norsk økonomi, 30

ØA 6/2012

- Myk landing i boligmarkedet, 18
- Todelingen i industrien er tydelig i lønnsandelene, 25

ØA 4/2012

- Norsk oppgang: Noen faktorer bak forskjellen til konjunkturutviklingen ute, 22-23

ØA 1/2012

- Importveid kronekurs og industriens effektive kronekurs, 18
- Prognosører for renta på rammelån, 19
- Hva skal til av renteøkning for å kvele boligveksten?, 21
- Direkte og indirekte importandeler, 25

ØA 6/2011

- Bankkrise - igjen?, 6
- Krisetiltak rettet mot finansmarkedene, 15
- Revisjoner i husholdningenes finansielle stilling, 17

ØA 4/2011

- Europas gjeldsstruktur til besvær, 10
- Den spanske og italienske statsgjeldskrisen, 11
- Betydningen av sterkere kronekurs, 17
- Bedriftenes finansielle stilling, 27

ØA 3/2011

- Husholdningenes gjelds- og rentebelastning, 14
- Hva er konsumveksten per innbygger?, 16
- Hva er husholdningenes finansielle stilling?, 17
- Renteøkningenes bidrag til å dempe konjunkturoppgangen, 26

ØA 1/2011

- Statsgjeldskrisen i Europa, 9
- Mer aktiv bruk av finans- og pengepolitikken i konjunkturstabiliseringen 2012-2014, 17
- En finanspolitikk som følger 4-prosentbanen i 2011-2014, 18
- Kraftmarkedet framover, 31
- Direkte og indirekte importandeler, 37

ØA 6/2010

- Omlegging av KPI, 25
- Hva skjer med norsk økonomi med kraftigere nedgang internasjonalt?, 26

ØA 3/2010

- Gjeldskrisen i Europa, 10-11

ØA 1/2010

- Faktorer bak vekst og fall i konsumet 2005-2009, 18
- Lagerendringer og statistiske avvik, 23
- Fra lønn per normalårsverk til årslønn, 26
- Kraftmarkedet framover, 27
- Direkte og indirekte importandeler, 33

ØA 6/2009

- Inkludering og konjunkturer påvirker sykefraværet, 22
- Det kan gå verre, 25

ØA 4/2009

- Effekter på norsk økonomi av en mer markert internasjonal lavkonjunktur, 24-25
- Betydningen av den ekspansive finanspolitikken for utviklingen i norsk økonomi, 26

ØA 3/2009

- ”Boligpriskrakk” – Hvilke effekter kan det få for norsk økonomi?, 17

ØA 1/2009

- Virkninger av lavere oljeinvesteringer, 19
- Kraftmarkedet framover, 26
- Direkte og indirekte importandeler, 32

ØA 6/2008

- Virkninger av alternative finanspolitiske tiltak, 24.

ØA 4/2008

- Virkninger av økte investeringer i offentlig infrastruktur, 11

ØA 3/2008

- Virkninger av økte energipriser, 23

ØA 1/2008

- Hvilken rentebane vil gi 2,5 prosent inflasjon?, 14.
- Realøkonomiske effekter av et kraftig børsfall, 21.
- Kraftmarkedet framover, 24.
- Verdensmarkedspriser på matvarer og prisutviklingen for matvarer i Norge, 25.
- Direkte og indirekte importandeler, 31.

ØA 6/2007

- Virkninger på norsk økonomi av et kraftigere internasjonalt tilbakeslag, 22-23.

ØA 4/2007

- Uro i internasjonale finansmarkedet, 9.
- Betydningen av renta i boligmarkedet, 15.
- ØA 3/2007
- Virkninger av å ”følge” handlingsregelen, 11.
- Virkninger av økt arbeidsinnvandring, 20-21.

ØA 1/2007

- Betydningen av internasjonale priser for norsk økonomi, 21.
- Kraftmarkedet framover, 22.
- Direkte og indirekte importandeler, 29.

Konjunkturindikatorer for Norge

Tabell	Side	Figur	Side
Konjunkturbarometeret		Konjunkturbarometeret	
1.1. Konjunkturbarometer, industri og bergverk. Sesongjustert og glattet	2*	1.1. Konjunkturbarometer i industri og bergverk. Produksjon og sysselsetting, faktisk utvikling	3*
2.1. Ordretilgang. Sesongjusterte og glattede verdiindeksler.....	2*	1.2. Konjunkturbarometer i industri og bergverk. Generell bedømmelse av utsiktene, neste kvartal	3*
2.2. Ordrereserve. Sesongjusterte og glattede verdiindeksler	2*	1.3. Konjunkturbarometer. Kapasitetsutnyttingsgraden ved nåværende produksjonsnivå	3*
Ordre		1.4. Konjunkturbarometer. Faktorer som begrenser produksjonen i industrien	3*
2.1. Ordretilgang. Sesongjusterte og glattede verdiindeksler.....	2*	Ordre	
2.2. Ordrereserve. Sesongjusterte og glattede verdiindeksler	2*	2.1. Ordretilgang og ordrereserve i industri ialt	3*
Arbeidskraft		2.2. Ordretilgang og ordrereserve i bygg og anlegg i alt.....	3*
3.1. Arbeidsmarked. 1 000 personer og prosent.		Arbeidskraft	
Sesongjustert	4*	3.1. Arbeidsstyrke, sysselsatte og ukeverk fra AKU	5*
Produksjon		3.2. Arbeidsledige og beholdning av ledige stillinger	5*
4.1. Produksjon. Sesongjusterte volumindeksler. 2005=100.....	4*	Produksjon	
4.2. Produksjon og omsetning. Indeks. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	6*	4.1. Produksjon. Olje og naturgass	5*
Investeringer		4.2. Produksjon. Industri og kraftforsyning	5*
5.1. Antatte og utførte investeringer ifølge SSBs investeringsstatistikk. Mrd. kroner	6*	4.3. Produksjon. Innsatsvarer og energivarer	5*
5.2. Investeringer. Mrd. kroner. Næringslivets samlede årsanslag for investeringsåret gitt på ulike tidspunkter.....	6*	4.4. Produksjon. Investerings- og konsumvarer	5*
5.3. Igangsetting av nye bygg og bygg under arbeid	8*	4.5. Produksjonsindeks for bygg og anlegg.....	7*
Forbruk		4.6. Hotellovernattinger.....	7*
6.1. Forbruksindikatorer.....	8*	Investeringer	
Priser		5.1. Antatte og utførte investeringer i industri	7*
7.1. Pris- og kostnadsindeksler. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	10*	5.2. Årsanslag for investeringer i industri og bergverk gitt på ulike tidspunkter	7*
7.2. Produktpriser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	10*	5.3. Årsanslag for investeringer i oljevirksomheten gitt på ulike tidspunkter	7*
7.3. Prisindeksler. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	12*	5.4. Årsanslag for investeringer i kraftforsyning gitt på ulike tidspunkter	7*
7.4. Månedsfortjeneste og avtalt lønn. Indeks	12*	5.5. Bygg satt i gang. Boliger	9*
Finansmarked		5.6. Bygg satt i gang. Driftsbygg	9*
8.1. Utvalgte norske rentesatser. Prosent	12*	5.7. Bygg under arbeid	9*
8.2. Eurorenter og effektiv rente på statsobligasjoner. Prosent ..	13*	Forbruk	
8.3. Valutakurser, penge- og kreditindikatorer og aksjekursindeks for Oslo Børs	13*	6.1. Detaljomsetning	9*
Utenrikshandel		6.2. Varekonsumindeks	9*
9.1. Eksport og import av varer. Mill. kroner. Sesongjustert	14*	6.3. Førstegangsregistrerte nye personbiler	9*
9.2. Utenriksregnskap. Mill. kroner	14*	Priser	
		7.1. Pris- og kostnadsindeksler. Nivå og endring	11*
		7.2. Produktpriser. Nivå og endring	11*
		7.3. Boligpriser	11*
		7.4. Spotpris elektrisk kraft	11*
		7.5. Spotpris råolje, Brent Blend	11*
		7.6. Spotpris aluminium og eksportprisindeks for treforedlingsprodukter	11*
		Finansmarked	
		8.1. 3 måneders eurorente	15*
		8.2. Utlånsrente og innskuddsrente	15*
		8.3. Valutakursindeks	15*
		8.4. Norges Banks penge- og kreditindikator	15*
		Utenrikshandel	
		9.1. Utenrikshandel	15*
		9.2. Driftsbalansen	15*

1.1. Konjunkturbarometer, industri og bergverk. Sesongjustert og glattet

	Faktisk utvikling fra foregående kvartal og forventet utvikling i kommende kvartal. Diffusjonsindeks ¹				Kapasitets- utnytting Prosent	Generell be- dømmelse av utsiktene i kommende kvartal	Faktorer som begrenser produksjonen. Prosent av foretakene					
	Produksjon		Sysselsetting				Etter- spørsel	Kapasitet	Arbeids- kraft	Råstoff		
	Faktisk	Forventet	Faktisk	Forventet								
2011												
1. kvartal	55,8	60,0	54,1	53,9	79,6	60,2	64	6	5	4		
2. kvartal	56,1	58,8	54,9	53,4	79,9	57,4	64	6	6	3		
3. kvartal	54,8	58,3	54,2	52,8	79,7	56,2	65	6	6	4		
4. kvartal	54,0	57,6	53,8	52,3	79,6	56,2	66	6	7	4		
2012												
1. kvartal	53,0	58,4	53,9	52,7	79,7	56,3	64	7	7	4		
2. kvartal	52,2	58,4	54,1	52,3	79,7	56,0	63	7	7	4		
3. kvartal	51,4	58,0	53,8	51,5	79,8	55,7	64	7	8	3		
4. kvartal	50,8	57,8	52,7	50,9	79,8	55,3	64	6	7	3		
2013												
1. kvartal	50,2	56,9	51,8	49,9	79,7	55,0	65	6	7	3		
2. kvartal	51,0	55,4	51,9	49,3	79,5	55,0	65	5	6	3		
3. kvartal	53,0	54,9	52,4	49,2	79,4	54,1	64	6	6	3		

¹ Beregnet som summen av andelen av foretakene som har svart STØRRE og halvparten av andelen av foretakene som har svart UENDRET.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2.1. Ordretilgang. Sesongjusterte og glattede verdiindeks

	Ordrebasert industri. 2005=100					Bygg og anlegg. 2005=100			
	I alt	Metaller og metallvarer	Maskin-industri	Bygging av skip og oljeplattformer	Kjemiske råvarer	I alt	Anlegg	Bolig-bygg	Andre bygg
2011									
1. kvartal	142,6	130,5	177,6	121,7	167,8	132	156	109	134
2. kvartal	149,0	136,6	194,0	127,1	166,0	133	140	102	153
3. kvartal	148,9	137,0	196,3	126,8	158,1	117	142	82	129
4. kvartal	143,8	132,7	189,1	122,5	145,4	148	186	122	143
2012									
1. kvartal	136,8	125,3	179,3	119,1	130,8	143	197	111	134
2. kvartal	131,6	118,4	175,5	120,1	117,5	156	221	109	151
3. kvartal	129,1	114,1	181,9	124,2	108,2	120	130	107	122
4. kvartal	128,4	112,0	197,0	125,6	103,2	142	152	120	149
2013									
1. kvartal	128,1	111,2	214,2	121,4	100,9	146	193	103	147
2. kvartal	127,6	110,8	228,9	114,3	101,0	162	245	108	151
3. kvartal	126,7	110,7	238,5	107,1	102,5	131	181	100	123

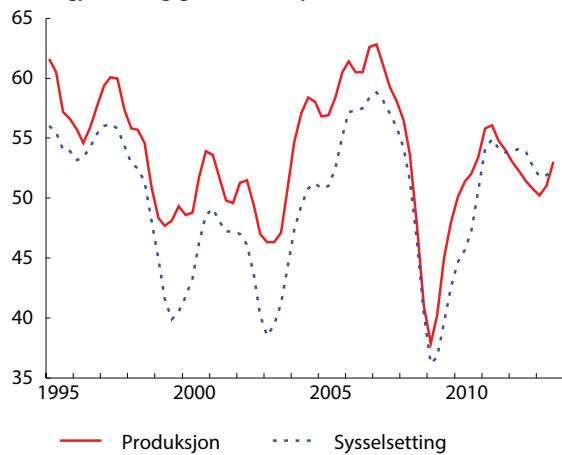
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2.2. Ordrereserve. Sesongjusterte og glattede verdiindeks

	Ordrebasert industri. 2005=100					Bygg og anlegg. 2005=100			
	I alt	Metaller og metallvarer	Maskin-industri	Bygging av skip og oljeplattformer	Kjemiske råvarer	I alt	Anlegg	Bolig-bygg	Andre bygg
2011									
1. kvartal	152,3	133,4	235,0	126,1	299,6	150	160	112	180
2. kvartal	160,7	135,2	256,3	138,2	268,6	159	166	121	194
3. kvartal	167,2	134,6	280,8	149,7	217,4	159	168	119	194
4. kvartal	172,0	131,5	305,4	160,7	157,9	176	211	130	196
2012									
1. kvartal	176,1	126,6	329,0	171,8	101,7	186	238	137	196
2. kvartal	180,9	121,4	352,8	183,1	61,9	193	257	134	204
3. kvartal	186,6	117,3	378,9	193,1	43,7	188	233	140	200
4. kvartal	192,3	114,7	407,6	200,8	39,5	184	214	144	202
2013									
1. kvartal	196,8	113,4	435,5	205,8	39,2	192	228	144	212
2. kvartal	199,9	112,9	458,6	208,4	39,3	202	255	144	220
3. kvartal	201,2	112,7	473,6	209,4	39,2	200	249	147	216

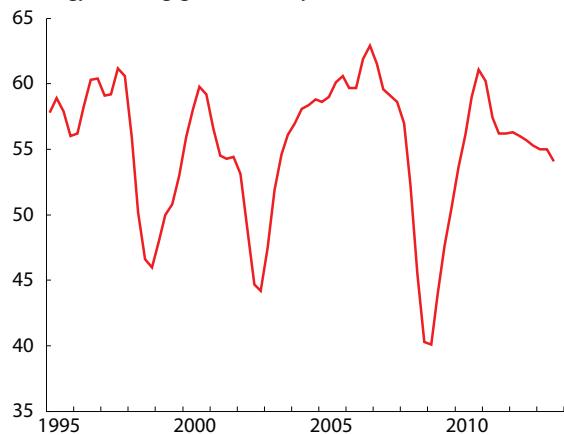
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 1.1 Konjunkturbarometer: Industri og bergverk
Produksjon og sysselsetting, faktisk utvikling, kvartal.
Sesongjustert og glattet diffusjonsindeks 1). Prosent

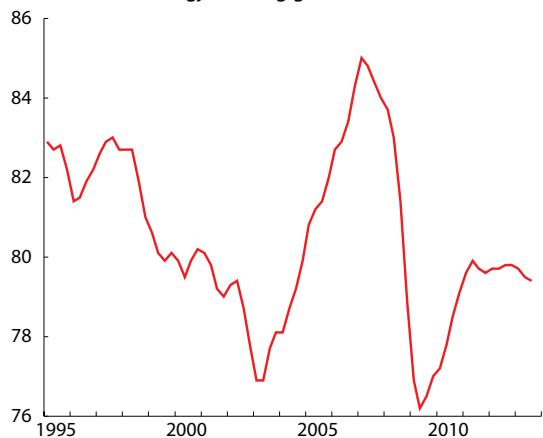
1) Se fotnote 1) til tabell 1.1
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 1.2 Konjunkturbarometer: Industri og bergverk
Generell bedømmelse av utsiktene, neste kvartal.
Sesongjustert og glattet diffusjonsindeks 1). Prosent

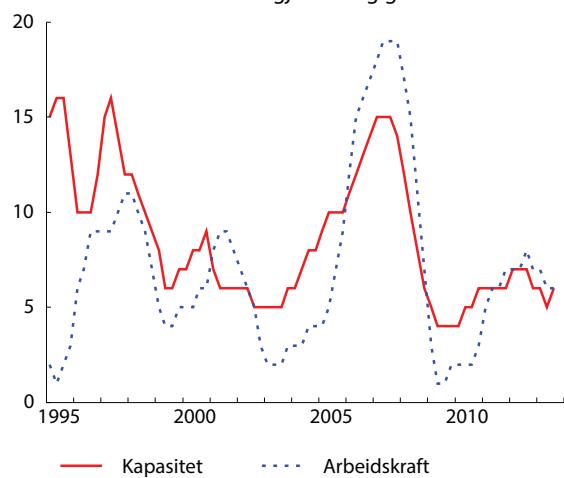
1) Se fotnote 1) til tabell 1.1
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 1.3 Konjunkturbarometer: Industri og bergverk
Kapasitetsutnyttingsgraden ved nåværende produksjonsnivå, kvartal. Sesongjustert og glattet. Prosent

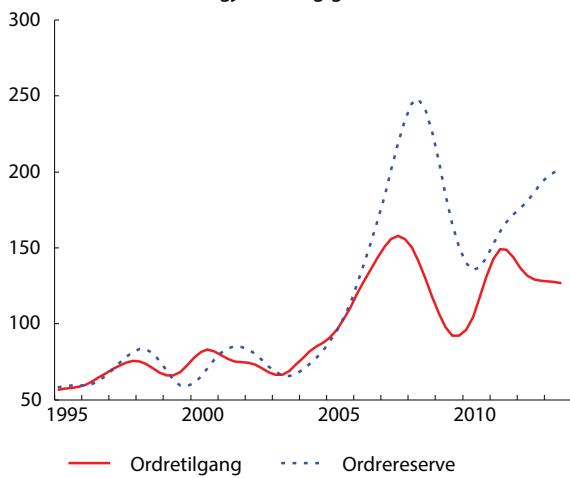
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 1.4 Konjunkturbarometer: Industri og bergverk
Faktorer som begrenser produksjonen, kvartal.
Andel av foretakene. Sesongjustert og glattet. Prosent

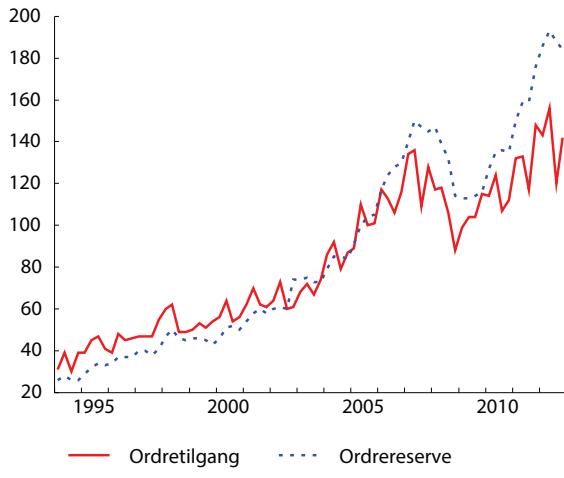
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 2.1 Ordre (kvartal). Ordrebaser industri ialt
Ordretilgang og ordrereserve.
Verdiindeks. Sesongjustert og glattet. 2005=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 2.2 Ordre (kvartal). Bygg og anlegg ialt
Ordretilgang og ordrereserve.
Verdiindeks. 2005=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

3.1. Arbeidsmarked. 1000 personer og prosent. Sesongjustert

	Arbeidkraftundersøkelsen ¹					NAV			Sykefraværstatistikk	
	Sysselsatte	Utførte ukeverk (37,5 timer)	Arbeids- styrken	Arbeids- ledige	Arbeids- ledighet. Prosent av arbeids- styrken	Registrerte ledige	Registrerte ledige og personer på tiltak	Tilgang på ledige stillingen	Beholdning av ledige stillingen	Syke- fraværs- prosent ²
2008	2 524	1 951	2 591	67	2,6	42,5	53,4	29,7	26,6	7,0
2009	2 508	1 884	2 590	82	3,2	69,3	86,9	21,6	23,8	7,5
2010	2 508	1 897	2 602	94	3,6	74,6	91,3	19,6	24,3	6,8
2011	2 543	1 942	2 629	86	3,3	69,4	84,4	20,6	26,7	6,7
2012	2 591	1 980	2 677	86	3,2	65,7	82,5	19,6	..	6,5
2012										
Juni	2 589	1 986	2 673	84	3,1	66,6	83,5	18,7	..	6,0
Juli	2 588	1 988	2 670	82	3,1	67,0	83,5	21,5	..	6,3
August	2 594	2 006	2 677	83	3,1	65,8	82,4	17,8	..	6,3
September	2 604	1 987	2 688	84	3,1	65,5	82,0	19,2	..	6,3
Oktober	2 602	1 986	2 690	88	3,3	65,1	81,6	20,7	..	6,7
November	2 591	1 962	2 686	94	3,5	65,5	81,9	17,6	..	6,7
Desember	2 592	1 981	2 688	96	3,6	66,1	82,0	19,1	..	6,7
2013										
Januar	2 592	1 976	2 689	98	3,6	65,6	81,8	19,3	..	7,2
Februar	2 599	1 981	2 693	95	3,5	66,1	82,5	19,3	..	7,2
Mars	2 596	1 969	2 695	99	3,7	67,2	83,2	13,7	..	7,2
April	2 596	1 967	2 690	94	3,5	67,2	83,8	26,2	..	6,0
Mai	2 601	1 977	2 694	93	3,5	69,4	85,9	15,0	..	6,0
Juni	2 609	1 978	2 699	90	3,3	69,1	86,1	17,2	..	6,0
Juli	2 613	1 975	2 710	97	3,6	69,5	86,6	18,7	..	..
August	2 617	1 970	2 712	96	3,5	70,6	87,2	15,7	..	..
September	2 620	1 975	2 714	93	3,4	72,1	88,4	16,7	..	..
Oktober	..	..	..	..	..	72,9	89,0	18,1	..	..
November	..	..	..	..	..	73,9	89,4	16,2	..	..

¹ Tre måneders glidende sentrert gjennomsnitt. Tallene for februar, mai, august og november gir gjennomsnittet for henholdsvis 1., 2., 3. og 4. kvartal.² Egen- og legemeldte sykefraværsdagsverk som prosent av avtalte dagsverk, kvartalstall.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og NAV.

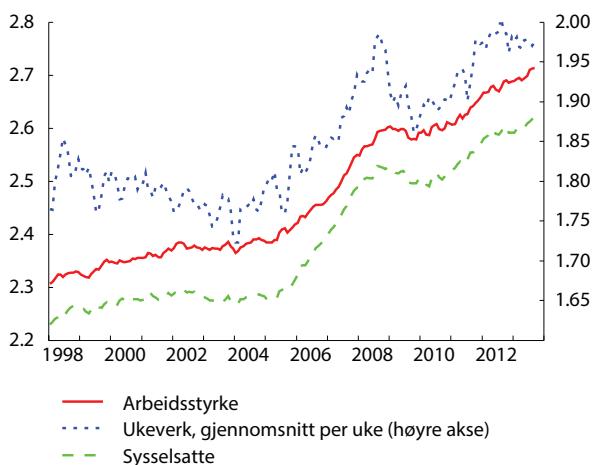
4.1. Produksjon. Sesongjusterte volumindeks. 2005=100

	Etter næring				Etter sluttanvendelse				Energi- varer
	Total indeks ¹	Utvinning og utvinnings- tjenester	Industri	Kraft- forsyning	Innats- varer	Investerings- varer	Konsum- varer	Energi- varer	
2008	97,1	90,2	114,7	103,7	107,7	142,2	100,8	91,1	
2009	93,3	87,6	107,6	95,8	99,9	144,7	94,4	87,6	
2010	88,1	80,2	110,4	91,0	105,2	143,7	95,9	79,7	
2011	83,7	73,6	112,0	93,7	111,4	149,7	93,6	73,1	
2012	85,2	73,5	114,5	108,6	112,8	162,7	95,4	73,8	
2012									
Mai	89,0	75,1	115,7	119,5	113,7	162,4	97,6	74,2	
Juni	89,7	77,4	115,3	111,9	112,2	163,1	97,6	76,8	
Juli	86,4	72,8	115,6	107,5	111,6	163,6	97,1	71,9	
August	87,5	73,2	117,7	110,7	115,5	168,9	98,1	72,1	
September	84,0	68,6	117,1	107,1	113,3	169,2	96,5	65,9	
Oktober	86,2	72,9	116,3	99,8	116,1	169,7	95,0	71,6	
November	83,4	68,8	116,4	98,1	113,3	170,8	96,2	68,3	
Desember	84,5	69,8	116,8	103,2	114,2	171,6	96,4	70,5	
2013									
Januar	80,7	68,7	117,4	101,4	116,4	172,8	94,1	68,2	
Februar	79,4	66,6	118,5	99,5	114,5	177,6	94,9	65,6	
Mars	80,5	67,8	117,9	105,9	118,0	177,4	95,1	68,9	
April	83,9	72,2	120,8	98,7	116,5	183,2	93,1	69,7	
Mai	84,4	72,9	119,0	104,5	117,5	181,9	91,5	71,6	
Juni	84,8	72,4	122,1	105,6	118,6	186,3	93,0	72,1	
Juli	87,2	76,0	122,1	101,1	122,6	187,1	95,8	73,4	
August	83,7	71,7	121,1	100,5	119,3	184,4	94,0	70,6	
September	84,3	72,8	120,8	97,3	120,0	183,9	90,7	69,3	

¹ Olje- og gassutvinning, industri, bergverk og kraftforsyning.

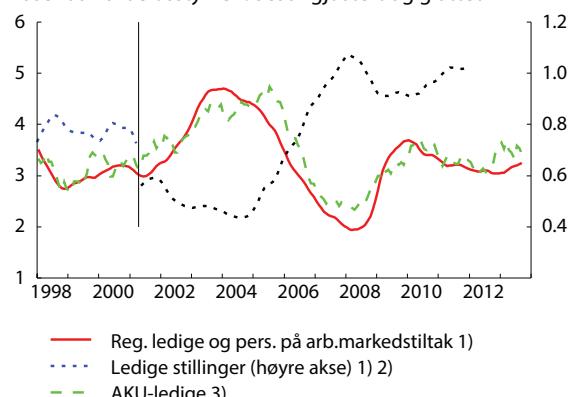
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 3.1 Arbeidsstyrke, sysselsatte og ukeverk
Millioner. Sesongjusterte og glattede månedstall.

Kilde: Arbeidkraftundersøkelsen, Statistisk sentralbyrå.

Fig. 3.2 Arbeidsledige og beholdning av ledige stillinger, månedstall
Prosent av arbeidsstyrken. Sesongjustert og glattet

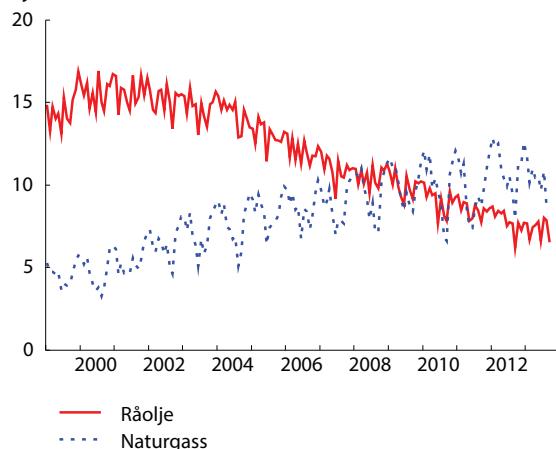
1) Justert bakover for brudd i serien fra januar 99.

2) Brudd i serien fom. mai 2001.

3) Brudd i serien fom. 2006.

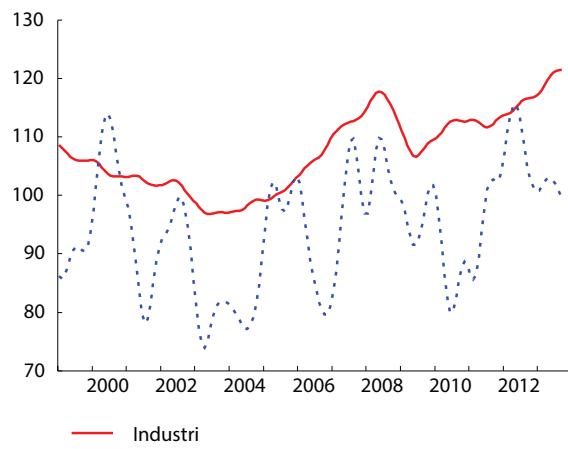
Kilde: NAV og Statistisk sentralbyrå.

Fig. 4.1 Produksjon: Olje og naturgass
Råolje (mill Sm3) og naturgass (mrd. Sm3)
Ujusterte månedstall 1).

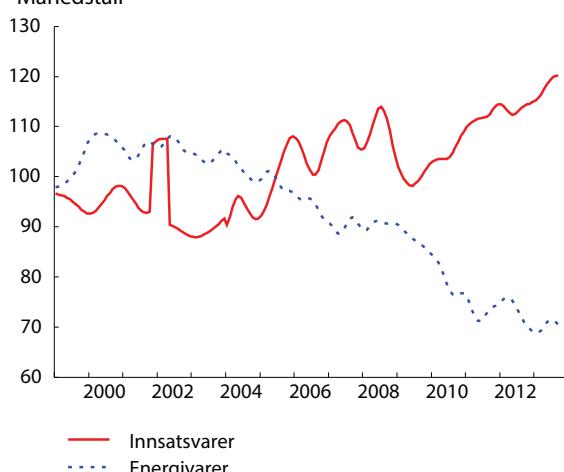
1) Brudd i seriene fra og med 2004.
Kilde: Oljedirektoratet.

Fig. 4.2 Produksjon: Industri og kraftforsyning
Sesongjusterte og glattede volumindekser. 2005=100
Månedstall

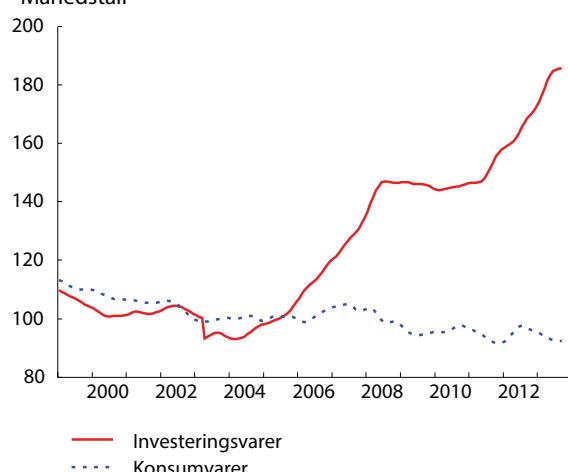
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 4.3 Produksjon: Innsatsvarer og energivarer
Sesongjusterte og glattede volumindekser. 2005=100
Månedstall

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 4.4 Produksjon: Investerings- og konsumvarer
Sesongjusterte og glattede volumindekser. 2005=100
Månedstall

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

4.2. Produksjon og omsetning. Indekser

	Bygge- og anleggsproduksjon. Volum						Næringslivstjenester og omsetning og drift av fast eiendom. Verdi			Hotellomsetning. Verdi	
	I alt		Bygg i alt		Anlegg		Omsetning og drift av fast eiendom. Nivå	Faglig, vitskaplig og teknisk tjenesteyting. Nivå	Forretningsmessig tjenesteyting. Nivå		
	Sesongjustert nivå	Trend. Endring fra forrige periode. Årlig rate. Prosent	Sesongjustert nivå	Trend. Endring fra forrige periode. Årlig rate. Prosent	Sesongjustert nivå	Trend. Endring fra forrige periode. Årlig rate. Prosent					
	2005=100						2005=100		1992=100		
2010	104,2	0,1	104,5	0,4	101,9	-1,5	187,7	161,7	158,9	229,1	
2011	107,4	3,0	105,2	0,7	113,6	11,1	196,7	168,1	178,4	244,2	
2012	115,4	7,6	110,2	4,8	132,5	17,5	208,5	186,5	193,9	255,6	
2011											
1. kvartal	106,4	4,3	107,8	4,3	100,0	4,5	190,6	154,9	159,7	220,8	
2. kvartal	105,6	0,2	104,7	-1,9	107,5	7,8	195,5	170,1	172,6	249,1	
3. kvartal	100,2	1,6	96,8	-1,3	110,9	11,3	197,2	147,4	181,7	284,0	
4. kvartal	117,2	6,0	111,7	1,6	135,5	20,4	203,6	197,4	189,3	222,3	
2012											
1. kvartal	117,1	10,1	113,9	5,7	127,0	27,0	206,2	173,0	178,7	236,4	
2. kvartal	115,1	9,0	111,0	6,0	128,4	19,4	207,9	185,3	190,1	256,9	
3. kvartal	107,7	7,5	100,9	4,2	130,9	18,0	208,5	165,3	200,6	296,7	
4. kvartal	121,6	3,8	115,2	3,1	143,4	5,8	207,6	219,7	206,4	232,3	
2013											
1. kvartal	117,2	0,1	112,4	-1,3	133,3	5,0	208,4	185,3	192,0	227,4	
2. kvartal	119,9	4,2	112,5	1,4	146,2	13,9	212,1	198,6	209,3	282,8	
3. kvartal	111,9	3,9	105,0	4,1	136,6	4,4	210,0	174,8	208,3	295,4	

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

5.1. Antatte og utførte investeringer ifølge SSBs investeringsstatistikk.¹ Mrd. kroner

	Industri		Kraftforsyning		Oljevirksomhet (ujustert)						
	Antatte, sesongjust.	Utført, ujustert	Utført, sesongjust.	Utført	Antatte i alt	I alt	Leting	Utbygging	Felt i drift	Rørtransport	
2010	.	18,0	18,0	14,6	.	124,9	25,5	30,4	62,2	0,6	
2011	.	18,8	18,8	16,9	.	145,5	27,1	37,5	75,5	0,5	
2012	.	19,5	19,5	19,2	.	172,1	27,0	52,0	89,0	0,3	
2011											
4. kvartal	5,6	6,2	4,8	5,4	47,1	40,3	6,5	10,8	21,8	0,1	
2012											
1. kvartal	5,7	4,0	5,1	3,4	46,9	38,4	6,6	10,5	20,5	0,1	
2. kvartal	5,4	5,1	5,0	4,5	48,3	43,0	6,4	12,4	23,2	0,0	
3. kvartal	5,2	4,1	4,5	4,9	50,0	43,2	6,0	13,7	22,2	0,1	
4. kvartal	5,3	6,3	4,9	6,4	55,8	47,5	7,9	15,4	23,2	0,1	
2013											
1. kvartal	4,9	3,6	4,6	3,3	49,4	44,7	6,6	13,1	23,9	0,3	
2. kvartal	5,6	5,2	5,1	5,3	54,0	51,6	7,8	15,4	27,6	0,7	
3. kvartal	5,4	4,4	4,9	5,2	58,4	.	.	.	.	.	
4. kvartal	5,3	.	.	.	.	.	.	.	.	.	

¹ Tallene for antatte og utførte investeringer i et kvartal er hentet fra henholdsvis investeringsundersøkelsen forrige og samme kvartal.

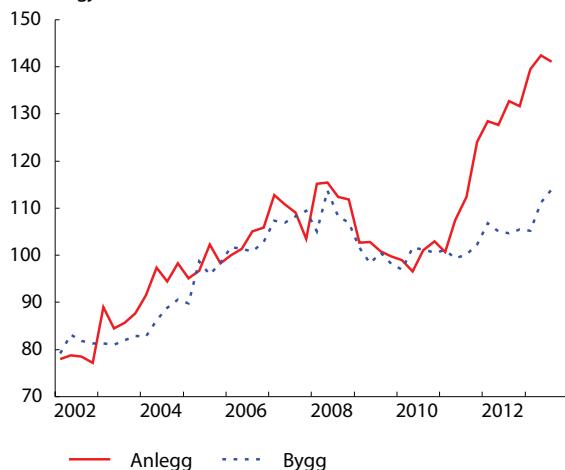
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

5.2. Investeringer. Mrd. kroner. Næringens samlede årsanslag for investeringsåret (år t) gitt på ulike tidspunkter i året før investeringsåret (t-1), i investeringsåret (t) og året etter investeringsåret (t+1)

	Industri og bergverksdrift				Kraftforsyning				Oljevirksomhet			
	2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014
År t-1												
2. kvartal	15,7	16,0	15,3	16,3	19,0	19,6	21,1	23,2	146,3	143,2	194,3	208,2
3. kvartal	16,4	17,3	16,3	16,2	20,1	20,7	21,4	23,2	148,8	172,0	204,0	215,1
4. kvartal	18,9	18,4	17,0	18,2	18,4	20,0	20,3	22,2	150,8	184,6	207,8	..
År t												
1. kvartal	20,2	19,8	18,7	..	18,9	22,3	22,2	..	141,1	186,0	198,7	..
2. kvartal	19,8	21,0	20,5	..	18,7	21,7	20,7	..	144,4	186,7	211,3	..
3. kvartal	20,9	21,2	21,2	..	19,0	20,9	20,9	..	151,7	184,9	212,8	..
4. kvartal	20,1	20,5	20,9	..	17,3	19,4	20,7	..	152,6	180,6	..	..
År t+1												
1. kvartal	20,1	20,9	..	..	16,9	19,2	..	..	146,0	172,5	..	..

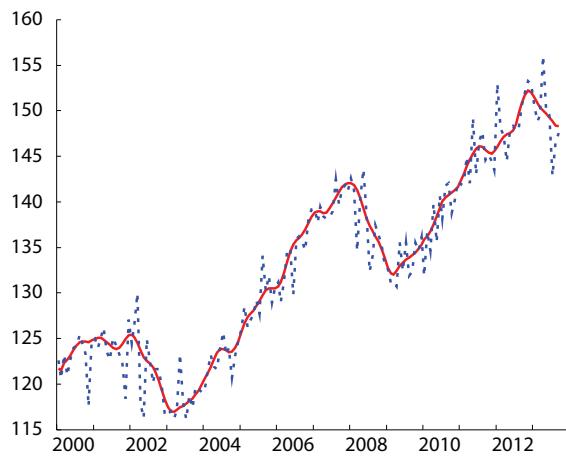
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 4.5 Produksjonsindeks for bygg og anlegg
Kvartalsvis volumindeks. 2005=100.
Sesongjustert

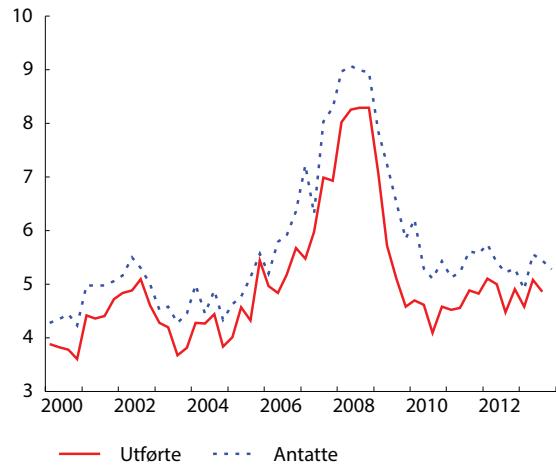
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 4.6 Hotellovernattinger
Månedsindeks. 1992=100. Sesongjustert og trend

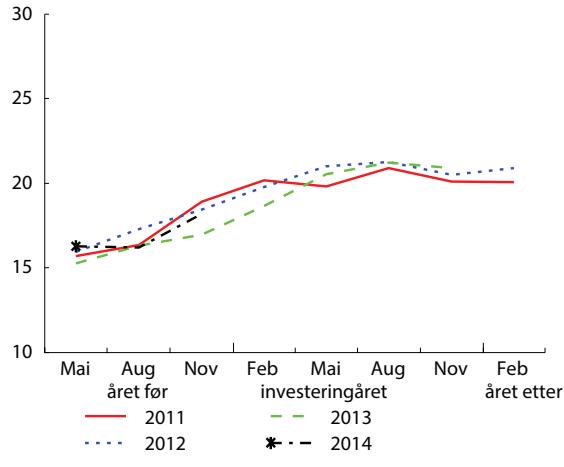
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.1 Investeringer: Industri
Antatte og utførte per kvartal. Milliarder kroner.
Sesongjustert

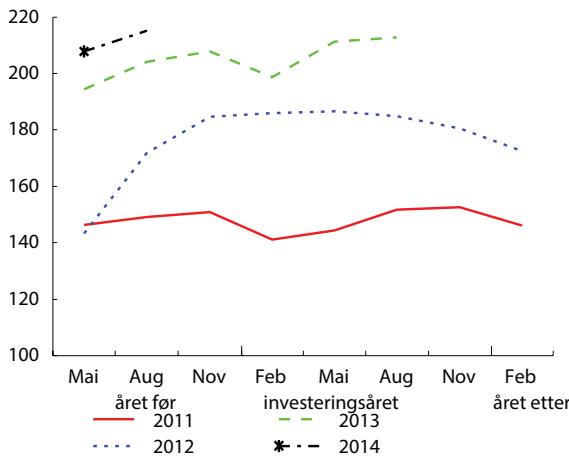
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Fig. 5.2 Investeringer: Industri og bergverksdrift
Årsanslag gitt på ulike tidspunkter. 2011-2014
Milliarder kroner

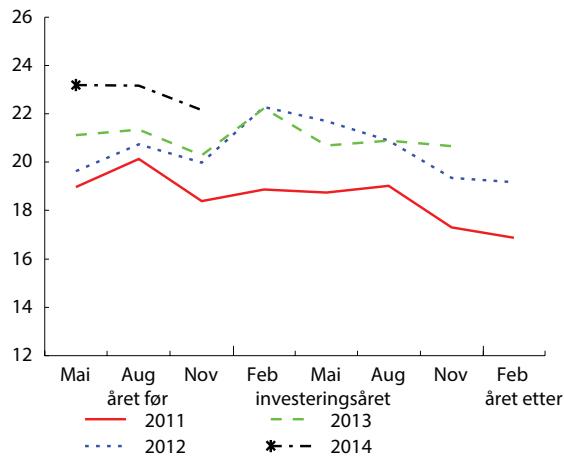
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.3 Investeringer: Oljevirksomhet
Årsanslag gitt på ulike tidspunkter. 2011-2014
Milliarder kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.4 Investeringer: Kraftforsyning
Årsanslag gitt på ulike tidspunkter. 2011-2014
Milliarder kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

5.3. Igangsetting av nye bygg og bygg under arbeid

	Bygg satt igang						Bygg under arbeid. Bruksareal. 1000 kvm. Utgangen av perioden	
	Antall boliger		Bolig bruksareal. 1000 kvm.			Andre bygg. Bruksareal. 1000 kvm. Trend ¹	Boliger. Trend	Andre bygg. Trend
	Sesongjustert nivå	Trend. Endring fra forrige periode. Årlig rate. Prosent	Sesongjustert nivå	Trend. Endring fra forrige periode. Årlig rate. Prosent	Årlig rate. Prosent			
2009	19 748	-24,0	2 749	-19,0	-	5 043	4 723	8 948
2010	21 145	7,0	3 059	11,0	-	5 727	5 112	10 227
2011	27 735	31,0	3 805	24,0	-	5 491	5 796	9 687
2012	30 189	9,0	4 039	6,0	-	5 505	5 966	9 483
2012								
Juni	2 944	39,8	365	34,0	-	419	5 951	9 470
Juli	2 870	23,5	369	25,1	-	407	5 976	9 510
August	2 727	7,4	362	15,7	-	392	6 002	9 545
September	2 938	-5,2	379	6,6	-	378	6 024	9 569
Oktober	2 394	-15,3	319	-1,7	-	366	6 042	9 578
November	2 366	-22,9	326	-8,4	-	358	6 059	9 582
Desember	2 726	-26,1	374	-12,7	-	355	6 073	9 598
2013								
Januar	2 347	-25,7	340	-13,8	-	357	..	..
Februar	3 050	-20,1	362	-12,4	-	364	..	..
Mars	2 304	-13,4	360	-8,4	-	373	..	..
April	2 425	-4,4	318	-4,5	-	385	..	..
Mai	2 257	0,5	326	-2,5	-	396	..	..
Juni	2 485	3,6	331	-0,4	-	405	..	..
Juli	2 145	6,2	307	1,1	-	410	..	..
August	2 555	7,2	352	2,9	-	412	..	..
September	2 537	16,4	363	9,6	-	410	..	..
Oktober	2 650	8,6	353	0,7	-	406	..	..

¹ Tallene omfatter ikke bygg til jordbruk, skogbruk og fiske.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

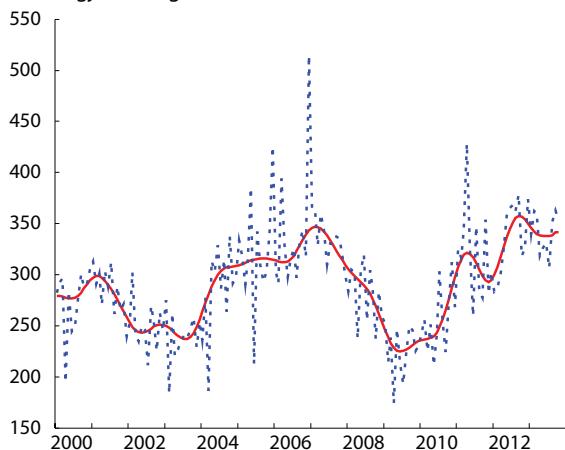
6.1. Forbruksindikatorer

	Detaljomsetningsvolum		Varekonsumindeks ¹		Førstegangsregistrerte personbiler		Hotellovernattinger, ferie og fritid	
	Sesongjustert indeks	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate	Sesongjustert indeks	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate	Sesongjustert nivå. 1000 biler	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate	Sesongjustert nivå. 1000 overnattinger	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate
	2005=100	2005=100	2005=100	2005=100	2005=100	2005=100	2005=100	2005=100
2008	114,7	2,2	113,6	1,4	11,5	-14,6	8 358,0	-3,1
2009	115,4	0,4	113,3	-0,4	10,5	-4,4	8 355,0	2,0
2010	117,3	1,7	119,3	5,3	13,3	30,5	8 911,0	7,6
2011	119,7	2,2	121,0	1,6	14,1	6,2	9 382,0	4,9
2012	..	3,2	123,8	2,5	14,3	2,0	9 568,0	3,8
2012								
Juli	124,0	0,8	124,8	1,0	14,5	1,1	802,0	3,1
August	124,0	0,2	124,8	0,2	14,5	0,8	785,0	4,6
September	124,7	0,2	125,7	0,2	14,4	3,0	801,0	3,1
Okttober	123,8	0,9	125,1	1,0	14,7	4,1	802,0	1,5
November	123,9	-2,0	125,0	2,1	14,4	5,3	849,0	1,5
Desember	124,2	3,6	125,5	3,1	13,1	6,2	816,0	0,0
2013								
Januar	125,4	4,4	126,5	3,6	15,0	4,9	795,0	-3,0
Februar	125,9	4,4	127,2	3,0	15,6	4,2	788,0	-4,4
Mars	126,0	3,4	127,2	1,1	14,5	1,8	698,0	-5,9
April	125,0	1,9	126,3	-1,1	15,2	0,1	908,0	-4,5
Mai	127,3	0,4	126,9	-2,9	14,3	-0,2	799,0	-4,5
Juni	127,0	-0,6	127,3	-3,5	15,0	0,2	779,0	-3,0
Juli	125,2	-1,1	124,3	-3,1	13,6	-1,0	766,0	-1,5
August	125,4	-1,0	125,0	-2,2	14,7	-4,9	761,0	-1,5
September	126,3	-0,3	125,7	-1,0	14,9	-9,4	780,0	1,5
Okttober	125,0	0,8	125,0	0,0	14,5	-11,6	..	..
November	..	..	..	..	14,2	-11,0	..	..

¹ Indikatoren bygger på informasjon om detaljomsetningsvolum, førstegangsregistrering av personbiler (antall) og volumindikatorer for omsetning av tobakk, øl, mineralvann, elektrisk kraft, bensin, brensel og fjernvarme. Vektene er hentet fra det kvartalsvisne nasjonalregnskapet (KNR).

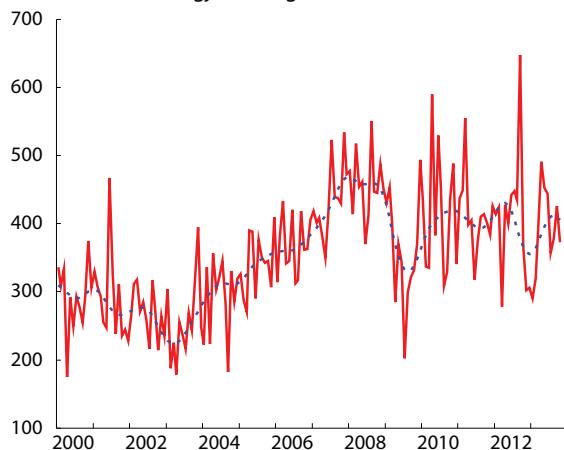
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.5 Bygg satt igang. Boliger
Bruksareal. 1000 kvm. månedstall
Sesongjustert og trend

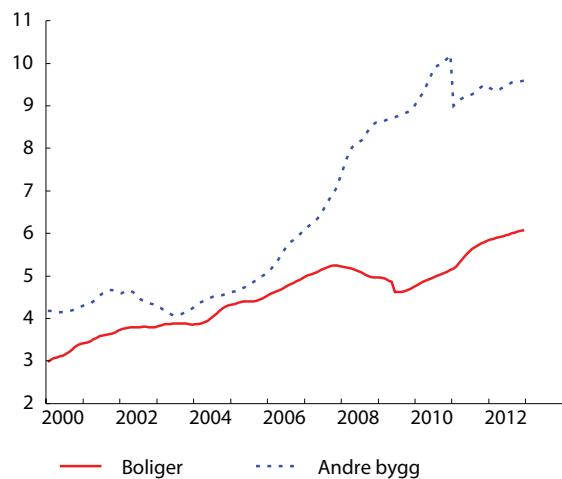
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.6 Bygg satt igang. Driftsbygg
Bruksareal. 1000 kvm.
Månedstall. Sesongjustert og trend.

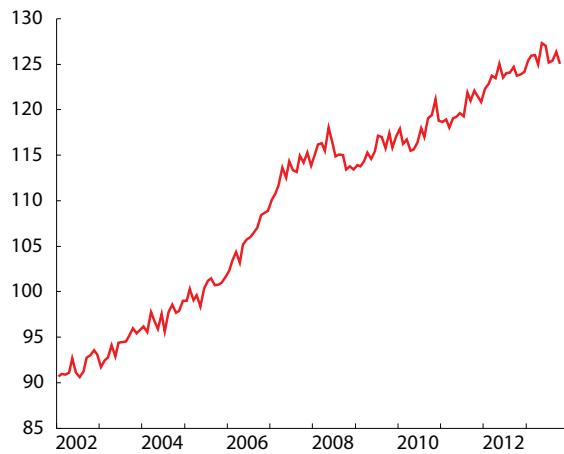
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.7 Bygg under arbeid
Bruksareal. Mill. kvm. Månedstall. Trend

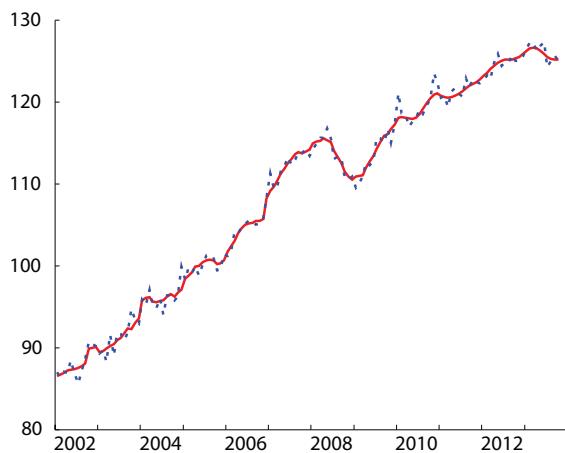
1) Brudd i statistikken for andre bygg fom. 2011.
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 6.1 Detaljomsetning
Volumindeks. Månedstall. Sesongjustert
2005=100

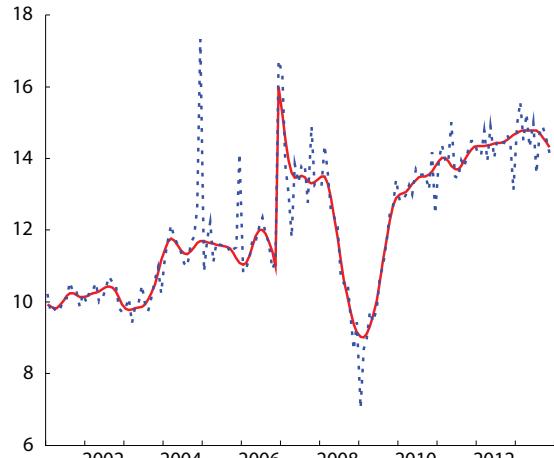
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 6.2 Varekonsumindeks
Volum. Månedstall. Sesongjustert og trend
2005=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 6.3 Førstegangsregistrerte personbiler
1000 stk. Månedstall. Sesongjustert og trend

Kilde: Vegdirektoratet og Statistisk sentralbyrå.

7.1. Pris- og kostnadsindeks. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før

	Konsumprisindeks (KPI)		KPI ekskl. energiproprodukter		KPI-JAE ¹		Harmonisert konsumprisindeks		Førstegangsomsetning innenlands		Byggekostnadsindeks for boliger	
	Nivå	Endring	Nivå	Endring	Endring	Norge Endring	Euroomr. Endring	Nivå	Endring	Nivå	Endring	
	1998=100		1998=100					2000=100		2000=100		
2008	123,1	3,8	118,2	2,5	2,6	3,4	3,3	130,3	9,0	139,9	5,7	
2009	125,7	2,1	121,4	2,7	2,6	2,3	0,3	130,1	-0,2	143,2	2,3	
2010	128,8	2,5	123,1	1,4	1,4	2,4	1,6	137,8	5,9	147,7	3,2	
2011	130,4	1,2	124,4	1,1	0,9	1,2	2,7	144,8	5,1	153,1	3,6	
2012	131,4	0,8	126,2	1,4	1,2	0,4	2,5	144,3	-0,4	157,9	3,1	
2012												
Mai	131,7	0,5	126,6	1,5	1,4	0,2	2,4	144,0	-1,6	157,5	2,9	
Juni	131,1	0,5	126,2	1,4	1,2	0,0	2,4	142,9	-1,6	157,6	2,8	
Juli	130,5	0,2	126,3	1,5	1,3	-0,2	2,4	142,2	-1,7	157,8	2,9	
August	130,0	0,5	125,4	1,4	1,2	0,0	2,6	143,5	0,1	158,5	3,3	
September	131,2	0,5	126,7	1,3	1,1	0,1	2,6	143,2	-0,1	158,6	3,3	
Okttober	131,9	1,1	126,7	1,3	1,1	0,8	2,5	144,1	0,5	159,0	3,0	
November	132,0	1,1	126,8	1,4	1,3	0,9	2,2	144,6	0,3	159,8	3,0	
Desember	132,4	1,4	126,6	1,1	1,1	1,1	2,2	145,1	1,3	159,8	3,0	
2013												
Januar	132,1	1,3	126,1	1,1	1,2	1,2	2,0	145,4	0,6	160,5	3,1	
Februar	133,0	1,0	126,9	1,0	1,1	0,6	1,9	145,5	-0,7	161,0	3,1	
Mars	133,4	1,4	127,2	1,0	0,9	1,1	1,7	146,2	0,6	161,0	2,7	
April	134,2	1,9	127,9	1,3	1,5	1,8	1,2	145,7	0,3	161,3	2,7	
Mai	134,3	2,0	128,4	1,4	1,4	1,8	1,4	144,5	0,3	162,1	2,9	
Juni	133,8	2,1	128,0	1,4	1,4	1,9	1,6	143,9	0,7	162,2	2,9	
Juli	134,4	3,0	128,5	1,7	1,8	2,8	1,6	146,9	3,3	162,4	2,9	
August	134,2	3,2	128,4	2,4	2,5	3,3	1,3	147,0	2,4	163,3	3,0	
September	134,9	2,8	128,9	1,7	1,7	2,6	1,1	147,4	2,9	163,2	2,9	
Okttober	135,1	2,4	129,0	1,8	1,9	2,3	0,7	147,4	2,3	163,5	2,8	

¹ Justert for avgiftsendringer og uten energivarer.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

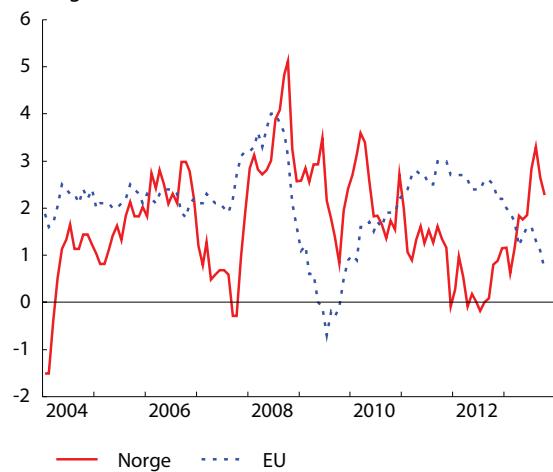
7.2. Produktpriser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før der det framgår

	Produsentprisindeks ¹ . Industri		Spotpriser				Eksportprisindeks, treforedlingsprodukter. 2000=100		Eksportpris, laks. Nivå. NOK pr. kg	
	Nivå. 2000=100	Endring	Elektrisk kraft, systempris. Øre pr. kWh	Brent Blend. NOK pr. fat	Brent Blend. USD pr. fat	Aluminium. NOK pr. tonn				
2007	127,9	5,9	22,4	422,5	72,7	12 847,9	136,8		26,6	
2008	135,9	6,3	36,9	536,4	98,4	12 322,5	137,1		27,0	
2009	136,0	0,2	30,7	388,1	62,6	8 995,0	154,0		30,9	
2010	145,0	6,6	42,5	484,3	80,3	12 510,6	174,4		37,3	
2011	155,7	7,5	36,7	620,5	110,9	12 662,5	221,3		33,0	
2012	157,8	1,3	23,4	648,7	111,7	11 726,8	208,7		27,6	
2012										
Juni	156,9	0,4	18,9	576,3	95,9	11 374,6	221,3		26,8	
Juli	157,6	0,6	10,3	622,4	102,7	11 405,7	222,2		27,0	
August	158,0	1,7	17,3	664,8	112,7	10 893,0	207,8		28,0	
September	158,9	2,1	18,8	649,5	113,0	11 755,0	200,2		26,3	
Okttober	157,4	1,3	25,7	636,7	111,5	11 170,6	189,8		25,7	
November	156,0	0,5	25,1	625,8	109,5	11 134,0	188,5		27,0	
Desember	155,3	0,2	31,6	612,6	109,2	11 694,5	186,3		30,1	
2013										
Januar	155,1	-1,2	30,6	623,4	112,3	11 376,9	205,0		34,7	
Februar	156,1	-1,1	29,5	645,9	116,1	11 369,9	203,7		36,4	
Mars	157,7	-1,2	33,6	633,6	109,6	11 026,4	204,2		37,6	
April	156,7	-2,4	34,6	599,1	103,4	10 786,0	199,3		42,0	
Mai	156,0	-1,5	27,9	601,3	103,3	10 645,9	178,9		42,5	
Juni	155,4	-1,0	25,8	607,6	103,3	10 720,1	196,8		40,9	
Juli	158,1	0,3	26,7	647,6	107,4	10 676,9	196,3		44,1	
August	158,9	0,6	28,1	659,5	110,4	10 801,9	220,2		40,7	
September	159,2	0,2	30,7	665,2	111,3	10 444,1	189,1		33,5	
Okttober	159,4	1,3	31,1	651,2	109,4	10 796,7	..		37,6	
November	..	..	30,1	657,5	107,9	..	..		..	

¹ Motsett til den ordinære produsentprisindeksen, kan denne revideres i etterkant. Den helt korrekte betegnelsen på denne statistikken er vareprisindeksen.

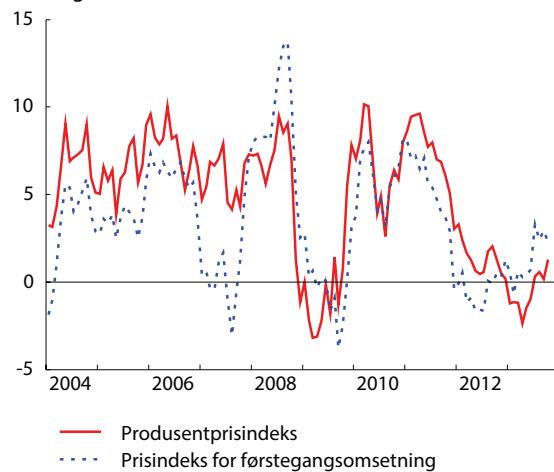
Kilde: Statistisk sentralbyrå og Reuters EcoWin.

Fig. 7.1 Harmonisert konsumprisindeks
Norge og EU
Endring fra samme måned året før. Prosent

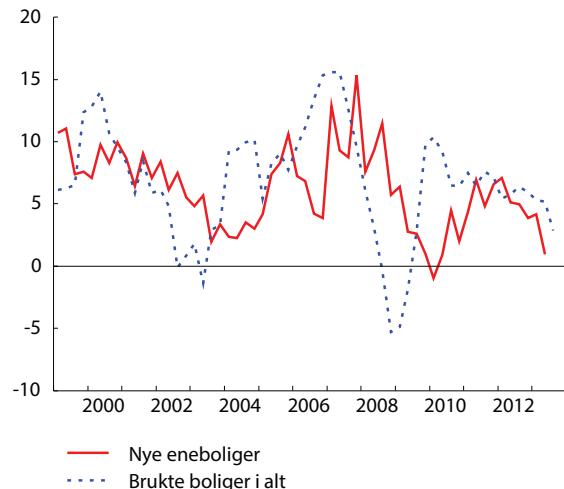
Kilde: Eurostat.

Fig. 7.2 Produsentprisindeks for industri og
prisindeks for førstegangsomsetning innenlands
Endring fra samme måned året før. Prosent

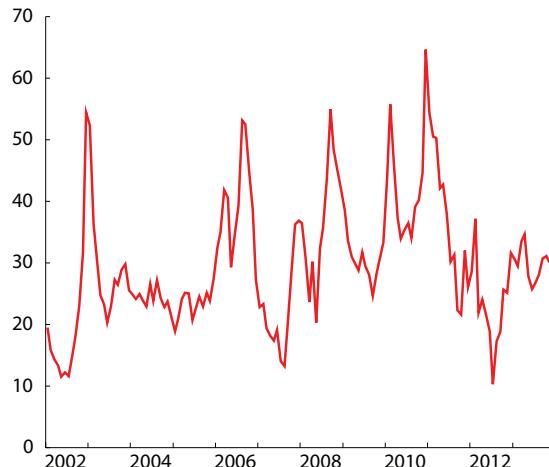
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 7.3 Boligpriser
Endring fra samme kvartal året før. Prosent

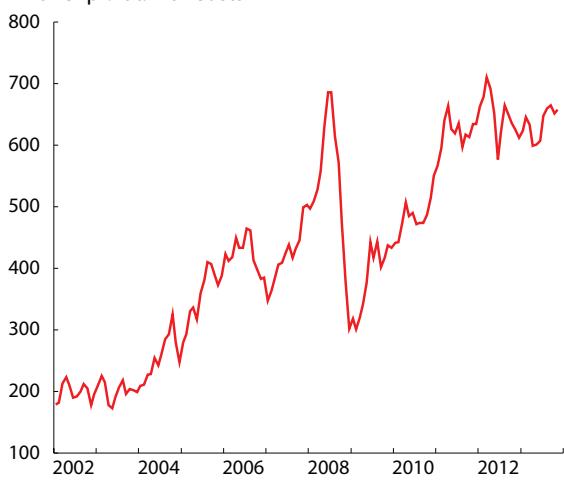
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 7.4 Spotpris elektrisk kraft, systempris
Øre pr. kWh. Månedstall

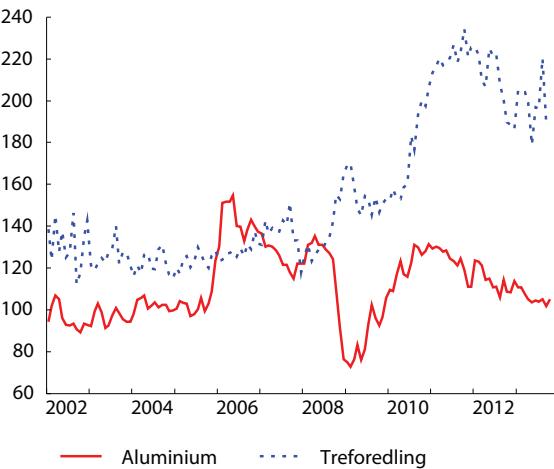
Kilde: Nord Pool.

Fig. 7.5 Spotpris råolje, Brent Blend
Kroner pr. fat. Månedstall

Kilde: Reuters EcoWin.

Fig. 7.6 Spotpris aluminium og eksportpris for
treforedlingsprodukter
Månedsindeks. 1994=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

7.3. Prisindeks. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før

	Engroshandel		Nye eneboliger		Boligpriser (brukte boliger)							
	Nivå	Endring	Nivå	Endring	Alle boligtyper		Enebolig		Småhus		Blokkleilighet	
					Nivå	Endring	Nivå	Endring	Nivå	Endring	Nivå	Endring
	2005=100		2000=100		2005=100		2005=100		2005=100		2005=100	
2009	113,7	-0,5	174,4	3,2	129,1	2,2	130,1	1,5	129,4	1,9	126,3	4,6
2010	118,8	4,4	177,2	1,6	139,7	8,3	140,6	8,1	141,6	9,5	135,6	7,4
2011	126,6	6,6	187,3	5,7	150,9	8,0	150,6	7,2	152,9	8,0	149,4	10,2
2012	128,9	1,9	197,1	5,3	160,9	6,7	159,5	5,9	162,6	6,4	162,8	9,0
2011												
3. kvartal	125,6	5,1	191,1	4,8	152,3	8,3	151,7	7,6	154,1	7,7	152,0	10,9
4. kvartal	126,6	4,9	190,4	6,6	151,6	7,9	150,5	7,1	154,0	7,5	152,2	10,7
2012												
1. kvartal	128,4	1,7	192,3	7,1	157,0	6,3	155,5	5,4	160,0	6,4	157,7	8,5
2. kvartal	128,9	0,8	197,5	5,1	162,0	6,7	161,6	5,8	163,1	6,7	161,6	9,1
3. kvartal	129,9	3,4	200,6	5,0	162,9	7,0	161,4	6,4	163,6	6,2	166,2	9,3
4. kvartal	128,5	1,5	197,8	3,9	161,7	6,7	159,4	5,9	163,8	6,4	165,7	8,9
2013												
1. kvartal	129,7	1,0	200,3	4,2	166,4	6,0	163,8	5,3	169,1	5,7	170,5	8,1
2. kvartal	129,4	0,4	199,4	1,0	170,7	5,4	170,0	5,2	170,5	4,5	172,5	6,7
3. kvartal	131,2	1,0	.	.	167,7	2,9	166,0	2,9	168,8	3,2	170,9	2,8

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

7.4. Månedsfortjeneste og avtalt lønn. Indeks. 2005=100

	Månedsfortjeneste i alt ¹					Avtalt lønn ²				
	Industri	Olje- og gassutvinning og bergverksdrift	Bygge- og anleggsvirksomhet	Samferdsel	Forretningsmessig tj.yting og eindomsdrift	Industri	Olje- og gassutvinning og bergverksdrift	Bygge- og anleggsvirksomhet	Samferdsel	Forretningsmessig tj.yting og eindomsdrift
2011										
1. kvartal	132,8	140,0	124,7	129,0	129,1	127,1	129,8	125,9	129,4	126,9
2. kvartal	130,5	129,8	126,2	128,2	127,1	128,6	131,5	126,9	129,5	127,9
3. kvartal	132,6	131,5	125,1	130,9	127,8	131,9	134,1	129,1	132,3	128,0
4. kvartal	132,3	125,8	125,3	132,1	125,1	133,7	135,2	129,6	133,7	129,7
2012										
1. kvartal										
2. kvartal	137,6	133,9	131,3	134,6	132,6	134,7	137,8	131,7	133,8	130,3
3. kvartal	135,7	127,2	129,3	133,4	126,8	136,6	137,6	133,2	136,7	130,4
4. kvartal	139,4	135,3	131,4	135,3	130,0	138,9	141,9	133,9	138,0	132,0
2013										
1. kvartal	143,5	153,2	133,0	138,9	135,4	139,2	142,6	134,2	139,6	133,4
2. kvartal	145,1	141,6	138,6	140,8	135,0	140,7	144,0	136,2	140,3	135,2
3. kvartal	139,8	139,6	132,1	140,9	133,6	142,2	144,9	137,0	141,1	135,6

¹ Månedslønn omfatter avtalt månedslønn, uregelmessige tillegg og bonus. ² Avtalt lønn ved utgangen av kvartalet.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

8.1. Utvalgte norske rentesatser. Prosent

	Utlånsrente ¹				Innskuddsrente ²	NOK 3mnd eurorente ³	Effektiv rente på statsobligasjoner ³				
	Bankutlån i alt	Statlige låneinstitutter	Forsikrings-selskap	Kreditforetak			3 år	5 år	10 år		
2009	4,90	4,00	4,20	4,00	2,40	2,30	2,70	3,30	4,00		
2010	4,50	2,80	3,80	3,50	2,10	2,40	2,50	2,80	3,50		
2011	4,70	2,90	4,00	3,70	2,40	2,80	2,20	2,60	3,10		
2012	4,80	2,70	3,90	3,70	2,40	2,10	1,40	1,60	2,10		
2011											
3. kvartal	4,89	2,79	4,03	3,78	2,48	2,94	1,97	2,18	2,73		
4. kvartal	5,03	2,93	4,02	3,96	2,57	2,97	1,58	1,89	2,49		
2012											
1. kvartal	4,92	2,82	3,89	3,87	2,51	2,50	1,52	1,79	2,36		
2. kvartal	4,79	2,65	3,84	3,68	2,32	2,21	1,44	1,61	2,10		
3. kvartal	4,79	2,63	3,81	3,64	2,31	2,01	1,34	1,41	1,90		
4. kvartal	4,68	2,53	3,86	3,60	2,31	1,80	1,46	1,56	2,02		
2013											
1. kvartal	4,66	2,52	3,78	3,59	2,30	1,77	1,55	1,76	2,35		
2. kvartal	4,72	2,47	3,83	3,76	2,18	1,67	1,35	1,57	2,19		
3. kvartal	4,78	2,49	3,71	3,74	2,22	1,59	1,81	2,18	2,85		

¹ Gjennomsnittlige (veide) rentesatser inkl. provisjoner på utlån til publikum fra banker og andre finansforetak. Kvartalstall er ved utgangen av perioden, årstall er beregnet som gjennomsnitt over året via tall for gjennomsnittet over kvartalet. ² Gjennomsnittlige (veide) rentesatser på innskudd i banker fra publikum i NOK ved utgangen av kvartalet.³ Gjennomsnitt over perioden.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank.

8.2. Eurorenter og effektiv rente på statsobligasjoner. Prosent

	3 mnd eurorente ¹					Effektiv rente på 10 års statsobligasjon			
	Norge	Euro	USA	Japan	Storbritannia	Norge	Tyskland	USA	Japan
2008	6,08	4,61	3,22	1,10	5,48	4,46	4,00	3,65	1,49
2009	2,30	1,20	0,95	0,56	1,15	4,00	3,27	3,24	1,35
2010	2,37	0,75	0,50	0,31	0,78	3,53	2,78	3,19	1,18
2011	2,75	1,38	0,42	0,35	0,92	3,13	2,65	2,77	1,12
2012	2,13	0,51	0,41	0,21	0,84	2,10	1,57	1,79	0,86
2012									
Juni	2,23	0,59	0,43	0,25	0,99	1,94	1,43	1,62	0,84
Juli	2,13	0,41	0,48	0,25	0,84	1,73	1,31	1,53	0,78
August	2,02	0,27	0,45	0,25	0,76	1,92	1,42	1,68	0,81
September	1,85	0,17	0,42	0,21	0,65	2,07	1,54	1,72	0,80
Oktober	1,81	0,14	0,33	0,19	0,57	1,98	1,52	1,74	0,77
November	1,82	0,14	0,35	0,17	0,64	2,01	1,39	1,65	0,74
Desember	1,77	0,12	0,38	0,13	0,59	2,08	1,36	1,72	0,74
2013									
Januar	1,76	0,15	0,38	0,13	0,58	2,31	1,56	1,90	0,78
Februar	1,80	0,17	0,41	0,14	0,60	2,49	1,60	1,98	0,74
Mars	1,76	0,15	0,41	0,12	0,60	2,24	1,40	1,95	0,59
April	1,72	0,16	0,40	0,16	0,60	2,07	1,25	1,76	0,57
Mai	1,67	0,15	0,40	0,18	0,59	2,10	1,35	1,93	0,76
Juni	1,61	0,16	0,34	0,17	0,58	2,40	1,62	2,30	0,83
Juli	1,58	0,16	0,32	0,13	0,57	2,61	1,63	2,58	0,82
August	1,61	0,17	0,31	0,12	0,58	2,84	1,80	2,74	0,75
September	1,59	0,17	0,29	0,11	0,56	3,12	1,89	2,81	0,71
Oktober	1,56	0,18	0,26	0,11	0,54	2,95	1,81	2,62	0,63
November	1,54	0,18	0,23	0,11	0,50	2,86	1,72	2,72	0,61

¹ Midtrente (bortsett fra for Euro).

Kilde: Norges Bank og Reuters EcoWin.

8.3. Valutakurser, penge- og kreditindikatorer og aksjekursindeks for Oslo Børs

	Valutakurser ¹		Importveid valutakurs (44 land) 1995=100	Industriens effektive valutakurs ² 1990=100	Pengemengdeindikator (M2)		Kreditindikator (K2)		Aksjekursindeks totalt. Oslo Børs. ² 1995=100
	NOK/Euro	NOK/USD			Mrd. kroner. Sesongjustert	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate	Mrd. kroner. Sesongjustert	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate	
2008	8,22	5,64	90,79	97,07	1 459,7	9,16	3 147,2	12,97	379,47
2009	8,73	6,28	93,79	99,90	1 511,6	3,58	3 373,2	7,23	285,46
2010	8,01	6,05	90,28	95,74	1 559,4	3,13	3 524,5	4,41	375,10
2011	7,79	5,61	88,07	93,88	1 664,8	6,83	3 740,0	6,12	406,25
2012	7,47	5,82	87,06	92,39	1 733,3	4,07	3 990,6	6,72	422,94
2012									
Juni	7,54	6,02	87,75	93,02	1 728,3	3,54	3 983,0	6,82	387,52
Juli	7,46	6,07	88,18	93,34	1 736,4	4,25	4 006,1	6,59	416,34
August	7,32	5,91	86,96	92,24	1 739,1	4,48	4 022,5	6,26	432,17
September	7,39	5,75	86,52	92,02	1 746,9	4,71	4 043,0	5,94	448,42
Oktober	7,41	5,71	86,27	91,75	1 751,2	4,92	4 061,5	5,49	447,24
November	7,34	5,72	85,71	91,04	1 776,4	4,65	4 084,5	5,16	438,94
Desember	7,35	5,60	85,18	90,66	1 766,1	4,22	4 087,8	5,38	444,06
2013									
Januar	7,38	5,56	85,00	90,58	1 769,8	3,75	4 108,4	6,10	462,63
Februar	7,42	5,56	85,10	90,83	1 773,0	4,11	4 138,1	7,01	471,02
Mars	7,49	5,77	86,72	92,35	1 785,5	4,74	4 163,2	7,61	476,42
April	7,54	5,79	87,17	92,83	1 787,3	5,44	4 192,8	7,42	470,30
Mai	7,56	5,82	87,18	92,72	1 802,2	5,77	4 210,8	6,84	488,86
Juni	7,74	5,87	88,19	94,26	1 809,1	5,25	4 239,6	6,70	475,05
Juli	7,88	6,03	89,89	96,03	1 815,0	3,78	4 255,7	6,81	489,17
August	7,94	5,96	89,86	96,39	1 849,9	2,29	4 283,5	6,69	499,38
September	7,97	5,97	90,44	96,97	1 817,2	1,89	4 310,3	6,47	506,29
Oktober	8,12	5,96	91,64	98,35	1 819,3	2,93	4 323,8	6,31	517,04
November	8,21	6,08	92,47	99,20	.	.	.	.	539,61

¹ Representativ markedskurs (midtkurs). ² Månedsgjennomsnitt av daglige noteringer.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank.

9.1. Eksport og import av varer. Millioner kroner. Sesongjustert

	Varer i alt, u/skip og plattformer	Olje- og gass	Varer i alt u/skip, plattf. og råolje	Eksport				Import	
				Metaller	Verksteds- produkter	Treforedlings- produkter	Kjemiske produkter	Fisk og fiske- produkter	Varer i alt, u/skip, plattf. og råolje
2007	786 853	451 826	334 808	79 930	44 896	10 727	39 861	35 708	455 382
2008	942 944	586 216	356 891	73 696	56 099	10 557	43 804	36 978	478 527
2009	721 399	415 264	305 131	2 260	1 997	9 305	37 133	43 487	418 847
2010	781 976	447 494	333 099	3 696	1 928	9 922	44 898	52 343	442 954
2011	888 231	526 061	361 468	4 371	1 733	9 960	45 830	52 327	486 777
2012	922 160	562 842	360 113	3 961	1 718	8 076	40 723	50 895	493 011
2012									
Juni	76 289	45 984	30 265	183	239	713	3 522	4 424	42 554
Juli	73 883	44 689	28 383	318	110	684	3 578	4 160	43 244
August	78 305	47 238	30 011	582	136	583	3 443	4 331	41 142
September	70 274	39 169	30 161	113	81	692	3 488	4 069	41 795
Oktober	81 067	51 759	29 731	461	154	655	3 376	4 115	41 505
November	72 905	43 723	29 815	1 333	160	642	3 448	4 317	41 212
Desember	70 894	43 631	29 340	76	133	531	3 061	4 256	40 652
2013									
Januar	72 394	42 137	30 378	741	138	623	3 532	4 623	41 697
Februar	71 878	42 821	30 351	326	152	634	3 375	4 024	41 714
Mars	68 883	42 037	30 506	287	164	661	3 613	4 540	41 260
April	72 867	41 435	28 604	1 190	164	617	3 571	4 663	40 852
Mai	76 849	44 937	28 040	65	300	599	3 168	4 926	41 731
Juni	77 966	46 154	32 349	163	142	615	3 399	4 810	41 222
Juli	80 597	48 239	30 900	433	188	739	3 299	5 216	42 556
August	76 273	45 407	30 859	149	123	633	3 602	5 241	42 849
September	73 005	42 612	28 876	570	167	563	3 500	5 151	43 488
Oktober	74 585	43 318	30 927	268	139	569	3 473	5 263	41 475

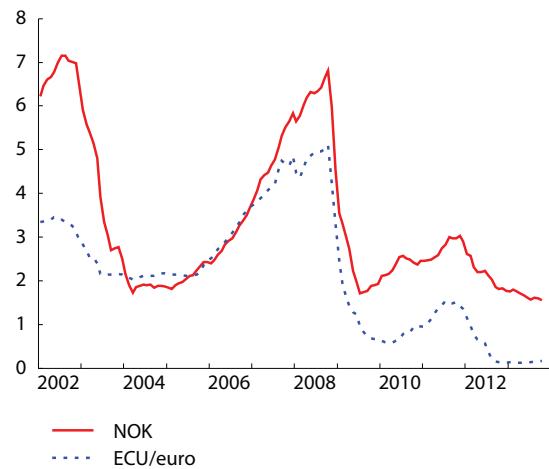
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

9.2. Utenriksregnskap. Millioner kroner

	Eksport i alt	Import i alt	Vare og tjenestebalanse	Rente- og stønadsbalanse	Driftsbalanse	Netto kapitaloverføringer	Netto finansinvesteringer	Utenlandske investering i Norge
2009	953 870	660 408	293 462	-14 178	279 284	-1 120	-216 632	-477 286
2010	1 029 969	726 317	303 652	-474	303 178	-1 268	606 193	368 817
2011	1 140 920	776 098	364 821	-13 385	351 436	-1 499	561 114	157 068
2012	1 189 133	804 119	385 014	28 987	414 001	-1 279	555 146	202 008
2009								
2. kvartal	228 345	164 008	64 337	17 248	81 585	-564	-92 766	-167 168
3. kvartal	233 351	169 909	63 442	2 881	66 323	-71	26 293	-50 773
4. kvartal	252 506	167 203	85 303	902	86 205	-145	-27 831	-24 697
2010								
1. kvartal	257 312	165 157	92 156	-9 897	82 259	-685	182 302	98 464
2. kvartal	249 574	185 552	64 022	7 319	71 341	-196	336 638	215 824
3. kvartal	242 398	186 897	55 501	6 762	62 263	-73	-51 148	-81 508
4. kvartal	280 685	188 712	91 973	-4 658	87 315	-314	133 349	137 799
2011								
1. kvartal	288 379	195 225	93 154	-15 596	77 558	-254	271 518	173 025
2. kvartal	279 557	187 187	92 370	-2 152	90 218	-122	15 080	-104 114
3. kvartal	280 982	193 473	87 509	7 018	94 527	-154	369 378	218 896
4. kvartal	304 701	202 635	102 067	7 794	109 861	-969	-92 079	-119 175
2012								
1. kvartal	321 041	189 006	132 035	7 140	139 175	-710	310 415	184 399
2. kvartal	295 305	201 819	93 486	-16 142	77 344	-199	129 346	-18 627
3. kvartal	273 823	205 859	67 964	26 576	94 540	-160	114 564	105 856
4. kvartal	299 483	205 391	94 092	12 054	106 146	-210	-12 272	-37 833
2013								
1. kvartal	289 129	191 046	98 083	-10 081	88 002	-661	83 326	-11 906
2. kvartal	283 663	208 260	75 403	6 503	81 906	-272	235 330	142 836
3. kvartal	283 482	221 195	62 287	13 435	75 722	-144	126 909	52 882

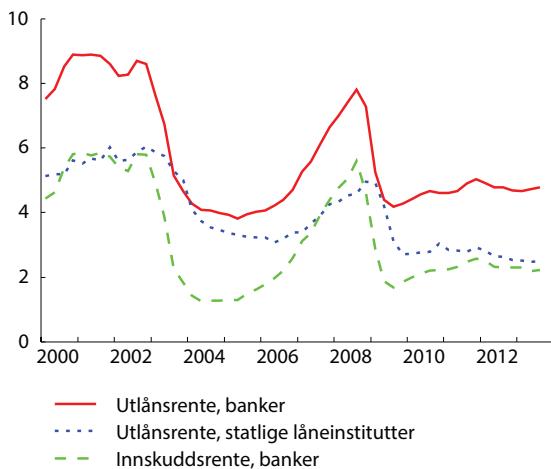
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 8.1 3 måneders eurorente
Månedstall. Prosent

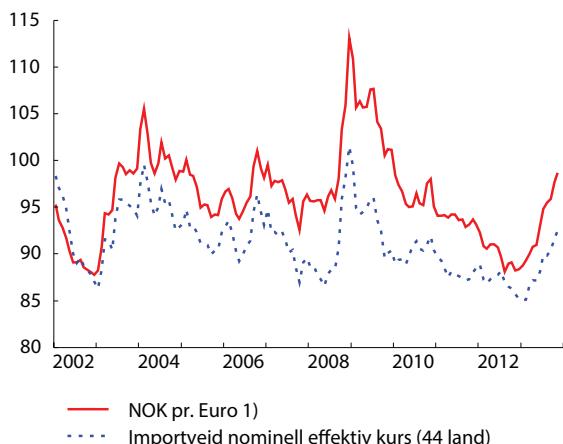
Kilde: Norges Bank.

Fig. 8.2 Utlånsrente og innskuddsrente
Prosent

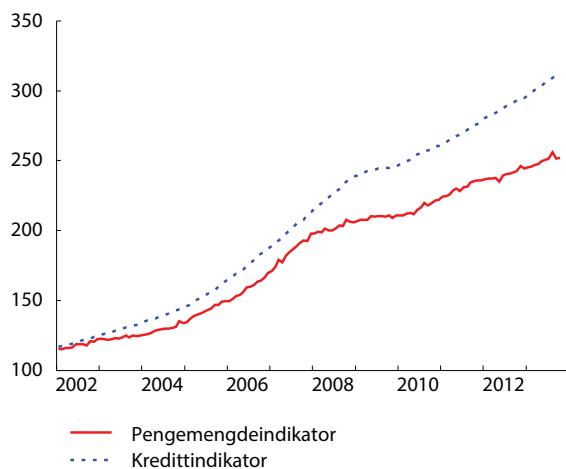
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 8.3 Valutakursindeks
1999=100. Månedstall

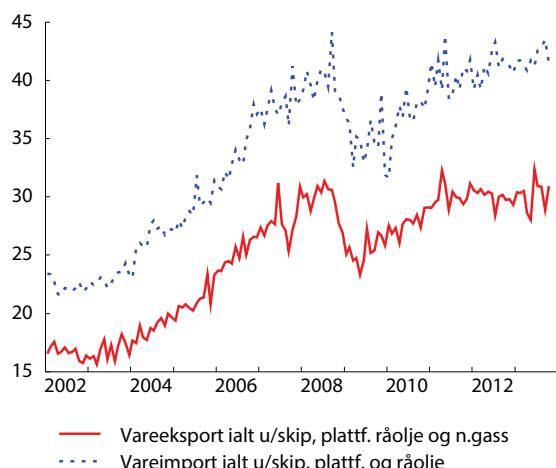
1) Representative markeds kurser (midtkurser).
Kilde: Norges Bank.

Fig. 8.4 Penge- og kreditindikator
Sesongjustert indeks. Månedstall. 2000=100

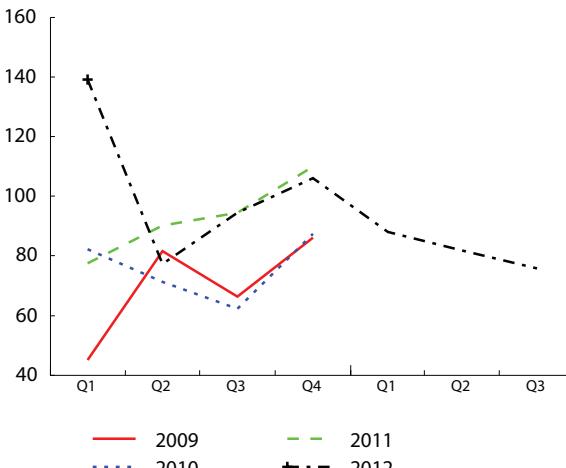
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 9.1 Utenrikshandel
Milliarder kroner. Sesongjusterte månedstall

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 9.2 Driftsbalansen
Kvartalstall. Milliarder kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Nasjonalregnskap for Norge

Tabell	Side
1. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Løpende priser. Millioner kroner	18*
2. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Faste 2011-priser. Millioner kroner.....	19*
3. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Prosentvis volumendring fra samme periode året før.....	20*
4. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Prosentvis prisendring fra samme periode året før.....	21*
5. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi. Løpende priser. Millioner kroner	22*
6. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi. Faste 2011-priser. Millioner kroner.....	23*
7. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi. Prosentvis volumendring fra samme periode året før	24*
8. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi. Prosentvis prisendring fra samme periode året før	25*
9. Hovedtall for konsum. Løpende priser. Millioner kroner	26*
10. Hovedtall for konsum. Faste 2011-priser. Millioner kroner.....	26*
11. Hovedtall for konsum. Prosentvis volumendring fra samme periode året før	27*
12. Hovedtall for konsum. Prosentvis prisendring fra samme periode året før	27*
13. Konsum i husholdninger. Løpende priser. Millioner kroner	28*
14. Konsum i husholdninger. Faste 2011-priser. Millioner kroner	28*
15. Konsum i husholdninger. Prosentvis volumendring fra samme periode året før	29*
16. Konsum i husholdninger. Prosentvis prisendring fra samme periode året før	29*
17. Bruttoinvestering i fast realkapital. Løpende priser. Millioner kroner	30*
18. Bruttoinvestering i fast realkapital. Faste 2011-priser. Millioner kroner	31*
19. Bruttoinvestering i fast realkapital. Prosentvis volumendring fra samme periode året før.....	32*
20. Bruttoinvestering i fast realkapital. Prosentvis prisendring fra samme periode året før.....	33*
21. Eksport. Løpende priser. Millioner kroner	34*
22. Eksport. Faste 2011-priser. Millioner kroner	35*
23. Eksport. Prosentvis volumendring fra samme periode året før	36*
24. Eksport. Prosentvis prisendring fra samme periode året før	37*
25. Import. Løpende priser. Millioner kroner	38*
26. Import. Faste 2011-priser. Millioner kroner	39*
27. Import. Prosentvis volumendring fra samme periode året før	40*
28. Import. Prosentvis prisendring fra samme periode året før.....	41*
29. Sysselsatte personer. Lønnstakere og selvstendige. 1000.....	42*
30. Sysselsatte personer. Lønnstakere og selvstendige. Prosentvis endring fra samme periode året før.....	43*
31. Utførte timeverk. Lønnstakere og selvstendige. Millioner	44*
32. Lønnskostnader etter næring. Løpende priser. Millioner kroner	45*

Tabell 1. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Løpende priser. Millioner kroner

	2011	2012	12:1	12:2	12:3	12:4	13:1	13:2	13:3
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	1 130 176	1 176 580	280 195	290 996	297 960	307 430	291 156	306 522	314 260
Konsum i husholdninger	1 076 920	1 120 327	265 763	277 212	284 428	292 924	276 274	291 860	300 019
Varekonsum	542 760	551 285	130 628	135 983	134 526	150 149	132 035	140 536	138 701
Tjenestekonsum	494 385	524 971	124 300	130 827	135 521	134 324	132 426	139 577	143 651
Husholdningenes kjøp i utlandet	69 522	75 729	16 730	19 464	23 286	16 249	17 818	21 099	27 081
Utlendingers kjøp i Norge	-29 747	-31 659	-5 896	-9 062	-8 904	-7 797	-6 005	-9 352	-9 414
Konsum i ideelle organisasjoner	53 256	56 254	14 432	13 784	13 531	14 507	14 882	14 662	14 241
Konsum i offentlig forvaltning	592 080	620 750	152 212	153 488	156 572	158 478	161 891	164 194	166 535
Konsum i statsforvaltningen	299 483	314 523	76 895	77 820	79 618	80 189	81 985	83 141	84 660
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	261 168	274 928	67 120	68 005	69 654	70 148	71 613	72 742	74 137
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	38 315	39 594	9 775	9 815	9 964	10 041	10 372	10 398	10 523
Konsum i kommuneforvaltningen	292 597	306 227	75 317	75 668	76 954	78 289	79 907	81 053	81 876
Bruttoinvestering i fast realkapital	539 299	602 986	136 508	146 939	151 336	168 203	151 136	169 325	168 961
Utvinning og rørtransport	144 960	171 764	38 197	42 931	43 075	47 561	44 476	52 149	52 777
Tjenester tilknyttet utvinning	-888	2 840	401	340	986	1 114	-492	1 258	885
Utenriks sjøfart	20 694	24 401	6 553	5 974	5 034	6 839	6 974	8 185	6 474
Fastlands-Norge	374 533	403 981	91 356	97 695	102 241	112 689	100 178	107 733	108 825
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	288 126	315 016	72 289	77 529	79 297	85 901	78 793	85 733	82 947
Næringer	167 584	180 763	40 881	44 862	45 156	49 864	41 847	49 106	46 978
Industri og bergverk	22 804	24 162	4 861	6 277	5 157	7 867	5 036	6 863	5 832
Annен vareproduksjon	42 394	45 792	9 515	11 627	11 763	12 886	9 832	13 064	12 223
Tjenester	102 386	110 810	26 505	26 958	28 236	29 111	26 979	29 179	28 923
Boliger (husholdninger)	120 542	134 252	31 408	32 667	34 141	36 037	36 946	36 626	35 969
Offentlig forvaltning	86 407	88 965	19 067	20 166	22 944	26 788	21 385	22 000	25 878
Lagerrendring og statistiske avvik	114 126	121 032	41 829	27 430	24 981	26 791	27 938	30 235	30 024
Bruttoinvestering i alt	653 425	724 018	178 337	174 369	176 317	194 994	179 075	199 560	198 985
Innenlandske sluttanvendelse	2 375 681	2 521 348	610 743	618 853	630 849	660 902	632 122	670 276	679 781
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerrendr.) .	2 096 789	2 201 311	523 762	542 178	556 773	578 597	553 226	578 448	589 621
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	678 487	709 715	171 279	173 654	179 516	185 266	183 276	186 194	192 413
Eksport i alt	1 153 619	1 189 652	321 041	295 305	273 823	299 483	289 129	283 663	283 482
Tradisjonelle varer	316 248	310 037	78 790	76 176	75 625	79 446	77 026	81 212	78 653
Råolje og naturgass	568 428	610 794	178 422	148 794	132 029	151 549	148 881	132 994	136 250
Skip, plattformer og fly	13 618	8 585	1 958	2 998	2 304	1 325	1 837	1 718	2 427
Tjenester	255 325	260 236	61 871	67 337	63 865	67 163	61 385	67 739	66 152
Samlet sluttanvendelse	3 529 300	3 711 000	931 784	914 158	904 672	960 386	921 251	953 939	963 263
Import i alt	778 520	802 075	189 006	201 819	205 859	205 391	191 046	208 260	221 195
Tradisjonelle varer	471 100	485 587	118 189	120 141	120 716	126 541	117 063	127 572	127 460
Råolje og naturgass	13 587	14 924	3 240	5 297	3 592	2 795	3 359	3 593	5 451
Skip, plattformer og fly	32 053	26 555	5 870	6 937	6 183	7 565	6 541	6 370	6 362
Tjenester	261 780	275 009	61 707	69 444	75 368	68 490	64 083	70 725	81 922
Bruttonasjonalprodukt ¹	2 750 780	2 908 925	742 778	712 339	698 813	754 995	730 205	745 679	742 068
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge ¹	2 075 197	2 190 698	537 595	537 149	540 923	575 031	556 944	581 764	574 073
Petroleumsvirksomhet og utenriks sjøfart	675 583	718 227	205 184	175 190	157 889	179 964	173 262	163 915	167 995
Fastlands-Norge(basisverdi)	1 780 143	1 881 870	464 100	460 408	463 685	493 676	477 725	499 345	491 803
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	1 350 177	1 428 635	352 496	348 444	349 845	377 851	359 206	379 162	370 541
Industri og bergverk	185 569	193 636	49 323	47 731	47 216	49 366	48 921	53 260	49 884
Annen vareproduksjon	225 572	233 704	63 165	51 799	55 507	63 233	65 437	60 693	64 776
Tjenester inkl. boligtjenester	939 036	1 001 295	240 008	248 914	247 121	265 252	244 848	265 209	255 881
Offentlig forvaltning	429 966	453 234	111 604	111 964	113 840	115 826	118 519	120 183	121 262
Produktavgifter og -subsider	295 054	308 828	73 494	76 741	77 238	81 354	79 218	82 418	82 270

1 Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi.

Tabell 2. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Faste 2011-priser. Millioner kroner

	2011	2012	12:1	12:2	12:3	12:4	13:1	13:2	13:3
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	1 130 176	1 163 689	278 767	287 733	294 910	302 278	284 146	295 876	301 320
Konsum i husholdninger	1 076 920	1 109 433	264 603	274 302	281 968	288 560	270 130	282 178	288 111
Varekonsum	542 760	554 323	131 333	136 040	136 178	150 772	132 619	139 196	137 142
Tjenestekonsum	494 385	509 682	122 222	127 552	131 037	128 872	125 367	131 244	134 269
Husholdningenes kjøp i utlandet	69 522	76 268	16 855	19 522	23 397	16 494	17 965	20 707	25 658
Utlendingers kjøp i Norge	-29 747	-30 841	-5 806	-8 813	-8 644	-7 578	-5 821	-8 969	-8 958
Konsum i ideelle organisasjoner	53 256	54 256	14 164	13 432	12 942	13 718	14 017	13 698	13 209
Konsum i offentlig forvaltning	592 080	602 683	148 786	149 793	152 096	152 008	152 575	152 975	154 461
Konsum i statsforvaltningen	299 483	304 762	75 097	75 707	76 965	76 993	77 140	77 231	78 110
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	261 168	266 268	65 446	66 146	67 307	67 369	67 280	67 447	68 240
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	38 315	38 493	9 651	9 561	9 657	9 624	9 860	9 784	9 870
Konsum i kommuneforvaltningen	292 597	297 921	73 689	74 087	75 132	75 014	75 435	75 744	76 351
Bruttoinvestering i fast realkapital	539 299	583 849	133 855	142 717	146 060	161 217	142 053	157 415	155 581
Utvinning og rørtransport	144 960	166 092	37 412	41 804	41 624	45 252	42 379	48 990	49 304
Tjenester tilknyttet utvinning	-888	2 765	395	331	958	1 081	-474	1 182	829
Utenriks sjøfart	20 694	23 724	6 518	5 657	4 878	6 671	6 498	7 365	5 769
Fastlands-Norge	374 533	391 268	89 530	94 925	98 599	108 213	93 649	99 878	99 679
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	288 126	305 178	70 830	75 349	76 518	82 480	74 659	80 522	77 287
Næringer	167 584	175 817	40 083	43 822	43 827	48 085	39 775	46 443	43 966
Industri og bergverk	22 804	23 515	4 770	6 131	5 013	7 601	4 828	6 530	5 510
Annен vareproduksjon	42 394	44 573	9 341	11 369	11 423	12 440	9 368	12 376	11 485
Tjenester	102 386	107 729	25 971	26 322	27 391	28 045	25 579	27 537	26 970
Boliger (husholdninger)	120 542	129 361	30 747	31 527	32 692	34 395	34 883	34 080	33 322
Offentlig forvaltning	86 407	86 090	18 700	19 576	22 081	25 733	18 991	19 355	22 391
Lagerrendring og statistiske avvik	114 126	110 659	39 214	25 007	22 199	24 239	24 440	26 958	25 865
Bruttoinvestering i alt	653 425	694 507	173 069	167 724	168 259	185 456	166 492	184 372	181 446
Innenlandske sluttanvendelse	2 375 681	2 460 880	600 622	605 251	615 265	639 742	603 214	633 223	637 226
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerrendr.) .	2 096 789	2 157 640	517 083	532 452	545 606	562 499	530 371	548 729	555 459
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	678 487	688 773	167 486	169 369	174 177	177 741	171 566	172 330	176 852
Eksport i alt	1 153 619	1 165 804	304 383	292 145	272 732	296 544	282 077	282 300	272 677
Tradisjonelle varer	316 248	321 677	80 025	78 340	78 985	84 327	78 970	81 887	78 469
Råolje og naturgass	568 428	572 367	159 232	142 501	127 137	143 497	139 333	130 559	126 816
Skip, plattformer og fly	13 618	8 765	1 916	3 268	2 374	1 207	1 911	1 759	2 381
Tjenester	255 325	262 994	63 209	68 036	64 236	67 513	61 864	68 095	65 011
Samlet sluttanvendelse	3 529 300	3 626 684	905 004	897 395	887 998	936 286	885 291	915 523	909 903
Import i alt	778 520	796 233	188 205	201 040	204 609	202 379	189 684	205 029	212 225
Tradisjonelle varer	471 100	482 523	117 123	120 012	120 380	125 008	116 620	126 386	123 806
Råolje og naturgass	13 587	14 206	2 939	5 083	3 405	2 778	3 363	3 754	5 280
Skip, plattformer og fly	32 053	26 330	5 930	6 682	6 132	7 586	6 270	5 764	5 658
Tjenester	261 780	273 174	62 212	69 262	74 692	67 007	63 431	69 125	77 480
Bruttonasjonalprodukt ¹	2 750 780	2 830 451	716 800	696 355	683 388	733 907	695 607	710 494	697 678
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge ¹	2 075 197	2 146 145	530 342	525 988	529 317	560 498	529 727	546 280	538 648
Petroleumsvirksomhet og utenriks sjøfart	675 583	684 305	186 457	170 367	154 072	173 409	165 881	164 214	159 030
Fastlands-Norge(basisverdi)	1 780 143	1 842 887	458 144	450 560	453 241	480 942	456 200	468 767	461 630
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	1 350 177	1 403 632	349 250	341 314	343 084	369 983	344 974	357 059	349 311
Industri og bergverk	185 569	190 639	49 535	46 073	45 177	49 854	47 826	50 635	47 534
Annен vareproduksjon	225 572	243 959	64 528	54 644	59 741	65 047	63 310	56 494	61 146
Tjenester inkl. boligtjenester	939 036	969 034	235 188	240 598	238 167	255 082	233 837	249 930	240 630
Offentlig forvaltning	429 966	439 255	108 894	109 245	110 157	110 959	111 227	111 708	112 319
Produktavgifter og -subsider	295 054	303 258	72 198	75 429	76 076	79 556	73 526	77 513	77 018

1 Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi.

Tabell 3. Makroøkonomiske hovedstørrelser.**Prosentvis volumendring fra samme periode året før**

	2011	2012	12:1	12:2	12:3	12:4	13:1	13:2	13:3
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	2,6	3,0	4,0	2,2	3,0	2,7	1,9	2,8	2,2
Konsum i husholdninger	2,6	3,0	4,0	2,2	3,1	2,8	2,1	2,9	2,2
Varekonsum	1,6	2,1	4,5	1,2	1,2	1,8	1,0	2,3	0,7
Tjenestekonsum	2,6	3,1	2,6	2,6	3,8	3,3	2,6	2,9	2,5
Husholdningenes kjøp i utlandet	9,4	9,7	11,8	7,1	10,6	9,4	6,6	6,1	9,7
Utlendingers kjøp i Norge	1,9	3,7	6,6	3,9	1,9	3,4	0,3	1,8	3,6
Konsum i ideelle organisasjoner	4,1	1,9	3,8	2,5	0,9	0,3	-1,0	2,0	2,1
Konsum i offentlig forvaltning	1,1	1,8	1,1	1,8	1,7	2,5	2,5	2,1	1,6
Konsum i statsforvaltningen	0,1	1,8	1,2	2,0	1,1	2,7	2,7	2,0	1,5
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	0,1	2,0	1,2	2,2	1,3	3,1	2,8	2,0	1,4
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	0,4	0,5	1,6	0,7	0,2	-0,6	2,2	2,3	2,2
Konsum i kommuneforvaltningen	2,2	1,8	1,0	1,7	2,3	2,3	2,4	2,2	1,6
Bruttoinvestering i fast realkapital	7,7	8,3	6,0	6,1	9,5	11,0	6,1	10,3	6,5
Utvinning og rørtransport	11,3	14,6	14,8	19,7	7,5	16,8	13,3	17,2	18,4
Tjenester tilknyttet utvinning	..	..	437,6	..	..	..	..	257,6	-13,5
Utenriks sjøfart	22,4	14,6	18,8	22,3	3,3	13,8	-0,3	30,2	18,3
Fastlands-Norge	6,3	4,5	0,3	3,6	7,5	6,1	4,6	5,2	1,1
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	7,5	5,9	4,0	4,0	9,0	6,5	5,4	6,9	1,0
Næringer	2,3	4,9	2,7	4,4	7,8	4,7	-0,8	6,0	0,3
Industri og bergverk	9,2	3,1	13,2	10,7	-9,9	1,5	1,2	6,5	9,9
Annen vareproduksjon	6,1	5,1	8,0	-1,0	5,4	8,9	0,3	8,9	0,5
Tjenester	-0,5	5,2	-0,7	5,5	12,9	3,8	-1,5	4,6	-1,5
Boliger (husholdninger)	16,1	7,3	5,8	3,5	10,7	9,2	13,5	8,1	1,9
Offentlig forvaltning	2,2	-0,4	-11,5	2,1	2,4	4,9	1,6	-1,1	1,4
Lagerendring og statistiske avvik	-2,6	-3,0	-14,8	122,7	22,2	-37,4	-37,7	7,8	16,5
Bruttoinvestering i alt	5,8	6,3	0,5	15,1	11,0	0,8	-3,8	9,9	7,8
Innenlandske sluttanvendelse	3,1	3,6	2,2	5,4	4,8	2,1	0,4	4,6	3,6
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendr.)	2,8	2,9	2,5	2,4	3,4	3,3	2,6	3,1	1,8
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	1,3	1,5	-0,5	1,9	1,8	2,8	2,4	1,7	1,5
Eksport i alt	-0,7	1,1	3,4	5,1	-3,8	-0,4	-7,3	-3,4	-0,0
Tradisjonelle varer	-0,1	1,7	4,4	-1,0	-0,8	4,3	-1,3	4,5	-0,7
Råolje og naturgass	-5,6	0,7	2,0	10,1	-7,6	-1,3	-12,5	-8,4	-0,3
Skip, plattformer og fly	54,6	-35,6	27,8	-50,5	-24,9	-48,6	-0,3	-46,2	0,3
Tjenester	5,9	3,0	5,3	8,1	1,8	-2,4	-2,1	0,1	1,2
Samlet sluttanvendelse	1,9	2,8	2,6	5,3	2,0	1,3	-2,2	2,0	2,5
Import i alt	3,8	2,3	-3,9	7,4	5,3	0,6	0,8	2,0	3,7
Tradisjonelle varer	4,1	2,4	-0,0	3,4	4,7	1,7	-0,4	5,3	2,8
Råolje og naturgass	-7,7	4,6	-34,5	96,3	4,6	-14,6	14,4	-26,1	55,1
Skip, plattformer og fly	6,0	-17,9	-64,1	28,1	17,6	48,8	5,7	-13,7	-7,7
Tjenester	3,7	4,4	7,9	9,3	5,4	-4,2	2,0	-0,2	3,7
Bruttonasjonalprodukt ¹	1,3	2,9	4,5	4,7	1,0	1,5	-3,0	2,0	2,1
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge ¹	2,6	3,4	4,3	3,1	3,1	3,2	-0,1	3,9	1,8
Petroleumsvirksomhet og utenriks sjøfart	-3,0	1,3	2,1	10,3	-4,5	-2,1	-11,0	-3,6	3,2
Fastlands-Norge(basisverdi)	2,4	3,5	4,5	3,3	3,1	3,2	-0,4	4,0	1,9
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	2,6	4,0	5,3	3,7	3,4	3,5	-1,2	4,6	1,8
Industri og bergverk	1,5	2,7	2,6	1,8	3,4	3,2	-3,5	9,9	5,2
Annen vareproduksjon	2,8	8,2	13,7	12,0	4,5	3,5	-1,9	3,4	2,4
Tjenester inkl. boligtjenester	2,8	3,2	3,8	2,3	3,1	3,5	-0,6	3,9	1,0
Offentlig forvaltning	1,9	2,2	2,0	1,9	2,3	2,4	2,1	2,3	2,0
Produktavgifter og -subsider	3,3	2,8	3,0	2,3	2,7	3,0	1,8	2,8	1,2

1 Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi.

Tabell 4. Makroøkonomiske hovedstørrelser.**Prosentvis prisendring fra samme periode året før**

	2011	2012	12:1	12:2	12:3	12:4	13:1	13:2	13:3
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	1,0	1,1	0,7	0,8	1,2	1,6	1,9	2,4	3,2
Konsum i husholdninger	0,9	1,0	0,6	0,7	1,1	1,4	1,8	2,3	3,2
Varekonsum	0,3	-0,5	-1,3	-0,4	-0,6	-0,0	0,1	1,0	2,4
Tjenestekonsum	1,6	3,0	3,0	2,3	3,1	3,6	3,9	3,7	3,4
Husholdningenes kjøp i utlandet	1,4	-0,7	-1,0	-0,8	0,2	-1,6	-0,1	2,2	6,0
Utlendingers kjøp i Norge	2,6	2,7	3,1	2,2	2,9	2,6	1,6	1,4	2,0
Konsum i ideelle organisasjoner	3,7	3,7	3,1	3,0	4,2	4,6	4,2	4,3	3,1
Konsum i offentlig forvaltning	4,9	3,0	4,3	3,2	2,4	2,2	3,7	4,8	4,7
Konsum i statsforvaltningen	5,0	3,2	3,9	3,3	3,4	2,2	3,8	4,7	4,8
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	5,2	3,3	4,0	3,4	3,5	2,1	3,8	4,9	5,0
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	3,6	2,9	3,5	2,6	2,7	2,7	3,9	3,5	3,3
Konsum i kommuneforvaltningen	4,7	2,8	4,8	3,0	1,3	2,1	3,6	4,8	4,7
Bruttoinvestering i fast realkapital	3,9	3,3	3,0	6,5	2,4	1,5	4,3	4,5	4,8
Utvinning og rørtransport	4,9	3,4	4,6	4,9	3,2	1,4	2,8	3,7	3,4
Tjenester tilknyttet utvinning	12,0	2,7	-1,1	-14,0	3,8	4,9	2,2	3,6	3,8
Utenriks sjøfart	0,9	2,9	3,2	6,8	3,5	-1,1	6,7	5,2	8,7
Fastlands-Norge	3,7	3,2	3,7	3,2	3,4	2,8	4,8	4,8	5,3
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	3,8	3,2	3,7	3,2	3,3	2,7	3,4	3,5	3,6
Næringer	2,2	2,8	3,2	2,7	3,1	2,3	3,2	3,3	3,7
Industri og bergverk	2,9	2,8	3,2	3,0	2,4	2,7	2,4	2,7	2,9
Annен vareproduksjon	2,6	2,7	2,8	2,7	3,1	2,3	3,0	3,2	3,3
Tjenester	1,9	2,9	3,4	2,6	3,3	2,1	3,4	3,5	4,0
Boliger (husholdninger)	6,0	3,8	4,3	3,9	3,6	3,3	3,7	3,7	3,4
Offentlig forvaltning	3,7	3,3	3,6	3,2	3,5	2,9	10,4	10,3	11,2
Lagerendring og statistiske avvik	6,3	9,4	-1,7	-9,3	32,8	21,6	7,2	2,2	3,1
Bruttoinvestering i alt	4,3	4,2	1,4	5,5	5,7	4,8	4,4	4,1	4,7
Innenlandske sluttanvendelse	2,9	2,5	1,8	2,7	2,7	2,7	3,1	3,5	4,0
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendr.)	2,6	2,0	2,3	1,9	1,9	2,0	3,0	3,5	4,0
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	4,7	3,0	4,3	3,2	2,5	2,3	4,5	5,4	5,6
Eksport i alt	12,8	2,0	7,6	0,6	1,3	-1,3	-2,8	-0,6	3,5
Tradisjonelle varer	5,8	-3,6	-2,9	-4,3	-3,6	-3,6	-0,9	2,0	4,7
Råolje og naturgass	27,7	6,7	16,8	3,3	5,9	0,4	-4,6	-2,4	3,5
Skip, plattformer og fly	2,1	-2,1	-8,9	-8,2	-3,7	20,0	-5,9	6,5	5,0
Tjenester	-3,9	-1,0	-0,8	0,9	-1,7	-2,4	1,4	0,5	2,3
Samlet sluttanvendelse	5,9	2,3	3,7	2,0	2,3	1,4	1,1	2,3	3,9
Import i alt	3,2	0,7	0,7	0,4	1,0	0,8	0,3	1,2	3,6
Tradisjonelle varer	4,0	0,6	0,7	0,4	1,0	0,5	-0,5	0,8	2,7
Råolje og naturgass	23,7	5,1	15,3	4,7	1,8	-2,0	-9,4	-8,2	-2,1
Skip, plattformer og fly	0,8	0,9	0,0	3,9	3,0	-5,5	5,4	6,5	11,5
Tjenester	1,3	0,7	-0,1	-0,2	0,9	2,0	1,9	2,0	4,8
Bruttonasjonalprodukt ¹	6,7	2,8	4,5	2,4	2,7	1,5	1,3	2,6	4,0
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge ¹	1,8	2,1	2,0	1,9	2,0	2,4	3,7	4,3	4,3
Petroleumsvirksomhet og utenriks sjøfart	25,0	5,0	14,9	3,8	3,9	-2,5	-5,1	-2,9	3,1
Fastlands-Norge(basisverdi)	2,0	2,1	1,9	1,8	2,1	2,6	3,4	4,2	4,1
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	1,0	1,8	0,9	1,4	2,0	2,7	3,2	4,0	4,0
Industri og bergverk	-0,4	1,6	1,4	3,3	1,2	0,5	2,7	1,5	0,4
Annen vareproduksjon	0,1	-4,2	-8,6	-8,1	-3,0	2,4	5,6	13,3	14,0
Tjenester inkl. boligtjenester	1,4	3,3	3,5	3,1	3,4	3,3	2,6	2,6	2,5
Offentlig forvaltning	5,4	3,2	4,9	3,4	2,4	2,2	4,0	5,0	4,5
Produktavgifter og -subsider	0,7	1,8	3,1	1,9	1,0	1,4	5,8	4,5	5,2

1 Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi.

Tabell 5. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi.**Løpende priser. Millioner kroner**

	2011	2012	12:1	12:2	12:3	12:4	13:1	13:2	13:3
Bruttonasjonalprodukt¹	2 750 780	2 908 925	742 778	712 339	698 813	754 995	730 205	745 679	742 068
Jordbruk og skogbruk	15 444	16 344	3 538	197	8 316	4 292	3 258	36	8 106
Fiske, fangst og akvakultur	19 795	14 115	4 640	3 089	2 660	3 726	5 275	5 641	5 340
Bergverksdrift	5 065	5 464	1 366	1 446	1 309	1 344	1 241	1 780	1 338
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	630 888	681 059	195 021	165 440	148 750	171 849	163 357	153 380	158 841
Utvinning av råolje og naturgass	590 869	633 342	184 370	154 059	136 821	158 091	150 866	139 042	144 932
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	40 019	47 717	10 651	11 380	11 929	13 757	12 491	14 338	13 909
Industri	180 504	188 171	47 957	46 285	45 908	48 022	47 680	51 480	48 546
Nærings-, drikkevare- og tobakksindustri	33 523	35 776	8 778	8 757	9 243	8 998	9 077	9 488	10 395
Tekstil-, beklednings- og lærvareindustri	2 650	2 566	716	655	569	625	635	650	580
Trelast- og trevareindustri, unntatt møbler	7 561	7 458	1 958	1 809	1 781	1 909	1 681	1 807	1 736
Produksjon av papir og papirvarer	1 339	710	217	159	206	127	127	31	182
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	4 321	4 155	1 144	1 003	957	1 052	986	1 104	956
Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytsk industri	18 636	19 595	4 106	5 718	5 019	4 752	3 929	4 565	3 891
Prod av kjemiske råvarer	7 381	6 067	1 655	1 638	1 427	1 347	1 231	1 166	1 397
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	11 562	11 564	2 839	2 976	2 843	2 905	2 605	3 208	2 969
Produksjon av metaller	9 862	6 638	1 814	2 015	1 637	1 172	1 394	1 222	1 176
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	53 179	58 116	15 402	13 726	13 808	15 180	15 593	16 739	15 502
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	19 541	22 502	5 814	5 053	5 363	6 272	6 305	7 133	6 296
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	5 417	5 034	1 408	1 213	1 146	1 267	1 292	1 301	1 084
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	12 913	14 058	3 760	3 198	3 337	3 764	4 056	4 233	3 781
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	55 503	51 020	16 913	10 683	8 802	14 622	17 192	12 254	11 133
Vannforsyning, avløp og renovasjon	14 510	14 734	3 346	3 777	3 712	3 899	3 202	3 628	3 629
Bygge- og anleggsvirksomhet	134 830	152 226	38 075	37 830	35 729	40 593	39 712	42 762	40 197
Varehandel og reparasjon av motorvogner	190 035	189 183	45 587	48 187	45 868	49 540	42 592	48 423	45 350
Rørtransport	15 538	15 153	3 964	3 410	3 565	4 214	4 331	3 885	3 625
Utenriks sjøfart	29 157	22 014	6 199	6 340	5 574	3 901	5 573	6 650	5 529
Transport utenom utenriks sjøfart	67 885	72 350	16 037	18 108	19 392	18 813	16 363	19 148	19 403
Post og distribusjonsvirksomhet	11 093	10 434	2 789	2 572	2 418	2 656	2 438	2 346	2 183
Overnattings- og serveringsvirksomhet	31 317	33 397	7 098	8 537	9 306	8 455	7 504	8 903	9 614
Informasjon og kommunikasjon	89 379	92 717	23 713	22 524	21 175	25 305	22 656	22 706	20 999
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	97 980	118 031	28 153	28 306	29 114	32 458	31 754	33 250	33 412
Omsetning og drift av fast eiendom	68 794	73 553	18 270	18 323	18 548	18 411	18 476	19 010	19 059
Boligtjenester	106 299	106 996	27 031	26 941	26 623	26 400	27 362	27 328	27 556
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	97 895	111 821	26 023	27 743	25 178	32 876	28 075	32 346	26 837
Forretningsmessig tjenesteyting	65 477	73 146	16 282	18 097	19 610	19 158	17 428	20 703	20 528
Offentlig administrasjon og forsvar	133 944	140 488	34 818	34 903	35 312	35 455	37 199	37 903	38 154
Undervisning	108 795	114 606	28 155	28 158	28 678	29 615	30 013	30 035	30 204
Helse- og omsorgstjenester	239 923	254 137	62 323	62 605	63 940	65 270	65 922	67 001	67 762
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	45 676	48 936	11 988	12 096	12 086	12 767	12 384	12 664	12 455
Totalt for nærlinger (basisverdi)	2 455 726	2 600 097	669 284	635 598	621 574	673 641	650 987	663 260	659 798
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge ¹	2 075 197	2 190 698	537 595	537 149	540 923	575 031	556 944	581 764	574 073
Produktavgifter og -subsider	295 054	308 828	73 494	76 741	77 238	81 354	79 218	82 418	82 270

Offentlig forvaltning	429 966	453 234	111 604	111 964	113 840	115 826	118 519	120 183	121 262
Statsforvaltningen	186 247	196 339	48 454	48 601	49 412	49 873	51 267	51 910	52 472
Sivil forvaltning	166 177	175 498	43 253	43 417	44 176	44 651	45 962	46 558	47 080
Forsvar	20 070	20 841	5 200	5 184	5 236	5 222	5 305	5 352	5 392
Kommuneforvaltningen	243 719	256 895	63 151	63 363	64 428	65 953	67 252	68 273	68 791

Fastlands-Norge (basisverdi)	1 780 143	1 881 870	464 100	460 408	463 685	493 676	477 725	499 345	491 803
Markedsrettet virksomhet Fastlands-Norge (basisverdi)	1 218 734	1 294 495	318 981	315 409	315 811	344 293	324 966	345 313	335 377
Markedsrettet virksomhet (basisverdi)	1 894 317	2 012 722	524 165	490 599	473 701	524 257	498 228	509 228	503 372
Ikke markedsrettet virksomhet (basisverdi)	561 409	587 374	145 119	144 999	147 873	149 383	152 759	154 032	156 426

1 Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i nærlinger er målt i basisverdi

Tabell 6. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi.**Faste 2011-priser. Millioner kroner**

	2011	2012	12:1	12:2	12:3	12:4	13:1	13:2	13:3
Bruttonasjonalprodukt¹	2 750 780	2 830 451	716 800	696 355	683 388	733 907	695 607	710 494	697 678
Jordbruk og skogbruk	15 444	15 625	3 593	23	7 774	4 234	3 585	238	7 908
Fiske, fangst og akvakultur	19 795	21 054	5 923	4 512	4 892	5 728	5 603	4 382	4 315
Bergverksdrift	5 065	5 270	1 373	1 333	1 169	1 394	1 221	1 570	1 265
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	630 888	636 492	174 123	158 207	142 538	161 624	153 872	151 529	147 611
Utvinning av råolje og naturgass	590 869	592 179	163 629	147 256	131 474	149 819	141 953	138 095	134 953
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	40 019	44 313	10 494	10 950	11 064	11 805	11 920	13 434	12 658
Industri	180 504	185 369	48 162	44 740	44 007	48 460	46 605	49 065	46 269
Nærings-, drikkevare- og tobakksindustri	33 523	34 821	8 696	8 225	8 519	9 381	8 162	8 243	8 897
Tekstil-, beklednings- og lærvareindustri	2 650	2 498	710	637	549	602	608	639	554
Trelast- og trevareindustri, unntatt møbler	7 561	7 499	1 969	1 954	1 703	1 874	1 669	1 961	1 650
Produksjon av papir og papirvarer	1 339	1 098	278	276	265	278	280	254	238
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	4 321	4 039	1 112	963	950	1 014	977	987	938
Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytsk industri	18 636	17 649	4 392	4 465	4 311	4 481	4 309	4 405	4 018
Prod av kjemiske råvarer	7 381	5 999	1 599	1 437	1 488	1 476	1 503	1 374	1 520
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	11 562	11 316	2 905	2 936	2 707	2 768	2 528	3 068	2 804
Produksjon av metaller	9 862	9 585	2 508	2 457	2 327	2 293	2 274	2 272	2 259
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	53 179	56 903	15 103	13 456	13 297	15 047	14 963	15 876	14 775
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	19 541	21 837	5 624	5 096	5 175	5 941	5 989	6 481	5 807
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	5 417	5 036	1 389	1 202	1 125	1 320	1 285	1 215	1 052
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	12 913	13 089	3 475	3 074	3 079	3 461	3 560	3 665	3 276
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	55 503	62 625	18 193	14 053	13 476	16 902	17 298	12 765	12 542
Vannforsyning, avløp og renovasjon	14 510	14 931	3 408	3 806	3 751	3 967	3 258	3 612	3 590
Bygge- og anleggsvirksomhet	134 830	144 655	36 818	36 055	33 598	38 183	36 824	39 110	36 382
Varehandel og reparasjon av motorvogner	190 035	193 759	46 570	48 165	47 060	51 965	46 208	50 451	47 594
Rørtransport	15 538	17 119	4 877	4 063	3 632	4 547	4 368	3 980	3 634
Utenriks sjøfart	29 157	30 695	7 457	8 097	7 902	7 238	7 640	8 705	7 786
Transport utenom utenriks sjøfart	67 885	69 337	16 210	17 054	17 802	18 271	16 041	17 697	18 254
Post og distribusjonsvirksomhet	11 093	10 728	2 837	2 631	2 459	2 801	2 587	2 497	2 310
Overnattings- og serveringsvirksomhet	31 317	32 297	7 031	8 187	8 958	8 122	7 201	8 477	9 217
Informasjon og kommunikasjon	89 379	92 075	23 634	22 366	20 969	25 107	22 696	23 133	20 843
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	97 980	101 130	25 680	25 103	24 509	25 838	24 301	25 005	24 991
Omsetning og drift av fast eiendom	68 794	69 349	17 243	17 635	17 373	17 099	16 880	17 099	16 792
Boligjenester	106 299	108 276	27 085	27 076	27 008	27 108	27 782	27 828	27 768
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	97 895	105 093	24 416	26 280	23 886	30 511	25 059	29 257	24 389
Forretningsmessig tjenesteyting	65 477	71 605	15 929	17 316	19 544	18 816	16 558	19 421	19 780
Offentlig administrasjon og forsvar	133 944	136 588	34 296	34 190	34 034	34 068	34 463	34 901	35 142
Undervisning	108 795	110 234	27 585	27 244	27 451	27 954	28 229	27 922	27 830
Helse- og omsorgstjenester	239 923	245 987	60 500	61 123	62 012	62 353	62 119	62 460	62 831
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	45 676	46 898	11 659	11 668	11 509	12 063	11 680	11 878	11 619
Totalt for nærlinger (basisverdi)	2 455 726	2 527 192	644 601	620 927	607 312	654 351	622 081	632 981	620 660
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge ¹	2 075 197	2 146 145	530 342	525 988	529 317	560 498	529 727	546 280	538 648
Produktavgifter og -subsider	295 054	303 258	72 198	75 429	76 076	79 556	73 526	77 513	77 018

Offentlig forvaltning	429 966	439 255	108 894	109 245	110 157	110 959	111 227	111 708	112 319
Statsforvaltningen	186 247	189 636	47 205	47 227	47 393	47 810	47 981	48 182	48 328
Sivil forvaltning	166 177	169 426	42 035	42 207	42 357	42 827	42 931	43 134	43 261
Forsvar	20 070	20 209	5 170	5 020	5 036	4 983	5 050	5 048	5 067
Kommuneforvaltningen	243 719	249 619	61 689	62 018	62 764	63 149	63 246	63 527	63 991

Fastlands-Norge (basisverdi)	1 780 143	1 842 887	458 144	450 560	453 241	480 942	456 200	468 767	461 630
Markedsrettet virksomhet Fastlands-Norge (basisverdi)	1 218 608	1 269 706	315 788	308 365	309 220	336 333	310 790	323 244	314 585
Markedsrettet virksomhet (basisverdi)	1 894 191	1 954 012	502 246	478 732	463 292	509 742	476 671	487 458	473 615
Ikke markedsrettet virksomhet (basisverdi)	561 535	573 180	142 356	142 195	144 021	144 609	145 410	145 524	147 045

1 Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i nærlinger er målt i basisverdi

Tabell 7. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi.**Prosentvis volumendring fra samme periode året før**

	2011	2012	12:1	12:2	12:3	12:4	13:1	13:2	13:3
Bruttonasjonalprodukt¹	1,3	2,9	4,5	4,7	1,0	1,5	-3,0	2,0	2,1
Jordbruk og skogbruk	-4,0	1,2	-1,7	-93,2	5,6	3,7	-0,2	923,1	1,7
Fiske, fangst og akvakultur	12,7	6,4	12,5	11,6	-5,5	7,9	-5,4	-2,9	-11,8
Bergverksdrift	-2,0	4,0	7,8	2,3	-2,8	8,5	-11,1	17,8	8,2
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	-3,7	0,9	1,6	10,2	-5,4	-2,3	-11,6	-4,2	3,6
Utvinning av råolje og naturgass	-3,5	0,2	1,1	10,5	-6,5	-3,5	-13,2	-6,2	2,6
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	-6,6	10,7	10,9	5,7	10,9	15,4	13,6	22,7	14,4
Industri	1,6	2,7	2,4	1,7	3,5	3,1	-3,2	9,7	5,1
Nærings-, drikkevare- og tobakksindustri	-0,7	3,9	4,7	2,5	2,8	5,4	-6,1	0,2	4,4
Tekstil-, beklednings- og lærvareindustri	17,3	-5,8	2,0	-1,3	-7,6	-15,7	-14,5	0,3	1,1
Trelast- og trevareindustri, unntatt møbler	11,6	-0,8	4,4	-4,3	0,6	-3,4	-15,3	0,4	-3,1
Produksjon av papir og papirvarer	-54,0	-18,0	-28,6	-8,4	-18,4	-13,8	0,8	-7,8	-10,1
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	-5,0	-6,5	-2,1	-11,6	-4,9	-7,5	-12,2	2,5	-1,3
Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytisk industri	2,4	-5,3	-12,7	-8,6	1,9	-0,2	-1,9	-1,3	-6,8
Prod av kjemiske råvarer	-0,4	-18,7	-17,6	-26,8	-15,8	-13,7	-6,0	-4,4	2,2
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	16,0	-2,1	2,1	-0,2	-3,3	-6,9	-13,0	4,5	3,6
Produksjon av metaller	-4,5	-2,8	-5,3	-3,2	0,1	-2,5	-9,3	-7,5	-2,9
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	4,2	7,0	7,6	7,3	6,4	6,7	-0,9	18,0	11,1
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	0,6	11,7	10,9	9,7	13,8	12,5	6,5	27,2	12,2
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	-4,0	-7,0	-10,4	-5,3	-4,8	-6,7	-7,4	1,1	-6,5
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	-2,8	1,4	1,2	0,9	2,1	1,2	2,5	19,2	6,4
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	1,0	12,8	27,5	23,9	1,5	1,7	-4,9	-9,2	-6,9
Vannforsyning, avløp og renovasjon	2,9	2,9	0,9	6,2	3,0	1,5	-4,4	-5,1	-4,3
Bygge- og anleggsvirksomhet	2,7	7,3	9,7	9,1	7,1	3,6	0,0	8,5	8,3
Varehandel og reparasjon av motorvogner	4,6	2,0	4,1	-0,2	1,5	2,6	-0,8	4,7	1,1
Rørtransport	-7,5	10,2	7,9	26,2	3,7	5,9	-10,4	-2,1	0,1
Utenriks sjøfart	13,2	5,3	10,2	5,9	8,4	-3,0	2,5	7,5	-1,5
Transport utenom utenriks sjøfart	4,8	2,1	2,6	1,8	2,0	2,2	-1,0	3,8	2,5
Post og distribusjonsvirksomhet	0,5	-3,3	3,0	-4,5	-6,1	-5,5	-8,8	-5,1	-6,0
Overnattings- og serveringsvirksomhet	2,5	3,1	4,6	1,7	2,8	3,7	2,4	3,5	2,9
Informasjon og kommunikasjon	2,5	3,0	4,0	3,4	2,2	2,4	-4,0	3,4	-0,6
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	-0,3	3,2	7,8	4,1	-0,0	1,2	-5,4	-0,4	2,0
Omsetning og drift av fast eiendom	4,2	0,8	-0,9	1,0	2,9	0,2	-2,1	-3,0	-3,3
Boligtjenester	2,9	1,9	0,8	1,5	2,3	2,8	2,6	2,8	2,8
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	-3,4	7,4	6,1	4,6	7,6	10,8	2,6	11,3	2,1
Forretningsmessig tjenesteyting	9,2	9,4	9,5	7,0	12,2	8,6	3,9	12,2	1,2
Offentlig administrasjon og forsvar	3,5	2,0	3,9	2,8	1,1	0,2	0,5	2,1	3,3
Undervisning	2,0	1,3	1,1	0,3	1,7	2,2	2,3	2,5	1,4
Helse- og omsorgstjenester	0,8	2,5	1,1	1,9	3,3	3,8	2,7	2,2	1,3
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	5,2	2,7	2,3	2,7	3,3	2,4	0,2	1,8	1,0
Totalt for nærlinger (basisverdi)	1,1	2,9	3,8	5,1	1,1	1,7	-3,5	1,9	2,2
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge ¹	2,6	3,4	4,3	3,1	3,1	3,2	-0,1	3,9	1,8
Produktavgifter og -subsider	3,3	2,8	3,0	2,3	2,7	3,0	1,8	2,8	1,2

Offentlig forvaltning	1,9	2,2	2,0	1,9	2,3	2,4	2,1	2,3	2,0
Statsforvaltningen	0,9	1,8	2,1	1,6	1,3	2,2	1,6	2,0	2,0
Sivil forvaltning	0,8	2,0	1,7	1,8	1,5	2,8	2,1	2,2	2,1
Forsvar	1,8	0,7	5,6	0,4	-0,1	-3,0	-2,3	0,6	0,6
Kommuneforvaltningen	2,6	2,4	1,8	2,2	3,1	2,6	2,5	2,4	2,0

Fastlands-Norge (basisverdi)	2,4	3,5	4,5	3,3	3,1	3,2	-0,4	4,0	1,9
Markedsrettet virksomhet Fastlands-Norge (basisverdi) . .	2,6	4,2	5,9	3,9	3,5	3,5	-1,6	4,8	1,7
Markedsrettet virksomhet (basisverdi)	0,8	3,2	4,4	6,1	0,7	1,5	-5,1	1,8	2,2
Ikke markedsrettet virksomhet (basisverdi)	2,1	2,1	1,6	1,8	2,3	2,5	2,1	2,3	2,1

1 Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i nærlinger er målt i basisverdi

Tabell 8. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi.
Prosentvis prisendring fra samme periode året før

	2011	2012	12:1	12:2	12:3	12:4	13:1	13:2	13:3
Bruttonasjonalprodukt¹	6,7	2,8	4,5	2,4	2,7	1,5	1,3	2,6	4,0
Jordbruk og skogbruk	1,6	4,6	-2,2	720,3	7,9	0,7	-7,7	-98,2	-4,2
Fiske, fangst og akvakultur	-20,2	-33,0	-37,4	-45,9	-34,1	-9,5	20,2	88,0	127,6
Bergverksdrift	16,5	3,7	19,3	16,3	-4,3	-10,3	2,3	4,5	-5,5
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	28,4	7,0	17,7	5,1	6,0	-0,5	-5,2	-3,2	3,1
Utvinning av råolje og naturgass	30,0	7,0	17,6	3,9	6,1	-0,0	-5,7	-3,8	3,2
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	8,1	7,7	19,2	23,7	3,6	-7,5	3,3	2,7	1,9
Industri	-0,8	1,5	1,0	3,0	1,4	0,8	2,7	1,4	0,6
Nærings-, drikkevare- og tobakksindustri	2,2	2,7	4,2	6,7	5,5	-4,5	10,2	8,1	7,7
Tekstil-, betteklednings- og lærvareindustri	-8,6	2,7	-5,0	8,7	3,5	5,3	3,6	-1,2	0,8
Trelast- og trevareindustri, unntatt møbler	-2,2	-0,6	2,7	-6,8	0,9	1,3	1,4	-0,5	0,6
Produksjon av papir og papirvarer	11,7	-35,4	-3,3	-40,4	-36,8	-55,8	-42,1	-78,6	-2,0
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	4,1	2,9	10,3	9,3	-2,7	-4,4	-1,9	7,4	1,3
Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytsk industri	-13,8	11,0	-6,1	13,1	6,9	36,5	-2,5	-19,1	-16,8
Prod av kjemiske råvarer	-14,4	1,1	9,7	9,3	-2,9	-11,2	-20,9	-25,5	-4,2
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	-5,3	2,2	0,9	-0,7	2,9	5,9	5,5	3,2	0,8
Produksjon av metaller	5,6	-30,7	-29,1	-22,5	-32,1	-41,9	-15,3	-34,4	-26,0
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	0,6	2,1	4,7	4,8	1,0	-1,6	2,2	3,4	1,0
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	0,8	3,0	1,1	1,0	1,2	8,4	1,8	11,0	4,6
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	3,2	-0,0	6,9	0,9	-0,2	-7,7	-0,8	6,1	1,2
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	3,8	7,4	3,2	7,8	15,3	5,1	5,3	11,0	6,5
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	-5,9	-18,5	-24,9	-28,1	-24,1	-0,3	6,9	26,3	35,9
Vannforsyning, avløp og renovasjon	3,1	-1,3	-0,1	0,9	-1,2	-4,4	0,1	1,2	2,1
Bygge- og anleggsvirksomhet	6,8	5,2	5,6	5,6	5,0	4,9	4,3	4,2	3,9
Varehandel og reparasjon av motorvogner	0,1	-2,4	-1,6	-1,7	-2,4	-3,6	-5,8	-4,1	-2,2
Rørtransport	-7,9	-11,5	-9,3	-32,6	-1,0	-0,6	22,0	16,3	1,6
Utenriks sjøfart	-8,7	-28,3	-27,1	-1,8	-31,1	-49,0	-12,2	-2,4	0,7
Transport utenom utenriks sjøfart	0,7	4,3	2,9	-2,5	9,0	8,3	3,1	1,9	-2,4
Post og distribusjonsvirksomhet	0,2	-2,7	-2,3	-1,5	-1,8	-5,2	-4,2	-3,9	-3,9
Overnattings- og serveringsvirksomhet	4,4	3,4	2,1	4,7	3,4	3,3	3,2	0,7	0,4
Informasjon og kommunikasjon	0,3	0,7	-1,2	0,9	1,5	1,7	-0,5	-2,5	-0,2
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	-3,1	16,7	8,2	12,2	21,0	25,6	19,2	17,9	12,5
Omsetning og drift av fast eiendom	3,8	6,1	12,2	7,2	3,5	1,9	3,3	7,0	6,3
Boligtjenester	2,5	-1,2	1,3	-0,2	-2,4	-3,4	-1,3	-1,3	0,7
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	3,0	6,4	9,5	8,1	5,3	3,3	5,1	4,7	4,4
Forretningsmessig tjenesteyting	3,9	2,2	4,1	5,5	-1,1	0,9	3,0	2,0	3,4
Offentlig administrasjon og forsvar	3,7	2,9	3,4	2,6	3,3	2,3	6,3	6,4	4,6
Undervisning	2,3	4,0	3,6	4,3	3,3	4,6	4,2	4,1	3,9
Helse- og omsorgstjenester	7,8	3,3	6,5	3,6	1,9	1,5	3,0	4,7	4,6
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	1,7	4,3	4,4	4,2	4,4	4,4	3,1	2,9	2,1
Totalt for nærlinger (basisverdi)	7,5	2,9	5,6	2,4	2,6	1,1	0,8	2,4	3,9
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge ¹	1,8	2,1	2,0	1,9	2,0	2,4	3,7	4,3	4,3
Produktavgifter og -subsider	0,7	1,8	3,1	1,9	1,0	1,4	5,8	4,5	5,2

Offentlig forvaltning	5,4	3,2	4,9	3,4	2,4	2,2	4,0	5,0	4,5
Statsforvaltningen	5,9	3,5	4,5	3,5	4,0	2,1	4,1	4,7	4,1
Sivil forvaltning	6,3	3,6	4,8	3,6	4,1	1,9	4,0	4,9	4,3
Forsvar	2,9	3,1	1,6	3,1	3,8	4,1	4,4	2,7	2,3
Kommuneforvaltningen	5,1	2,9	5,3	3,2	1,1	2,2	3,9	5,2	4,7

Fastlands-Norge (basisverdi)	2,0	2,1	1,9	1,8	2,1	2,6	3,4	4,2	4,1
Markedsrettet virksomhet Fastlands-Norge (basisverdi) . .	0,7	1,9	0,8	1,4	2,3	3,2	3,5	4,4	4,4
Markedsrettet virksomhet (basisverdi)	8,2	3,0	5,9	2,2	2,9	1,1	0,2	1,9	3,9
Ikke markedsrettet virksomhet (basisverdi)	4,9	2,5	4,3	2,8	1,7	1,3	3,1	3,8	3,6

1 Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i nærlinger er målt i basisverdi

Tabell 9. Hovedtall for konsum. Løpende priser. Millioner kroner

	2011	2012	12:1	12:2	12:3	12:4	13:1	13:2	13:3
Konsum i alt.	1 722 256	1 797 330	432 406	444 484	454 532	465 908	453 048	470 715	480 796
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner . . .	1 130 176	1 176 580	280 195	290 996	297 960	307 430	291 156	306 522	314 260
Konsum i husholdninger	1 076 920	1 120 327	265 763	277 212	284 428	292 924	276 274	291 860	300 019
Konsum i ideelle organisasjoner.	53 256	56 254	14 432	13 784	13 531	14 507	14 882	14 662	14 241
Konsum i offentlig forvaltning.	592 080	620 750	152 212	153 488	156 572	158 478	161 891	164 194	166 535
Konsum i statsforvaltningen	299 483	314 523	76 895	77 820	79 618	80 189	81 985	83 141	84 660
Konsum i statsforvaltningen, individuelt.	154 427	162 327	39 725	39 929	41 213	41 460	41 573	42 453	43 109
Konsum i statsforvaltningen, kollektivt	145 056	152 196	37 170	37 891	38 405	38 729	40 412	40 687	41 551
Konsum i kommuneforvaltningen	292 597	306 227	75 317	75 668	76 954	78 289	79 907	81 053	81 876
Konsum i kommuneforvaltningen, individuelt.	233 020	245 042	60 223	60 514	61 547	62 759	63 812	64 746	65 234
Konsum i kommuneforvaltningen, kollektivt	59 577	61 185	15 094	15 154	15 408	15 530	16 094	16 307	16 641
Personlig konsum	1 517 623	1 583 950	380 142	391 439	400 719	411 649	396 541	413 721	422 603
Kollektivt konsum	204 633	213 380	52 264	53 045	53 813	54 259	56 506	56 994	58 192

Tabell 10. Hovedtall for konsum. Faste 2011-priser. Millioner kroner

	2011	2012	12:1	12:2	12:3	12:4	13:1	13:2	13:3
Konsum i alt.	1 722 256	1 766 372	427 553	437 527	447 006	454 286	436 721	448 851	455 781
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner . . .	1 130 176	1 163 689	278 767	287 733	294 910	302 278	284 146	295 876	301 320
Konsum i husholdninger	1 076 920	1 109 433	264 603	274 302	281 968	288 560	270 130	282 178	288 111
Konsum i ideelle organisasjoner.	53 256	54 256	14 164	13 432	12 942	13 718	14 017	13 698	13 209
Konsum i offentlig forvaltning.	592 080	602 683	148 786	149 793	152 096	152 008	152 575	152 975	154 461
Konsum i statsforvaltningen	299 483	304 762	75 097	75 707	76 965	76 993	77 140	77 231	78 110
Konsum i statsforvaltningen, individuelt.	154 427	156 763	38 615	38 638	39 774	39 736	39 260	39 374	39 566
Konsum i statsforvaltningen, kollektivt	145 056	147 999	36 482	37 069	37 191	37 257	37 880	37 857	38 544
Konsum i kommuneforvaltningen	292 597	297 921	73 689	74 087	75 132	75 014	75 435	75 744	76 351
Konsum i kommuneforvaltningen, individuelt.	233 020	238 150	58 808	59 217	60 087	60 038	60 515	60 734	60 996
Konsum i kommuneforvaltningen, kollektivt	59 577	59 771	14 881	14 870	15 044	14 976	14 921	15 011	15 355
Personlig konsum	1 517 623	1 558 602	376 190	385 588	394 771	402 053	383 921	395 983	401 882
Kollektivt konsum	204 633	207 770	51 364	51 938	52 235	52 233	52 800	52 867	53 899

Tabell 11. Hovedtall for konsum. Prosentvis volumendring fra samme periode året før

	2011	2012	12:1	12:2	12:3	12:4	13:1	13:2	13:3
Konsum i alt.	2,1	2,6	3,0	2,1	2,6	2,6	2,1	2,6	2,0
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner . .	2,6	3,0	4,0	2,2	3,0	2,7	1,9	2,8	2,2
Konsum i husholdninger	2,6	3,0	4,0	2,2	3,1	2,8	2,1	2,9	2,2
Konsum i ideelle organisasjoner	4,1	1,9	3,8	2,5	0,9	0,3	-1,0	2,0	2,1
Konsum i offentlig forvaltning.	1,1	1,8	1,1	1,8	1,7	2,5	2,5	2,1	1,6
Konsum i statsforvaltningen	0,1	1,8	1,2	2,0	1,1	2,7	2,7	2,0	1,5
Konsum i statsforvaltningen, individuelt.	-1,2	1,5	1,1	1,1	0,5	3,2	1,7	1,9	-0,5
Konsum i statsforvaltningen, kollektivt	1,5	2,0	1,3	3,0	1,8	2,1	3,8	2,1	3,6
Konsum i kommuneforvaltningen	2,2	1,8	1,0	1,7	2,3	2,3	2,4	2,2	1,6
Konsum i kommuneforvaltningen, individuelt.	1,8	2,2	1,0	1,4	3,0	3,4	2,9	2,6	1,5
Konsum i kommuneforvaltningen, kollektivt	3,7	0,3	1,0	2,6	-0,1	-2,0	0,3	0,9	2,1
Personlig konsum	2,1	2,7	3,2	2,0	2,8	2,9	2,1	2,7	1,8
Kollektivt konsum	2,2	1,5	1,2	2,8	1,2	0,9	2,8	1,8	3,2

Tabell 12. Hovedtall for konsum. Prosentvis prisendring fra samme periode året før

	2011	2012	12:1	12:2	12:3	12:4	13:1	13:2	13:3
Konsum i alt.	2,3	1,8	2,0	1,6	1,6	1,8	2,6	3,2	3,7
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner . .	1,0	1,1	0,7	0,8	1,2	1,6	1,9	2,4	3,2
Konsum i husholdninger	0,9	1,0	0,6	0,7	1,1	1,4	1,8	2,3	3,2
Konsum i ideelle organisasjoner	3,7	3,7	3,1	3,0	4,2	4,6	4,2	4,3	3,1
Konsum i offentlig forvaltning.	4,9	3,0	4,3	3,2	2,4	2,2	3,7	4,8	4,7
Konsum i statsforvaltningen	5,0	3,2	3,9	3,3	3,4	2,2	3,8	4,7	4,8
Konsum i statsforvaltningen, individuelt.	5,9	3,5	4,5	4,1	3,7	1,9	2,9	4,3	5,1
Konsum i statsforvaltningen, kollektivt	4,0	2,8	3,3	2,4	3,1	2,5	4,7	5,1	4,4
Konsum i kommuneforvaltningen	4,7	2,8	4,8	3,0	1,3	2,1	3,6	4,8	4,7
Konsum i kommuneforvaltningen, individuelt.	5,0	2,9	4,9	3,2	1,2	2,3	3,0	4,3	4,4
Konsum i kommuneforvaltningen, kollektivt	3,6	2,4	4,1	2,3	1,8	1,4	6,4	6,6	5,8
Personlig konsum	2,1	1,6	1,8	1,5	1,5	1,7	2,2	2,9	3,6
Kollektivt konsum	3,9	2,7	3,6	2,4	2,7	2,2	5,2	5,6	4,8

Tabell 13. Konsum i husholdninger. Løpende priser. Millioner kroner

	2011	2012	12:1	12:2	12:3	12:4	13:1	13:2	13:3
Konsum i husholdninger									
1 076 920	1 120 327	265 763	277 212	284 428	292 924	276 274	291 860	300 019	
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	137 978	143 592	34 242	36 165	35 619	37 565	34 476	36 524	37 419
Alkoholdrikker og tobakk mv..	44 066	44 726	10 272	11 378	10 948	12 128	10 649	11 684	11 648
Klær og skoøy.	54 975	56 873	12 240	14 083	14 082	16 468	11 672	14 764	13 884
Bolig, lys og brensel.	223 458	226 330	59 124	54 570	53 071	59 565	63 323	58 472	57 196
Møbler og husholdningsartikler mv.	60 051	61 684	14 045	14 381	15 674	17 585	13 865	14 751	15 821
Helse	29 720	30 986	7 458	7 683	7 718	8 127	7 724	7 952	7 970
Transport	157 555	162 357	38 139	42 305	42 459	39 454	39 312	43 958	42 979
Post- og teletjenester	27 364	27 218	6 828	6 511	6 633	7 246	6 688	6 639	6 731
Kultur og fritid	128 344	133 398	29 461	32 869	35 724	35 344	29 871	34 177	36 696
Utdanning	4 942	5 293	1 352	1 320	1 216	1 404	1 458	1 465	1 349
Overnattings- og serveringstjenester	62 158	65 664	14 207	16 659	17 669	17 128	15 146	17 561	18 725
Andre varer og tjenester	106 534	118 137	27 561	28 885	29 233	32 458	30 275	32 168	31 935
Husholdningenes kjøp i utlandet.	69 522	75 729	16 730	19 464	23 286	16 249	17 818	21 099	27 081
Utlendingers kjøp i Norge.	-29 747	-31 659	-5 896	-9 062	-8 904	-7 797	-6 005	-9 352	-9 414
Varekonsum ¹	542 760	551 285	130 628	135 983	134 526	150 149	132 035	140 536	138 701
Tjenestekonsum ¹	494 385	524 971	124 300	130 827	135 521	134 324	132 426	139 577	143 651
Boligtjenester	180 648	188 335	46 567	46 912	47 219	47 637	48 732	49 347	49 811
Andre tjenester.	313 737	336 636	77 733	83 914	88 301	86 687	83 694	90 231	93 840

1 Konsumet av varer og tjenester inkluderer utlendingers kjøp i Norge, men ikke husholdningenes kjøp i utlandet

Tabell 14. Konsum i husholdninger. Faste 2011-priser. Millioner kroner

	2011	2012	12:1	12:2	12:3	12:4	13:1	13:2	13:3
Konsum i husholdninger									
1 076 920	1 109 433	264 603	274 302	281 968	288 560	270 130	282 178	288 111	
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	137 978	141 895	33 841	35 666	34 983	37 405	34 423	35 888	35 956
Alkoholdrikker og tobakk mv..	44 066	43 331	10 011	11 047	10 571	11 702	9 987	10 875	10 765
Klær og skoøy.	54 975	57 685	12 639	13 970	14 743	16 333	12 374	14 976	14 709
Bolig, lys og brensel.	223 458	229 846	59 760	55 528	54 307	60 251	62 143	56 762	55 249
Møbler og husholdningsartikler mv.	60 051	61 579	14 109	14 303	15 799	17 367	13 987	14 694	15 817
Helse	29 720	30 027	7 259	7 465	7 471	7 833	7 336	7 527	7 495
Transport	157 555	158 691	37 636	41 289	41 141	38 625	38 089	42 433	41 057
Post- og teletjenester	27 364	28 924	7 104	6 904	7 126	7 790	7 185	7 175	7 316
Kultur og fritid	128 344	132 978	29 507	32 602	35 728	35 141	29 917	33 672	36 117
Utdanning	4 942	5 031	1 317	1 284	1 154	1 276	1 314	1 318	1 197
Overnattings- og serveringstjenester	62 158	63 583	13 960	16 153	17 065	16 405	14 389	16 557	17 607
Andre varer og tjenester	106 534	110 435	26 412	27 381	27 126	29 516	26 841	28 562	28 127
Husholdningenes kjøp i utlandet.	69 522	76 268	16 855	19 522	23 397	16 494	17 965	20 707	25 658
Utlendingers kjøp i Norge.	-29 747	-30 841	-5 806	-8 813	-8 644	-7 578	-5 821	-8 969	-8 958
Varekonsum ¹	542 760	554 323	131 333	136 040	136 178	150 772	132 619	139 196	137 142
Tjenestekonsum ¹	494 385	509 682	122 222	127 552	131 037	128 872	125 367	131 244	134 269
Boligtjenester	180 648	184 918	45 985	46 184	46 302	46 447	46 970	47 177	47 267
Andre tjenester.	313 737	324 764	76 237	81 367	84 735	82 425	78 396	84 067	87 003

1 Konsumet av varer og tjenester inkluderer utlendingers kjøp i Norge, men ikke husholdningenes kjøp i utlandet

Tabell 15. Konsum i husholdninger. Prosentvis volumendring fra samme periode året før

	2011	2012	12:1	12:2	12:3	12:4	13:1	13:2	13:3
Konsum i husholdninger	2,6	3,0	4,0	2,2	3,1	2,8	2,1	2,9	2,2
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	4,2	2,8	6,8	2,1	0,6	2,2	1,7	0,6	2,8
Alkoholdrikker og tobakk mv..	-3,7	-1,7	1,6	-4,8	-2,7	-0,4	-0,2	-1,6	1,8
Klær og skoøy.	3,4	4,9	10,4	4,0	3,6	2,9	-2,1	7,2	-0,2
Bolig, lys og brensel.	-0,7	2,9	0,6	3,3	2,8	4,8	4,0	2,2	1,7
Møbler og husholdningsartikler mv.	4,3	2,5	7,3	3,9	1,5	-1,2	-0,9	2,7	0,1
Helse	4,0	1,0	1,5	0,6	1,5	0,7	1,1	0,8	0,3
Transport	4,0	0,7	1,7	-0,5	1,6	0,1	1,2	2,8	-0,2
Post- og teletjenester	1,7	5,7	5,0	5,5	5,3	6,9	1,1	3,9	2,7
Kultur og fritid	3,4	3,6	6,3	1,6	5,1	1,9	1,4	3,3	1,1
Utdanning	7,4	1,8	2,0	3,4	0,9	0,8	-0,3	2,6	3,7
Overnattings- og serveringstjenester	3,1	2,3	2,3	1,0	2,4	3,5	3,1	2,5	3,2
Andre varer og tjenester	0,5	3,7	2,8	3,7	3,9	4,1	1,6	4,3	3,7
Husholdningenes kjøp i utlandet.	9,4	9,7	11,8	7,1	10,6	9,4	6,6	6,1	9,7
Utlendingers kjøp i Norge.	1,9	3,7	6,6	3,9	1,9	3,4	0,3	1,8	3,6
Varekonsum ¹	1,6	2,1	4,5	1,2	1,2	1,8	1,0	2,3	0,7
Tjenestekonsum ¹	2,6	3,1	2,6	2,6	3,8	3,3	2,6	2,9	2,5
Boligtjenester	2,0	2,4	2,1	2,4	2,5	2,4	2,1	2,1	2,1
Andre tjenester.	3,0	3,5	2,8	2,8	4,6	3,9	2,8	3,3	2,7

1 Konsumet av varer og tjenester inkluderer utlendingers kjøp i Norge, men ikke husholdningenes kjøp i utlandet

Tabell 16. Konsum i husholdninger. Prosentvis prisendring fra samme periode året før

	2011	2012	12:1	12:2	12:3	12:4	13:1	13:2	13:3
Konsum i husholdninger	0,9	1,0	0,6	0,7	1,1	1,4	1,8	2,3	3,2
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	-0,1	1,2	1,9	1,7	0,9	0,4	-1,0	0,4	2,2
Alkoholdrikker og tobakk mv..	6,0	3,2	5,6	3,8	2,2	1,6	3,9	4,3	4,5
Klær og skoøy.	-3,1	-1,4	-1,5	-1,5	-0,4	-2,1	-2,6	-2,2	-1,2
Bolig, lys og brensel.	1,1	-1,5	-4,0	-1,9	-1,2	1,1	3,0	4,8	5,9
Møbler og husholdningsartikler mv.	-0,8	0,2	-0,1	-0,1	-0,0	0,8	-0,4	-0,2	0,8
Helse	2,4	3,2	4,2	3,5	2,8	2,3	2,5	2,7	2,9
Transport	2,9	2,3	3,1	0,9	2,9	2,5	1,9	1,1	1,4
Post- og teletjenester	-1,8	-5,9	-4,4	-5,7	-7,3	-6,2	-3,2	-1,9	-1,2
Kultur og fritid	-0,2	0,3	0,6	0,8	-0,1	0,1	0,0	0,7	1,6
Utdanning	3,4	5,2	5,3	4,3	4,6	6,6	8,2	8,1	6,9
Overnattings- og serveringstjenester	2,7	3,3	4,1	3,7	2,9	2,6	3,4	2,8	2,7
Andre varer og tjenester	0,7	7,0	5,9	5,4	7,5	8,8	8,1	6,8	5,4
Husholdningenes kjøp i utlandet.	1,4	-0,7	-1,0	-0,8	0,2	-1,6	-0,1	2,2	6,0
Utlendingers kjøp i Norge.	2,6	2,7	3,1	2,2	2,9	2,6	1,6	1,4	2,0
Varekonsum ¹	0,3	-0,5	-1,3	-0,4	-0,6	-0,0	0,1	1,0	2,4
Tjenestekonsum ¹	1,6	3,0	3,0	2,3	3,1	3,6	3,9	3,7	3,4
Boligtjenester	2,0	1,8	1,9	1,8	1,7	1,9	2,5	3,0	3,3
Andre tjenester.	1,4	3,7	3,7	2,6	3,8	4,5	4,7	4,1	3,5

1 Konsumet av varer og tjenester inkluderer utlendingers kjøp i Norge, men ikke husholdningenes kjøp i utlandet

Tabell 17. Bruttoinvestering i fast realkapital. Løpende priser. Millioner kroner

	2011	2012	12:1	12:2	12:3	12:4	13:1	13:2	13:3
I alt	539 299	602 986	136 508	146 939	151 336	168 203	151 136	169 325	168 961
Bygg og anlegg	261 819	286 071	65 164	67 959	74 293	78 655	72 332	74 928	78 458
Oljeboring, oljeleting, olje- og gassrørledning	74 150	81 380	18 964	21 088	18 410	22 918	22 588	27 064	25 797
Oljeutvinningsplattformer, borerigger og moduler	62 097	87 756	18 389	20 857	24 098	24 411	20 201	25 155	26 385
Skip og båter	28 335	28 311	7 524	6 846	5 796	8 144	8 297	9 681	7 323
Andre transportmidler	17 069	21 076	4 814	5 303	5 106	5 854	5 275	5 708	5 276
Maskiner og utstyr	95 829	98 221	21 612	24 831	23 593	28 185	22 417	26 746	25 722
Jordbruk og skogbruk	7 531	6 848	1 191	2 083	2 024	1 550	1 196	2 155	2 070
Fiske, fangst og akvakultur	3 739	3 953	1 038	1 033	943	939	1 410	1 328	805
Bergverksdrift	1 651	1 771	281	468	398	624	768	658	452
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	143 545	174 268	38 486	43 223	44 008	48 552	43 732	52 672	52 559
Utvinning av råolje og naturgass	144 433	171 428	38 085	42 883	43 022	47 438	44 224	51 413	51 674
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	-888	2 840	401	340	986	1 114	-492	1 258	885
Industri	21 153	22 391	4 580	5 809	4 760	7 243	4 268	6 205	5 380
Nærings-, drikkevare- og tobaksindustri	7 515	6 607	1 640	1 642	1 335	1 989	1 206	1 424	1 277
Tekstil-, beklednings- og lærwareindustri	200	165	32	43	33	57	45	45	42
Trelast- og trevareindustri, unntatt møbler	888	908	242	178	246	242	154	359	245
Produksjon av papir og papirvarer	395	457	94	139	60	165	81	115	35
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	285	248	55	102	47	43	144	84	106
Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytsk industri	2 930	4 552	562	1 300	920	1 770	565	1 189	834
Prod av kjemiske råvarer	1 815	2 976	374	876	566	1 159	393	990	692
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri . .	1 336	1 435	295	330	274	536	230	477	337
Produksjon av metaller	1 722	1 844	350	568	325	602	368	438	398
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	3 389	3 069	631	734	687	1 017	652	1 077	935
Verftsindustri og annen transportmiddelinndustri	818	1 136	248	204	320	363	244	402	360
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon . . .	293	261	66	56	39	100	82	77	101
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	1 382	1 711	365	514	473	359	498	516	710
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	16 375	18 648	3 297	4 354	4 818	6 179	3 225	5 149	5 258
Vannforsyning, avløp og renovasjon	8 592	9 229	2 456	2 734	1 603	2 436	2 534	2 569	1 597
Bygge- og anleggsvirksomhet	13 328	14 905	3 653	3 792	3 611	3 848	3 681	4 074	3 742
Varehandel og reparasjon av motorvogner	12 148	12 608	2 598	3 031	3 367	3 612	2 815	3 117	3 725
Rørtransport	527	336	112	48	53	123	252	736	1 103
Utenriks sjøfart	20 694	24 401	6 553	5 974	5 034	6 839	6 974	8 185	6 474
Transport utenom utenriks sjøfart	11 422	11 530	2 602	2 848	2 943	3 137	3 177	3 299	3 109
Post og distribusjonsvirksomhet	1 610	1 412	318	395	368	330	248	361	329
Overnattings- og serveringsvirksomhet	1 727	1 990	455	455	523	557	450	487	504
Informasjon og kommunikasjon	13 069	13 802	3 495	3 341	3 277	3 689	3 457	3 741	3 527
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	7 831	8 424	2 110	2 062	2 099	2 154	2 207	2 337	2 314
Omsetning og drift av fast eiendom	32 390	33 572	8 236	8 104	8 721	8 511	7 891	8 559	8 337
Boligtjenester	120 542	134 252	31 408	32 667	34 141	36 037	36 946	36 626	35 969
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	3 801	4 235	999	1 051	976	1 209	1 027	1 196	1 022
Forretningsmessig tjenesteyting	6 668	11 225	2 713	2 715	2 948	2 851	2 767	3 015	3 068
Offentlig administrasjon og forsvar	53 973	54 391	11 211	11 604	14 650	16 926	12 313	13 041	16 251
Undervisning	15 124	15 020	3 279	3 069	4 267	4 406	3 183	2 900	4 797
Helse- og omsorgstjenester	14 472	16 203	3 437	4 208	3 976	4 581	4 663	4 929	4 743
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	7 387	7 570	1 998	1 873	1 829	1 871	1 952	1 985	1 828
Fastlands-Norge	374 533	403 981	91 356	97 695	102 241	112 689	100 178	107 733	108 825

Offentlig forvaltning	86 407	88 965	19 067	20 166	22 944	26 788	21 385	22 000	25 878
Statsforvaltningen	37 339	38 976	7 650	7 827	10 537	12 962	9 080	9 418	12 103
Sivil forvaltning	29 419	34 596	6 991	6 943	9 504	11 158	8 286	8 465	11 092
Forsvar	7 920	4 380	659	884	1 033	1 804	794	953	1 011
Kommuneforvaltningen	49 068	49 989	11 417	12 339	12 407	13 826	12 305	12 582	13 775

Tabell 18. Bruttoinvestering i fast realkapital. Faste 2011-priser. Millioner kroner

	2011	2012	12:1	12:2	12:3	12:4	13:1	13:2	13:3
I alt	539 299	583 849	133 855	142 717	146 060	161 217	142 053	157 415	155 581
Bygg og anlegg	261 819	275 449	63 779	65 533	71 092	75 045	66 941	68 382	70 884
Oljeboring, oljeleting, olje- og gassrørledning	74 150	77 889	18 458	20 392	17 646	21 392	21 372	25 501	24 136
Oljeutvinningsplattformer, borerigger og moduler	62 097	85 650	18 127	20 451	23 432	23 640	19 391	23 540	24 598
Skip og båter	28 335	27 472	7 489	6 440	5 596	7 948	7 689	8 631	6 457
Andre transportmidler	17 069	21 102	4 736	5 463	5 169	5 734	4 892	5 560	4 832
Maskiner og utstyr	95 829	96 117	21 225	24 382	23 087	27 423	21 742	25 758	24 674
Jordbruk og skogbruk	7 531	6 654	1 168	2 032	1 958	1 497	1 143	2 040	1 940
Fiske, fangst og akvakultur	3 739	3 834	1 025	987	910	912	1 323	1 220	738
Bergverksdrift	1 651	1 713	275	454	382	601	729	619	425
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	143 545	168 536	37 697	42 088	42 532	46 219	41 662	49 470	49 100
Utvinning av råolje og naturgass	144 433	165 771	37 302	41 757	41 573	45 137	42 136	48 288	48 270
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	-888	2 765	395	331	958	1 081	-474	1 182	829
Industri	21 153	21 802	4 495	5 677	4 631	7 000	4 099	5 911	5 085
Nærings-, drikkevare- og tobaksindustri	7 515	6 420	1 608	1 600	1 296	1 917	1 155	1 353	1 203
Tekstil-, beklednings- og lærwareindustri	200	161	32	42	32	55	43	43	40
Trelast- og trevareindustri, unntatt møbler	888	885	237	174	240	233	148	344	232
Produksjon av papir og papirvarer	395	445	92	136	58	159	77	109	33
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	285	242	54	100	46	42	139	80	101
Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytsk industri	2 930	4 417	551	1 269	891	1 705	543	1 130	787
Prod av kjemiske råvarer	1 815	2 887	367	856	547	1 117	377	940	652
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri . .	1 336	1 397	289	323	266	518	220	455	318
Produksjon av metaller	1 722	1 798	343	556	316	584	354	416	379
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	3 389	2 990	619	718	670	983	626	1 031	889
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	818	1 107	243	199	313	352	234	384	343
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon . . .	293	255	65	55	38	97	80	74	96
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	1 382	1 686	361	506	465	354	481	491	664
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	16 375	18 064	3 232	4 230	4 654	5 948	3 078	4 871	4 939
Vannforsyning, avløp og renovasjon	8 592	8 928	2 405	2 648	1 542	2 333	2 397	2 403	1 483
Bygge- og anleggsvirksomhet	13 328	14 618	3 588	3 760	3 544	3 726	3 522	3 905	3 542
Varehandel og reparasjon av motorvogner	12 148	12 303	2 545	2 981	3 282	3 494	2 697	2 978	3 526
Rørtransport	527	322	110	47	51	114	243	701	1 033
Utenriks sjøfart	20 694	23 724	6 518	5 657	4 878	6 671	6 498	7 365	5 769
Transport utenom utenriks sjøfart	11 422	11 331	2 563	2 801	2 895	3 072	2 995	3 099	2 847
Post og distribusjonsvirksomhet	1 610	1 384	312	390	361	321	238	347	313
Overnattings- og serveringsvirksomhet	1 727	1 928	445	442	506	535	429	461	475
Informasjon og kommunikasjon	13 069	13 491	3 431	3 279	3 201	3 581	3 336	3 585	3 358
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	7 831	8 171	2 066	2 010	2 029	2 066	2 103	2 212	2 173
Omsetning og drift av fast eiendom	32 390	32 249	8 049	7 775	8 322	8 103	7 420	7 936	7 686
Boligtjenester	120 542	129 361	30 747	31 527	32 692	34 395	34 883	34 080	33 322
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	3 801	4 132	979	1 030	952	1 171	984	1 146	966
Forretningsmessig tjenesteyting	6 668	11 058	2 659	2 727	2 920	2 752	2 569	2 867	2 812
Offentlig administrasjon og forsvar	53 973	52 663	11 003	11 273	14 109	16 277	10 371	10 945	13 406
Undervisning	15 124	14 517	3 213	2 980	4 102	4 221	3 027	2 725	4 479
Helse- og omsorgstjenester	14 472	15 701	3 369	4 091	3 835	4 406	4 445	4 648	4 445
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	7 387	7 366	1 959	1 830	1 774	1 802	1 863	1 881	1 720
Fastlands-Norge	374 533	391 268	89 530	94 925	98 599	108 213	93 649	99 878	99 679

Offentlig forvaltning	86 407	86 090	18 700	19 576	22 081	25 733	18 991	19 355	22 391
Statsforvaltningen	37 339	37 792	7 515	7 615	10 170	12 492	7 801	8 055	10 190
Sivil forvaltning	29 419	33 484	6 866	6 748	9 158	10 713	7 036	7 150	9 237
Forsvar	7 920	4 307	649	867	1 012	1 779	766	906	953
Kommuneforvaltningen	49 068	48 298	11 185	11 961	11 911	13 241	11 190	11 300	12 202

Tabell 19. Bruttoinvestering i fast realkapital.
Prosentvis volumendring fra samme periode året før

	2011	2012	12:1	12:2	12:3	12:4	13:1	13:2	13:3
I alt	7,7	8,3	6,0	6,1	9,5	11,0	6,1	10,3	6,5
Bygg og anlegg	6,7	5,2	4,5	1,6	8,1	6,4	5,0	4,3	-0,3
Oljeboring, oljeleting, olje- og gassrørledning	2,7	5,0	-0,3	11,5	-11,4	22,6	15,8	25,1	36,8
Oljeutvinningsplattformer, borerigger og moduler	19,7	37,9	56,6	28,8	46,0	27,2	7,0	15,1	5,0
Skip og båter	49,6	-3,0	-30,2	18,3	4,4	16,9	2,7	34,0	15,4
Andre transportmidler	-6,8	23,6	37,7	20,0	22,3	18,2	3,3	1,8	-6,5
Maskiner og utstyr	1,9	0,3	1,5	-5,9	4,5	1,9	2,4	5,6	6,9
Jordbruk og skogbruk	-13,3	-11,6	-10,9	-12,3	-11,4	-11,6	-2,2	0,4	-0,9
Fiske, fangst og akvakultur	83,3	2,5	13,6	-10,8	-7,2	21,7	29,1	23,6	-18,8
Bergverksdrift	48,1	3,7	39,6	9,4	-11,8	-0,8	164,7	36,4	11,4
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	9,5	17,4	20,4	10,3	15,6	24,0	10,5	17,5	15,4
Utvinning av råolje og naturgass	11,4	14,8	15,3	19,8	7,8	16,9	13,0	15,6	16,1
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	..	..	..	-90,0	..	..	..	257,6	-13,5
Industri	7,0	3,1	11,9	10,8	-9,7	1,7	-8,8	4,1	9,8
Nærings-, drikkevare- og tobakksindustri	5,7	-14,6	-9,6	-16,6	-20,1	-12,7	-28,2	-15,5	-7,1
Tekstil-, beklednings- og lærvareindustri	-5,3	-19,7	-46,9	85,0	-18,8	-29,6	36,4	3,5	24,2
Trelast- og trevareindustri, unntatt møbler	2,5	-0,3	176,0	-34,8	10,3	-26,4	-37,9	97,3	-3,4
Produksjon av papir og papirvarer	12,6	12,6	102,6	41,7	-39,9	1,3	-16,1	-19,3	-43,4
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	76,1	-15,1	44,2	78,3	-39,4	-63,7	155,4	-19,7	121,3
Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytsk industri	-19,1	50,7	24,8	66,3	24,6	68,8	-1,5	-10,9	-11,7
Prod av kjemiske råvarer	-6,9	59,0	30,7	120,7	12,9	68,7	2,8	9,8	19,1
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	0,5	4,6	-2,4	7,5	-38,3	68,6	-24,1	40,9	19,4
Produksjon av metaller	3,7	4,4	33,6	48,6	-21,6	-15,2	3,2	-25,2	20,0
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	28,6	-11,8	14,7	-6,2	-20,2	-20,9	1,1	43,5	32,7
Verftsindustri og annen transportmiddelinndustri	27,3	35,3	146,0	24,9	65,1	-5,0	-4,0	93,2	9,6
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	15,1	-13,1	-22,3	-41,6	-24,7	48,6	23,3	36,0	151,2
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	45,5	22,0	23,5	65,0	3,8	5,7	33,3	-3,0	42,9
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	8,7	10,3	14,5	-0,8	13,2	14,8	-4,8	15,1	6,1
Vannforsyning, avløp og renovasjon	-10,1	3,9	16,1	9,7	-16,0	2,8	-0,3	-9,2	-3,9
Bygge- og anleggsvirksomhet	11,5	9,7	9,4	9,4	11,5	8,5	-1,8	3,8	-0,0
Varehandel og reparasjon av motorvogner	16,0	1,3	-28,7	30,4	22,7	-3,4	5,9	-0,1	7,4
Rørtransport	-9,2	-38,9	-51,0	-25,4	-58,4	-2,9	120,5	..	..
Utenriks sjøfart	22,4	14,6	18,8	22,3	3,3	13,8	-0,3	30,2	18,3
Transport utenom utenriks sjøfart	-22,0	-0,8	3,3	-13,0	12,2	-2,2	16,8	10,6	-1,7
Post og distribusjonsvirksomhet	-10,7	-14,0	-21,3	-3,6	-5,4	-24,9	-23,6	-11,0	-13,3
Overnattings- og serveringsvirksomhet	-8,3	11,6	12,8	10,1	14,2	9,6	-3,7	4,4	-6,1
Informasjon og kommunikasjon	-3,4	3,2	4,2	2,4	3,3	3,0	-2,8	9,3	4,9
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	78,3	4,3	3,4	4,7	7,1	2,3	1,8	10,1	7,1
Omsetning og drift av fast eiendom	-9,1	-0,4	-6,9	-3,0	7,5	1,5	-7,8	2,1	-7,6
Boligjenester	16,1	7,3	5,8	3,5	10,7	9,2	13,5	8,1	1,9
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	-7,5	8,7	11,3	8,5	10,1	5,8	0,4	11,2	1,4
Forretningsmessig tjenesteyting	20,1	65,8	77,5	66,3	68,2	53,4	-3,4	5,1	-3,7
Offentlig administrasjon og forsvar	7,6	-2,4	-20,6	-3,6	10,4	4,0	-5,7	-2,9	-5,0
Undervisning	-9,7	-4,0	-1,6	-1,4	-9,3	-2,1	-5,8	-8,6	9,2
Helse- og omsorgstjenester	0,6	8,5	0,1	19,9	-1,1	15,4	31,9	13,6	15,9
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	8,3	-0,3	2,3	-4,8	1,8	-0,3	-4,9	2,8	-3,1
Fastlands-Norge	6,3	4,5	0,3	3,6	7,5	6,1	4,6	5,2	1,1

Offentlig forvaltning	2,2	-0,4	-11,5	2,1	2,4	4,9	1,6	-1,1	1,4
Statsforvaltningen	10,1	1,2	-26,5	2,4	17,4	13,3	3,8	5,8	0,2
Sivil forvaltning	-0,4	13,8	28,2	-1,1	17,7	13,2	2,5	6,0	0,9
Forsvar	77,8	-45,6	-86,7	42,1	14,9	13,9	17,9	4,5	-5,8
Kommuneforvaltningen	-3,1	-1,6	2,4	1,9	-7,7	-2,0	0,0	-5,5	2,4

Tabell 20. Bruttoinvestering i fast realkapital.**Prosentvis prisendring fra samme periode året før**

	2011	2012	12:1	12:2	12:3	12:4	13:1	13:2	13:3
I alt	3,9	3,3	3,0	6,5	2,4	1,5	4,3	4,5	4,8
Bygg og anlegg	5,4	3,9	4,4	4,1	3,6	3,4	5,8	5,7	5,9
Oljeboring, oljeleting, olje- og gassrørledning	5,0	4,5	6,6	7,1	3,7	0,4	2,9	2,6	2,5
Oljeutvinningsplattformer, borerigger og moduler	5,0	2,5	-6,0	31,2	-4,2	-4,2	2,7	4,8	4,3
Skip og båter	1,0	3,1	2,1	7,5	5,1	-1,9	7,4	5,5	9,5
Andre transportmidler	-4,9	-0,1	-1,7	-0,6	1,2	0,1	6,1	5,8	10,5
Maskiner og utstyr	1,3	2,2	2,1	1,8	2,9	2,0	1,3	2,0	2,0
Jordbruk og skogbruk	2,6	2,9	2,9	2,9	3,2	2,5	2,7	3,1	3,2
Fiske, fangst og akvakultur	2,1	3,1	3,4	5,3	3,3	0,1	5,3	4,0	5,2
Bergverksdrift	3,6	3,4	-0,1	3,5	4,2	4,1	3,2	3,2	2,0
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	4,9	3,4	1,0	15,1	0,1	-1,7	2,8	3,7	3,5
Utvinning av råolje og naturgass	4,9	3,4	4,6	4,9	3,2	1,4	2,8	3,7	3,4
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	12,0	2,7	..	..	179,0	517,9	2,2	3,6	3,8
Industri	2,9	2,7	3,3	2,9	2,2	2,6	2,2	2,6	2,9
Nærings-, drikkevare- og tobakksindustri	3,7	2,9	3,0	2,8	2,9	3,0	2,4	2,6	2,9
Tekstil-, beklednings- og lærwareindustri	2,0	2,5	3,2	-0,9	2,5	3,2	1,7	2,2	3,8
Trelast- og trevareindustri, unntatt møbler	2,7	2,5	1,7	2,4	3,2	2,9	2,1	2,3	2,9
Produksjon av papir og papirvarer	2,9	2,9	2,7	2,8	3,8	2,9	2,7	2,5	3,5
Trykking og reproduksjon av innspilte optak	1,8	2,3	1,7	2,2	4,4	2,1	1,3	2,4	1,8
Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytsk industri	3,7	3,1	3,4	2,8	3,5	2,8	2,1	2,7	2,7
Prod av kjemiske råvarer	3,7	3,1	3,5	2,7	3,8	2,7	2,2	2,9	2,6
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	2,8	2,7	2,0	2,0	4,1	1,7	2,6	2,7	3,2
Produksjon av metaller	3,1	2,5	2,6	2,5	3,4	2,3	1,9	3,0	2,2
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	2,4	2,6	1,1	2,2	3,3	3,4	2,2	2,3	2,5
Verftsindustri og annen transportmiddelinndustri	1,9	2,6	10,4	5,1	2,9	-0,1	2,4	2,0	2,6
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	1,4	2,6	2,7	2,9	2,1	1,8	1,4	1,7	1,9
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	-0,6	1,5	11,5	7,8	-7,4	1,1	2,5	3,6	5,1
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	3,4	3,2	3,3	3,3	3,5	2,9	2,7	2,7	2,8
Vannforsyning, avløp og renovasjon	3,9	3,4	3,7	3,6	3,3	3,1	3,5	3,5	3,6
Bygge- og anleggsvirksomhet	2,0	2,0	2,2	1,3	2,5	1,9	2,6	3,5	3,7
Varehandel og reparasjon av motorvogner	0,5	2,5	3,2	0,2	2,5	3,4	2,3	3,0	3,0
Rørtransport	5,2	4,4	7,3	6,3	2,4	-1,8	2,0	2,1	2,5
Utenriks sjøfart	0,9	2,9	3,2	6,8	3,5	-1,1	6,7	5,2	8,7
Transport utenom utenriks sjøfart	-0,6	1,8	4,5	1,4	3,3	-1,1	4,5	4,7	7,4
Post og distribusjonsvirksomhet	1,9	2,0	1,9	1,7	2,7	2,0	2,2	2,6	3,1
Overnattings- og serveringsvirksomhet	1,8	3,2	3,2	3,2	3,6	2,9	2,7	2,4	2,6
Informasjon og kommunikasjon	1,0	2,3	2,2	2,0	2,9	2,2	1,7	2,4	2,6
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	3,1	3,1	3,2	3,0	3,5	2,7	2,8	3,0	2,9
Omsetning og drift av fast eiendom	4,4	4,1	4,4	4,5	3,7	3,5	3,9	3,5	3,5
Boligtjenester	6,0	3,8	4,3	3,9	3,6	3,3	3,7	3,7	3,4
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	0,5	2,5	1,6	2,3	2,5	3,3	2,4	2,3	3,3
Forretningsmessig tjenesteyting	-2,0	1,5	1,7	2,6	5,7	-3,0	5,5	5,7	8,1
Offentlig administrasjon og forsvar	3,8	3,3	3,6	3,1	3,2	2,8	16,5	15,8	16,7
Undervisning	3,6	3,5	3,7	3,5	3,7	3,1	3,0	3,4	3,0
Helse- og omsorgstjenester	2,5	3,2	3,1	2,8	3,8	3,0	2,8	3,1	2,9
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	2,0	2,8	3,1	2,5	3,0	2,5	2,8	3,1	3,1
Fastlands-Norge	3,7	3,2	3,7	3,2	3,4	2,8	4,8	4,8	5,3

Offentlig forvaltning	3,7	3,3	3,6	3,2	3,5	2,9	10,4	10,3	11,2
Statsforvaltningen	3,1	3,1	3,3	2,8	3,2	2,7	14,3	13,7	14,6
Sivil forvaltning	3,7	3,3	3,6	3,2	3,6	3,1	15,7	15,1	15,7
Forsvar	0,7	1,7	2,7	-1,6	-0,1	0,4	2,2	3,2	3,9
Kommuneforvaltningen	4,1	3,5	3,9	3,5	3,7	3,1	7,7	7,9	8,4

Tabell 21. Eksport. Løpende priser. Millioner kroner

	2011	2012	12:1	12:2	12:3	12:4	13:1	13:2	13:3
I alt	1 153 619	1 189 652	321 041	295 305	273 823	299 483	289 129	283 663	283 482
Varer	898 294	929 416	259 170	227 968	209 958	232 320	227 744	215 924	217 330
Råolje og naturgass	568 428	610 794	178 422	148 794	132 029	151 549	148 881	132 994	136 250
Skip, plattformer og fly	13 618	8 585	1 958	2 998	2 304	1 325	1 837	1 718	2 427
Tradisjonelle varer	316 248	310 037	78 790	76 176	75 625	79 446	77 026	81 212	78 653
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	25 953	27 400	6 491	6 652	6 518	7 739	7 800	8 773	8 985
Bergverksprodukter	5 546	6 060	1 393	1 332	1 688	1 647	1 100	1 240	1 602
Industriprodukter	280 470	271 502	69 195	66 943	66 461	68 903	67 158	70 189	66 632
Nærings- og nyttelsesmidler	32 677	30 653	8 311	6 431	6 461	9 450	7 036	6 473	7 245
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	2 064	2 284	574	488	529	693	562	532	532
Trevarer	2 256	2 129	615	520	470	524	530	560	482
Treforedlingsprodukter	9 540	7 725	1 946	2 010	1 916	1 853	1 717	1 708	1 908
Grafiske produkter	15	9	5	2	1	1	0	0	-
Raffinerte oljeprodukter	38 331	36 854	9 228	9 716	9 347	8 563	9 794	9 651	9 155
Kjemikalier, kjemiske og mineralske produkter	49 683	44 400	11 659	10 871	11 058	10 812	11 540	11 290	11 172
Metaller	70 857	65 324	17 320	17 232	15 408	15 364	14 903	18 141	14 418
Verkstedprodukter	69 746	76 735	18 174	18 421	20 008	20 132	19 837	20 534	20 519
Andre industripprodukter	5 069	5 170	1 311	1 188	1 213	1 458	1 191	1 229	1 100
Transportmidler mv. u. tilsv norsk prod	232	219	52	64	50	53	48	71	101
Elektrisk kraft	4 279	5 075	1 711	1 249	958	1 157	968	1 010	1 434
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter	277 917	273 183	69 562	66 460	66 278	70 883	67 232	71 561	69 498
Tjenester	255 325	260 236	61 871	67 337	63 865	67 163	61 385	67 739	66 152
Bruttofrakter, utenriks sjøfart	81 354	77 192	19 137	20 523	19 841	17 691	18 815	21 254	19 931
Oljevirksomhet, diverse tjenester	24 661	28 509	8 008	6 439	5 623	8 439	5 474	5 262	4 798
Rørtransport	9 937	10 399	2 593	2 484	2 432	2 890	2 870	2 707	2 653
Reisetrafikk	29 747	31 659	5 896	9 062	8 904	7 797	6 005	9 352	9 414
Andre tjenester	109 626	112 477	26 237	28 829	27 065	30 346	28 221	29 164	29 356
Samferdsel	18 410	17 888	4 035	4 874	4 508	4 471	4 073	4 249	3 941
Finans- og forretningstjenester	53 516	59 049	13 559	14 722	14 848	15 920	16 262	16 562	17 052
Tjenester ellers	37 700	35 540	8 643	9 233	7 709	9 955	7 886	8 353	8 363

Tabell 22. Eksport. Faste 2011-priser. Millioner kroner

	2011	2012	12:1	12:2	12:3	12:4	13:1	13:2	13:3
I alt	1 153 619	1 165 804	304 383	292 145	272 732	296 544	282 077	282 300	272 677
Varer	898 294	902 809	241 173	224 109	208 496	229 031	220 214	214 205	207 666
Råolje og naturgass	568 428	572 367	159 232	142 501	127 137	143 497	139 333	130 559	126 816
Skip, plattformer og fly	13 618	8 765	1 916	3 268	2 374	1 207	1 911	1 759	2 381
Tradisjonelle varer	316 248	321 677	80 025	78 340	78 985	84 327	78 970	81 887	78 469
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	25 953	31 411	7 449	7 430	7 608	8 923	7 185	7 139	7 536
Bergverksprodukter	5 546	5 854	1 325	1 274	1 543	1 712	1 133	1 209	1 608
Industriprodukter	280 470	277 840	69 528	67 897	67 989	72 426	69 722	72 460	67 807
Nærings- og nyttelsesmidler	32 677	32 942	8 551	6 736	6 994	10 661	7 725	6 763	7 287
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	2 064	2 246	590	495	511	650	545	557	504
Trevarer	2 256	2 144	617	503	478	546	544	561	471
Treforedlingsprodukter	9 540	8 092	1 964	2 059	2 015	2 054	1 881	1 865	1 989
Grafiske produkter	15	8	4	2	1	1	0	0	-
Raffinerte oljeprodukter	38 331	34 379	8 311	9 100	8 496	8 472	9 533	9 745	8 537
Kjemikalier, kjemiske og mineralske produkter	49 683	44 687	11 762	10 757	11 232	10 936	12 179	11 798	11 469
Metaller	70 857	71 586	18 415	18 584	17 150	17 437	16 580	19 946	16 452
Verkstedprodukter	69 746	76 222	17 939	18 361	19 842	20 080	19 463	19 953	19 903
Andre industriprodukter	5 069	5 323	1 324	1 238	1 223	1 538	1 225	1 206	1 088
Transportmidler mv. u. tilsv norsk prod	232	211	51	62	47	51	46	66	105
Elektrisk kraft	4 279	6 572	1 722	1 739	1 845	1 266	930	1 079	1 518
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter	277 917	287 298	71 714	69 240	70 489	75 855	69 437	72 142	69 932
Tjenester	255 325	262 994	63 209	68 036	64 236	67 513	61 864	68 095	65 011
Bruttofrakter, utenriks sjøfart	81 354	85 641	20 801	22 553	22 046	20 241	21 300	24 197	21 722
Oljevirksomhet, diverse tjenester	24 661	27 173	7 864	6 257	5 360	7 692	5 265	5 024	4 494
Rørtransport	9 937	11 267	3 234	2 643	2 359	3 031	2 920	2 626	2 351
Reisetrafikk	29 747	30 841	5 806	8 813	8 644	7 578	5 821	8 969	8 958
Andre tjenester	109 626	108 071	25 504	27 770	25 828	28 970	26 558	27 279	27 486
Samferdsel	18 410	17 205	4 044	4 686	4 140	4 334	3 896	3 984	3 696
Finans- og forretningstjenester	53 516	55 731	12 944	13 971	14 054	14 761	14 742	14 940	15 433
Tjenester ellers	37 700	35 136	8 516	9 112	7 634	9 875	7 920	8 354	8 357

Tabell 23. Eksport. Prosentvis volumendring fra samme periode året før

	2011	2012	12:1	12:2	12:3	12:4	13:1	13:2	13:3
I alt	-0,7	1,1	3,4	5,1	-3,8	-0,4	-7,3	-3,4	-0,0
Varer	-2,8	0,5	3,0	4,2	-5,4	0,2	-8,7	-4,4	-0,4
Råolje og naturgass	-5,6	0,7	2,0	10,1	-7,6	-1,3	-12,5	-8,4	-0,3
Skip, plattformer og fly	54,6	-35,6	27,8	-50,5	-24,9	-48,6	-0,3	-46,2	0,3
Tradisjonelle varer	-0,1	1,7	4,4	-1,0	-0,8	4,3	-1,3	4,5	-0,7
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	9,4	21,0	33,9	28,8	16,4	10,3	-3,5	-3,9	-0,9
Bergverksprodukter	1,4	5,6	35,0	6,3	-14,8	10,2	-14,5	-5,1	4,2
Industriprodukter	-2,2	-0,9	-0,7	-5,1	-1,9	4,1	0,3	6,7	-0,3
Nærings- og nyttelsesmidler	-6,7	0,8	-1,4	0,8	-8,8	10,4	-9,7	0,4	4,2
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	8,6	8,8	20,4	-16,9	10,4	26,0	-7,7	12,4	-1,3
Trevarer	-0,6	-5,0	1,8	-17,6	-7,4	4,3	-11,9	11,5	-1,4
Treforedlingsprodukter	-7,5	-15,2	-21,1	-10,4	-14,4	-14,3	-4,2	-9,4	-1,3
Grafiske produkter	-20,0	-46,7	6,7	-46,7	-60,0	-80,0	..	..	..
Raffinerte oljeprodukter	35,3	-10,3	-2,6	-13,6	-20,8	-0,7	14,7	7,1	0,5
Kjemikalier, kjemiske og mineralske produkter	-3,7	-10,1	-12,3	-14,4	-4,6	-8,4	3,5	9,7	2,1
Metaller	-6,1	1,0	4,1	-0,1	-2,8	3,1	-10,0	7,3	-4,1
Verkstedprodukter	-6,5	9,3	7,6	-0,3	17,3	13,3	8,5	8,7	0,3
Andre industriprodukter	-4,3	5,0	-3,7	4,7	4,2	15,0	-7,5	-2,6	-11,0
Transportmidler mv. u. tilsv norsk prod	-8,2	-9,1	4,3	-11,1	-30,5	11,4	-9,3	7,2	123,4
Elektrisk kraft	101,2	53,6	..	178,4	-5,9	-21,8	-46,0	-38,0	-17,7
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter	-2,9	3,4	5,3	0,9	2,3	4,9	-3,2	4,2	-0,8
Tjenester	5,9	3,0	5,3	8,1	1,8	-2,4	-2,1	0,1	1,2
Bruttofrakter, utenriks sjøfart	15,6	5,3	6,9	5,5	9,7	-0,9	2,4	7,3	-1,5
Oljevirksomhet, diverse tjenester	-9,0	10,2	8,7	13,4	12,4	7,8	-33,1	-19,7	-16,2
Rørtransport	-3,8	13,4	9,8	31,5	6,8	9,3	-9,7	-0,6	-0,4
Reisetrafikk	1,9	3,7	6,6	3,9	1,9	3,4	0,3	1,8	3,6
Andre tjenester	4,2	-1,4	2,1	8,6	-6,3	-8,1	4,1	-1,8	6,4
Samferdsel	8,4	-6,5	-17,5	14,7	-20,0	2,0	-3,7	-15,0	-10,7
Finans- og forretningsstjenester	2,7	4,1	10,3	15,1	11,8	-13,6	13,9	6,9	9,8
Tjenester ellers	4,5	-6,8	2,2	-2,6	-22,2	-3,2	-7,0	-8,3	9,5

Tabell 24. Eksport. Prosentvis prisendring fra samme periode året før

	2011	2012	12:1	12:2	12:3	12:4	13:1	13:2	13:3
I alt	12,8	2,0	7,6	0,6	1,3	-1,3	-2,8	-0,6	3,5
Varer	18,6	2,9	9,8	0,5	2,2	-1,0	-3,8	-0,9	3,9
Råolje og naturgass	27,7	6,7	16,8	3,3	5,9	0,4	-4,6	-2,4	3,5
Skip, plattformer og fly	2,1	-2,1	-8,9	-8,2	-3,7	20,0	-5,9	6,5	5,0
Tradisjonelle varer	5,8	-3,6	-2,9	-4,3	-3,6	-3,6	-0,9	2,0	4,7
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	-12,4	-12,8	-28,4	-23,0	-5,2	6,6	24,6	37,3	39,2
Bergverksprodukter	20,9	3,5	19,4	16,3	-0,9	-6,7	-7,7	-1,9	-9,0
Industriprodukter	8,4	-2,3	-0,3	-1,8	-2,3	-4,6	-3,2	-1,8	0,5
Nærings- og nyttelsesmidler	11,5	-6,9	-1,6	-3,7	-5,1	-14,6	-6,3	0,3	7,6
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	-0,4	1,7	-2,6	5,9	-0,1	1,8	6,0	-3,0	1,9
Trevarer	3,1	-0,7	-0,1	3,8	-2,4	-4,1	-2,2	-3,4	4,0
Treforedlingsprodukter	6,1	-4,5	-0,9	-2,8	-4,0	-10,3	-7,9	-6,2	0,9
Grafiske produkter	25,0	12,5	17,2	25,0	25,0	-16,7	..	..	..
Raffinerte oljeprodukter	27,4	7,2	15,7	4,3	9,3	0,8	-7,5	-7,2	-2,5
Kjemikalier, kjemiske og mineralske produkter	5,5	-0,6	-1,4	-0,3	-0,5	-0,1	-4,4	-5,3	-1,1
Metaller	10,8	-8,7	-8,1	-8,3	-10,2	-8,5	-4,4	-1,9	-2,5
Verkstedprodukter	-0,4	0,7	1,9	1,8	-0,6	-0,4	0,6	2,6	2,2
Andre industriprodukter	5,9	-2,9	1,4	-4,7	-0,8	-7,0	-1,8	6,2	1,9
Transportmidler mv. u. tilsv norsk prod	4,0	3,8	6,1	4,3	-0,1	8,1	1,8	3,5	-9,6
Elektrisk kraft	-29,1	-22,8	-42,5	-45,8	-45,4	1,6	4,8	30,4	82,0
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter	3,4	-4,9	-4,9	-5,4	-5,2	-4,1	-0,2	3,3	5,7
Tjenester	-3,9	-1,0	-0,8	0,9	-1,7	-2,4	1,4	0,5	2,3
Bruttofrakter, utenriks sjøfart	-13,1	-9,9	-9,2	-2,4	-12,8	-14,8	-4,0	-3,5	2,0
Oljevirksomhet, diverse tjenester	5,8	4,9	9,4	11,2	3,4	-1,8	2,1	1,8	1,8
Rørtransport	-18,5	-7,7	-7,3	-22,3	-7,0	5,3	22,6	9,7	9,5
Reisetrafikk	2,6	2,7	3,0	2,3	2,9	2,6	1,6	1,4	2,0
Andre tjenester	1,9	4,1	3,3	3,1	5,8	4,2	3,3	3,0	1,9
Samferdsel	0,3	4,0	2,7	-3,4	9,1	7,3	4,8	2,5	-2,1
Finans- og forretningsstjenester	1,1	6,0	5,5	6,0	6,3	6,5	5,3	5,2	4,6
Tjenester ellers	4,1	1,1	0,1	2,0	2,8	-0,3	-1,9	-1,3	-0,9

Tabell 25. Import. Løpende priser. Millioner kroner

	2011	2012	12:1	12:2	12:3	12:4	13:1	13:2	13:3
I alt	778 520	802 075	189 006	201 819	205 859	205 391	191 046	208 260	221 195
Varer	516 740	527 066	127 299	132 375	130 491	136 901	126 963	137 535	139 273
Råolje og naturgass	13 587	14 924	3 240	5 297	3 592	2 795	3 359	3 593	5 451
Skip, plattformer og fly	32 053	26 555	5 870	6 937	6 183	7 565	6 541	6 370	6 362
Tradisjonelle varer	471 100	485 587	118 189	120 141	120 716	126 541	117 063	127 572	127 460
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	14 397	14 572	3 940	3 688	3 095	3 849	3 856	3 984	3 284
Bergverksprodukter	6 206	6 049	1 577	1 403	1 573	1 496	1 398	1 521	1 316
Industriprodukter	445 416	463 861	112 404	114 902	116 010	120 545	110 621	120 937	122 665
Nærings- og nyttelsesmidler	32 194	34 794	7 592	8 238	9 284	9 680	7 569	8 845	10 850
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	26 941	26 082	6 934	5 112	8 012	6 024	7 230	5 664	8 604
Trevarer	10 103	10 819	2 561	2 877	2 698	2 683	2 505	3 127	2 915
Treforedlingsprodukter	8 083	8 030	2 084	1 949	1 942	2 055	1 956	1 967	2 005
Grafiske produkter	60	50	15	13	9	13	8	7	7
Raffinerte oljeprodukter	29 774	36 157	8 177	8 959	9 585	9 436	9 870	10 260	10 525
Kjemikalier, kjemiske og mineralske produkter	69 446	69 648	17 352	17 880	17 076	17 340	16 612	17 978	17 707
Metaller	69 844	66 444	16 825	17 355	16 258	16 006	14 691	17 028	15 586
Verkstedprodukter	147 273	157 700	37 901	39 346	38 195	42 258	36 824	42 197	40 522
Andre industriprodukter	22 627	23 777	5 947	5 460	5 636	6 734	5 800	5 709	5 726
Transportmidler mv. u. tilsv norsk prod	29 071	30 360	7 016	7 713	7 315	8 316	7 556	8 155	8 218
Elektrisk kraft	5 081	1 105	268	148	38	651	1 188	1 130	195
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter	441 326	449 430	110 012	111 182	111 131	117 105	107 193	117 312	116 935
Tjenester	261 780	275 009	61 707	69 444	75 368	68 490	64 083	70 725	81 922
Bruttofrakter, utenriks sjøfart	870	0	0	0	0	0	0	0	-
Oljevirksomhet, diverse tjenester	27 787	30 328	7 148	7 822	6 904	8 454	6 590	7 667	7 079
Driftsutgifter utenom bunkers, skipsfart	24 258	23 411	5 167	6 017	6 059	6 168	5 330	5 914	6 198
Reisetrafikk	88 365	96 254	21 265	24 739	29 597	20 653	22 647	26 817	34 421
Andre tjenester	120 500	125 016	28 127	30 866	32 808	33 215	29 516	30 327	34 224
Samferdsel	17 381	16 740	3 783	4 059	4 883	4 015	3 801	3 935	4 766
Finans- og forretningstjenester	53 146	58 858	12 819	15 061	15 158	15 820	14 400	15 686	16 958
Tjenester ellers	49 973	49 418	11 525	11 746	12 767	13 380	11 315	10 706	12 500

Tabell 26. Import. Faste 2011-priser. Millioner kroner

	2011	2012	12:1	12:2	12:3	12:4	13:1	13:2	13:3
I alt	778 520	796 233	188 205	201 040	204 609	202 379	189 684	205 029	212 225
Varer	516 740	523 059	125 993	131 778	129 917	135 372	126 253	135 904	134 745
Råolje og naturgass	13 587	14 206	2 939	5 083	3 405	2 778	3 363	3 754	5 280
Skip, plattformer og fly	32 053	26 330	5 930	6 682	6 132	7 586	6 270	5 764	5 658
Tradisjonelle varer	471 100	482 523	117 123	120 012	120 380	125 008	116 620	126 386	123 806
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	14 397	14 830	4 011	3 737	3 097	3 985	3 883	3 845	3 269
Bergverksprodukter	6 206	6 180	1 581	1 412	1 629	1 558	1 522	1 566	1 350
Industriprodukter	445 416	459 622	111 108	114 559	115 535	118 420	109 516	119 344	118 880
Nærings- og nyttelsesmidler	32 194	34 128	7 592	8 167	9 064	9 305	7 119	8 168	9 793
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	26 941	24 723	6 665	5 074	7 443	5 541	6 963	5 540	7 744
Trevarer	10 103	10 797	2 572	2 881	2 699	2 645	2 480	3 048	2 821
Treforedlingsprodukter	8 083	8 068	2 087	1 966	1 962	2 053	1 974	1 989	2 016
Grafiske produkter	60	53	15	13	8	17	5	5	4
Raffinerte oljeprodukter	29 774	34 045	7 384	8 506	9 015	9 141	9 562	10 481	9 872
Kjemikalier, kjemiske og mineralske produkter	69 446	68 235	17 166	17 383	16 779	16 906	16 238	17 085	16 570
Metaller	69 844	71 354	17 682	18 834	18 018	16 820	16 054	18 589	17 213
Verkstedprodukter	147 273	154 703	37 141	38 677	37 633	41 252	35 941	40 861	39 204
Andre industriprodukter	22 627	23 491	5 915	5 410	5 650	6 516	5 724	5 593	5 576
Transportmidler mv. u. tilsv norsk prod	29 071	30 025	6 889	7 648	7 264	8 224	7 454	7 984	8 065
Elektrisk kraft	5 081	1 891	423	304	119	1 045	1 699	1 631	308
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter	441 326	448 478	109 739	111 506	111 365	115 867	107 058	115 905	113 934
Tjenester	261 780	273 174	62 212	69 262	74 692	67 007	63 431	69 125	77 480
Bruttofrakter, utenriks sjøfart	870	0	0	0	0	0	0	0	-
Oljevirksomhet, diverse tjenester	27 787	29 991	7 130	7 749	6 811	8 301	6 506	7 345	6 666
Driftsutgifter utenom bunkers, skipsfart	24 258	25 536	6 202	6 725	6 573	6 035	6 351	7 215	6 477
Reisetrafikk	88 365	96 940	21 424	24 814	29 738	20 965	22 834	26 319	32 612
Andre tjenester	120 500	120 707	27 457	29 975	31 570	31 706	27 740	28 246	31 725
Samferdsel	17 381	16 097	3 774	3 906	4 557	3 859	3 641	3 698	4 498
Finans- og forretningstjenester	53 146	55 273	12 220	14 258	14 274	14 521	12 812	13 809	15 038
Tjenester ellers	49 973	49 337	11 462	11 811	12 738	13 326	11 287	10 739	12 189

Tabell 27. Import. Prosentvis volumendring fra samme periode året før

	2011	2012	12:1	12:2	12:3	12:4	13:1	13:2	13:3
I alt	3,8	2,3	-3,9	7,4	5,3	0,6	0,8	2,0	3,7
Varer	3,9	1,2	-8,8	6,4	5,3	3,1	0,2	3,1	3,7
Råolje og naturgass	-7,7	4,6	-34,5	96,3	4,6	-14,6	14,4	-26,1	55,1
Skip, plattformer og fly	6,0	-17,9	-64,1	28,1	17,6	48,8	5,7	-13,7	-7,7
Tradisjonelle varer	4,1	2,4	-0,0	3,4	4,7	1,7	-0,4	5,3	2,8
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	9,2	3,0	-1,8	1,1	9,9	4,9	-3,2	2,9	5,5
Bergverksprodukter	2,1	-0,4	3,5	-10,3	13,7	-6,8	-3,7	10,9	-17,2
Industriprodukter	4,3	3,2	2,4	4,6	4,6	1,3	-1,4	4,2	2,9
Nærings- og nyttelsesmidler	8,6	6,0	15,3	6,6	3,4	1,3	-6,2	0,0	8,0
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	4,5	-8,2	-7,6	-11,0	-9,3	-4,7	4,5	9,2	4,0
Trevarer	5,9	6,9	13,0	6,2	9,7	-0,3	-3,6	5,8	4,5
Treforedlingsprodukter	0,8	-0,2	1,4	0,3	-1,7	-0,8	-5,4	1,2	2,8
Grafiske produkter	-19,1	-11,7	-12,5	-13,3	-37,8	13,3	-64,7	-59,2	-47,0
Raffinerte oljeprodukter	-19,0	14,3	-8,8	11,6	30,5	27,9	29,5	23,2	9,5
Kjemikalier, kjemiske og mineralske produkter	1,6	-1,7	1,6	-4,1	-2,8	-1,5	-5,4	-1,7	-1,2
Metaller	9,4	2,2	-6,4	4,3	12,5	-0,3	-9,2	-1,3	-4,5
Verkstedprodukter	7,2	5,0	8,3	9,3	3,2	0,3	-3,2	5,6	4,2
Andre industriprodukter	1,4	3,8	8,0	4,9	3,7	-0,4	-3,2	3,4	-1,3
Transportmidler mv. u. tilsv norsk prod	10,0	3,3	2,4	7,3	5,7	-1,5	8,2	4,4	11,0
Elektrisk kraft	-23,3	-62,8	-86,0	-75,3	-55,6	83,9	301,7	436,5	158,9
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter	5,8	1,6	0,6	2,9	3,1	0,0	-2,4	3,9	2,3
Tjenester	3,7	4,4	7,9	9,3	5,4	-4,2	2,0	-0,2	3,7
Bruttofrakter, utenriks sjøfart	3,5	..	..	..	..	..	..	..	..
Oljevirksomhet, diverse tjenester	-8,7	7,9	18,7	30,8	-5,7	-3,8	-8,7	-5,2	-2,1
Driftsutgifter utenom bunkers, skipsfart	10,7	5,3	6,9	5,5	9,7	-0,9	2,4	7,3	-1,5
Reisetrafikk	6,8	9,7	11,8	7,1	10,6	9,4	6,6	6,1	9,7
Andre tjenester	3,1	0,2	3,8	8,4	3,3	-11,5	1,0	-5,8	0,5
Samferdsel	5,3	-7,4	-6,8	-6,5	4,8	-19,7	-3,5	-5,3	-1,3
Finans- og forretningsstjenester	3,2	4,0	5,0	15,4	8,3	-9,1	4,8	-3,1	5,3
Tjenester ellers	2,4	-1,3	6,4	6,1	-2,2	-11,4	-1,5	-9,1	-4,3

Tabell 28. Import. Prosentvis prisendring fra samme periode året før

	2011	2012	12:1	12:2	12:3	12:4	13:1	13:2	13:3
I alt	3,2	0,7	0,7	0,4	1,0	0,8	0,3	1,2	3,6
Varer	4,2	0,8	1,1	0,7	1,1	0,2	-0,5	0,7	2,9
Råolje og naturgass	23,7	5,1	15,3	4,7	1,8	-2,0	-9,4	-8,2	-2,1
Skip, plattformer og fly	0,8	0,9	0,0	3,9	3,0	-5,5	5,4	6,5	11,5
Tradisjonelle varer	4,0	0,6	0,7	0,4	1,0	0,5	-0,5	0,8	2,7
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	4,9	-1,7	-2,0	-2,1	1,9	-3,8	1,1	5,0	0,5
Bergverksprodukter	1,8	-2,1	-5,4	3,0	-4,0	-1,9	-7,9	-2,3	1,0
Industriprodukter	4,0	0,9	1,5	0,5	1,0	0,8	-0,2	1,0	2,8
Nærings- og nyttelsesmidler	4,3	2,0	0,5	0,8	2,1	4,0	6,3	7,4	8,2
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	4,1	5,5	7,4	6,9	5,4	2,0	-0,2	1,5	3,2
Trevarer	1,4	0,2	-0,2	2,5	0,6	-1,9	1,4	2,7	3,4
Treforedlingsprodukter	4,6	-0,5	-0,3	-0,5	0,2	-1,3	-0,8	-0,3	0,5
Grafiske produkter	9,1	-5,7	14,3	0,0	3,3	-28,3	50,9	32,1	46,8
Raffinerte oljeprodukter	22,4	6,2	17,4	3,8	5,6	-0,9	-6,8	-7,1	0,3
Kjemikalier, kjemiske og mineralske produkter	3,4	2,1	2,3	3,7	2,5	-0,2	1,2	2,3	5,0
Metaller	6,4	-6,9	-8,2	-8,3	-8,7	-1,4	-3,8	-0,6	0,3
Verkstedprodukter	0,7	1,9	2,2	1,4	2,6	1,7	0,4	1,5	1,8
Andre industriprodukter	1,8	1,2	0,8	0,1	2,3	1,6	0,8	1,1	2,9
Transportmidler mv. u. tilsv norsk prod	2,3	1,1	2,0	1,1	1,3	0,4	-0,5	1,3	1,2
Elektrisk kraft	7,3	-41,6	-44,8	-47,4	-43,7	7,9	10,3	42,3	98,2
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter	2,9	0,2	-0,4	0,1	0,6	0,5	-0,1	1,5	2,9
Tjenester	1,3	0,7	-0,1	-0,2	0,9	2,0	1,9	2,0	4,8
Bruttofrakter, utenriks sjøfart	-6,2	..	..	..	..	..	..	..	..
Oljevirksomhet, diverse tjenester	5,4	1,1	2,4	2,4	1,4	-0,6	1,0	3,4	4,8
Driftsutgifter utenom bunkers, skipsfart	-11,5	-8,3	-11,6	-11,1	-14,7	5,5	0,7	-8,4	3,8
Reisetrafikk	1,4	-0,7	-1,0	-0,8	0,2	-1,6	-0,1	2,2	6,0
Andre tjenester	3,4	3,6	2,6	2,0	4,9	4,6	3,9	4,3	3,8
Samferdsel	0,6	4,0	4,1	-4,1	7,7	8,1	4,2	2,4	-1,1
Finans- og forretningsstjenester	5,0	6,5	5,1	5,9	7,0	8,0	7,1	7,5	6,2
Tjenester ellers	2,8	0,2	-0,6	-0,1	1,6	-0,2	-0,3	0,2	2,3

Tabell 29. Sysselsatte personer. Lønnstakere og selvstendige. 1000

	2011	2012	12:1	12:2	12:3	12:4	13:1	13:2	13:3
I alt	2 631,7	2 689,2	2 666,3	2 677,0	2 704,3	2 708,6	2 703,1	2 710,2	2 742,7
Jordbruk og skogbruk	54,5	52,4	48,9	52,0	56,7	52,1	48,1	50,7	55,3
Fiske, fangst og akvakultur	14,6	15,0	15,1	14,9	15,2	15,0	14,6	14,6	15,3
Bergverksdrift	4,9	5,2	5,0	5,1	5,4	5,3	5,1	5,2	5,3
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	55,7	59,0	58,0	58,1	58,9	60,8	60,8	60,9	61,4
Utvinning av råolje og naturgass	28,7	30,0	29,7	29,6	30,1	30,8	30,9	31,0	31,1
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	27,0	28,9	28,4	28,5	28,8	30,0	29,9	29,9	30,2
Industri	245,6	247,6	245,2	245,2	250,4	249,7	249,2	247,4	252,2
Nærings-, drikkevare- og tobakksindustri	52,4	53,9	53,1	52,4	54,8	55,3	55,1	53,8	55,3
Tekstil-, beklednings- og lærvareindustri	4,8	4,6	4,7	4,7	4,5	4,5	4,5	4,5	4,5
Trelast- og trevareindustri, unntatt møbler	14,6	14,6	14,6	14,7	14,8	14,3	14,1	14,1	14,1
Produksjon av papir og papirvarer	5,2	4,0	4,9	3,8	3,7	3,5	3,4	3,2	3,4
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	6,8	6,4	6,6	6,4	6,4	6,3	6,2	6,2	6,2
Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytsk industri	14,2	13,5	13,4	13,8	13,5	13,2	13,0	12,9	13,1
Produksjon av kjemiske råvarer	6,4	5,6	5,5	5,9	5,7	5,4	5,3	5,3	5,4
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	15,7	15,5	15,0	15,6	15,9	15,6	15,2	15,6	15,9
Produksjon av metaller	10,8	11,0	11,1	10,9	11,4	10,8	10,8	10,8	11,3
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	63,9	65,3	64,8	64,6	65,7	66,2	67,2	67,2	68,2
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	28,3	29,8	28,9	29,5	30,4	30,5	30,7	30,0	30,8
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	9,8	9,4	9,5	9,3	9,3	9,3	9,1	9,0	9,0
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	19,0	19,6	18,8	19,5	20,0	20,2	19,9	20,1	20,6
Elektrisets-, gass- og varmtvannsforsyning	12,5	12,8	12,6	12,6	13,0	12,8	12,9	12,9	13,4
Vannforsyning, avløp og renovasjon	14,3	14,7	14,5	14,9	14,9	14,5	14,7	14,9	15,2
Bygge- og anleggsvirksomhet	194,5	203,3	196,6	200,4	206,4	209,7	205,3	208,9	212,1
Varehandel og reparasjon av motorvogner	366,0	370,0	372,0	367,9	371,3	368,9	370,6	368,6	370,5
Rørtransport	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4
Utenriks sjøfart	47,1	47,9	47,9	48,4	48,0	47,5	47,6	46,7	47,7
Transport utenom utenriks sjøfart	109,2	111,6	111,1	111,1	112,4	111,7	112,3	112,4	113,9
Post og distribusjonsvirksomhet	20,2	20,4	20,6	20,2	20,9	20,0	19,8	19,7	21,0
Overnattings- og serveringsvirksomhet	82,4	84,6	82,5	84,8	86,3	84,6	84,9	86,3	88,5
Informasjon og kommunikasjon	86,8	88,4	88,6	89,2	88,1	87,8	87,6	88,0	88,2
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	50,3	50,9	50,4	51,3	51,4	50,7	50,8	51,3	51,4
Omsetning og drift av fast eiendom	23,5	24,0	23,6	23,9	24,3	24,3	24,0	24,4	24,8
Boligjenester	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	117,5	122,9	122,0	123,2	122,4	124,0	123,5	124,3	125,2
Forretningsmessig tjenesteyting	120,1	126,3	125,3	124,4	125,7	129,7	127,0	127,0	129,7
Offentlig administrasjon og forsvar	188,3	191,0	193,0	192,0	189,7	189,4	191,9	195,0	196,5
Undervisning	196,4	198,1	198,0	196,9	196,8	200,7	202,4	199,8	200,0
Helse- og omsorgstjenester	538,1	551,6	545,5	549,9	553,5	557,7	557,7	558,7	561,4
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	89,0	90,8	89,5	90,3	92,2	91,3	92,0	91,9	93,2

Offentlig forvaltning	791,8	806,3	807,0	803,2	803,9	810,9	815,9	817,0	821,5
Statsforvaltningen	284,6	288,8	289,3	288,2	288,3	289,6	291,6	292,6	293,3
Sivil forvaltning	254,1	258,2	257,8	257,8	257,8	259,4	260,9	262,0	262,4
Forsvar	30,5	30,6	31,4	30,4	30,6	30,2	30,6	30,7	30,9
Kommuneforvaltningen	507,3	517,4	517,7	515,0	515,5	521,3	524,4	524,3	528,3

Fastlands-Norge	2 528,5	2 581,9	2 560,0	2 570,2	2 597,0	2 600,0	2 594,3	2 602,1	2 633,2
Markedsrettet virksomhet Fastlands-Norge	1 658,7	1 696,7	1 674,5	1 688,1	1 714,0	1 709,9	1 699,3	1 706,0	1 732,4
Markedsrettet virksomhet	1 761,8	1 804,0	1 780,8	1 795,0	1 821,4	1 818,5	1 808,1	1 814,0	1 841,8
Ikke markedsrettet virksomhet	869,8	885,1	885,5	882,0	883,0	890,1	895,0	896,2	900,9

Tabell 30. Sysselsatte personer. Lønnstakere og selvstendige.
Prosentvis endring fra samme periode året før

	2011	2012	12:1	12:2	12:3	12:4	13:1	13:2	13:3
I alt	1,6	2,2	2,3	2,5	2,2	1,9	1,4	1,2	1,4
Jordbruk og skogbruk	-0,4	-3,8	-2,8	-4,4	-3,3	-4,7	-1,5	-2,5	-2,4
Fiske, fangst og akvakultur	0,0	3,3	7,1	3,2	-2,0	5,3	-3,7	-2,2	0,5
Bergverksdrift	3,4	6,2	8,0	6,7	5,6	4,7	1,6	1,1	-0,5
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	5,5	5,8	6,8	5,8	5,7	5,1	4,8	4,9	4,2
Utvinning av råolje og naturgass	7,2	4,6	5,7	4,4	5,0	3,6	4,0	4,9	3,5
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	3,8	7,1	7,9	7,2	6,6	6,7	5,5	5,0	4,9
Industri	-0,4	0,8	1,2	0,8	0,9	0,5	1,7	0,9	0,7
Nærings-, drikkevare- og tobakksindustri	0,4	2,8	2,0	2,1	4,3	3,0	3,8	2,5	1,0
Tekstil-, beklednings- og lærvareindustri	-1,2	-3,6	-1,7	-2,8	-5,5	-4,5	-3,8	-3,0	-0,6
Trelast- og trevareindustri, unntatt møbler	1,4	-0,2	1,0	0,9	0,9	-3,4	-3,4	-4,3	-4,6
Produksjon av papir og papirvarer	-6,2	-24,5	-9,1	-28,4	-30,9	-29,7	-30,0	-13,7	-6,8
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	-4,9	-5,2	-4,2	-5,3	-4,6	-6,7	-6,0	-3,0	-3,6
Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytsk industri	-1,1	-5,4	-5,5	-3,0	-5,5	-7,4	-2,7	-6,0	-3,4
Produksjon av kjemiske råvarer	0,4	-11,1	-12,8	-6,9	-11,8	-13,1	-3,7	-11,2	-5,6
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	0,6	-1,1	-1,0	-0,8	-0,9	-1,7	1,6	-0,2	-0,2
Produksjon av metaller	-3,0	2,0	3,1	1,5	2,8	0,5	-2,4	-0,9	-1,4
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	0,8	2,2	3,1	1,8	1,7	2,1	3,7	4,1	3,9
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	-1,3	5,3	5,6	6,3	4,8	4,6	6,3	1,7	1,1
Produksjon av møbler og annen industripodroduksjon	-5,7	-4,4	-5,2	-5,3	-4,2	-3,0	-3,6	-3,2	-3,8
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	1,0	3,4	0,9	3,2	3,3	6,3	5,7	2,7	2,9
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	1,0	2,2	2,3	2,5	2,5	1,7	2,2	2,0	3,1
Vannforsyning, avløp og renosjon	0,1	2,6	0,7	1,3	5,3	3,2	1,2	0,0	2,1
Bygge- og anleggsvirksomhet	4,0	4,5	4,7	4,6	4,5	4,5	4,4	4,2	2,8
Varehandel og reparasjon av motorvogner	-0,7	1,1	1,2	2,0	0,8	0,4	-0,4	0,2	-0,2
Rørtransport	7,2	2,4	-2,0	-3,4	2,3	12,9	6,5	4,5	-0,4
Utenriks sjøfart	0,6	1,8	2,4	3,1	-0,9	2,7	-0,6	-3,4	-0,7
Transport utenom utenriks sjøfart	0,9	2,2	2,7	2,0	1,9	2,1	1,0	1,2	1,4
Post og distribusjonsvirksomhet	-4,2	1,3	0,7	2,7	2,7	-1,0	-3,9	-2,3	0,4
Overnattings- og serveringsvirksomhet	3,0	2,6	2,8	3,0	2,8	2,0	2,8	1,7	2,6
Informasjon og kommunikasjon	1,3	1,9	2,5	2,5	3,1	-0,5	-1,2	-1,3	0,2
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	-2,3	1,2	-0,6	3,4	2,3	-0,2	0,9	-0,0	0,1
Omsetning og drift av fast eiendom	2,3	2,4	2,0	1,8	3,0	2,8	1,6	2,1	2,0
Boligtjenester	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	1,4	4,6	5,1	5,6	3,9	4,0	1,2	0,9	2,3
Forretningsmessig tjenesteyting	5,9	5,2	5,8	5,1	4,2	5,5	1,3	2,1	3,2
Offentlig administrasjon og forsvar	2,5	1,5	4,6	3,1	0,2	-1,8	-0,6	1,6	3,6
Undervisning	1,3	0,9	0,3	0,3	1,0	1,9	2,2	1,5	1,6
Helse- og omsorgstjenester	2,5	2,5	1,4	2,4	3,2	3,0	2,2	1,6	1,4
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	2,8	2,1	0,9	2,0	2,6	2,7	2,8	1,8	1,0

Offentlig forvaltning	2,2	1,8	2,3	2,0	1,9	1,1	1,1	1,7	2,2
Statsforvaltningen	1,8	1,5	2,3	1,7	1,2	0,8	0,8	1,5	1,7
Sivil forvaltning	1,6	1,6	1,8	1,8	1,5	1,4	1,2	1,6	1,8
Forsvar	3,8	0,5	6,6	0,9	-0,9	-4,2	-2,6	1,0	1,0
Kommuneforvaltningen	2,4	2,0	2,3	2,2	2,3	1,3	1,3	1,8	2,5

Fastlands-Norge	1,5	2,1	2,2	2,4	2,1	1,8	1,3	1,2	1,4
Markedsrettet virksomhet Fastlands-Norge	1,1	2,3	2,2	2,6	2,3	2,1	1,5	1,1	1,1
Markedsrettet virksomhet	1,2	2,4	2,3	2,7	2,3	2,2	1,5	1,1	1,1
Ikke markedsrettet virksomhet	2,4	1,8	2,2	1,9	1,9	1,1	1,1	1,6	2,0

Tabell 31. Utførte timeverk. Lønnstakere og selvstendige. Millioner

	2011	2012	12:1	12:2	12:3	12:4	13:1	13:2	13:3
I alt	3 734,3	3 809,3	1 016,8	923,4	875,8	993,2	967,4	962,9	903,3
Jordbruk og skogbruk	96,4	93,1	22,4	23,0	24,5	23,2	21,7	22,4	23,8
Fiske, fangst og akvakultur	25,8	26,9	7,4	6,4	6,1	6,9	6,5	6,5	6,3
Bergverksdrift	8,0	8,4	2,1	2,0	2,1	2,2	2,1	2,1	2,1
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	91,5	95,7	25,3	22,8	22,1	25,5	24,9	24,9	23,4
Utvinning av råolje og naturgass	47,2	48,8	12,8	11,6	11,6	12,8	12,8	12,7	12,1
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	44,3	46,9	12,5	11,2	10,5	12,7	12,1	12,2	11,3
Industri	382,1	382,9	102,7	91,9	87,8	100,5	96,8	96,9	90,6
Nærings-, drikkevare- og tobakksindustri	78,0	79,7	21,4	18,7	18,3	21,3	20,4	20,0	18,9
Tekstil-, beklednings- og lærwareindustri	6,9	6,6	1,8	1,6	1,5	1,7	1,6	1,6	1,5
Trelast- og trevareindustri, unntatt møbler	22,3	22,2	6,0	5,4	5,1	5,7	5,3	5,4	4,9
Produksjon av papir og papirvarer	7,9	5,9	2,0	1,3	1,2	1,4	1,3	1,2	1,2
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	10,4	9,8	2,7	2,4	2,2	2,5	2,4	2,4	2,2
Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytsk industri	22,3	20,8	5,6	5,2	4,8	5,3	5,1	5,0	4,7
Produksjon av kjemiske råvarer	10,1	8,8	2,3	2,3	2,0	2,2	2,1	2,1	1,9
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	24,7	24,2	6,3	5,9	5,7	6,3	6,0	6,1	5,8
Produksjon av metaller	16,6	16,9	4,5	4,1	4,0	4,2	4,2	4,1	4,0
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	102,5	104,0	27,9	24,9	23,8	27,4	26,9	27,1	25,3
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	44,3	46,7	12,3	11,2	10,8	12,5	12,1	12,2	11,2
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	14,9	14,1	3,9	3,4	3,2	3,7	3,4	3,4	3,1
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	31,3	32,1	8,4	7,7	7,4	8,6	8,1	8,3	7,8
Elektrisets-, gass- og varmtvannsforsyning	19,9	20,3	5,4	4,9	4,6	5,3	5,1	5,1	4,9
Vannforsyning, avløp og renovasjon	22,6	23,2	6,2	5,7	5,3	6,0	5,7	5,9	5,5
Bygge- og anleggsvirksomhet	307,9	319,0	83,8	76,3	73,1	85,8	80,6	82,8	76,9
Varehandel og reparasjon av motorvogner	477,2	483,4	131,3	116,9	112,2	123,1	122,8	120,2	115,2
Rørtransport	0,6	0,6	0,2	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Utenriks sjøfart	90,4	92,3	24,6	22,7	21,4	23,5	23,2	22,5	21,6
Transport utenom utenriks sjøfart	171,7	175,7	46,8	42,8	40,8	45,3	44,4	44,5	41,9
Post og distribusjonsvirksomhet	27,3	27,7	7,6	6,6	6,4	7,0	6,7	6,7	6,6
Overnattings- og serveringsvirksomhet	101,7	104,9	26,9	25,9	25,5	26,5	26,7	26,8	26,3
Informasjon og kommunikasjon	139,8	142,1	38,7	34,7	32,0	36,8	35,1	35,5	32,7
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	77,2	77,8	20,9	19,0	17,7	20,2	19,3	19,7	18,1
Omsetning og drift av fast eiendom	35,0	35,6	9,5	8,6	8,1	9,4	8,9	9,1	8,4
Boligjeneste	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	188,6	196,9	53,2	47,7	44,2	51,9	49,4	50,0	46,2
Forretningsmessig tjenesteyting	180,0	189,4	50,9	45,2	42,6	50,7	47,3	47,8	44,7
Offentlig administrasjon og forsvar	278,6	281,0	77,2	68,3	63,1	72,4	70,5	72,0	66,6
Undervisning	250,5	252,5	70,3	61,5	51,8	68,9	70,0	63,9	53,1
Helse- og omsorgstjenester	635,4	651,6	170,0	159,3	153,7	168,6	166,3	164,7	157,2
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	126,1	128,4	33,4	31,2	30,4	33,3	33,2	32,7	31,1

Offentlig forvaltning	992,1	1 008,3	272,6	245,4	226,8	263,5	262,0	255,4	234,3
Statsforvaltningen	417,3	422,5	114,4	102,5	96,7	108,9	106,9	107,3	99,9
Sivil forvaltning	368,7	373,9	101,0	90,8	85,6	96,6	94,7	95,2	88,5
Forsvar	48,5	48,6	13,4	11,7	11,1	12,3	12,2	12,2	11,4
Kommuneforvaltningen	574,8	585,8	158,2	142,9	130,1	154,6	155,1	148,0	134,4

Fastlands-Norge	3 551,7	3 620,7	966,7	877,8	832,2	944,0	919,2	915,4	858,1
Markedsrettet virksomhet Fastlands-Norge	2 458,1	2 509,5	668,4	606,7	579,8	654,6	630,8	634,2	598,2
Markedsrettet virksomhet	2 640,6	2 698,1	718,5	652,4	623,4	703,8	679,1	681,7	643,3
Ikke markedsrettet virksomhet	1 093,6	1 111,2	298,3	271,1	252,4	289,4	288,3	281,2	260,0

Tabell 32. Lønnskostnader etter næring. Løpende priser. Millioner kroner

	2011	2012	12:1	12:2	12:3	12:4	13:1	13:2	13:3
I alt	1 225 975	1 306 194	324 696	324 298	326 090	331 110	343 784	344 625	345 263
Jordbruk og skogbruk	5 537	5 578	1 267	1 366	1 523	1 421	1 340	1 405	1 544
Fiske, fangst og akvakultur	3 576	3 581	829	894	933	924	883	899	971
Bergverksdrift	2 848	3 118	829	756	752	782	859	810	785
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	61 625	68 793	18 643	16 600	15 990	17 561	20 318	18 843	17 837
Utvinning av råolje og naturgass	33 624	37 395	10 158	9 011	8 719	9 507	11 007	10 227	9 666
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	28 001	31 398	8 484	7 588	7 271	8 054	9 311	8 616	8 171
Industri	128 582	134 570	33 616	33 194	33 670	34 089	35 368	35 339	35 480
Nærings-, drikkevare- og tobakksindustri	23 156	24 845	6 137	6 051	6 251	6 405	6 663	6 514	6 597
Tekstil-, beklednings- og lærwareindustri	1 686	1 662	420	431	408	403	412	436	416
Trelast- og trevareindustri, unntatt møbler	5 955	6 114	1 488	1 568	1 541	1 517	1 534	1 521	1 521
Produksjon av papir og papirvarer	2 703	2 063	660	467	483	452	467	452	480
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	3 230	3 122	800	784	772	767	752	795	760
Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytsk industri	9 885	9 618	2 502	2 436	2 406	2 274	2 507	2 423	2 428
Produksjon av kjemiske råvarer	4 441	4 077	1 035	1 083	1 023	936	1 013	1 002	1 001
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	8 082	8 260	2 014	2 060	2 122	2 064	2 146	2 201	2 244
Produksjon av metaller	6 152	6 624	1 773	1 580	1 681	1 590	1 706	1 645	1 712
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	36 539	38 632	9 753	9 552	9 441	9 886	10 357	10 360	10 172
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	16 312	17 945	4 262	4 414	4 581	4 688	4 717	4 875	4 931
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	4 071	4 044	1 008	1 004	1 015	1 017	1 053	1 016	1 037
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	10 811	11 641	2 799	2 846	2 970	3 027	3 053	3 100	3 182
Elektrisets-, gass- og varmtvannsforsyning	8 350	8 773	2 160	2 198	2 212	2 203	2 341	2 370	2 403
Vannforsyning, avløp og renovasjon	7 504	8 111	1 992	2 022	2 058	2 037	2 113	2 151	2 194
Bygge- og anleggsvirksomhet	87 915	95 365	22 791	23 745	24 014	24 814	24 806	26 010	25 797
Varehandel og reparasjon av motorvogner	138 842	145 551	37 065	36 001	36 885	35 600	38 998	38 154	39 021
Rørtransport	235	249	58	58	65	67	65	64	68
Utenriks sjøfart	18 648	19 706	4 895	4 989	4 896	4 926	5 072	5 048	5 065
Transport utenom utenriks sjøfart	54 480	57 507	14 210	14 416	14 419	14 462	14 820	15 097	15 063
Post og distribusjonsvirksomhet	7 789	8 192	2 052	2 031	2 089	2 020	2 050	2 056	2 184
Overnattings- og serveringsvirksomhet	23 765	25 127	6 110	6 364	6 306	6 347	6 524	6 704	6 674
Informasjon og kommunikasjon	60 505	65 493	16 390	16 716	16 220	16 167	16 947	16 821	16 742
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	40 355	42 324	10 524	10 880	10 401	10 519	11 256	11 467	11 042
Omsetning og drift av fast eiendom	11 938	13 027	3 243	3 178	3 314	3 292	3 435	3 442	3 572
Boligjenester	0	0	0	0	0	0	0	0	-
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	72 382	80 769	20 129	20 116	19 926	20 598	21 313	21 118	21 198
Forretningsmessig tjenesteyting	49 161	53 373	13 334	13 425	12 930	13 684	13 926	13 917	13 642
Offentlig administrasjon og forsvar	102 928	107 602	26 700	26 716	27 053	27 131	27 815	28 400	28 563
Undervisning	97 447	102 726	25 105	25 294	25 866	26 460	26 860	26 873	27 190
Helse- og omsorgstjenester	211 655	224 916	55 075	55 556	56 512	57 773	58 472	59 314	59 788
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	29 908	31 746	7 678	7 783	8 055	8 231	8 202	8 322	8 440

Offentlig forvaltning	372 512	392 701	96 777	96 906	98 652	100 367	102 240	103 581	104 495
Statsforvaltningen	161 881	170 801	42 125	42 240	43 013	43 423	44 178	44 735	45 237
Sivil forvaltning	146 485	154 928	38 173	38 303	39 013	39 439	40 143	40 668	41 137
Forsvar	15 396	15 873	3 952	3 937	4 000	3 984	4 035	4 067	4 100
Kommuneforvaltningen	210 631	221 900	54 652	54 666	55 639	56 944	58 062	58 846	59 257

Fastlands-Norge	1 145 467	1 217 446	301 101	302 651	305 139	308 556	318 329	320 669	322 293
Markedsrettet virksomhet Fastlands-Norge	741 462	791 493	196 287	197 574	198 037	199 595	207 506	208 409	209 045
Markedsrettet virksomhet	821 970	880 240	219 883	219 220	218 988	222 149	232 961	232 365	232 015
Ikke markedsrettet virksomhet	404 005	425 953	104 814	105 078	107 101	108 961	110 822	112 260	113 248

Makroøkonomiske hovedstørrelser 2003-2016

Regnskap og prognosenter. Prosentvis endring fra året før der ikke annet framgår

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011*	2012*	2013	2014	2015	2016	Prognosenter
Realøkonomi															
Konsum i husholdninger mv.	3,2	5,4	4,4	5,0	5,4	1,8	0,0	3,8	2,6	3,0	2,3	2,3	3,6	3,9	
Konsum i offentlig forvaltning	1,3	1,2	1,4	1,9	2,7	2,7	4,3	1,3	1,1	1,8	2,0	2,4	2,4	2,2	
Bruttoinvestering i fast realkapital	0,8	11,1	13,5	9,8	11,4	0,2	-7,5	-8,0	7,7	8,3	6,4	2,5	2,0	3,9	
Utvinning og rørtransport	15,9	10,4	19,2	4,0	6,1	5,2	3,4	-9,5	11,3	14,6	15,8	4,8	0,4	1,6	
Fastlands-Norge	-2,9	10,6	12,2	10,5	13,3	-1,3	-13,2	-4,5	6,3	4,5	2,7	1,7	2,9	5,2	
Næringer	-11,2	10,6	18,6	15,2	21,9	0,8	-23,1	-5,1	2,3	4,9	1,0	3,3	4,5	4,3	
Bolig	1,8	16,3	9,7	4,0	2,7	-9,0	-8,2	-1,6	16,1	7,3	6,4	-2,5	-2,9	5,8	
Offentlig forvaltning	12,5	3,9	2,0	9,7	8,0	4,5	7,4	-6,8	2,2	-0,4	0,6	5,3	8,0	6,3	
Etterspørsel fra Fastlands-Norge ¹	1,6	5,1	4,9	5,2	6,3	1,4	-1,6	1,5	2,8	2,9	2,3	2,2	3,1	3,7	
Lagerendring ²	-1,1	2,3	-0,1	1,1	-0,2	-0,1	-2,8	3,5	-0,1	-0,1	-0,4	0,0	0,0	0,0	
Eksport	-0,1	1,0	0,5	-0,8	1,4	0,1	-4,2	0,4	-0,7	1,1	-2,5	2,3	1,6	2,1	
Råolje og naturgass	-0,8	-0,7	-5,0	-6,6	-2,4	-1,3	-2,0	-6,9	-5,6	0,7	-5,3	2,3	-0,1	0,4	
Tradisjonelle varer	3,7	3,6	5,3	6,1	9,2	3,5	-8,0	3,4	-0,1	1,7	0,8	1,2	3,2	3,9	
Import	1,2	9,7	7,9	9,1	10,0	3,9	-12,5	9,0	3,8	2,3	2,2	2,9	4,2	4,6	
Tradisjonelle varer	5,7	12,8	8,4	11,6	7,2	1,2	-12,9	9,1	4,1	2,4	2,0	1,4	3,8	4,6	
Bruttonasjonalprodukt	1,0	4,0	2,6	2,3	2,7	0,1	-1,6	0,5	1,3	2,9	0,7	2,1	1,9	2,5	
Fastlands-Norge	1,3	4,5	4,4	4,8	5,3	1,5	-1,6	1,7	2,6	3,4	1,8	2,1	2,5	3,1	
Industri og bergverk	2,9	5,1	3,9	2,6	3,5	2,9	-7,4	2,4	1,5	2,7	3,4	3,3	2,8	3,7	
Arbeidsmarked															
Utførte timeverk i Fastlands-Norge	-2,1	1,9	1,5	3,3	4,3	3,5	-2,3	0,0	1,8	1,9	0,8	1,1	1,2	1,5	
Sysselsatte personer	-1,2	0,5	1,3	3,5	4,1	3,3	-0,4	-0,5	1,6	2,2	1,4	0,9	0,9	1,4	
Arbeidstilbud ³	-0,1	0,3	0,8	1,6	2,5	3,4	0,0	0,5	1,0	1,8	1,0	1,1	1,2	1,4	
Yrkesandel (nivå) ³	72,9	72,6	72,4	72,0	72,8	73,9	72,8	71,9	71,4	71,5	71,3	71,0	70,9	70,9	
Arbeidsledighetsrate (nivå) ³	4,5	4,5	4,6	3,4	2,5	2,6	3,2	3,6	3,3	3,2	3,5	3,6	3,7	3,6	
Priser og lønninger															
Årlønn	4,5	3,5	3,3	4,1	5,4	6,3	4,2	3,7	4,2	4,0	3,9	3,6	3,6	3,9	
Konsumprisindeksen (KPI)	2,5	0,4	1,6	2,3	0,8	3,8	2,1	2,5	1,2	0,8	2,1	2,0	2,0	2,2	
KPI-JAE ⁴	..	0,4	1,0	0,8	1,4	2,6	2,6	1,4	0,9	1,2	1,6	2,1	2,1	2,3	
Eksportpris tradisjonelle varer	-1,0	8,4	4,0	11,3	2,4	2,8	-6,0	4,5	5,8	-3,6	2,3	2,0	1,2	1,7	
Importpris tradisjonelle varer	0,0	3,7	0,3	4,0	3,7	3,9	-1,5	0,1	4,0	0,6	1,8	2,9	1,4	1,8	
Boligpris ⁵	1,7	10,1	8,2	13,7	12,6	-1,1	1,9	8,3	8,0	6,7	3,9	-2,2	2,7	4,6	
Inntekter, renter og valuta															
Husholdningenes disponibele realinntekt	4,6	3,3	7,8	-6,4	6,3	4,0	4,1	2,7	4,6	3,2	2,5	2,6	3,5	3,8	
Husholdningenes sparerate (nivå)	9,0	7,0	9,8	-0,5	0,9	3,8	7,1	5,8	7,8	8,6	8,7	9,2	9,1	8,9	
Pengemarkedsrente (nivå)	4,1	2,0	2,2	3,1	5,0	6,2	2,5	2,5	2,9	2,2	1,8	1,7	1,8	2,5	
Utlånsrente, rammelån (nivå) ⁶	6,5	4,2	3,9	4,3	5,0	6,8	4,0	3,4	3,6	3,9	4,0	4,1	4,0	4,2	
Realrente etter skatt (nivå)	2,2	2,5	1,3	0,7	2,9	1,1	0,7	0,1	1,3	2,1	0,7	0,9	0,9	0,8	
Importveid kronekurs (44 land) ⁷	1,3	3,0	-3,9	0,7	-1,8	0,0	3,3	-3,7	-2,4	-1,2	2,0	2,1	0,0	0,0	
NOK per euro (nivå)	8,0	8,4	8,0	8,1	8,0	8,2	8,7	8,0	7,8	7,5	7,8	8,1	8,1	8,1	
Utenriksøkonomi															
Driftsbalansen, mrd. kroner	195,2	220,6	322,8	357,7	287,4	408,3	279,3	303,2	372,2	417,2	352,2	330,3	268,3	228,1	
Driftsbalansen i prosent av BNP	12,3	12,6	16,5	16,4	12,5	16,0	11,7	11,9	13,5	14,3	11,7	10,6	8,4	6,9	
Utlandet															
Eksportmarkedsindikator	-7,6	7,7	7	9,6	5,7	1,1	-10,3	11	5,5	1,4	1,3	3,3	4,5	6,0	
Konsumpris euro-området	2,1	2,1	2,2	2,2	2,2	3,3	0,3	1,7	2,7	2,5	1,3	0,6	1,0	1,6	
Pengemarkedsrente, euro (nivå)	2,3	2,1	2,2	3,1	4,3	4,6	1,2	0,8	1,4	0,5	0,2	0,2	0,5	0,9	
Råoljepris i kroner (nivå) ⁸	201	255	356	423	423	536	388	484	621	649	634	593	545	543	

¹ Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner + konsum i offentlig forvaltning + bruttoinvesteringer i fast kapital i Fastlands-Norge.

² Endring i lagerendring i prosent av BNP.

³ Ifølge AKU. Det skjedde en større omlegging av AKU fra januar 2006. Bl.a. ble aldersgrensen senket fra 16 til 15 år.

⁴ KPI justert for avgiftsentringer og uten energivarer.

⁵ Brudd i serien i 2004.

⁶ Gjennomsnitt for året. Utlånsrente, banker tom 2006. Rammelån med pant i bolig fra 2007

⁷ Positivt fortegn innebefatter depresiering.

⁸ Gjennomsnittlig spotpris Brent Blend.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Informasjon t.o.m. 4. desember 2013 er benyttet.

Returadresse:
Statistisk sentralbyrå
NO-2225 Kongsvinger

Statistisk sentralbyrå

Oslo:
Postboks 8131 Dep
NO-0033 Oslo
Telefon: 21 09 00 00
Telefaks: 21 09 49 73

Kongsvinger:
NO-2225 Kongsvinger
Telefon: 62 88 50 00
Telefaks: 62 88 50 30

E-post: ssb@ssb.no
Internett: www.ssb.no

ISBN 978-82-537-8819-7 (trykt)
ISBN 978-82-537-8820-3 (elektronisk)
ISSN 0800-4110 (trykt)
ISSN 1504-5625 (elektronisk)

Pris (inkl. mva):
Institusjonsabonnement: kr 1 000,- per år
Privatabonnement: kr 540,- per år
Enkelnummer: kr 170,-

ISBN 978-82-537-8819-7

9 788253 788197

Statistisk sentralbyrå
Statistics Norway